

Z P R A V O D A J

ZPRAVODAJ MUZEA V HRADCI KRÁLOVÉ

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Číslo 24

1998

ARCHEOLOGICKÉ AKCE NA JIČÍNSKU V ROCE 1997

Eva Ulrychová

1/ BRADA

KULT.: VS 1, VS 2, NO 1. LOK.: jihovýchodně od paty hradního kopce k čp. 31, ppč. 55/1. OKOL.: v rýze pro telefonní kabel kulturní vrstvy, 23. 6. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 20/97, Nálezová zpráva pro Archiv NZ AÚ Praha (dále jen NZ) čj. 6932/97. LIT.: NZ čj. 2189/97, Fišera Zdeněk: Povrchový průzkum hradu Bradý, Zpravodaj KMVČ XV. 1988, 126 – 130. POZN.: hrad zapsán v Ústředním seznamu nemovitých památek r. č. 1335.

2/ BRTEV

KULT.: NO 1. LOK.: poloha Byšičky, východně od solitérního kostela, ppč. 685/5. OKOL.: sběr po orbě. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 37/97, NZ čj. 6933/97. LIT.: Zpravodaj KMVČ XVIII, 1986 a XIV, 1987. POZN.: zaniklá středověká osada Byšičky (písemné zprávy 1318 – 1544).

3/ CIDLINA

KULT.: NO 1. LOK.: osada Doubravice čp. 6, st.pč. 63/1 ppč. 678. OKOL.: sběr na ryté ploše zahrady, 16. 9. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 34/97, NZ čj. 6934/97. LIT.: Sedláček August: Hrad, zámky a tvrze ...V, 1887, 281. POZN.: plocha tvrziště. POZN.: objekt navržen k zápisu do ÚSNP.

4/ DOLANY

KULT.: RS 3. LOK.: hradiště Dolany jižně od obce ppč. 256/2. OKOL.: sběr na orané ploše, 29. 4. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 6/97, NZ čj. 6935/97. LIT.: NZ čj. 5414/95. POZN.: potvrzení datace hradiště do 10. století, objekt navržen k zápisu do ÚSNP.

5/ HOLÍN, (JIČÍN, KBELNICE)

KULT.: RS 4, VS 1, NO 1. LOK.: k. ú. Holín ppč. 380/1, k. ú. Jičín ppč. 465, 478/1, k. ú. Kbelnice ppč. 280, severozápadně od Jičina. OKOL.: spojka silnic I/16 a I/35, 1. 9. - 4. 11. 1997, sběr po vytýčení trasy, v průběhu skrývky a po ní. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 22/97, NZ čj. 6936/97. POZN.: nápadná koncentrace středověké keramiky na ploše východně od skrývky na k. ú. Jičín, poloha Kocanda.

6/ HOLÍN

KULT.: VS 1, VS 2, NO 1. LOK.: zahrada čp. 87, ppč. 411/7 (oba díly). OKOL.: kontrola stavu tvrziště, sběr. NÁLEZ: keramika ULOŽ.: M Jičín ev. č. 14/97, NZ čj. 6937/97. LIT.: NZ čj. 8682/ 74, 1565/ 67, 2856/ 78.

- POZN.: stavební uzávěra 1997 (ohroženo stavební aktivitou), objekt navržen k zápisu do ÚSNP.
- 7/ HOŘICE V PODKRKONOŠÍ
KULT.: VS 2. LOK.: vrch Gothard, plocha tvrziště ppč. 2206/1. OKOL.: sběr ing. Jiří Slavík, 7. 12. 1996. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 1/97, NZ. čj. 6938/97. LIT.: NZ čj. 2842/86 Zpravodaj MvC XIX, 1993, 9. POZN.: objekt navržen k zápisu do ÚSNP.
- 8/ HOŘICE V PODKRKONOŠÍ
KULT.: VS 2, NO 1. LOK.: Husova ul., před čp. 38, st. pč. 135. OKOL.: šachta a rýha pro plynovodní přípojku č. 38, 22. a 27. 5. 1997. NÁLEZ: kulturní vrstvy se zlomky keramiky a kachlů. ULOŽ.: ev. č. 15/97, NZ čj. 6939/97.
- 9/ HRMENÍN
KULT.: Ha C. LOK.: hradiště Sedliště/ Hřmenín. OKOL.: sběr po orbě, 14. 10. 1997. NÁLEZ: rozoraný objekt, mazanice, keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 35/97, NZ čj. 6940/97. POZN.: objekt navržen k zápisu do ÚSNP.
- 10/ CHOTEČ
KULT.: NO 1. LOK.: horní náves, před čp. 51, 52 a 53, ppč. 916. OKOL.: rýha pro kabel, 3., 5. a 9. 9. 1997. NÁLEZ: keramika, kachle. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 31/97, NZ čj. 6941/97. LIT.: Sedláček A.: Hradý ...V, 1887, 117. POZN.: místo tvrže do roku 1562, výrazné návrší, v okolí rýhy tisíce zlomků keramiky a kachlů od povrchu do hloubky 60 cm.
- 11/ JIČÍN
KULT.: VS 1, VS 2, NO 1, NO 2. LOK.: ul. Palackého, před čp. 70, 71, 72, ppč. 1390. OKOL.: vodovod. NÁLEZ: keramika, sklo, železná hřebíky a zlomky dalších předmětů, zv. kosti, zlomky dřeva, hařovaná cesta. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 25/97, 26/97 NZ čj. 6942/97. LIT.: NZ čj. 2207/94.
- 12/ JIČÍN
KULT.: NO 2. LOK.: ul. Palackého, před čp. 99, pč. 1390. OKOL.: vodovod. NÁLEZ: objekt s keramikou, zl. železa. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 21/97, NZ čj. 6943/97. LIT.: NZ čj. 2207/97. POZN.: znovu zachycen objekt z roku 1993, tzv. valdštejnského horizontu (1. třetina 17. století).
- 13/ JIČÍN
KULT.: NO 2. LOK.: ul. Šafaříkova, před čp. 142 (pošta st. pč. 142/1). OKOL.: šachta pro plynovodní přípojku. NÁLEZ: keramika z kulturní vrstvy půle 17. století. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 22/97, NZ čj. 6944/97.
- 14/ JIČÍN
KULT.: VS 1, VS 2, NO 1. LOK.: zahrada čp. 160, ul. Hviezdoslavova (ppč. 415) 17. OKOL.: sběr na ryté ploše zahrady, 1996 – 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 17/97, NZ čj. 6945/97. POZN.: záchran-

- ná akce M Hradec Králové v roce 1965 na ploše truhlářské dílny OPS asi 100 m odtud - předlokační osídlení.
- 15/ MARKVARTICE
KULT.: RS 4. LOK.: mezi Markvarticemi a Rakovem severně od silnice mezi nimi u zaniklé vodoteče, ppč. 369/1, 369/2. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 26. 11. 1996. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 2/97, NZ čj. 6946/97. POZN.: zaniklá středověká osada bez bližšího určení (závěr RS 4).
- 16/ MARKVARTICE
KULT.: VS 2, NO 1. LOK.: zahrada čp. 6, ppč. 8, 9/1, 9/3. OKOL.: sběr na ryté ploše zahrady, 7. 5. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 12/97, NZ čj. 6947/97. POZN.: tvrziště pod a v okolí čp. 6, objekt navržen k zápisu do ÚSNP.
- 17/ MILETÍN
KULT.: VS 1, VS 2. LOK.: čp. 110 severně od kostela, st. pč. 135. OKOL.: přístavba domu sociálních služeb. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 19/97, NZ čj. 6948/97. LIT.: NZ čj. 1914/87, 5432/95. POZN.: areál komendy řádu německých rytířů (1241 – 1420) a pohřebiště kolem kostela.
- 18/ MILOVICE
KULT.: neolit, Ha C - D, RS 2, RS 3, RS 4. LOK.: jižně od obce na návrší nad vodotečí a úvozovou cestou, ppč. 212, poloha „Orel“. OKOL.: sběr Tomáš Rygl, Milovice čp. 81 na ploše 300 x 200 m, 1985. NÁLEZ: keramika, kamenné nástroje (6 kg). ULOŽ.: M Jičín ev. č. 27 - 30/97, NZ čj. 6949/97. POZN.: raně středověká ves před založením Milovic.
- 19/ NEPŘÍVĚC
KULT.: VS 1 (po r. 1255). LOK.: severní okraj návsi před čp. 2, ppč. 758/1. OKOL.: rýha pro kabely, 17. 10. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 36/97, NZ čj. 6950/97.
- 20/ NEPŘÍVĚC
KULT.: lužická. LOK.: jižně od okraje obce po svahu k vodoteči ppč. 438/1. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 29. 4. 1997. NÁLEZ: keramika na rozoráných objektech. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 9/97, NZ čj. 6951/97. LIT.: NZ čj. 646/70. POZN.: sídliště před zánikem způsobeným hlubokou orbou a erozí.
- 21/ NEPŘÍVĚC
KULT.: Ha C - D, RS ? LOK.: severně od severního okraje obce, ppč. 55/1. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 29. 4. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 8/97, NZ čj. 6952/97. POZN.: výrazné a početné vegetační příznaky nekorespondují s množstvím nálezů.
- 22/ PECKA
KULT.: VS 2, NO 1. LOK.: hrad Pecka, zásyp mezi vnější a vnitřní obvo-

- dovou zdi u mostu do hradu, st. pč. 1, 4. OKOL.: rekonstrukce hradní zříceniny, vybírání nálezů ze zásypu, 24. 4. a 16. 5. 1997. NÁLEZ: keramika, zv. kosti. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 10/97, 11/97, NZ čj. 6953/97. LIT.: NZ čj. 3568/41, 4471/41, 574/42, 3046/74, A. Sedláček: Hradý ...V, 1887, 99. POZN.: hrad zapsán v ÚSNP r. č. 1309.
- 23/ PECKA
KULT.: NO 1. LOK.: ulička z náměstí ke hradu, před čp. 39, ppč. 1055. OKOL.: rýha pro kabely 16. 7. 1997. NÁLEZ: keramika, kachle, břidličná krytina. ULOŽ.: M Jičín, ev. č. 24/97, NZ čj. 6954/97.
- 24/ PODKOST
KULT.: neolit. LOK.: ppč. 179, 127/1 západně od Libošovic, jižně od vodoteče. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 29. 4. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 7/97, NZ čj. 6955/97. POZN.: severně odtud na ploše areálu ZD zničeno sídliště z mladší doby kamenné (nálezy ve sbírce Sobotka a Jičín).
- 25/ RAKOV
KULT.: VS 1, VS 2, (mezi l. 1337 – 1407). LOK.: jihovýchodně od obce návrší s hrádkem zv. „Okrůuhlý“, ppč. 457/2. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 29. 4. 1997. NÁLEZ: keramika, mazanice. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 5/97, NZ čj. 6956/97. LIT.: Sedláček A.: Hradý ...X, 1895, 98 – 99. POZN.: objekt těžce poškozen orbou, uřgován zápis do ÚSNP, množství nálezů na počátku 20. století.
- 26/ SLAVHOSTICE
KULT.: neolit, VS 2, NO 1. LOK.: jihozápadně od usedlosti „Vražda“ směrem k lesu Kostřice, ppč. 317. OKOL.: náhodný sběr při průchodu terénem, 14. 5. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 13/97, NZ čj. 6957/97. POZN.: katastr obce je osídlen po celý pravěk i středověk.
- 27/ SOBĚRAZ
KULT.: neolit - k. s keramikou vypíchanou, eneolit ? LOK.: jihovýchodně od obce, na svahu nad vodotečí ppč. 502. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 27. 5. 1997. NÁLEZ: rozsáhlé sídliště z neolitu, v jeho středu na terénní vlně kruhové kameny pokryté místo bez vegetace, ze sídliště keramika, kamenné nástroje. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 18/97, NZ čj. 6958/97. LIT.: NZ čj. 719/50, 5656/96, Hájek L.: Jičínsko v době kamenné, Ročenka muzejního spolku v Jičíně VI, 1940, 116, Kalferst J.- Prostředník J.: Nálezy kultury se šňůrovou keramikou ve východních Čechách, Pojizerský sborník I, 1993, 16 – 47. POZN.: Z obce pochází mladoeneolitický nástroj, pravděpodobně ŠK.
- 28/ SOBĚRAZ - TĚŠÍN
KULT.: VS 1/ NO 1. LOK.: mezi hradištěm Železný a západním okrajem Soběrazi, ppč. 1501 (Těšín) a ppč. 238/1 (Soběraz). OKOL.: sběr po letecké prospekci, 27. 5. 1997. NÁLEZ: zaniklá středověká osada Soběrazy, identifikováno pět usedlostí, keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 16/97, NZ čj. 6959/97. LIT.: Roubík F.: Soupis a mapa ...1959, 7 – 8, Profous A.: Místní jména v Čechách, IV, 1957, 124. POZN.: ves zmíněna pouze k roku 1362.
- 29/ STAV
KULT.: NO 1. LOK.: západní okraj tvrzíště, ppč. 347, 347/2. OKOL.: rýha pro kabely, 19. 9. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 33/97, NZ čj. 6960/97. LIT.: NZ čj. 604/38, Slavík Jiří: Nástin vývoje tvrzí na Jičínsku, Z Českého ráje a Podkrkonoší 1993, 97 – 116. POZN.: objekt navržen k zápisu do ÚSNP.
- 30/ ÚBISLAVICE
KULT.: VS 1/2 (po r. 1357). LOK.: jihovýchodně od kostela, ppč. 591/1. OKOL.: rýha pro kabely, 16. 7. 1997. NÁLEZ: keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 23/97, NZ čj. 6961/97.
- 31/ VELÍŠ
KULT.: Neolit - k. s keramikou vypíchanou. LOK.: jižně od velišské školy, ppč. 337/4, 337/12, 60, 62/2. OKOL.: sběr po letecké prospekci, 29. 4. 1997. NÁLEZ: rondel, keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 4/97, NZ čj. 6962. LIT.: NZ čj. 1799/42, 852/50, 380/50. POZN.: plocha je součástí rozsáhlého sídlištního areálu z mladší doby kamenné Bukvice - Podhradí - Velíš.
- 32/ ZÁHUBY
KULT.: VS 2, NO 1. LOK.: pod čp. 17 u hospodářského dvora, místní část Milkovice. OKOL.: po letecké prospekci, 12. 3. 1997. NÁLEZ: vodní tvrz, keramika. ULOŽ.: M Jičín ev. č. 3/97, NZ čj. 6963/97. LIT.: Zpravodaj KMVČ XVI, 1989, 14, Slavík Jiří: Nástin vývoje tvrzí na Jičínsku, Z Českého ráje a Podkrkonoší 1993, 97 – 116, Sedláček A.: Hradý ...X, 1895, 311. POZN.: součástí tvrzíště je i sklep ve svahu nad ním, starší tvrz byla na návrší pod dnešním hospodářským dvorem, objekt navržen k zápisu do ÚSNP.

Eva Ulrychová: Archaeological operations in the Jičín region. This article presents a periodic list of fruitful field operations undertaken by the Museum and Art Gallery of Jičín in 1997. Neolithic, Medieval and post-Medieval sites.

**PŘEHLED ARCHEOLOGICKÝCH AKCÍ MUZEA
V RYCHNOVĚ N. KN. V LETECH 1991 - 1996**

Martina Beková

Okresní muzeum v Rychnově n. Kněžnou se dosud nepodílelo na pravidelných publikacích archeologických zisků muzea. Licenci k provádění výzkumů obdrželo v r. 1990. Tento příspěvek by měl překlenout vzniklou časovou mezeru.

Od r. 1990 v muzeu působila Martina Beková, po jejím odchodu na mateřskou dovolenou bylo v r. 1994 místo neobsazeno, v r. 1995 zde nastoupil Bohumír Dragoun a v současnosti zde působí již i M. Beková.

Pokud není v soupisové části u obce uveden okres, jedná se o obec příslušnou k okresu Rychnov nad Kněžnou (s výjimkou okresního města Ústí nad Orlicí).

1990

1/ POTŠTEJN

KULT.: 15., 16. stol. LOK.: hrad, za schodištěm kaple sv. Schodů; OKOL.: záchranný archeologický výzkum, Beková, Cejpová; NÁLEZ: schodiště, část topeniště, zlomky keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK.

1991

1/ KOSTELEEC N. ORL.

KULT.: ?; LOK.: ZM 10 14-13-14, 209:72, 165:107, 167:108, 212:73; OKOL.: záchranný archeologický výzkum; NÁLEZ: kůl. jamky, půdorys jinak chaotický; ULOŽ.: -.

2/ KOSTELEEC N. ORL.

KULT.: polovina 15. stol.; LOK.: Tabulka, ZM 10 14-13-12, 212:123, 231:126, 228:115; OKOL.: záchranný archeologický výzkum; NÁLEZ: příkopy a žlaby, zl. keramiky, zl. Fe (šipky?); ULOŽ.: M RK 320-364/96.

3/ POTŠTEJN

KULT. 15., 16., 17. stol.; LOK.: hrad, za schodištěm kaple sv. Schodů; OKOL.: záchranný archeologický výzkum; NÁLEZ: vchod do podzemí, topeniště kovárny, zl. keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK.

1992

1/ KOSTELEEC N. ORL.

KULT.: lužická, slezskoplatěnická; LOK.: p. č 2308/1; OKOL.: záchranný archeologický výzkum v cihelně; NÁLEZ: okraj lužického a slezskoplatě-

nického pohřebiště, jednotlivé hroby, některé silně naorané, nádoby, keramické zlomky, zl. bronzů, skleněný korálek; ULOŽ.: M RK 374-438/96.

2/ KOSTELEEC N. ORL.

KULT.: 15., 16. stol.; LOK.: ZM 10 14-13-14, 137,5:62, 137:61, 138:62; OKOL.: záchranný archeologický výzkum, hotel Panský dům; NÁLEZ: středověké jímký, zl. keramiky, kachlů, průsaková studna; ULOŽ.: M RK 190-242/96, 251/96.

3/ POTŠTEJN

KULT.: 15., 16. stol.; LOK.: hrad, před kaplí sv. Schodů a za schodištěm kaple; OKOL.: záchranný archeologický výzkum; NÁLEZ: cisterna, planýrky před kaplí, zl. keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK.

4/ RADOSTOVICE

KULT.: 15., 16. stol.; LOK.: p.č. 337/3; OKOL.: sběr na tvrzišti, Beková, Dragoun, Slavík, NÁLEZ: zlomky keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK; POZN.: tvrziště naorané poprvé po 30ti letech.

5/ VAMBERK

KULT. 15., 16. stol.; LOK.: ZM 10 14-13-20, 183:374, 187:374, 203:365; OKOL.: záchranný archeologický výzkum na plynovodu; NÁLEZ: zasypávaný středověký sklep, zl. keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK 1-I-293-298, 1-I-292.

1993

1/ DEŠTNÉ V ORLICKÝCH HORÁCH

KULT.: konec 15., počátek 16. stol.; LOK.: ZM 10 14-12-11, 133:266, 142:269, 140:263; OKOL.: sběr v okolí haltýře zaniklé sklárny; NÁLEZ: zl. keramiky; ULOŽ.: M RK 477 a 478/96.

2/ KLÁŠTER N. D.

KULT.: 14., 15./16 stol.; LOK.: zahrada čp. 1; OKOL.: sběr J. Slavík; NÁLEZ: zl. keramiky; ULOŽ.: M RK 474/96.

3/ KOLDÍN (okr. Ústí n. Or.)

KULT.: 14., 15. stol.; LOK.: tvrziště Dřel; OKOL.: sběr J. Slavík na čerstvě odlesněném pahorku; NÁLEZ: ker. zlomky, mazanice, cihlovina; ULOŽ.: M RK 313-314/96.

4/ KOSTELECKÉ HORKY

KULT.: mladý paleolit a 15./16. stol.; LOK.: ZM 10 14-13-24, 67:7, 56:17, 78:29, 67:0, 54:0; OKOL.: sběr Beková, Slavík; NÁLEZ: ŠI, zl. keramiky; ULOŽ.: M RK 475-476/96.

5/ RYCHNOV N. KN.

KULT.: konec 15. stol.; LOK.: ZM 10, 114:117; OKOL.: záchranný archeologický výzkum na parovodu; NÁLEZ: zl. keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK 1-I-134/1-3

6/ TĚŠNOV

KULT.: 14. a 1. pol. 15. stol.; LOK.: tvrziště, ZM 10 14-13-23, 400:174, 396:169, 408:161, 403:167; OKOL.: sběr Beková, Slavík, po výsadbě stromků; NÁLEZ: zl. keramiky; ULOŽ.: M RK 254-259/96.

7/ TÝNIŠTĚ N. ORL.

KULT.: pozdní slezskoplatěnická, vrcholný středověk; LOK.: ZM 10 14-13-12, 80:340, 97:336; OKOL.: záchranný výzkum na plynovodu, Beková, Dragoun; NÁLEZ: zl. keramiky, mazanice; ULOŽ.: M RK 1-E-224, 1-J-75, 318/96.

8/ ÚSTÍ N. ORL.

KULT.: 14. stol., novověk; LOK.: ZM 10 14-32-11, 469: 300, 471:302, 472:302, 467:300, 467:390; OKOL.: záchranný archeologický výzkum na překládce kabelů mezi poštami; NÁLEZ: původní městská kanalizace, segment vodovodu, kameny podloubí, zl. keramiky; ULOŽ.: M Ústí n. Orlicí.

9/ VAMBERK

KULT.: pol. 15. až pol. 16. stol.; LOK.: náměstí, č.p. 1754/1; OKOL.: záchranný archeologický výzkum při pokládce el. kabelů; NÁLEZ: 9 odpadních jam, zl. keramiky a kachlů, skla, vepřovic, uhlíky; ULOŽ.: M RK 260-304/96.

10/ ŽAMBERK (okr. Ústí n. Orł.)

KULT.: konec 15. stol.; LOK.: ZM 10 14-14-18, 19:33, 9:47; OKOL.: záchranný archeologický výzkum na plynovodu; NÁLEZ: zl. keramiky; ULOŽ.: M Žamberk.

11/ ŽAMBERK (okr. Ústí n. Orł.)

KULT.: 15., 16. stol.; LOK.: ZM 10 14-14-18, 23:39; OKOL.: záchranný archeologický výzkum na stavbě Komerční banky; NÁLEZ: zl. keramiky a kachlů, sekundární uložení; ULOŽ.: M Žamberk.

1994

1/ POTŠTEJN

KULT.: vrcholný středověk; LOK.: hrad, č.p. 934/1, cesta mezi IV. bránou a kaplí sv. Schodů; OKOL.: sběr J. Slavík; NÁLEZ: zl. keramiky a kachlů, gotický klíč, sklo; ULOŽ.: M RK 466-473/96.

1995

1/ SOLNICE

KULT.: 15., 16., 17. stol.; LOK.: čp. 54; OKOL.: záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci; NÁLEZ: zl. keramiky a kachlů, většinou sekundární uložení; ULOŽ.: M RK.

1996

1/ CHOCEŇ (okr. Úst n. Orł.)

KULT.: 14., 15. stol.; LOK.: náměstí; OKOL.: záchranný výzkum při plynofikaci; NÁLEZ: zl. keramiky, kachlů, mazanice, zahloubený obytný objekt; ULOŽ.: M RK.

2/ NOVÝ HRÁDEK (okr. Náchod)

KULT. vrcholný středověk; LOK.: hrad Frymburk; OKOL.: revizní výzkum po amatérském zásahu; NÁLEZ: zl. keramiky a kachlů, vše v sekundární poloze; ULOŽ.: M RK.

3/ POTŠTEJN

KULT.: pol. 15. až poč. 16. stol.; LOK.: hrad, před IV. bránou; OKOL.: revizní výzkum vrstvy narušené vodou a sběr J. Slavík; NÁLEZ: zl. keramiky a kachlů; ULOŽ.: M RK 245-247/96.

4/ ROSICE (okr. Chrudim)

KULT. lineární, nálevkovitých pohárů, slezskoplatěnická; LOK.: cihelna A, ZM 10 19-42-20, 72,5:33,5, 74:36, 74,5:35, 84:26; OKOL.: sběr a záchranný výzkum v cihelně; NÁLEZ: kúlové jamky, část sila, zl. keramiky, kamenná sekera; ULOŽ.: M Chrudim.

5/ VAMBERK

KULT.: 15./16. stol.; LOK.: zahrada čp. 57; OKOL.: sběr; NÁLEZ: zl. keramiky, patrně z jímky; ULOŽ.: M RK 244/96.

6/ VAMBERK

KULT.: 15. a poč. 16. stol.; LOK.: p.č. 1754/2; OKOL.: záchranný výzkum na kabel. přípojce; NÁLEZ: část žlábků, ker. zlomky, cihlovina, Fe čepel, sklo; ULOŽ.: M RK 248/96 249/96.

Martina Beková: Review of archaeological operations of the Rychnov-nad-Kněžnou museum in 1991-1996. Summary of excavations carried out by the Rychnov-nad-Kněžnou museum in 1991-1996.

ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY OKRESNÍHO MUZEA
ČESKÉHO RÁJE V LETECH 1996 A 1997

Jan Prostředník

- 1/ BĚLÁ U TURNOVA (okr. Semily)
KULT.: mladší doba bronzová - kult. lužická. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - Postojna, dvousíňová dutina o rozměrech 18 x 16 m, lokalita leží v SPR Klokočské skály, ZM 10 03-32-19, 141 mm od z. s. č., 47 mm od j. s. č., nadmořská výška 394 m. OKOL.: rekognoskace, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: sídelní aktivita, neurčená aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 188 - 191.
- 2/ BĚLÁ U TURNOVA (okr. Semily)
KULT.: eneolit - KNP?, popelnicová pole, VS. LOK.: Dvojitá brána u Rohlin - solitérní skalní útvary (okno, brána), lokalita leží v areálu SPR Klokočské skály, ZM 10 03-32-19, 23,5 mm od z. s. č., 121 mm od j. s. č., nadmořská výška 370 m. OKOL.: rekognoskace, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 193 - 194.
- 3/ BĚLÁ U TURNOVA (okr. Semily)
KULT.: neolit/eneolit, mladší doba bronzová - kult. lužická. LOK.: pseudokrasový skalní útvar - závrť - Pánvička, lokalita leží v areálu SPR Klokočské skály, ZM 10 03-32-19, 67 - 80 mm od z. s. č., 99,5 - 115 mm od j. s. č., nadmořská výška 380 - 400 m. OKOL.: rekognoskace, P. Kracík (MU Brno) J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 194 - 195.
- 4/ BĚLÁ U TURNOVA (okr. Semily)
KULT.: střední paleolit, mladší doba bronzová - kult. lužická. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - Jislova jeskyně, lokalita leží v areálu SPR Klokočské skály, ZM 10 03-32-19, 168 mm od z. s. č., 51 mm od j. s. č., nadmořská výška 410 m. OKOL.: rekognoskace, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996, NÁLEZ: sídelní aktivita, lovecká aktivita, neurčená aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 191 - 193. POZN.: v lokalitě vybudován trampský kemp.
- 5/ BÍTOUCHOV U SEMIL (okr. Semily)
KULT.: raný novověk. LOK.: 700 m SZ od křižovatky silnic Semily - Bozkova a Železný Brod - Bozkov, ZM 10 03-41-16, 26 mm od z. s. č., 334

- mm od j. s. č., nadmořská výška 482 m. OKOL.: ÚPS Bozkov, výzkum formou dohledu, J. Prostředník, červen 1997. NÁLEZ: relikt vrstvy s výraznou koncentrací Fe strusky a ojedinělými zlomky keramiky. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 9/98.
- 6/ ČESKÝ DUB (okr. Liberec)
KULT.: 13. stol. - recent. LOK.: areál kostela sv. Ducha, parc. č. 690, ZM 10 03-32-11, 51 mm od z. s. č., 360 mm od j. s. č. OKOL.: druhá etapa předstihového výzkumu - srpen 1996 - výzkum předcházel parkovým úpravám v areálu kostela sv. Ducha, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník. NÁLEZ: V roce 1995 byl proveden předstihový výzkum v ruině zděného objektu umístěném při severní stěně kostela sv. Ducha na hraně svahu obtékaného potokem Ještědkou. Objekt těsně přiléhal k zachovalé zdi středověké městské fortifikace. Při jižní zdi této stavby, původně interpretované jako středověký špitál, byla položena průtahová sonda 1/95 v ose Z-V. Vzhledem k nejasné stratigrafické situaci na východním okraji sondy došlo k jejímu protažení o 2 m východním směrem - zde jsme zachytili původní středověký terén. Na základě komparace severních řezů sondy 1/95 a jejího prodloužení z roku 1996 jsme mohli rekonstruovat vývoj antropogenních aktivit od poloviny 13. do 16./17. století: Pod recentními uloženinami nalezena planýrovací vrstva s keramikou 16.- 17. století a množstvím lidských kostí. Pod touto planýrkou ležela destrukční vrstva zděné stavby a k ní náležející požárová vrstva, datována keramikou do konce 15. století. Ve východní části sondy před zdí byly zjištěna starší pískovcová zeď. Na řezu ve vnitřní části objektu jsme registrovali posunutí hrany svahu o 8 m východně od hrany současné - vymezené městským opevněním. V těchto místech stávala starší zděná stavba, umístěná tehdy na okraj svahu. Její vznik lze na základě archeologického materiálu klást do 2. pol. 14. stol., zánik spadá na konec 15. stol. Místo bylo poté zplanýrováno, čímž se vnitřní sídelní plocha zvětšila o 8 m. Na takto upravené ploše byla postavena stavba nová (ruiny dodnes stojícího objektu, zánik funkce na konci 16. století). V přední části sondy jsme registrovali slabou požárovou vrstvu obsahující zbytky shořelých trámů a keramikou 2. pol. 13. stol. V interiéru dodnes stojící ruiny špitálu doloženy uloženiny obsahující zejména zvířecí kosti a keramikou 2. pol. 13. století. Předpokládáme, že zde před založením prvního zděného objektu stával objekt dřevěný, fungující po krátký časový úsek (předpokládaný vznik provizorní stavby je kladen do 40. let 13. století). Ve svahu před západní stěnou objektu (v areálu dnes stojící ruiny) jsme objevili 2 kostrové hroby datované do pol. 13. století. ULOŽ.: nálezy budou po zpracování uloženy v PMKS. LIT.: Prostředník 1996a, 157 - 159.
- 7/ ČESKÝ DUB (okr. Liberec)
KULT.: 16. - 17. století. LOK.: Městská památková zóna Český Dub, parc. č. 661, ZM 10 03-32-11, OKOL.: archeologický výzkum formou dohledu

v souvislosti s rekonstrukcí renesančního mostu (pivovar) na parc. č. 661 v Českém Dubu, L. Macháčková (MU Brno), J. Prostředník, 19.11.1997. NÁLEZ: nálezové situace 16. - 17. stol., keramika, mazanice, kosti, těleso můstku bylo zcela odhaleno, zachovány zůstaly pouze oba mostní oblouky. Registrovali jsme tyto kontexty: 1) zeď - nízká zídka subrecentního stáří po obou okrajích můstku (betonové těleso, výška 0,8 m); 2) uložení - dlažba z čedičových dlažebních kostek o rozměrech 0,15 x 0,15 m (subrecentní/recentní stáří); 3) uložení - vrstva středně hnědé hlíny s maltovou drtí, středními lomovými a velkými opracovanými pískovcovými kameny, štěpinami cihel a stavebním dřevem (recentní stáří - období výstavby vozovky); 4) uložení - vrstva červenohnědé hlíny s průkaznými stopami ohně (vypálená mazanice, uhlíky, přepálené pískovcové úlomky), zlomky cihel a ojedinělými nálezy keramiky (období výstavby mostku 16. - 17. stol.); 5) zeď - nosná zeď nesoucí klenbu mostních oblouků (registrováno cca 8 řádků, opracované pískovcové kvádry, pojivo vápenná malta, zeď ve střední části poškozená, období výstavby můstku 16. - 17. stol.); 6) východní mostní oblouk složený z 18 klenebních kamenů a 1 klenáku (16. - 17. stol.); 7) dtto kontext 5; 8) relikty štoly, která prochází při jižní straně můstku a probíhá zazděnou stěnou západního mostního oblouku (novověk). Z klenebního záspy (kontext 4) jsme získali několik zlomků pozdně středověké a novověké keramiky, která nám velmi přibližně datuje výstavbu můstku do 16. - 17. století. ULOŽ.: provizorně uloženo v OMČR Turnov, po úplném zpracování PMKS Český Dub.

8/ ČIKVÁSKY (okr. Semily)

KULT.: 15. - 16. století. LOK.: poloha „U rybníka“, ppč. 17/2, 540/1, ZM 10 03-41-21, 413 mm od z. s. č., 271 mm od j. s. č., nadmořská výška 467 m. OKOL.: kabelizace MTO Semily, výzkum formou dohledu, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, září 1996. NÁLEZ: keramika, mazanice. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 313/96.

9/ DOLNÍ ŠTĚPANICE (okr. Semily)

KULT.: 13. - 16. stol. LOK.: Dolní Štěpanice - hrad, ZM 10:03-41-14, 114,5 mm od z. s. č. a 122,5 mm od j. s. č. OKOL.: předstihový výzkum v areálu dolního hradu, PÚ Pardubice (Jana Benešová), MVČ (Jiří Kalferst) a OMČR Turnov (Jan Prostředník), červenec 1996. NÁLEZ: keramika (ČMK, tyglíky, loštické poháry, kachle - ČVS s motivem sv. Jiří), železné předměty (hřebíky, podkovy, přezky, nože, šipky do kuše, stavební železo), bronzovina, sklo, struska, mazanice, kosti, uhlíky. Sondy 13A, 13B, 14, 15/96 byly situovány ve střední a západní části areálu dolního hradu a v prostoru bašty (jižní okraj). Registrovali jsme standardní nálezovou situaci - podobně jako v předcházejících sezónách - stratigrafie byla tvořena vrstvou hrabanky, 1-2 uloženími vzniklými v důsledku antropogenní činnosti na lokalitě, podloží tvořil rozpadlý fylit. V areálu bašty jsme zachytili relikty

metalurgické dílny s četnými nálezy technické keramiky (tyglíky) - na základě rozborů strusky a příškarů (RNDr. V. Šrejtn) můžeme předpokládat hutnění olova, pravděpodobně v souvislosti s metalurgií stříbra. Objekt je datován do 14./15. století. ULOŽ.: OMČR Turnov přír. č. 139 - 225/96.

10/ HANICE POD TROSKAMI (okr. Semily)

KULT.: neolit - eneolit. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „Ludmilina jeskyně“, lokalita, která leží v poloze „Honzova louka“ (CHPV Borecké skály), je dnes zatopena vodou (uměle vytvořený rybník), ZM 10 03-34-04, 299 - 323 mm od z. s. č., 131 - 148 mm od j. s. č., nadmořská výška 290 - 310 m. OKOL.: rekognoskace, P. Kracík (MU Brno), R. Kuchař (Turnov), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové, 1996. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 194 - 195. POZN.: J. Filip uvádí lokalitu pod k. ú. Borek pod Troskami.

11/ HANICE POD TROSKAMI (okr. Semily)

KULT.: neolit/eneolit. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „abri pod Těhňkovou skálou“, lokalita leží 100 m SV od obce Borek pod Troskami v areálu CHPV Borecké skály, ZM 10 03-34-04, 341 mm od z. s. č., 81 mm od j. s. č., nadmořská výška 280 m. OKOL.: rekognoskace, zjišťovací sondáž, P. Kracík (MU Brno), L. Macháčková (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové, 1996. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 194. POZN.: J. Filip uvádí lokalitu pod k. ú. Borek pod Troskami.

12/ HORNÍ ŠTĚPANICE (okr. Semily)

KULT.: VS1. LOK.: místní část „Rychlov“ - poloha „Hradiště“, prvohorní dolomitový výchoz na východním svahu nad silnicí z Hrabačova do Vítkovic, ZM 03-41-14, 39,5 mm od z. s. č., 285 mm od j. s. č. nadmořská výška 580 m. OKOL.: rekognoskace lokality (výzkum MVČ Hradec Králové 1987), červen 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: středověký kolonizační hrádek. ULOŽ.: MV Hradec Králové, přír. č. 133 - 137/88. LIT.: Kalferst - Sigl - Vokolek 1989, č. 29, Sigl 1987, Sigl - Wolf 1989.

13/ HRUBÁ SKÁLA (okr. Semily)

KULT.: eneolit, popelnicová pole. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „abri pod Hlavatou skálou“, poloha „Na hrádku“, lokalita leží v areálu CHKO Český ráj, 1 km jižně od obce Borek pod Troskami, ZM 10 03-34-09, 254,5 - 258 mm od z. s. č., 369 - 371 mm od j. s. č., nadmořská výška 310 - 312 m. OKOL.: rekognoskace a záchranný výzkum, P. Kracík (MU Brno), R. Kuchař (Turnov), L. Macháčková (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové, 1996 - zjištěno ojedinělé narušení těžbou písků. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 256. POZN.: J. Filip uvádí lokalitu pod k. ú. Štěpánovice.

14/ JILEMNICE (okr. Semily)

KULT.: VS1/2, VS2 - Nov1. LOK.: Jilemnice, Dolení ulice, parc. č. 475 a

476, ZM 10 03-41-18, 368,5 mm od z. s. č., 154,5 mm od j. s. č., nadmořská výška 482 m. OKOL.: záchranný výzkum vyvolaný novostavbou prodejny Elektro, J. Prostředník, D. Svoboda, září 1997. NÁLEZ: středověká a novověká sídelní aktivita, zahluobený objekt (14. stol.). ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 254 - 257/97. LIT.: Prostředník 1998a.

15/ KACANOVOY (okr. Semily)

KULT.: popelnicová pole. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „jeskyňka pod statkem“ - samota Vrchy, lokalita leží v CHKO Český ráj, ZM 10 03-34-03, 155,5 mm od z. s. č., 241 mm od j. s. č., nadmořská výška 300 m. OKOL.: rekognoskace, J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: blíže neurčená aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 209.

16/ KACANOVOY (okr. Semily)

KULT.: nedatováno. LOK.: jihozápadní okraj obce, severní břeh bezejmenného potoka, ppč. 82/2, ZM 10 03-34-03, 163 mm od z. s. č. 270 mm od j. s. č., nadmořská výška 284 m. OKOL.: stavba objektu RSU Kacanovy, záchranný výzkum, září 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: Na východním řezu vyhloubeném pro základové pasy jsme registrovali složitější stratigrafickou situaci: uložení 1 - drn (0,05 m), uložení 2 - poddrn (0,1 m), uložení 3 - sprašová hlína v sekundárním uložení (zřejmě v důsledku soliflukce nebo běžné sezónní eroze, 0,25 m), uložení 4 - oranžový šterkopísek (vznik v důsledku sedimentačních procesů, 0,08 - 0,18 m), uložení 5 - šedo-zelono-hnědá jílovitá hlína s rozplavenými uhlíky (jedná se o buď tzv. pohřbený horizont nebo o náplavovou uložení, 0,12 m) uložení 6 - černošedá mazlavá hlína s četným výskytem větví (jedná se nejspíš o náplavovou uložení, 0,11 m), uložení 7 - oranžový šterk/šterkopísek (v důsledku sedimentačních procesů, 0,12 m), uložení 8 - šedo-černo-hnědý prohlíněný písek (vznik v důsledku sedimentačních procesů, 0,29 m), uložení 9 - světle žlutý písek (vznik v důsledku sedimentačních procesů, 0,1 m), uložení 10 světle hnědý jí (podloží zachycené v mocnosti 0,4 m). Stratigrafická situace dokládá poměrně složité a vzájemně provázané sedimentační procesy. Vzhledem k absenci jakýchkoliv artefaktů, byly z jednotlivých uložení odebrány vzorky pro palynologickou a paleobotanickou analýzu. Pracovně však můžeme předpokládat, že se v bezprostředním okolí na západní sprašové návěži nalézá blíže neurčený sídlištní areál, s největší pravděpodobností pravěký - v Kacanovech je díky starším archeologickým nálezům registrováno osídlení v neolitu, eneolitu a mladší době bronzové. ULOŽ.: vzorky dočasně uloženy v OMČR Turnov.

17/ KARLOVICE (okr. Semily)

KULT.: pravěk. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - Jenovefa, lokalita leží v CHKO Český ráj - skupina Hruboskalsko, při turistické cestě (žlutá) ze Sedmihorek na Valdštejn, 100 m východně od lokality Čertova ruka, ZM

10 03-34-03, 401 mm od z. s. č., 316 mm od j. s. č., nadmořská výška 340 m. OKOL.: rekognoskace, J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: blíže neurčená aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 229. KOM.: lokalita je vzhledem k spadlému skalnímu bloku zcela zneprístupněna.

18/ KARLOVICE (okr. Semily)

KULT.: mesolit, StK (vypíchaná), kult. lužická, kult. slezskoplatěnická. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „abri pod Pradědem“ - lokalita leží v CHKO Český ráj - skupina Hruboskalsko, při turistické cestě (žlutá) ze Sedmihorek na Valdštejn, 120 m východně od lokality Čertova ruka, ZM 10 03-34-03, 377,5 mm od z. s. č., 344 mm od j. s. č., nadmořská výška 320 m. OKOL.: rekognoskace, záchranný výzkum, L. Macháčková (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1995 - 1997. NÁLEZ: sídelní aktivita, pohřební aktivita (neolit). ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, Prostředník - Vokolek 1998.

19/ KARLOVICE (okr. Semily)

KULT.: popelnicová pole. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „abri pod Opozdilcem“, - lokalita leží v CHKO Český ráj - skupina Hruboskalsko, 200 m severně od lokality Čertova ruka, ZM 10 03-34-03, 377,5 mm od z. s. č., 344 mm od j. s. č., nadmořská výška 320 m. OKOL.: terénní průzkum, L. Macháčková (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1995. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: po zpracování OMČR Turnov. KOM.: nově objevená lokalita. LIT.: Prostředník - Vokolek 1998.

20/ KARLOVICE (okr. Semily)

KULT.: mladší doba římská. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - bezejmenný skalní převis ležící 60 m SV od rozcestí pod Čertovou rukou, kóta 324, lokalita leží v CHKO Český ráj - skupina Hruboskalsko, ZM 10 03-34-03, 382 mm od z. s. č., 330,5 mm od j. s. č., nadmořská výška 336 m. OKOL.: terénní průzkum, L. Macháčková (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1995. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: po zpracování OMČR Turnov. KOM.: nově objevená lokalita. LIT.: Prostředník - Vokolek 1998.

21/ LOKTUŠE (okr. Semily)

KULT.: eneolit - KNP, VS2. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „Babí pec“ - skalní puklina mohutné pískovcové lavice stoupající po západním svahu vrch Kozákova, délka pukliny 18 m, hloubka převisu 6 - 8 m, ZM 10 03-32-19, 415 mm od z. s. č., 46 mm od j. s. č., nadmořská výška 440 m. OKOL.: rekognoskace, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: 1) eneolitická kamenářská dílna, 2) penězokazecká dílna. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 210 - 213.

22/ LOKTUŠE (okr. Semily)

KULT.: eneolit - KNP. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - Zemanova pec, vrch Kozákov, ZM 10 03-32-19, 422 mm od z. s. č., 36 mm od j. s. č., 120 m JJV od lokality Babi pec, nadmořská výška 420 m. OKOL.: rekognoscace, P. Kracik (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: eneolitická kamenářská dílna. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 214.

23/ LOMNICE NAD POPELKOU (okr. Semily)

KULT.: 15. - 16. století. LOK.: Husovo náměstí čp. 47, v místě demolice hotelu „Doležal“. ZM 10 03-43-01, 364,5 mm od z. s. č., 43 mm od j. s. č., nadmořská výška 480 m. OKOL.: kabelizace MTO Lomnice nad Popelkou, výzkum formou dohledu a sběr p. Drahoňovského, řed. M v Lomnici n. P., J. Prostředník, červen 1996. NÁLEZ: soubor vrcholně a pozdně středověké keramiky, kachlů a Fe předmětů z městiště čp. 47 na Husově náměstí (6 zlomků komor komorových kachlů, 4 zlomky masivní mísy s vícenásobnou promačkávanou plastickou páskou, 29 zlomků rezné atypické keramiky, 12 zlomků typické glazované keramiky (zelená, žlutá poleva), 12 zlomků typické rezné keramiky (ve 2 případech registrován redukční výpal), 10 zlomků čelních vyhřívacích stěn komorových kachlů, 2 zlomky čelní vyhřívací stěny kachle s motivem štvance na jelena, 4 zlomky čelní vyhřívací stěny římsového kachle s motivem architektury, 1 zlomek čelní vyhřívací stěny kachle s motivem Adama a Evy, 1 zlomek čelní vyhřívací stěny kachle s geometrickým motivem, profilovaná čelní vyhřívací stěna, 1 zlomek čelní vyhřívací stěny kachle s geometrickým motivem, a výrazně profilovanou čelní vyhřívací stěnou, 1 zlomek čelní vyhřívací stěny kachle s geometrickým motivem v kruhu). Průkop pro kabel zde narušil stratigrafickou situaci uloženin v sekundární poloze; jednalo se o reliktní zahloubeného obytného objektu, jehož zánik (požárem) můžeme datovat do přelomu 15. a 16. století. ULOŽ.: Městské muzeum Lomnice nad Popelkou, přír. č. 92/96.

24/ MAŠOV (okr. Semily)

KULT.: 13. - 18./19. stol. LOK.: hrad Valdštejn, 1) sonda 1/96 u Aehren-tálského paláce, 2) sonda 2/96 v prostoru klasicistní brány, ZM 10 03-32-23, koordináty Z/J: 215:18; 319:20; 324:19 331:16; 331,5:20; 325,5:23; 317,5:25; 313:24, nadmořská výška 380 m. OKOL.: záchranný výzkum OMČR Turnov, červen a říjen 1996, NÁLEZ: 1) V jihovýchodním rohu ruiny zděného objektu u Aehren-tálského paláce byla vytyčena sonda 1/96 o rozměrech 2,2 x 2,17 - 1,8 m, která na jižní a východní straně kopírovala vnitřní líc zdi vystavěné z velkých pískovcových kvádrů zděných na maltu. Registrovali jsme složitější stratigrafickou situaci tvořenou mazanicovou destrukcí se stopami shořelé konstrukce stropu (pol. 15. stol.), nevýraznou kulturní vrstvu z období existence objektu (14. - 15. stol.), maltovou litou podlahu a výplň skalní pukliny s nálezy keramiky 2. pol. 13. století. 2) Dal-

ší záchranný výzkum jsme provedli v areálu klasicistní vstupní brány, kde jsme zachytili vedle novověkých uloženin reliktní obytného objektu s kachlovými kamny (zánik v 1. pol. 15. století) - nález tohoto objektu vylučuje existenci původního vstupu do hradu. ULOŽ.: OMČR Turnov přír. č. 314 - 319/96. LIT.: Prostředník 1997, 139-150.

25/ MAŠOV (okr. Semily)

KULT.: 14. - 15. století. LOK.: obec Pelešany, parc. č. 875, ZM 10 03-32-23, 330,5 mm od z. s. č., 118,5 mm od j. s. č., nadmořská výška 258 m, sklon svahu 12°. OKOL.: záchranný výzkum v souvislosti se stavbou rodného domu, J. Benešová (PÚ Pardubice), J. Kalferst (MVČ Hradec Králové), J. Prostředník, květen 1996. NÁLEZ: baterie 3 hrnčířských pecí s úplnou vsádkou, lehký kúlový přístřešek, 2 pece založené do pískové duny, 1 do spraše, objekty nevydržely první výpal a zbrtily se. ULOŽ.: OMČR Turnov. LIT.: Prostředník 1997.

26/ MAŠOV (okr. Semily)

KULT.: eneolit. LOK.: pseudokrasová skalní dutina - „abri nad Markovým koutem“, lokalita leží v areálu CHKO Český ráj, 1 km východně od obce Kadeřavec (k. ú. Kacanovy), ZM 10 03-32-23, 230 mm od z. s. č., 64 mm od j. s. č., nadmořská výška 372 m. OKOL.: rekognoscace, J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové), 1996. NÁLEZ: sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 230. POZN.: lokalita téměř zlikvidována starší těžbou pískovce.

27/ MŘÍČNÁ (okr. Semily)

KULT.: 14. - 17. století. LOK.: 1) ZM 10 03-41-18, 113 od z. s. č., 17 mm od j. s. č., nadmořská výška 424 m. 2) 100 m východně od čp. 71, ZM 10 03-41-18, 102 mm od z. s. č., 34 mm od j. s. č., nadmořská výška 428 m. 3) ZM 10 03-41-18, 98 mm od z. s. č., 42,5 mm od j. s. č., nadmořská výška 430 m. 4) tvrz Smiřično, ZM 10 03-41-18, 69,5 mm od z. s. č., 108 mm od j. s. č., nadmořská výška 432 m. OKOL.: MTO Jilemnice, HOST Jilemnice, ÚPS Mříčná - Peřimov, výzkum formou dohledu, červen - červenec 1997, J. Prostředník, 4) rekognoscace, červen 1997. NÁLEZ: keramika, 2) vypálená mazanicová kra s nálezy keramiky 14. století. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 4-6/98.

28/ PEŘIMOV (okr. Semily)

KULT.: 1) pop. pole, 15. - 17. století. LOK.: 1) čp. 133 - 80, ZM 10 03-41-17, 374 - 380 mm od z. s. č., 262 mm od j. s. č., nadmořská výška 382 m. 2) před čp. 82, ZM 10 03-41-17, 399 mm od z. s. č., 259,5 mm od j. s. č., nadmořská výška 388 m. OKOL.: MTO Jilemnice, HOST Jilemnice, ÚPS Mříčná - Peřimov, výzkum formou dohledu, červen - červenec 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: keramika 15. - 17. stol., 1) keramika popelnicových polí. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 2-3/98.

29/ PIPICE (okr. Semily)

KULT.: 16. století. LOK.: parc. č. 488, ZM 10 03-32-20, 69 mm od z. s. č., 231 mm od j. s. č., nadmořská výška 484 m. OKOL.: kabelizace MTO Semily, výzkum formou dohledu, červenec 1996, P. Kracík, J. Prostředník. NÁLEZ: keramika ULOŽ.: OMČR Turnov.

30/ SEMILY

KULT.: nedatováno. LOK.: Letná IV. před čp. 347, ZM 10 03-32-20, 439 mm od z. s. č., 141 mm od j. s. č., nadmořská výška 340 m. OKOL.: kabelizace MTO Semily, výzkum formou dohledu, červen 1996, J. Prostředník. NÁLEZ: v hloubce 0,4 m se našla vrstva mazanice o mocnosti 0,15 m a délce 2 m, nezískán žádný datovací materiál.

31/ SKLENAŘICE (okr. Semily)

KULT.: 15. - 17. století. LOK.: intravilán obce 1) před čp. 89, ZM 10 03-41-02, 3 mm od z. s. č., 87 mm od j. s. č., nadmořská výška 605 m. 2) před čp. 181, ZM 10 03-41-02, 5 mm od z. s. č., 82 mm od j. s. č., nadmořská výška 601 m. 3) před pomníkem 100 m jižně od restaurace "Mexico", ZM 10 03-41-01, 454 mm od z. s. č., 48 mm od j. s. č., nadmořská výška 616 m. OKOL.: kabelizace MTO Vysoké nad Jizerou - Sklenařice - Jablonec nad Jizerou, výzkum formou dohledu, červenec 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: 1) před čp. 89 objeveny na výhozu ojedinělé zlomky keramiky (15./16. stol.) - nestratifikováno, 2) před čp. 181 registrována v severním řezu průkopu kulturní vrstva (šedohnědá s uhlíky, délka 3 m, mocnost 0,25 m), pod touto vrstvou se našla mazanicová plástev (délka 3 m, mocnost 0,15 - 0,18 m) - při vzorkování nezískán žádný datovací materiál. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 7-8/98.

32/ TROSKOVICE (okr. Semily)

KULT.: lužická (HB1), latén (LTC2-D1), starší d. římská, 14. - 16. stol. LOK.: hrad Trosky, severní předhradí, cca 800 m severovýchodně od obce Troskovice od katastrální obce Troskovice ZM 10: 03-34-09, koordináty Z/J: 288:265; 290:269; 294:272; 298:271; 298:268; 294: 266 mm, na parc. č. 543 a parc. č. 538, nadmořská výška 450 m. OKOL.: 1) záchranný a předstihový výzkum PÚ Pardubice (J. Benešová), MVČ Hradec Králové (J. Kalferst), OMČR Turnov (J. Prostředník), duben-květen 1996, 2) předstihový výzkum v prostoru severní parkánové zdi v souvislosti se stavbou oblužného objektu základnové stanice IRT 2000, srpen 1997, P. Kracík, J. Prostředník, 3) výzkum na severní straně úpatí věže Baby v areálu hradu, říjen - listopad 1997, J. Benešová (PÚ Pardubice), J. Prostředník. NÁLEZ: 1) sídelní aktivita kult. lužické, blíže neurčená aktivita v LTC2-D1 a starší d. římské, vrcholně středověký hrad - dle nálezů od počátku 14. stol., nález nístěje středověké kovolitecké pícky s keramickou odlévací formou na hákovnici, keramika, mazanice, Fe předměty, bronzovina, zvířecí kosti, 2) sídelní aktivita od počátku 14. do 17. století, 3) do čedičové skály vytesaná

patrová světnice (14./15. stol.), 2 zánikové horizonty (14./15. a pol. 15. století), pec vyzděná z pískovcových desek (15. stol.), z patra objektu ústila dřevěné traversová konstrukce na věž Babu. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 1) 55 - 128/96, 2) 248 - 253/97, 3) 259 - 295/97. LIT.: 1) Prostředník 1996, Benešová - Kalferst - Prostředník 1997, Prostředník 1997, 157-161, 2) Prostředník - Řídkošil 1998. KOM.: 1) nález kovolitecké pece byl původně datován do mladší doby bronzové, 2) výzkum objektu nebyl v roce 1997 vzhledem k špatným klimatickým podmínkám dokončen a bude pokračovat v červnu 1998.

33/ TURNOV (okr. Semily)

KULT.: 13. - 17. stol. LOK.: náměstí Českého ráje čp. 3, jižní fronta náměstí, ZM 10:03-32-23, 253,5 mm od západní a 292,5 mm od jižní sekční čáry, nadmořská výška 267 m. OKOL.: záchranný výzkum OMČR Turnov, srpen 1996. NÁLEZ: blíže neurčená a nedatovaná sídelní aktivita v období před městskou lokací (2. pol. 13. stol.), sídelní aktivita na běžné středověké městské parcele od 2. pol. 13. do 17. století, 13./14. stol. - 2 odpadní jímky, 13. - 16. stol. - 6 vrstev, období výstavby stávajícího domu v polovině 16. stol. keramika, mazanice, Fe předměty, zvířecí kosti. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 226 - 237/96. LIT.: Prostředník 1997. KOM.: obdobná stratigrafická pozorování jako v případě výzkumu na náměstí Českého ráje čp. 95 v roce 1995 - Prostředník 1996b.

34/ TURNOV (okr. Semily)

KULT.: 13. - 16. stol. LOK.: náměstí Českého ráje - západní a severozápadní část, ZM 10:03-32-23, 247,5 mm od z. s. č., 299 mm od j. s. č. nadmořská výška 266 m. OKOL.: výzkum formou dohledu a záchranný výzkum OMČR Turnov, listopad 1997. NÁLEZ: vrstvy 13. - 16. stol., zahloubený obytný objekt zaniklý požárem (pol. 15. stol.), zděná stavba - pravděpodobně radnice (15./16. stol.), ker., maz., kov, kosti, dřevo. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 297 - 299/97. LIT: Prostředník 1998.

35/ TURNOV (okr. Semily)

KULT.: VS1, VS2. LOK.: Městská památková zóna Turnova, Trávnice čp. 670, parc.č. 448, 449, ZM 10 03-32-23, 235 mm od z. s. č., 295 mm od j. s. č., nadmořská výška 256 m. OKOL.: Částečná rekonstrukce a dostavba Městského divadla v Turnově, výzkum formou dohledu, říjen - listopad 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: Dozorovány byly zemní práce, které probíhaly v suterénních prostorách pod jevištěm. Další zemní práce, probíhající na parcele č. 448, byly oznámeny se zpožděním, tudíž nebylo možné dokumentovat případné stratigrafické situace zachované v řezech stavební jámy. Vzhledem k archeologicky exponované poloze lze v tomto prostoru předpokládat minimálně středověké antropogenní aktivity. Při hloubení stavební jámy pro kotelnu v suterénu objektu (parc. č. 449) jsme registrovali jednoduchou stratigrafickou situaci, sestávající ze tří uloženin. Svrchní

vrstva nadloží byla tvořena vrstvou antropogenního původu, kterou můžeme datovat do období výstavby stávajícího objektu divadla (rezavěhnědá hlína s příměsí štěpin cihel, uhlíků a maltové drti, z vrstvy získány artefakty z období 16./17. století, které zde tvoří intrusi). Následující vrstva (šedohnědá hlína sprašové konzistence, s uhlíky, rozpadlou mazanicí a ojedinělými zlomky keramiky) souvisí s nejstarší antropogenní činností na lokalitě, kterou můžeme chronologicky zařadit do přelomu 13. a 14. století. Tato vrstva ležela na sprašové návěži, tvořící intaktní, náleзовě sterilní podloží. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 296/97.

36/ VESEC POD KOZÁKOVEM (okr. Semily)

KULT.: eneolit - KNP, RS. LOK.: pseudokrasová skalní dutina – „Kudrnáčova pec“, lokalita se nachází na úpatí skalního bloku pod vrcholem Kozákova (100 m JJZ od kóty 667 – „Drábovna“, SPR Kozákov), ZM 10 03-32-20, 4,5 mm od z. s. č., 32 mm od j. s. č., nadmořská výška 615 m. OKOL.: rekognoscace, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové, 1996. NÁLEZ: eneolitická kamenářská dílna, sídelní aktivita. ULOŽ.: staré fondy OMČR Turnov. LIT.: Filip 1947, 213 - 214. POZN.: v lokalitě vybudován trampský kemp „Manitova“.

37/ VESEC POD KOZÁKOVEM (okr. Semily)

KULT.: VS. LOK.: pseudokrasová skalní dutina – „Drábovna“, lokalita leží v SPR Kozákov, při turistické cestě z Prackova na Kozákov, kóta 667, ZM 10 03-32-20, 14 mm od z. s. č., 31 mm od j. s. č., nadmořská výška 667 m. OKOL.: rekognoscace, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, V. Vokolek (MVČ Hradec Králové, 1996. NÁLEZ: skalní hrádek na pískovci, uměle přitesané světničky. ULOŽ.: 0. LIT.: Filip 1947, 214 - 215, Gabriel 1996. POZN.: v literatuře uváděny nálezy keramiky 13. století.

38/ VESEC POD KOZÁKOVEM (okr. Semily)

KULT.: 13. - 16. století. LOK.: ppč. 733/6, 733/4, 733/2, 734/1 a stav. parc. 222, ZM 10 03-32-19, 318 mm od z. s. č., 77 mm od j. s. č., nadmořská výška 372 m. OKOL.: stavba objektu RSU Vesec pod Kozákovem, záchranný výzkum, září 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: Na parcele ppč. 733/4 jsme ve vyhloubeném základovém pasu v severní části stavební jámy zjistili kulturní vrstvu - šedo-hnědá středně ulehlá jílovitá hlína s ojedinělými malými až středními pískovcovými kameny, drobnými uhlíky a rozplavenou mazanicí (ojedinělé čočky). Tato uloženina vyklíňovala jižním směrem po 3 metrech od severní hranice základového vkopu. Z vrstvy jsme získali nepočtený soubor středověké keramiky, kterou můžeme datovat do období 13. až 16. století. Vzhledem k nálezům rozplavené mazanice, můžeme předpokládat v bezprostředním severním sousedství obytný objekt, nejspíše dřevěné konstrukce s jílovým výmazem. Tento náleží je velmi důležitý pro samotné počátky obce Vesec, neboť je oproti pozdějším pís-

ným pramenům posouvá do závěru 13. století. ULOŽ.: OMČR Turnov, přír. č. 258/97.

39/ VYSOKÉ NAD JIZEROU (okr. Semily)

KULT.: 16. - 18. století. LOK.: 1) prostor při severní straně kostela sv. Kateřiny, mezi čp. 6 a 7, ZM 10 03-41-07, 95 mm od z. s. č. a 243 mm od j. s. č.; 97 mm od z. s. č. a 239 mm od j. s. č. nadmořská výška 699 m, 2) nám. dr. Karla Kramáře - před budovou ZŠ, severní fronta domů, ZM 10 03-41-07 81 mm od z. s. č., 246,5 od j. s. č., nadmořská výška 699 - 700 m. OKOL.: 1) průkop STL plynovodu, výzkum formou dohledu, červen - červenec 1996, P. Kracík (MU Brno), J. Prostředník, 2) kabelizace MTO Vysoké nad Jizerou, výzkum formou dohledu, červenec 1997, J. Prostředník. NÁLEZ: 1) vrstva s výraznou koncentrací železné strusky (16. - 18. stol.), zánikový horizont dřevěné stavby s výmazem (16. - 17. stol.), 2) V prostoru severní fronty domů na náměstí K. Kramáře registrován zánikový horizont (požár 17./18. století). Veškeré reliktury středověkých situací byly likvidovány pozdějšími zásahy (stavební úrovně stávajících domů, inženýrské sítě). Podloží zde tvořil rozpadlý fylit. ULOŽ.: 1) OMČR Turnov, přír. č. 137 - 138/96.

Literatura:

- Benešová, J. - Kalferst, J. - Prostředník, J. 1998: Archeologický výzkum severního předhradí hradu Trosky, CB 6, 421 - 438, Praha.
- Gabriel, F. 1996: Hrad Drábovna. Jizerská kóta 3-4/1996, 68 - 69, Liberec.
- Kalferst, J. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1989: Archeologické nálezy získané v letech 1987 - 1988, Zpravodaj KMVČ XVI/1, 3-19.
- Prostředník, J. 1996: Předběžná zpráva z nejnovějšího archeologického výzkumu - Trosky pravěké a středověké, in: Od Ještěda k Troskám, roč. III, 17 - 24.
- Prostředník, J. 1996a: Archeologické výzkumy turnovského muzea v roce 1995. In: Z Českého ráje a Podkrohoší 9, 149 - 180, Semily.
- Prostředník, J. 1996b: Předstihový výzkum na náměstí Českého ráje v Turnově, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, Hradec Králové.
- Prostředník, J. 1997: Archeologické výzkumy turnovského muzea v Turnově v roce 1996. In: Z Českého ráje a Podkrohoší 10, 139 - 162, Semily.
- Prostředník, J. 1998: Nález radnice z konce 15. století na náměstí Českého ráje v Turnově? Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 177 - 183, Hradec Králové.
- Prostředník, J. 1998a: Záchranný výzkum v Jilemnici. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 170 - 176, Hradec Králové.
- Prostředník, J. - Řídkošil, T. 1998: Archeologický výzkum a geologický průzkum hradu Trosky v roce 1997. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 37

- 53, Hradec Králové.

Prostředník, J. - Vokolek, V. 1998: Archeologický výzkum skalních lokalit Českého ráje v letech 1994 - 1997. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší 11, 119 - 132, Semily.

Sigl, J. 1987: Zjišťovací výzkum hrádku v poloze „Hradiště“ u Horních Štěpanic, Zpravodaj KMVČ XV/1, 106-111.

Sigl, J. - Wolf, V. 1989: Zjišťovací archeologický výzkum hrádku v poloze Hradiště u Horních Štěpanic a jeho přínos k poznání kolonizačního procesu na Jilemnicku. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší 2, 7 - 14. Semily.

Jan Prostředník: Archaeological excavations of the Okresní museum Českého ráje (District Museum of the Český-ráj region) in 1996 and 1997. Thirty-nine rescue and exploratory operations have been carried out by the Archaeological department of the abovementioned Museum. Within the Český-ráj rock-configuration area, pseudo-Karst rock sites known from specialized literature on the Český-ráj have been localized and new ones discovered. Rescue excavations were necessitated both by linear building actions (Lomnice-nad-Popelkou, Turnov, Mříčná, Peřimov - high Middle Ages) and by large-scale earth removals (Turnov - náměstí České republiky, Český-Dub, Trosky, Dolní-Štěpanice - high Middle Ages).

DALŠÍ DOKLAD PALEOLITICKÉHO OSÍDLENÍ HRADCE KRÁLOVÉ

Radomír Tichý

V dubnu 1990 našel autor na staveništi rodinného domku v části Hradec Králové - Plácky ojedinělý artefakt štípané industrie (dnes čp. 316, Dědkova ul.). Lokalita se nachází v rovině asi 200 m od dnešního regulovaného toku řeky Labe /ZM 10:13-22-23 (koordináty Z/J): 192:146 mm/. Západně a jižně obklopují lokalitu šterkopisky, v jejím místě je však podkladem červený hliněný náplav na jílovém podloží. Pazourková čepel byla objevena na jižním okraji stavební jámy domku v hloubce asi 40 cm na rozhraní podloží a červenavé ornice.

Popis nálezu:

Odlomená čepel s patrným bulbem a užítkovou retuší na stranách. Postpaleolitický lom postihl horní část pravého boku nástroje. Délka - 34,5 mm, šířka - 16 mm, tloušťka - 7 mm. Povrch artefaktu je silně bíle patinovaný (vrstva patinace je dobře patrná i na lomu) se stopami styku s kovem, zřejmě při orbě.

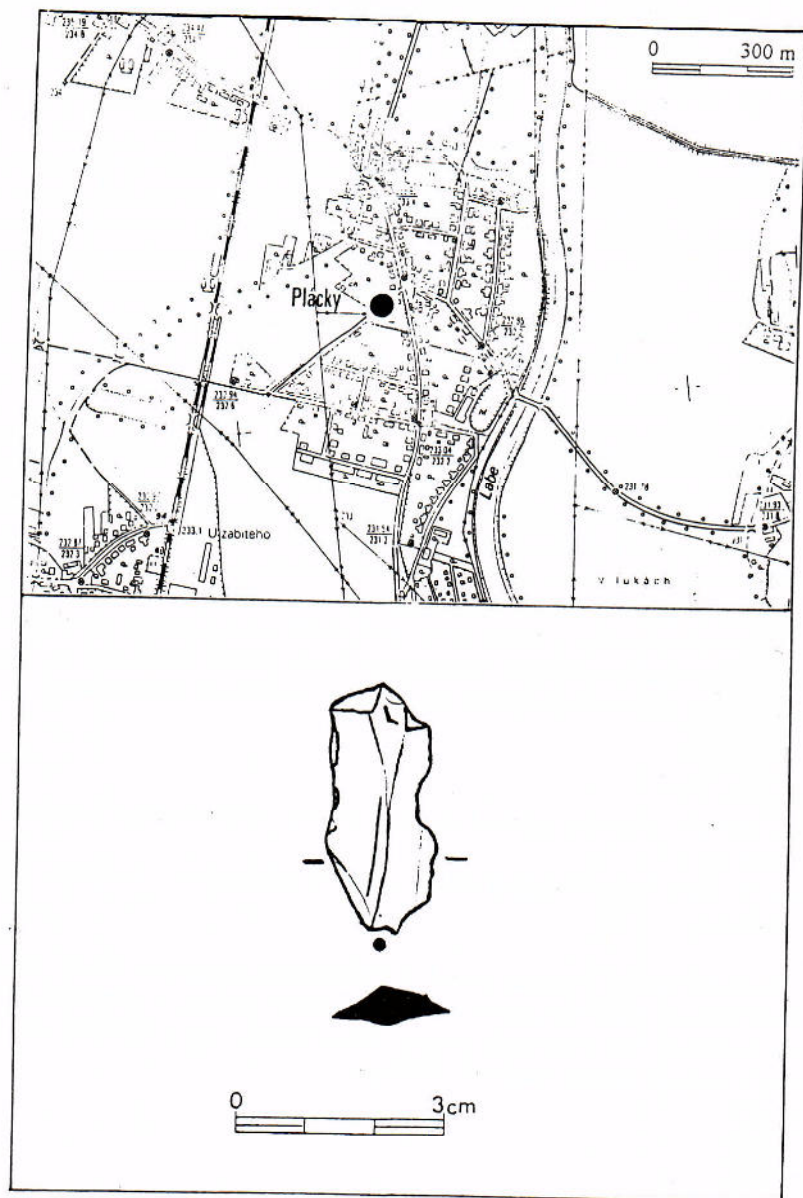
Přestože nález pochází zjevně z druhotné polohy, je již čtvrtým mladopaleolitickým artefaktem z Hradce Králové a sedmým v blízkém okolí města (Rosnice, Chlum, Předměřice - Vencl 1977, 308, 1978, 14) a rozšiřuje naše poznání o mladopaleolitickém osídlení východních Čech (Vencl 1978, 39). S. Vencl popsáný nový nález řadí do kultury gravettien, kterému za určení děkuji.

Literatura:

Vencl, S. 1977: Nejstarší osídlení Hradce Králové, Archeologické rozhledy, 29, 303-309.

Vencl, S. 1978: Stopy nejstarší lidské práce ve východních Čechách. Hradec Králové.

Radomír Tichý: Another proof of Palaeolithic settlement of the Hradec Králové area. In 1990, the author found an isolated artifact - a damaged silicite blade datable to the Gravettian (Upper Palaeolithic) - on a building site of a private cottage at Hradec Králové - Plácky.

OBĚDOVICE, PÍSKOVNA „NA POŽÁRCE“ - SEZÓNA 1997

Jana Benešová – Jiří Kalferst

Ve dnech 14. července až 8. srpna 1997 proběhla v pískovně zemědělské společnosti Kratonohy v poloze „Na požárce“ třetí sezóna předstihového záchranného výzkumu AO MVČ na polykulturní lokalitě v předpolí těžební plochy pískovny na východní straně areálu, mezi pískovnou a obcí Kratonohy. Zkoumaná plocha (v rozsahu přibližně 1,5 hektaru) tak navázala na jihozápadní okraj loňského výzkumu a ověřila přesnost starších průzkumů. Vedle MVČ se na pracích podílelo i AO PÚ Pardubice.

Výzkum je lokalizován do střední části parcely 346/1 v k. ú. Obědovice ztruba do místa západního svahu a nejnižší partie široké deprese na jižním svahu štěrkopískového hřbetu a dle letošních zjištění naleziště pokračuje v dosud nespécifikovaném rozsahu směrem k východu. Koordináty zkoumané plochy: ZM 1:10 000 13-23-09 (koordináty Z:J) 389:208, 400:206, 298:194, 391:197 mm, v nadmořské výšce 227-230 m.

Po částečné mechanické skrývce nadloží a na základě vyhodnocení získaných údajů bylo v severozápadní části zkoumané plochy z kontrolních důvodů provedeno ruční začistění plochy v rozsahu cca 3 arů. Vzhledem k tomu, že získané údaje se nijak nelišily od nálezů znatelných již po mechanické skrývce, bylo od dalšího ručního čistění upuštěno. Začistěno tak bylo pouze okolí zjištěných objektů a archeologických situací. Po ukončení výzkumu a dokumentace objektů byla plocha opět mechanicky začistěna pod přímým dohledem odborného pracovníka tak, aby se možnost přehlédnutí méně zřetelných objektů snížila na minimum. Takřka jednotná výplň objektů pak umožnila hlubší z nich vybírat po mechanických vrstvách.

Prehistorické osídlení však využívalo především sprašového pokryvu návrší, a proto byly objekty až nezvykle mělké. Výjimku z pravidla tvořily jen nepočtené slezskoplatěnické obilnice.

Třetí sezóna výkopových prací zachytila pokračování polykulturního sídliště s doklady osídlení od mladší doby kamenné po mladší dobu hradištní. Vzhledem k prostorovému umístění zkoumané plochy, kdy temeno návrší bylo skrýváno pouze částečně převažují objekty z mladších období nad neolitickými jámami. Osídlení z doby hradištní doloženo opět ojediněle. Charakteristické je řídké rozložení objektů jejichž počet klesá východním směrem.

Keramika lineární byla zachycena v jamách 105, 107, 109, 121, 122, 123, 124, 126, 128, 129 a 130 kde tvořila hlavní nebo jedinou náplň objektu. Mimo to byly lineární střepy určeny jako příměs v jamách 92, 95, 114, 115 a 119. Z jejich rozložení po ploše vyplývá, že neolitické osídlení bylo především na

temeni vyvýšeniny. Malá skupina lineárních nálezů na západním konci zkoumané plochy představuje dozvuky sídlištní aktivity v okolí lineárního domu zkoumaného v sezóně 1996. Z uspořádání letos zjištěných objektů lze usuzovat na přítomnost dvou domů a to jednak v okolí obj. 107 a 109, jednak v místě obj. 126 a 128. Větší stavební systémy z kůlových jamek nebyly letos doloženy. Vedle keramiky s výraznými moravskými prvky obsahovaly objekty i broušenou a štípanou industrii.

Sídlištní objekty kultury s keramikou vypíchanou jsou rozloženy řídce po celé ploše výzkumu. Přítomnost chat nelze jednoznačně prokázat i když množství a kvalita nálezů v okolí objektu 114 je nápadná. Rovněž počet silicovitých štípaných artefaktů v obj. 130A přesahuje běžný průměr naleziště a naznačuje možnou přítomnost dílny na jejich výrobu. Ke kultuře s vypíchanou keramikou patří objekty 112, 114, 116, 119 a 130A. Jako příměs byla zjištěna v jamách 122 a 124. Mimo keramiku, mazanici a štípané nástroje byly rovněž zjištěny i zlomky broušených kamenných nástrojů a drtidel.

Na rozdíl od loňské sezóny byly nezřetelné stopy po eneolitickém osídlení doloženy jen jako příměs v objektu 101 a v kůlové jamce 77.

Jako nejintenzivnější a zároveň i nejvýznamnější se při letošním výzkumu ukázalo osídlení v období popelnicových polí. I když z jeho starší fáze - tj. kultura lužická byla rozpoznána pouze v jednom z objektů, mladší stupeň - kultura slezskoplatěnická se mimo standardních sídlištních jam a kůlových jamek prezentovala především nálezem palisádového žlabu vymezujícího část areálu sídliště.

Palisáda, respektive její nalezená část netvořila ukončený tvar. Byla zachycena pouze západní a část severního průběhu oválného ohrazení přerušného v severozápadním rohu úzkým vchodem rozděleným dvěma kůly na tři zhruba stejně široké průchody. Zástavba vnitřní plochy se soustřeďuje po obvodu areálu a tvoří ji soubor mělkých objektů. Ve východní palisádou ohraničené části výzkumu jsou mezi objekty zaznamenány i specializované objekty, ať již zásobního charakteru s typickým kruhovým půdorysem (např. obj. 95, 121A) nebo menší jámy s netradičními nálezy - mazanicovým blokem (obj. 97) nebo spodní částí drtidla (obj. 98). Tímto způsobem je možné odhadnout nejen východní hranici „dvorce“ (procházející patrně čtverci 272, 283, 294, 304 a 313) ale i hranici jižní (čtverce 300, 311, 312 a 313). Zároveň se tím jeví i jisté vnitřní členění na západní obytnou a východní hospodářskou část. Mimo to lze s jistotou mírou pravděpodobnosti vymezit i prostor dvou kůlových staveb. První z nich je situovaná těsně k palisádě do čtverců 288 a 289, druhá je v ploše, ve čtvercích 291, 292, 302 a 303. Hustotu osídlení nepřímou dokládá i nález torza velké zásobní nádoby v těsné blízkosti palisádového žlabu (čtverec 299).

Nejmladší sídlištní aktivita na nalezišti byla doložena pouze ojediněle v objektech č. 91 a 96 nízko na úbočí nad záplavovým horizontem návrší. V objektech však tvořila pouze příměs. Vedle objektu 54/96 tak patří k dosud

ojedinělým dokladům slovanského osídlení jehož jádro se předpokládá ve východní části parc. č. 346/1. Četnost mladohradištních nálezů a zároveň jejich umístění do nižších partií svahu vyvolává domněnku, že podstatná část stop tohoto pravděpodobně jen epizodického osídlení byla v podobě mělkých objektů zničena již při předchozím zemědělském využívání pozemku, nebo odstraněna spolu s nadložními vrstvami.

Třetí sezóna archeologického výzkumu AO MVČ v pískovně „Na požárce“ přinesla vedle dalších poznatků o neolitickém osídlení především hodnotné výsledky z období mladšího pravěku. Na základě průzkumu se podařilo určit polohu lineárního dlouhého domu, i když podstatná část půdorysu byla poškozena následnou antropogenní aktivitou. Mimo to se podařilo zachytit i část půdorysu významného sídlištního areálu - datovaného do období kultury slezskoplatěnické. Vedle palisádového žlabu k němu náleží i doklady nadzemních staveb (kůlových domů), sídlištních objektů a obilnic. Osídlení z mladší doby hradištní je minimální. Získaný materiál je uložen v MVČ Hradec Králové.

Na základě dosavadních nálezů lze předpokládat, že nepřilíhající silné neolitické osídlení bude i v dalších sezónách pokračovat po temeni návrší a popřípadě severněji (sběry je doloženo i za polní cestou). Osídlení kultury slezskoplatěnické mělo svoje centrum patrně v prostoru odkrytého letošním výzkumem a dále bude snad jen vyznívat. Zatímco hustota osídlení kultury lužické a Slovanů by měla s dalším východnějším směrem postupu těžebních prací vzrůstat. Výzkum bude pokračovat i v roce 1998.

Jana Benešová, Jiří Kalferst: The 1997 campaign at the site of Obědovice, „Na požárce“ sand-mining pit. In the course of the third campaign at the site parts of the Neolithic settlement site(s) belonging to the Linear- and Stroked-pottery cultures and an Urnfield-period settlement phase were explored. Of major importance is the discovery of a part of a Silesia-Platěnice culture settlement (first half of first pre-Christian millennium) enclosed by an interminate palisade trench. The finds are deposited at the Archaeological department of the East Bohemian Museum, Hradec-Králové.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM NA STAVENÍŠTI AUTOBAZARU V JAROMĚŘI - DOLNÍCH DOLCÍCH V ROCE 1994

Petr Hejhal

Ve dnech 28. července až 2. srpna 1994 proběhl záchranný archeologický výzkum v Dolních Dolcích na staveništi autobazaru firmy „Auto - profi“. Výzkum provedlo AO MVČ v Hradci Králové (Kalferst 1995, s. 36n). Na základě dřívějších výzkumů bylo totiž pravděpodobné, že na lokalitě dojde k narušení archeologických situací.

Lokalizace

Lokalita se nachází na parcele č. 2247/1 (k. ú. Jaroměř), na jihozápadním okraji Jaroměře (okr. Náchod). Na západ od lokality protéká Dolecký potok (vodní tok 2. řádu), který se posléze vlévá do Labe. Jihovýchodně od lokality vede dnes státní silnice Hradec Králové - Jaroměř. Lokalita leží v nadmořské výšce 258 m.

Přírodní podmínky

Sledovaná oblast patří morfologicky k velichovské části Skalické tabule. Je tvořena spodními turonskými vrstvami (písčité a spongilitické slínovce a vápnité spongility - Geologická mapa ČSSR, list Hradec Králové). Ráz krajiny určují především terciérní saxonské poruchy a tvary jejího akumulárního reliéfu (říční terasy) vzniklé v kvartéru (Demek 1965, 199). Pedologický pokryv je z hnědozemních půd středoevropského typu krytých luhy a olšinami (Válek 1964, mapová příloha č. 7; Geobotanická mapa ČSSR, list M - 33 - XVI Hradec Králové). Sledovaná lokalita se vyznačuje mírným suchým klimatem, převážně s mírnou zimou, s průměrnou roční teplotou 7 - 8 °C a srážkami pohybujícími se v intervalu 600 - 650 mm (Geobotanická mapa ČSSR, list M - 33 - XVI Hradec Králové).

Dějiny bádání

O archeologických aktivitách na území osady Dolní Dolce jsme informováni již na konci 19. století. Roku 1880 byly při založení Fejtkovy cihelny narušeny popelníkové hroby s bronzovým a kamenným inventářem (Duška 1898, 38). Roku 1981 provedli J Boček a J Kalferst záchranný archeologický výzkum na stavbě přeložky silnice (parcely č. 2247/1) ležící v těsném sousedství zkoumané plochy. Bylo prozkoumáno 14 objektů patřících kulturám lineární a slezko-platěnické (Kalferst 1984, 42, pol. 131 a). Téhož roku zjistil J Boček povrchovou prospekci osídlení neolitické (parc. č. 2640) a kultury lužické (parc. č. 2346,

2347/1), na parcelách číslo 2640, 2891 a 2900 byly zaznamenány nálezy hradištní a středověké (Sigl - Vokolek 1984, 42 - 43, pol. 131 b, c). Roku 1994 proběhl výzkum, který je popisovaný v tomto příspěvku. Zatím poslední archeologický výzkum v Dolních Dolcích (parcely č. 2407/5, 7 - 11 a 2290/14), vyvolaný stavbou ZISOFT - BOBI s. r. o., provedl V. Vokolek v červenci roku 1995. Byla prozkoumána část osady kultury s vypíchanou keramikou (Vokolek 1996, 16 - 19).

Popis objektů a nálezů

Podrobnější popis naleziště a jednotlivých objektů je uveden v článku autora výzkumu J Kalfersta (1995, 36n.).

Objekt A

POPIS OBJEKTU: Spodní část mělkého vanovitěho útvaru o maximálních rozměrech asi 3,5 x 1,5 m. KERAMIKA: Sedm střepů, všechny z J části objektu, jeden z nich (atypický) je z povrchu. Tab. 1/A1: nezdobený střep z okraje nádoby, barva okrová, na lomu tmavší (šedohnědá). V keramické hmotě kamínky; š. 42 mm, v. 43 mm. Tab. 1/A2: nezdobený střep ze dna a části výdutě nádoby, barva oranžová, na lomu černá. V keramické hmotě kamínky; š. 42 mm, v. 34 mm. Pět atypických střepů. KAMENY: J část obsahuje 2100 g pískovce, 150 g opuky, 60 g křemene a drobný silicit. S část obsahuje 580 g pískovce, 3650 g opuky a 270 g křemene. MAZANICE: Drobné úlomky. J část 60 g. S část 90 g. UHLÍKY: Několik drobných úlomků v S polovině. KOSTI: Několik drobných úlomků v J polovině. DATACE: Na základě keramického materiálu lze objekt datovat do doby hradištní.

Objekt B

POPIS OBJEKTU: Mělký vanovitý objekt o maximálních rozměrech 3 x 1,4 m. KERAMIKA: Osm střepů. Tab. 1/B1: střep z výdutě nádoby zdobený trojnásobnou vlnicí, barva šedá. Výpal kvalitní, v keramické hmotě jemné kamínky; š. 43 mm, v. 26 mm. Tab. 1/B2: střep z výdutě nádoby zdobený trojnásobnými vlnicemi a trojnásobnou šroubovicí, barva rezavá. Výpal kvalitní, v keramické hmotě jemné kamínky; š. 45 mm, v. 40 mm. Tab. 1/B3: střep z výdutě nádoby zdobený trojnásobnými vlnicemi a trojnásobnou šroubovicí, barva šedohnědá. Výpal kvalitní, v keramické hmotě jemné kamínky; š. 38 mm, v. 42 mm. Tab. 1/B4: nezdobený střep ze dna nádoby, barva rezavá. Výpal kvalitní, v keramické hmotě jemné kamínky; š. 30 mm, v. 26 mm. Čtyři atypické střepy. KAMENY: J část obsahuje 1700 g pískovce, 60 g opuky, 1300 g křemene a svoru a 160 g černé křemité hmoty. S část obsahuje 810 g pískovce, 570 g křemene a svoru a 50 g černé křemité hmoty. KOSTI: Několik drobných úlomků v J části. DATACE: Na základě keramického materiálu lze objekt datovat do doby hradištní.

Objekt C

POPIS OBJEKTU: Hlubší oválný objekt o maximálních rozměrech asi 4,5

x 1,5 m. KERAMIKA: Dvacet tři střepy. První vrstva obsahovala v J části jeden typický střep. Tab. 1/C3: nezdobený střep z okraje nádoby, barva hnědá, na lomu šedohnědá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 41 mm, v. 28 mm. Pět atypických střepů. S část obsahovala jeden typický střep. Tab. 1/C1: nezdobený střep z okraje nádoby, barva okrová. Výpal méně kvalitní, v keramické hmotě jemné kamínky; š. 65 mm, v. 52 mm. Čtyři atypické střepy. Druhá vrstva obsahovala střepy jen v S části. Tab. 1/C2: nezdobený střep z okraje nádoby, barva šedohnědá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo. š. 33 mm, v. 30 mm. Tab. 1/C4: nezdobený střep ze dna nádoby, barva okrová, na lomu tmavší okr. Výpal kvalitní, v keramické hmotě drobné kamínky; š. 54 mm, v. 49 mm. Tab. 1/C5: nezdobený střep z okraje nádoby, barva hnědošedá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 42 mm, v. 41 mm. Tab. 1/C6: nezdobený střep z okraje, barva šedohnědá. Výpal kvalitní, ostřívo jemné; š. 33 mm, v. 30 mm. Osm atypických střepů. KAMENY: První vrstva obsahuje v J části 7500 g pískovce, 630 g opuky, 1030 g křemene a svoru a 120 g vulkanitu. S část první vrstvy obsahuje 11210 g pískovce, 670 g opuky, 1470 g křemene a svoru a 20 g porcelanitu (?). Druhá vrstva obsahuje v J části 3400 g pískovce, 30 g opuky a 130 g křemene. S část druhé vrstvy obsahuje 450 g pískovce a 140 g křemene. UHLÍKY: Několik drobných úlomků v J části první vrstvy. KOSTI: Několik drobných úlomků v J a S části první vrstvy a v S části druhé vrstvy. DATACE: Na základě keramického materiálu lze objekt datovat do období kultury slezskoplatěnické.

Objekt D

POPIS OBJEKTU: Objekt přibližně kruhového půdorysu, zachovaná hloubka asi 20 cm. KERAMIKA: Sedmdesát tři střepy. Všechny střepy pocházejí z J části objektu. Tab. 2/D1: nezdobený střep z okraje, barva hnědošedá. Výpal kvalitní, patrný zbytky organického ostříva; š. 41 mm, v. 52 mm. Tab. 2/D2: nezdobený střep z okraje nádoby, barva šedá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 40 mm, v. 41 mm. Tab. 2/D3: nezdobený střep z okraje nádoby, barva hnědošedá. Výpal kvalitní, v keramické hmotě středně hrubé ostřívo; š. 47 mm, v. 51 mm. Tab. 2/D4: nezdobený střep z okraje nádoby, barva hnědošedá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 31 mm, v. 33 mm. Tab. 2/D5: nezdobený střep z okraje, barva šedá. Výpal kvalitní, na vnitřní straně střepu patrný drobné kamínky v keramické hmotě; š. 28 mm, v. 44 mm. Tab. 2/D6: dva střepy z okraje zdobené rytými liniemi, barva tmavě šedá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 41 mm a 33 mm, v. 64 mm a 51 mm. Tab. 2/D7: nezdobený střep z okraje nádoby, barva hnědošedá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 26 mm, v. 23 mm. Tab. 2/D8: nezdobený střep ze dna nádoby, barva světle okrová. Výpal kvalitní, v keramické hmotě patrný zbytky organického ostříva; š. 55 mm, v. 57 mm. Tab. 2/D9: střep z výdutě nádoby zdobený plastickým pupíkem, barva šedohnědá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 52 mm, v. 43 mm. Tab. 2/D10: střep z výdutě zdobený rytou linií, barva okrová. Výpal méně kvalitní, v keramické hmotě patrný zbytky organického ostříva; š. 55 mm, v. 68 mm. Tab. 2/D11: torzo ma-

sivního pupku s otvorem, barva šedá. Výpal méně kvalitní, v keramické hmotě patrný zbytky organického ostříva; š. 50 mm, v. 49 mm. Tab. 2/D12: střep z výdutě nádoby zdobený žlábkou, barva oranžová. Výpal kvalitní, v keramické hmotě patrný zbytky organického ostříva; š. 73 mm, v. 41 mm. Tab. 2/D13: zlomek ucha, barva šedohnědá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 43 mm, v. 52 mm. Tab. 2/D14: nezdobený střep ze dna, barva světle okrová. Výpal kvalitní, v keramické hmotě patrný zbytky organického ostříva; š. 51 mm, v. 16 mm. Tab. 2/D15: střep z výdutě nádoby zdobený rytou linií, barva šedohnědá. Výpal kvalitní, jemné ostřívo; š. 43 mm, v. 47 mm. Tab. 2/D16: střep z výdutě nádoby zdobený plastickým pupíkem, barva šedohnědá. Kvalitní výpal, v keramické hmotě jemné ostřívo; š. 35 mm, v. 24 mm. Tab. 2/D17: střep z výdutě nádoby zdobený plastickým pupíkem, barva šedohnědá. Kvalitní výpal, jemné ostřívo; š. 38 mm, v. 31 mm. Padesát pět atypických střepů. KAMENY: J část obsahuje 800 g pískovce. S část obsahuje 690 g pískovce, 130 g křemene a 430 g porcelanitu. BROUŠENÁ INDUSTRIE: Úlomek sekerky z porcelanitu v J části. Selekce byla druhotně použita jako otloukač. ŠTÍPANÁ INDUSTRIE: Z J části pochází pazourkový vrtáček. Tab. 2/D18. OSTATNÍ KAMENNÁ INDUSTRIE: J část obsahuje dva úlomky pískovcového drtidla. Horní plocha rovně sbroušená, bočnice a spodní strana konvexně oblá. DATACE: Na základě materiálu lze objekt datovat do období kultury s lineární keramikou.

Objekt E

POPIS OBJEKTU: Relikt dna sídlištního objektu, v severozápadní části byla do stěny zahloubena pec. Pec se dochovala v podobě mazanícové kry o rozměrech asi 0,6 x 0,5 m. Zachované rozměry jámy jsou 1,7 x 1,5 m. KERAMIKA: Dva atypické střepy. KAMENY: JZ část obsahuje 2330 g pískovce, 1240 g křemene a svoru a 40 g ruly. SV část obsahuje 620 g pískovce, 10 g křemene a drobný úlomek opuky. KOSTI: Několik drobných úlomků v JZ i SV části. DATACE: Objekt lze rámcově datovat jako pravěký.

Závěr

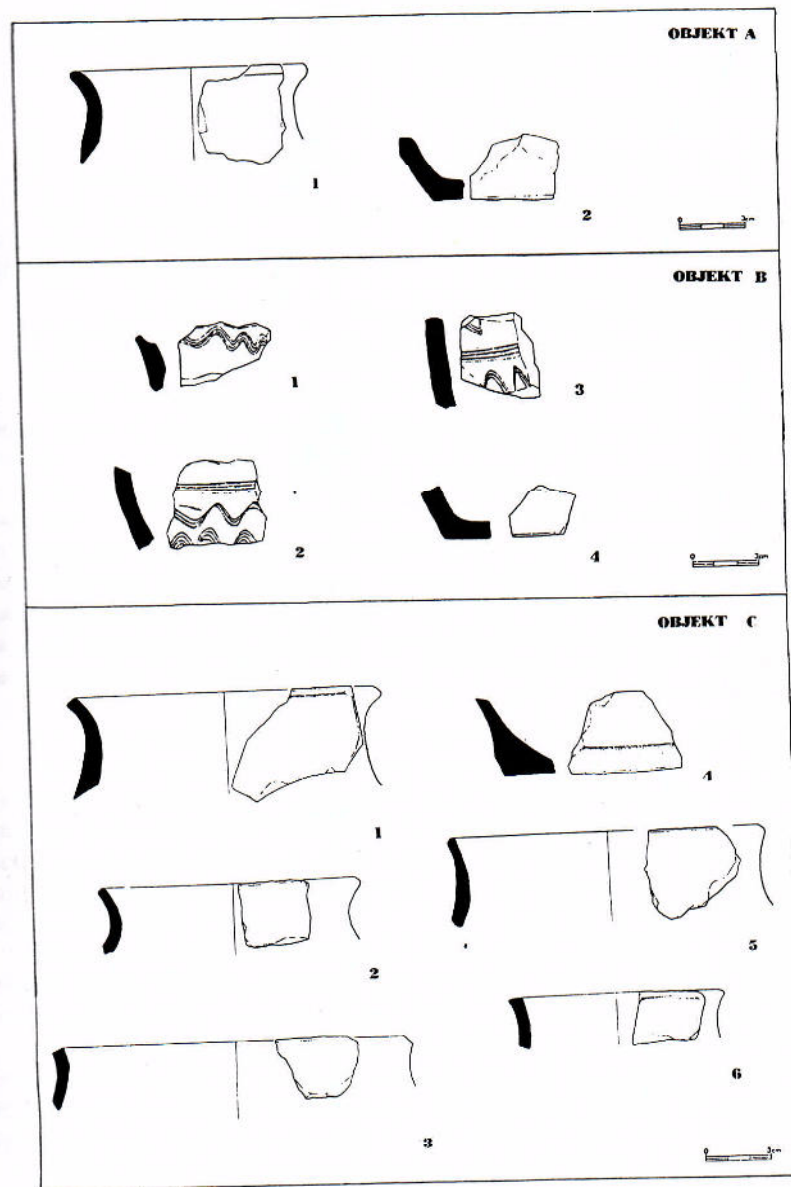
Výzkum na parcele č. 2247/1 odkryl pět objektů, datovaných do období kultury lineární, kultury slezskoplatěnické a do doby hradištní. Nálezy lidu kultury lineární byly v okolí konstatovány již v minulosti a dokumentují míru zájmu o soustavnější osídlení labského pravobřeží v neolitu. V okolí zkoumané lokality jsou z minulých výzkumů evidovány rovněž nálezy z období popelnicových polí. Raněstředověké osídlení může být dáno do souvislosti s hospodářským zázemím jaroměřského hradiska. Jeho stopy zachytil již výzkum v r. 1981 a z nedalekého kopce „Libiny“ pocházejí také dva kostrové hroby se záušnicemi (Duška 1898, 38).

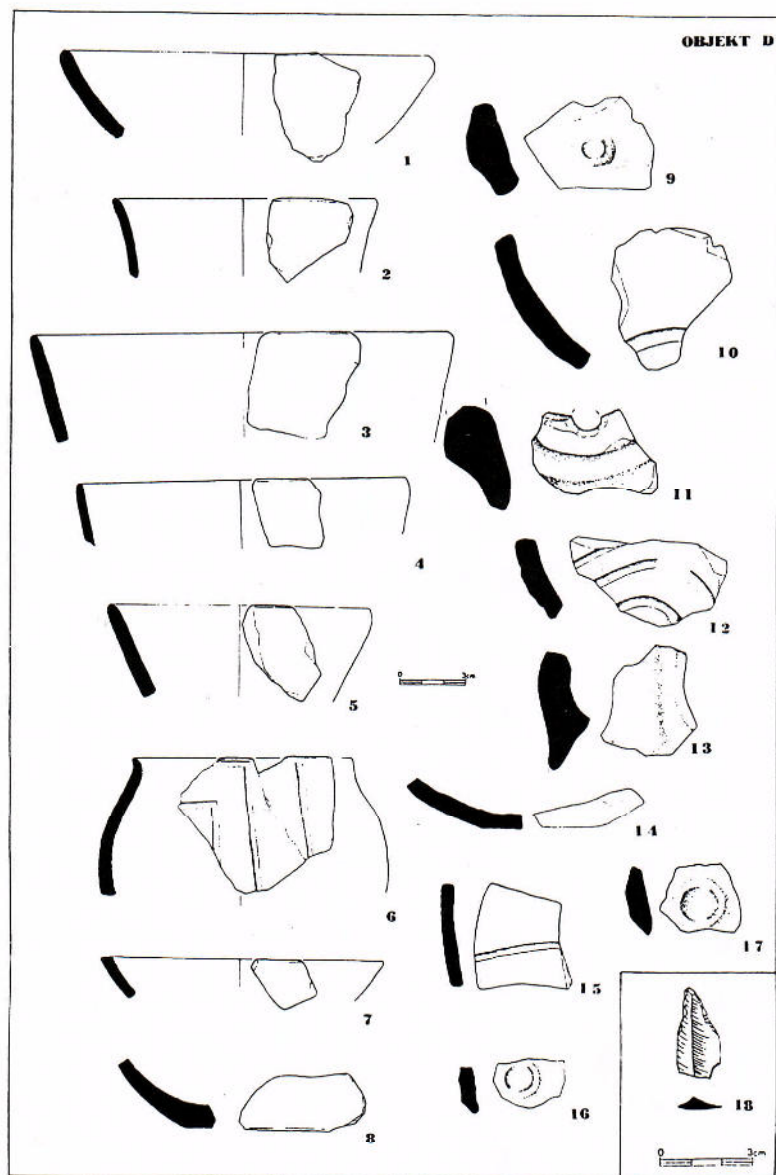
Literatura:

- Demek, J. a kol. 1965: Geomorfologie Českých zemí. Praha.
 Duška, J. 1898: Nálezy předhistorické v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové.
 Kalferst, J. 1984: Výzkumy v Čechách 1980 - 81. Praha.
 Kalferst, J. 1995: Výzkum na staveništi autobazaru v Jaroměři - Dolních Dolcích, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, Hradec Králové.
 Mikyška, R. a kol. 1969: Geobotanická mapa ČSSR, list M - 33 - XVI Hradec Králové. Praha.
 Sigl, J. - Vokolek, V. 1984: Výzkumy v Čechách. Praha.
 Válek, B. a kol. 1964: Půdy východních Čech. Havlíčkův Brod.
 Vokolek, V. 1996: Výzkum osady vypíchané keramiky v Jaroměři - Dolních Dolcích v r. 1995, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, Hradec Králové.

Petr Hejhal: A rescue excavation at the building site of a used-car shop at Jaroměř-Dolní Dolce in 1994. The five settlement features unearthed here belong to the Neolithic (Linear-pottery culture), Bronze and Iron ages (Silesia-Platěnice culture) and to the early Middle Ages (before 1300).

Tab. 1

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM A GEOLOGICKÝ PRŮZKUM HRADU TROSKY V ROCE 1997

Jan Prostředník - Tomáš Řídkošíl

1. Lokalizace

Hrad Trosky leží přibližně 800 m severovýchodně od katastrální obce Troskovice (ZM 1:10 000, koordináty Z/J: 288:265; 290:269; 294:272; 298:271; 298:268; 294:266 mm, parc. č. 538.

2. Přírodní podmínky

2.1. Geologická charakteristika Trosek a okolí

Oblast Českého ráje je takřka souvisle pokryta sedimenty české křídové pánve, která je na některých místech proražena terciárními výlevy bazických vyvřelin.

Výlevy čedičových láv doprovázely erupce sopečných pum a popela. Časté jsou i lávové proudy např. na severních svazích Kozákova a žily. K nejznámějším žilám patří „Čertova zed“ u Českého Dubu. Sopky čedičových hornin tvoří izolované vrchy jako jsou Kumburk, Hřídelečná horka, Supí hůrka u Stupné, ale i sopečné komíny, jako jsou Trosky, které patří k dominantám Českého ráje. Nápadné vypreparované sopouchy olivinického nefelinitu „Panna“ a „Baba“ jsou zvýrazněny ruinami hradních věží.

2.1.1. Okolní horniny a jejich stratigrafie

Studovaná oblast patří k severnější jizerské části České křídové tabule, jak ji vymezil Č. Zahálka (1916, 1918, 1921) a B. Zahálka (1924), která je charakterizována mohutnými vrstvami turonu a coniackými kvádrovými pískovci skalních měst. Celkovou mocnost téměř úplného vývoje křídových sedimentů odhaduje Soukup (1963) na Jičínsku na zhruba 700 m. Podloží křídů tvoří především sedimenty karbonu a permu.

Okolní horniny, kterými vulkanity proráží, jsou tvořeny sedimenty České křídové tabule. Křídové sedimenty jsou v profilu zřetelné na východním úpatí Trosek, jejichž strmý svah poskytuje množství přirozených výchozů hornin.

Nejspodnější vrstvy o mocnosti 1,9 m, patřící k teplikému souvrství, jsou tvořeny žlutošedými až šedými vápnitými jílovci s menším podílem písčité příměsi a s pyritizovanou faunou druhů *Rissoa reussi* GEINITZ, *Cardium lineolatum* REUSS, *Nucula semilunaris* BUCH (Ziegler, 1994).

Druhá vrstva březenského souvrství dosahuje mocnosti 17,7 m. Tvoří ji světle žlutobílá, středně až hrubozrnná, kaolinitická pískovce s polohami slepenců, které obsahují valouny křemene o velikosti až 10 mm. Obsahuje faunu

Inoceramus inconstans WOODS em ANDERT, *Inoceramus* sp. *Rhynchostreon suborbiculatum* LAMARCK, *Venilicarda van reyi* BOAQUEDT, *Catopygus albensis* GEINITZ, *Cardiaster ananchytis* d'ORBIGNY (Ziegler, 1994).

Nadloží kvádrových pískovců v Českém ráji jsou známé dvě facie sedimentů, které mají oddělené výskyty. Písečná facie je známá v okolí Sokola a Mužského a jílovitá se vyskytuje na Troskách a Vyskeři.

Soukup (1933) z těchto vrstev uvádí faunu *Hamites* cf. *bohemicus* FRICĚ, *Scaphites geinitzi* d'ORBIGNY, *Solarium baculitarum* GEINITZ, *Actaeonina lineolata* REUSS, a Ziegler (1994) popisuje *Inoceramus* ex gr. *subquadratus* SCHLÜTTER, *Isocardia zitteli* HOLZMANN.

Spodnosantonské sedimenty nebyly v Českém ráji nalezeny (Ziegler, 1977).

2.1.2. Tektonika křídových vrstev

Sedimentace křídových souvrství byla ovlivněna pozvolnými pohyby, vyvolanými fází alpinského vrásnění na hranici cenoman a turon. Intenzivnější pohyby koncem středního turonu vyvolaly na Jičínsku krátkodobý hiát, a proto má báze svrchního turonu v teplickém souvrství transgenní charakter. Ze zlomových směrů je nejčastější směr SZ-JV, k němuž patří především lužický zlom a dále hodkovicko-rovenský, hrdoňovický, libuňský a radvánovický zlom. K dalšímu význačnému směru tektonických poruch patří směr SZ-JV, který se uplatňuje v příšovickém a střehomském zlomu. Nejmladší směr zlomových poruch S-J, narušuje poruchami na několika místech průběh lužického zlomu.

Všechny zmíněné zlomové směry se projevují i v mikrotektonice jednotlivých ker. Výrazné jsou v jednotlivých skalních městech, kde vytvářejí základ urychleného větrání coniackých kaolinitických a limonitických pískovců a odělují bloky hornin.

Pohyby na jednotlivých zlomech jsou řádově až desetimetrové Trosky leží při severním okraji tektonicky zapadlé kry Prachovských skal. Hlavní tektonickou linií v nejbližším okolí představuje libuňský zlom ZSZ-VJV směru, prováděný paralelně probíhající, méně výraznou hrdoňovickou poruchou.

2.1.3. Olivinický nefelinit Trosek

Morfologicky jsou Trosky tvořeny sopečnými homolemi, vzdálenými okolo 76 m. Oba vrcholy související se sopečnými komíny ohraničují táhlý k V se mírně zvedající vrchol ve výšce 514 m n. m. Nad něj se tyčí „Baba“ do výšky 47 m a „Panna“ 57 m.

Sopečná homole „Panny“ je nápadný skalní útvar tvořený olivinickým nefelinitem, který vyplnil původní sopouch. Přibližně středem se až k vrcholu táhne úzký přírodní kanál. Žilný čedič vykazuje nepravidelně sloupcovitou a balvanitou odlučnost. Nápadný skalní útvar je místy složený z množství vertikálně až subvertikálně orientovaných odlučných sloupců vulkanické horniny.

Sloupcovitá odlučnost patří mezi charakteristickou vlastnost mladých vulkanitů. Souvisí se smrštěním magmatu při tunutí a sloupce jsou orientovány kolmo k ploše ochlazování. Centra chladnutí jsou rozložena tak pravidelně, že v příčném průřezu mají jednotlivé sloupce tvar šesti nebo pětiúhelníku, vzácněji jiného mnohoúhelníku. Na ohybu sopečného výlevu jsou sloupce uspořádány vřejřovitě. Délka sloupců kolísá v rozmezí několika málo metrů.

Na kontaktech křídových sedimentů s terciárním vulkanitem došlo k jejich kontaktní metamorfóze. Křídové sedimenty jsou přeměněny v porcelanity, které mají místy stejnou odlučnost jako vulkanické horniny, tedy v nepravidelných šestibokých sloupcích a roubících. V těchto kontaktně metamorfních útvech lze místy pozorovat koncentrickou stavbu v nepravidelných kruzích či elipsách, která je zvýrazněná černohnědým limonitem a hematitem.

Sopečný komín „Baby“ se skládá z komínové brekcie a okrajových rozvětvených pňových žil. Komínová brekcie má rezavě hnědou barvu a obsahuje úlomky bazaltu a křídových pískovců. Některé z čedičových úlomků mají bublinatou stavbu. Místy brekcie obsahuje zrna kalcitu a jílových minerálů.

Žilný čedič vykazuje nepravidelně sloupcovitou a balvanitou odlučnost, zčásti je přítomen bobový a mandlovcový čedič. Vzorky šedého žilného olivinického nefelinitu mají celistvou stavbu a obsahují drobné olivínové vyrostlice a vzácně malé úlomky pískovcových sedimentů, vzácněji uzavřeniny porcelanitu.

Vzorky bublinatého, mandlovcového čediče obsahují bubliny, místy vyplněné karbonáty a nazelenalé a nažloutlé jílové minerály.

Vlastní výkop je založen při severní zdi. Na podloží od suti očištěný bazalt má balvanitou odlučnost, přičemž velikost jednotlivých polygonálních bloků se pohybuje v decimetrech.

2.2. Klimatické a půdní a geobotanické podmínky

Prostor Trosek a jejich bezprostředního okolí se vyznačuje pahorkatinným, mírně vlhkým klimatem, s průměrnou roční teplotou pohybující se mezi 7 – 8°C a průměrnými ročními srážkami kolísajícími v rozmezí 650 - 700 mm. Základní botanický pokryv představují dle klimaxové mapy dubo-habrové háje (Mikyška a kol. 1972), základní půdní pokryv slabě podzolované půdy (Válek 1964).

3. Stručný nástin historie hradu

Jako zakladatel hradu Trosky je v písemných pramenech uváděn Čeněk z Vartemberka (1396). Trosecko v tomto období náleželo k velišskému panství, které Vartenberkové získali v roce 1337 od Jana Lucemburského. Po smrti Čeněka z Vartemberka přechází zboží pod královskou držbu (Václav IV.) a odtud do rukou rodu pánů z Bergova (1399). Za husitských válek představovaly Trosky opěrný bod východočeské katolické šlechty. V souvislosti husitskými boji jsou Trosky několikrát zmiňovány i v písemných pramenech (1424 - neúspěšné oblehání hradu husity, 1428, 1439 - obsazení hradu družinou Kryštofa Šofa z Hel-

fenburku). V polovině 15. století náležely Trosky Zajícům z Házmburka. Za jejich panování byl hrad dobyt vojsky Jiřího z Poděbrad (r. 1467), v r. 1497 se dostal do držení Jana ze Šelmberku. Se závěrem 15. století ztrácí Trosky svůj původní, vojensko-strategický charakter a slouží maximálně jako místo působení hospodářských správců hruboskalského panství. Hrad vlastnili nejprve Bibrštejnové (od r. 1524), po nich Kryštof z Lobkovic (od r. 1554) a Jindřich ze Smiřic (od r. 1559). Valdštejnové, kteří drželi hrad mezi lety 1622 - 1821, už do jeho údržby nijak výrazně neinvestovali. K větším opravám či úpravám sáhl až nový majitel, hrabě Alois Lexa z Aerenthalu (1841 - 1843) a především Klub českých turistů (1931 - 1934).

V současnosti je hrad spravován Památkovým ústavem v Pardubicích (Sedláček 1932, s. 63n., Svoboda 1991, nepag., zde i podrobný popis hradu, dále viz Menclová 1972, 96n., Durdík, 1995, 290n.).

4. Archeologický výzkum severního předhradí

V srpnu 1997 provedlo archeologické oddělení Okresního musea Českého ráje předstihový archeologický výzkum v prostoru parkánové zdi severního předhradí; vedle výzkumu archeologického zde proběhl i průzkum geologický. Výzkum byl vyvolán stavbou zděného objektu pro základnovou stanici IRT 2000; investorem akce je akciová společnost Tesla, DAS, Poděbradská 56/186, Praha 9 - Hloubětín. Základ zděného objektu bude spočívat na založené betonové monolitní desce v prostoru za vnitřním lícem parkánové zdi na severním předhradí hradu Trosky (Tab. 1 - sonda 3/97). Vzhledem k narušení středověkých stratigrafických situací nebo jejich trvalému zneprístupnění jsme přistoupili k předstihovému archeologickému výzkumu a nikoliv k navrhovanému výzkumu formou dohledu.

V dubnu a květnu roku 1996 byl proveden záchranný archeologický výzkum vyvolaný plánovanou dostavbou dlouhodobě chybějícího úseku severní partie hradební zdi vymezující předhradí. Jednalo se o úsek zdi pod velkým palácem, který již A. Sedláček uvádí jako ssutý (Sedláček 1932, 64). Výzkum v roce 1996 se soustředil především na sledování terénních situací před vlastním reliktem hradby a v prostoru za ní (Tab. 1: sondy 1A, 1B, 2/97). Prostor zkoumaný v roce 1997 se nalézá cca 20 m západně od sond z roku 1996.

4.1. Strategie výzkumu

Přestože na Troskách již v minulosti (r. 1986 a 1987) záchranné výzkumy proběhly, nebylo možno na jejich výsledky ve větší míře navázat, neboť prezentace těchto výzkumů (Cejpová 1987, 62n.) a rovněž i další běžně dostupná dokumentace se jeví být poněkud nedostatečnou. První stratifikované nálezy přinesl až rozsáhlý záchranný výzkum zdi severního předhradí v roce 1996 (Benešová - Kalferst - Prostředník 1997). V prostoru zkoumaném v letošním roce jsme se zaměřili zejména na ověření datace zdi severního předhradí. Výko-

pové práce provedli za naší účasti a dohledu pracovníci fy Skalický, spol. s r. o. Liberec. Uložení byly snímány po přirozených, nikoliv po mechanických vrstvách.

5. Popis sondy 3/97

5.1. Lokalizace a rozměry sondy 3/97

Sonda 3/97 byla situována do prostoru za vnitřním lícem parkánové zdi severního předhradí, a to ve vzdálenosti 12 m (střed sondy) od jejího napojení na skálu na západním okraji hradu (Tab. 1: sonda 3/97). Její severní hranice je souběžná s osou severní hradební zdi. Půdorys sondy představuje pravouhlý lichoběžník o stranách 5 m (východní řez) x 2,5 m (severní řez - zeď) x 2,6 m (západní řez) x 3 m (jižní řez - skalní stěna). Sonda byla umístěna ve směru světových stran.

5.2. Stratigrafická situace v sondě 3/97

V sondě 3/97 bylo zjištěno následné souvrství:

Kontext 0100 (Tab. 2): druh: vrstva; síla: 0,04 - 0,24 m (na východním řezu), 0,2 - 0,3 m (na západním řezu); komponenty: jemné - 60% středně hrubý písek s maltovinou žlutohnědé barvy promíšený písčitou hlínou, hrubé - 30% čedičová drť, malé čedičové kameny (lomové), ojedinělý výskyt cihelné drti; hranice: ostrá; stratigraficky pod: 0; stratigraficky přes: 100, 103, 105; nálezy: 0; uložení: 0; interpretace: jedná se o splachovou a spadovou uloženinu pod skalní věží Babou, její různé mocnosti registrované na západním a východním řezu nám udávají směr erozní činnosti; původ: splach a opad při stavebních úpravách zděné stavby na Babě (přírodní/antropogenní původ); datace: subrecentní stáří.

Kontext 100 (Tab. 2): druh: vrstva; síla: 0,08 - 1,23 m (na východním řezu), 0,6 - 1,0 m (na západním řezu); komponenty: jemné - 50% černohnědá sypká hlína, silně prorostlá kořenovým systémem náletu, hrubé - 50% střední až velké čedičové lomové kameny s reliktů malty, ojedinělá příměs cihel (barokní klenební cihly), na východním řezu patrná stratigrafie uvnitř tohoto kontextu (100 A, 100 B, 100 C), která vychází ze složitějšího vývoje uloženiny; hranice: ostrá až mírně rozplzlá; stratigraficky pod: 0100; stratigraficky přes: 101, 103, 105; nálezy: keramika, kosti, sklo, malta; uložení: OMČR Turnov - přírůstkové číslo 248/97 (Tab. 8); interpretace: uloženina představuje doklad erozní a destrukční činnosti, destrukční kužel čedičových kamenů pochází z parkánové zdi po zániku její funkce; původ: počátek vzniku uloženiny lze klást do období po opuštění hradu v 17. století, její konec nelze exaktně klasifikovat (přírodní původ); datace: 17. - stol. - recent.

Kontext 101 (Tab. 2): druh: vrstva; síla: 0,01 - 0,41 m (na východním řezu), 0,01 - 0,40 m (na západním řezu); komponenty: jemné - 70% šedočerná sypká až slabě ulehlá hlína středně silně prorostlá kořenovým systémem náletu,

hrubé - 20% malé až střední ojedinělé čedičové kameny, vyšší podíl zvířecích kostí a keramiky; hranice: ostrá až mírně rozplizlá; stratigraficky pod: 100; stratigraficky přes: 102, 103, 105; nálezy: keramika, kov, kosti, sklo; uložení: OMČR Turnov - přírůstkové číslo 249/97 (Tab. 9); interpretace: uložení vznikla v období existence hradu, respektive parkánové zdi severního předhradí, neboť právě ta způsobila vznik této vrstvy, větší koncentrace zvířecích kostí a běžné kuchyňské keramiky dovoluje interpretovat tento kontext jako odpadště; původ: uložení vznikla zejména antropogenním působením za přispění erozní činnosti (antropogenní/přírodní původ); datace: 1. polovina 15. století - 1. polovina 17. století.

Kontext 102 (Tab. 2): druh: výplň; síla: 0 - 0,5 m (na východním řezu), 0 - 0,4 m (na západním řezu); komponenty: jemné - 70% šedohnědá středně ulehlá hlína s ojedinělými kořeny náletu, hrubé - 30% malé čedičové kameny (rozpadlé skalní podloží), ojedinělé uhlíky a uhlíková drť, ojedinělé zlomky keramiky a zvířecí kosti; hranice: ostrá; stratigraficky pod: 101; stratigraficky přes: 104, 105; nálezy: keramika, kosti; uložení: OMČR Turnov - přírůstkové číslo 250/97; interpretace: výplň souvisí se stavbou parkánové zdi severního předhradí. Pro tuto zeď byl do skály vysekán základový žlábek, respektive terasní ústupek, na který byla zeď přizděna - vzniklá dutina pak byla zasypána vytěženým materiálem; původ: antropogenní; datace: počátek 15. století.

Kontext 103 (Tab. 2): druh: podloží; síla: 0; komponenty: pouze hrubé - čedičový výlev; hranice: ostrá; stratigraficky pod: 105, 104, 101, 100; stratigraficky přes: 0; nálezy: 0; interpretace: skalní podloží - tercierní výlev bazických vyvřelin; původ: přírodní; datace: třetíhory.

Kontext 104 (Tab. 2): druh: vkop; hloubka: 0,4 - 0,5 m; popis: obdélník, 1/2 U, ostrý zlom, zachycená délka 2,5 m, šířka 0,7 - 0,8 m; výplň: kontext 102; hranice: ostrá; stratigraficky pod: 102, 101; stratigraficky přes: 103; nálezy: 0; interpretace: základový vkop (terasní ústupek) pro parkánovou zeď severního předhradí; původ: antropogenní původ; datace: počátek 15. století.

Kontext 105 (Tab. 2): druh: zeď; složení: 30% velké čedičové kameny, 50% střední čedičové kameny, 20% malé čedičové kameny; konstrukce: oboustranně lícovaná zeď s jádrem z drobných čedičových kamenů prolitých vápenou maltou do nepravidelných řádků dorovnávaných plochými čedičovými kameny; spojovací materiál: kompaktní vápenná malta (odebrány vzorky); výška: maximální dochovaná výška 3,3 m; popis: oboustranně lícovaná zeď s vylištěným jádrem, zachováno cca 19 nepravidelných řádků bez výrazné vazby, četné výlomy odhalující lité jádro zdi, zeď v horní třetině vyvalená, nutné její statické zajištění, neboť hrozí její sesutí. stratigraficky pod: 0100, 100, 101, 102; stratigraficky přes: 104; interpretace: parkánová zeď severního předhradí; datace: počátek 15. století.

Kontext bez čísla (Tab. 1 - průkop pro kabelovod): poznámka: jedná se o splachovou vrstvu registrovanou v průkopu pro kabelové vedení pod spodní

úrovni parkánové zdi severního podhradí, průkop dále pokračoval zlikvidovanou plochou pod parkánovou severní zdí (prostor je dnes využit jako stavební dvůr) a ústí do vstupní brány hradu, kde byl zasekán do skalního podloží. druh: vrstva; síla: 0,5 - 0,7 m; komponenty: jemné - 70% šedočerná sypká až slabě ulehlá hlína silně až středně silně prorostlá kořenovým systémem náletu, hrubé - 20% malé až střední ojedinělé čedičové kameny, vysoký podíl zvířecích kostí a keramiky; hranice: mírně rozplizlá; nálezy: keramika, kosti, kov; uložení: OMČR Turnov - přírůstkové číslo 252 - 253/97; interpretace: splachová vrstva pod sesutou zdí severního předhradí, odpadště, vrstva souvisí s destrukcí zdi severního předhradí, kdy došlo i k postupnému sesuvu soliflukční činností kulturních a splachových vrstev; původ: antropogenní i přírodní; datace: mladší doba bronzová (HB1 - dle Reinecka).

6. Rozbor nálezů

Nejstarší antropogenní aktivita zjištěná našim výzkumem pochází z mladší doby bronzové (zlomek okraje hrnce - Tab. 7a). Další fáze osídlení ze závěru mladší doby železné (LTC2-D1), kterou jsme doložili výzkumem v roce 1996, nebyla letošní sondáží prokázána.

Mezi nejstarší na lokalitě získanou středověkou keramikou lze zařadit tzv. zboží hradištní tradice. Tato keramika je většinou zbarvena šedě, případně hnědě (do této skupiny náleží např. soubory vyobrazené na Tab. 4, 5). Keramiku hradištní tradice není dosti dobře možné datovat absolutně, pomocně lze vytvořit pouze určitou technologickou skupinu.

Vzhledem ke kvantitativnímu zastoupení archaických prvků je však nutno předpokládat, že nejstarší středověká antropogenní aktivita spadá nejdříve do počátku 14. století (ke stejnému zjištění jsme došli při vyhodnocení nálezů ze sezóny 1996 (Benešová - Kalferst - Prostředník 1997) - na rozdíl od keramických souborů získaných na hradě Valdštejn (k. ú. Mašov, Prostředník 1994a, 1997) a Hrubá Skála (k. ú. Hrubá Skála, Prostředník 1994a, b), jenž náležejí ještě století předchozímu.

Nejpočetnější nálezové soubory pocházejí z první a druhé poloviny 15. století. Jedná se o standardní keramický inventář analogický souborům pocházejícím z ostatních hradů v Pojizeří.

Spolu s dožívající keramikou obtáčenou se zde již vyskytují i nové keramické tvary vytáčené na setrvačnickovém kruhu (džbány, konvice, poháry, Tab. 4, 6, 7)

Vysoké procento nálezů připadá na tzv. světlé zboží, které bylo - jako jediné - zdobeno červenou malbou (Tab. 4, 6, 7). Vedle červeně malované keramiky je tu zastoupeno zboží zdobené rytou šroubovicí, jenž se v mladším období mění v technologický prvek, dále rytou vlnkou, rytým kolkem (např. „rybí kost“ - Tab. 7), ozubeným kolečkem nebo radélkem (Tab. 4). V souborech byly zastoupeny i zlomky komorových kachlů a 2 zlomky čelních vyhřívacích stěn - ty však

datujeme až do pozdně středověkého a raně novověkého období (16. - 17. století).

Kovové artefakty byly před konzervací podrobeny pouze předběžnému zkoumání - prozatím lze zkonstatovat, že jde většinou o běžné stavební železné předměty (Tab. 4, 6). Z tohoto souboru se svým charakterem vymyká těžká čtyřboká šipka (do kuše) kosočtverečného průřezu s tulejkou (Tab. 4) a zlomek bronzového plechu.

Nejmladší registrované nálezy pocházejí již do počátku našeho století (jedná se o několik zlomků pivní lahve získané z kontextu 100).

7. Interpretace

Na základě zjištěné terénní situace a analýzy zde získaných artefaktů lze předložit tuto - prozatím pracovní - hypotézu o možném vývoji sídelní aktivity ve sledované poloze: nejstarší doložené osídlení Trosek spadá do mladší doby bronzové (kultura lužická) a následně do období pozdního laténu (LT C1 - LT C2/D1 - viz výsledky výzkumu v roce 1996 - určení etnicity obyvatel je na základě získaných nálezů neprůkazné).

Středověké osídlení je možné považovat za prokázané již pro počátek 14. století, což je minimálně o půl století dříve, než jej poprvé zmiňují písemné prameny (r. 1396). Vlastní hradba byla postavena až v průběhu 15. století, o čemž - vedle terénní situace - svědčí především zlomky keramiky nalezené přímo v tělese hradby.

Další zásahy jsou až novověké a souvisí s recentními úpravami hradu v 19. století a 20. století (viz kap. 3. - stručný nástin historie hradu).

8. Závěr

Předstihový záchranný výzkum severní hradby předhradí Trosek přinesl, přes svůj nevelký rozsah, řadu poměrně významných poznatků a podnětů. Nejen, že prokázal - vzhledem k nálezům kamenné industrie dosud pouze předpokládané (Sm. 1874, Filip 1947) - pravěké osídlení této dominanty Českého ráje a jejího nejbližšího okolí, ale zároveň se díky jemu posouvá středověké osídlení dané polohy minimálně o půl století zpět a ožívuje se tím opět hypotéza o možné existenci předchůdce tohoto zděného gotického hradu. Uspokojivým způsobem byla doložena datace severní hradby, a tím i celého předhradí. Tento fakt ovšem otevírá celou skupinu otázek o funkci a zástavbě tzv. dolního hradu a celého areálu na severní a severozápadní straně pod skalní věží Babou.

Literatura:

Benešová, J. - Kalferst, J. - Prostředník, J. 1998: Archeologický výzkum severního předhradí hradu Trosky, *Castellologica bohemica* VI, s. 421-438. Praha.

Cejpová, M. 1987: Předstihový výzkum na hradě Trosky, *Zpravodaj Krajského musea východních Čech XIV/1*, s. 62-64.

Durdík, T. 1995: *Encyklopedie českých hradů*. Praha.

Filip, J. 1947: *Dějinné počátky Českého ráje*, s. 258. Praha.

Geologická mapa ČSSR, list M-33-XVI Hradec Králové

Menclová, D. 1972: *České hrady*, díl II., Praha.

Mikyška, R. a kol. 1972: *Geobotanická mapa ČSSR, díl 1., České země*, list M-33-XVI - Hradec Králové. Praha.

Prostředník, J. 1994a: Přehled archeologických výzkumů turnovského muzea v letech 1992 - 1993, in: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 7, s. 193 - 203. Semily.

Prostředník, J. 1994b: Soubor středověké keramiky z hradu Hrubá Skála (okr. Semily), *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 20, s. 101 - 106, Hradec Králové.

Prostředník, J. 1997: Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v roce 1996. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 10, s. 139 - 162. Semily.

Sedláček, A. 1932: *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl X, s. 63 - 70. Praha.

Sm. (Smolík, J.) 1874: *Archeologický sbor Musea král. Českého*, PA X, s. 390 - 393.

Soukup, J. (1933): *Fauna nejmladšího pásma křídového na Troskách*, ČNM 107, 30 - 33. Praha.

Svoboda, L. 1991: *Trosky*. Pardubice a Praha.

Válek, B. 1964: *Půdy východních Čech v území mezi Krkonošemi a Českomoravskou vysočinou, jejich vznik a praktické využití*, mapový list č.1. Havlíčkův Brod.

Zahálka, B. 1924: *Geologická mapa okolí Prachovských skal s vysvětlivkami*. - Geol. mapa 1:25 000, 11 p. Praha.

Zahálka, Č. 1916: *Severočeský útvar křídový z Rudohoří až pod Ještěd*. Roudnice.

Zahálka, Č. 1918: *Východočeský útvar křídový. Část jižní*. Roudnice.

Zahálka, Č. 1921: *Východočeský útvar křídový. Část severní s Kladskem a Slezskem*. Roudnice.

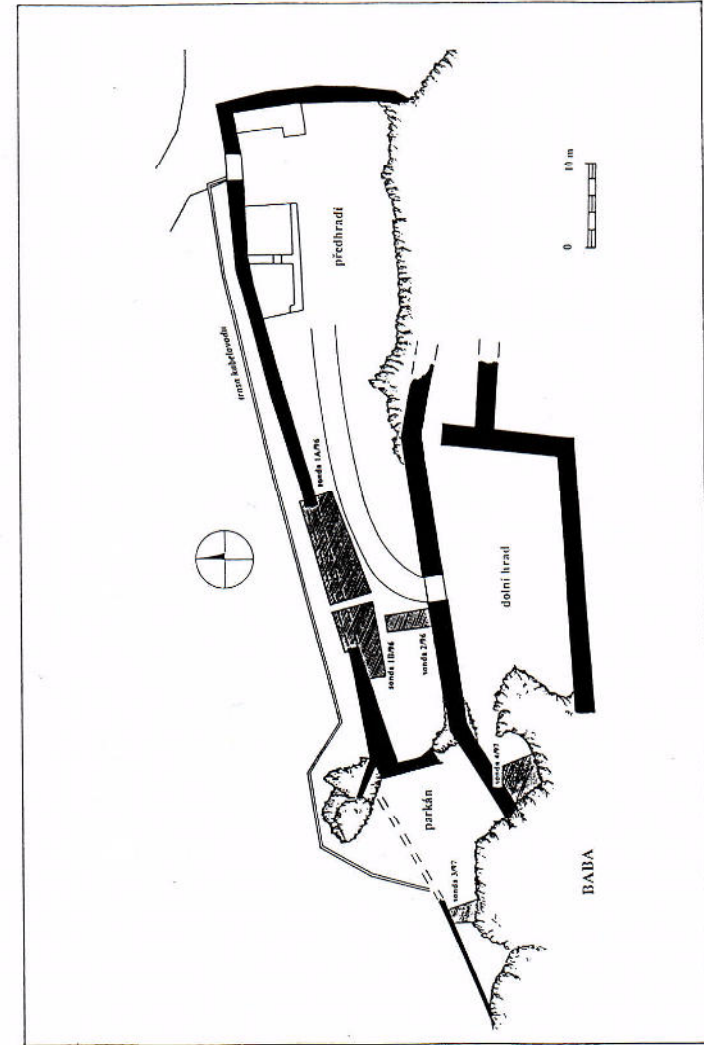
Ziegler, V. 1977: *Geologické poměry chráněné krajinné oblasti Český ráj*. *Bohemia Centralis* 6, 7 - 42. Praha.

Ziegler, V. 1994: *Stratigrafie křídových sedimentů v oblasti Českého ráje*. 144 pp. Praha.

Jan Prostředník, Tomáš Řídkošil: Archaeological and geological investigations of the Trosky castle in 1997. A precedence archaeological-cum-geological operation was carried out in the northern-bailey barbican wall in the first half of 15th century, including an intrusion of early 14th-century pottery. A foundation

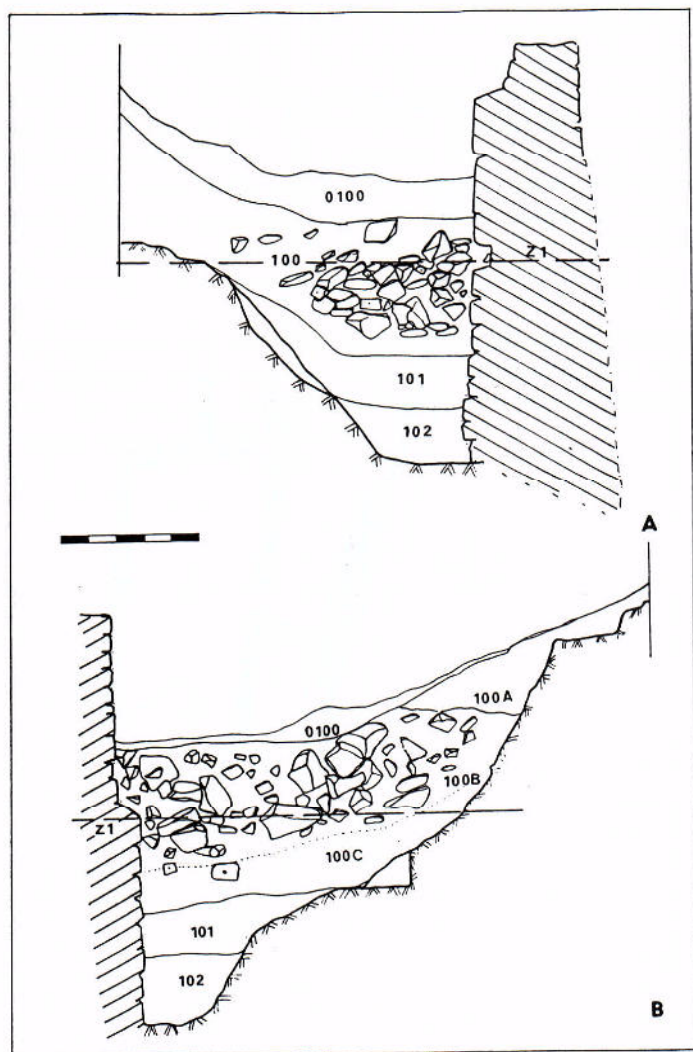
trench was sunk into the basalt bedrock to receive the wall foundation. Deposits both from the age of the castle's existence and from the time of its desertion (16th-17th to 20th century) were documented in the archaeological trench. area of the northern-bailey barbical wall, necessitated by the proposed building of a service feature for an IRT 2000 base station. Trench 1/97 was situated into the area beyond the inner face of the northern-bailey barbical wall at the distance of 12 m (centre of the trench) from a rock cropping out at the castle's W perimeter. The trench's N limit runs parallel to the axis of the N rampart wall of the castle. The trench has a plan of a rectangular trapeze the side lengths of which amount to 5, 2.5, 2.6 and 3 m. The situation exposed by the trench consisted of six archaeological contexts. The earliest documentable activity links up with building of the

An excavation for a communication cable exposed a thick layer with artifacts in a secondary position (from Hallstatt B1, or Late Bronze Age, to sub-recent items). The finds are deposited at the Turnov District Museum of the Český-ráj region under Nos. 248-253/97.

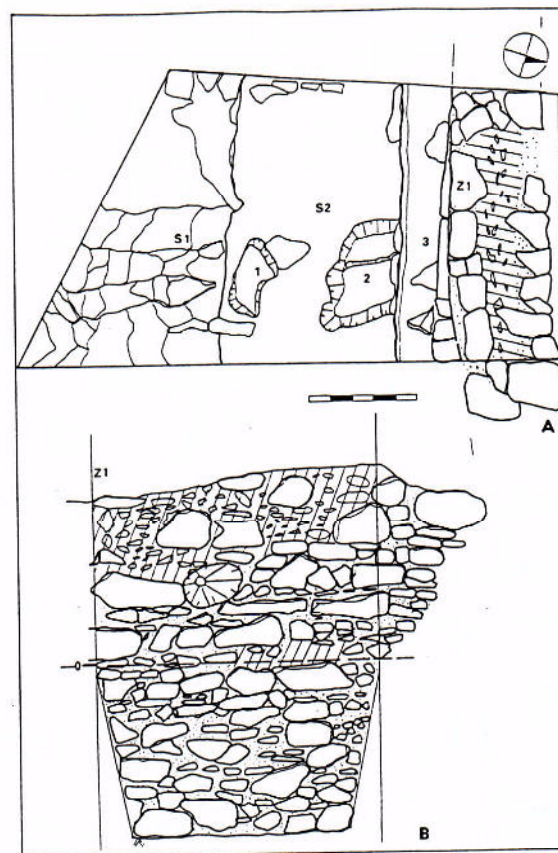
Tab. 1: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Zaměření sond předstihových archeologických výzkumů z let 1996 a 1997 v severní části hradního areálu - měřil J. Kalferst, kreslila J. Benešová.
Pl. 1: Troskovice, district of Semily, the castle of Trosky. Survey of the trenches of precedence archaeological operations of 1996 and 1997 in the N part of the castle area. Surveyed by J. Kalferst, drawn by J. Benešová.

Tab. 2

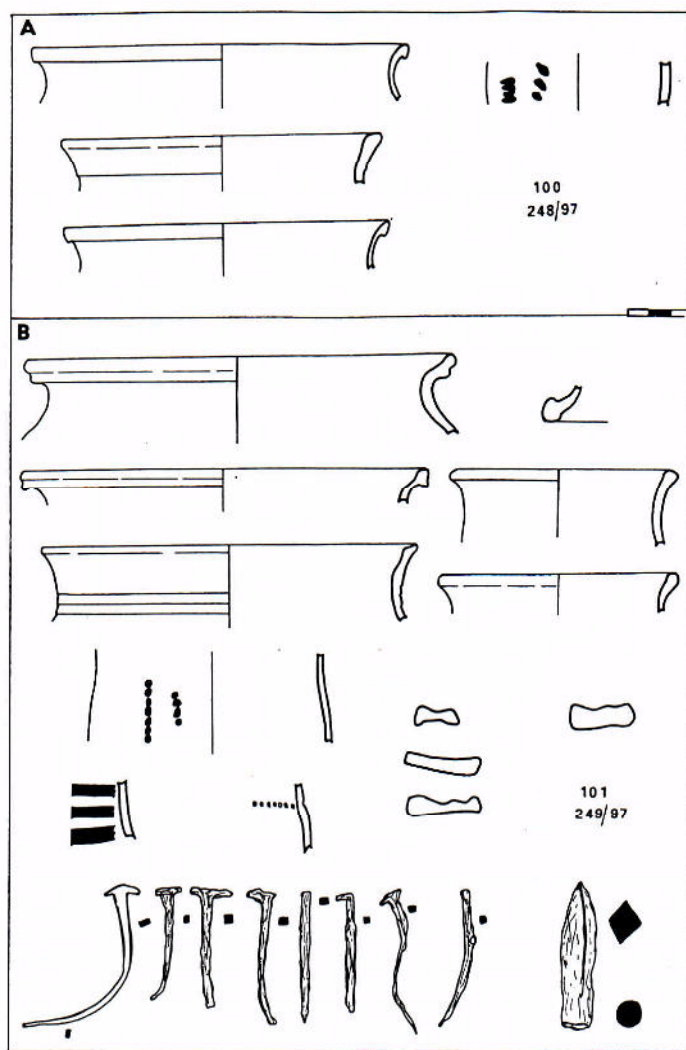
Tab. 2A: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Západní řez sondy 3/97. Tab. 2B. Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Východní řez sondy 3/97.
Pl. 2A: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. Western section of the trench 3/97. Pl. 2B. Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. Eastern section of the trench 3/97.

Tab. 3

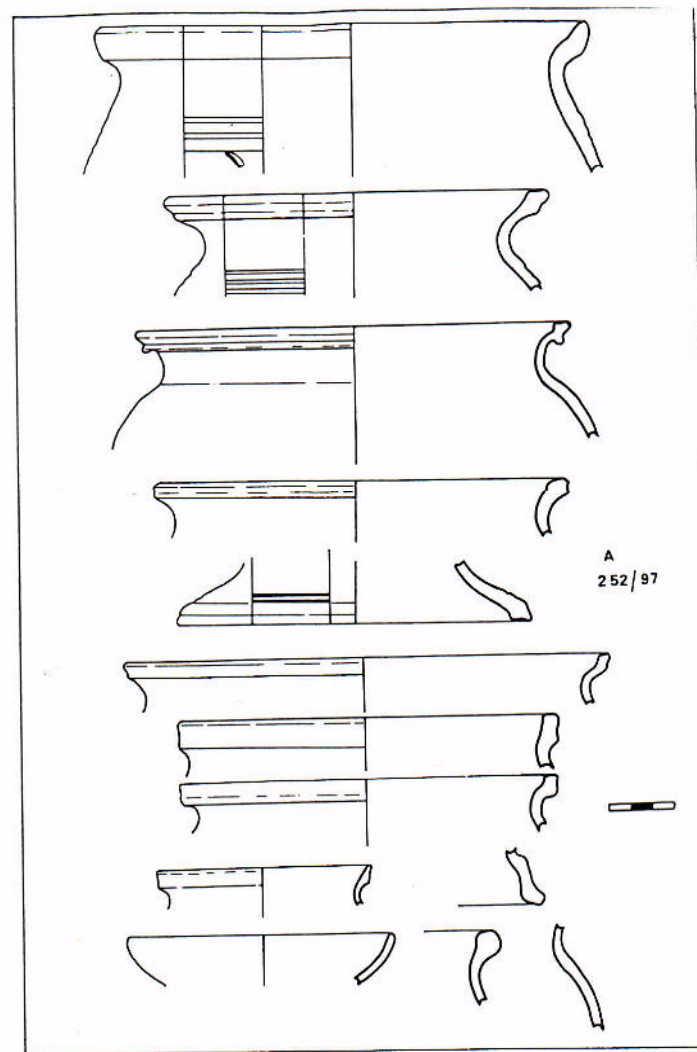
Tab. 3A: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Půdorys sondy 3/97 s odlišnými druhy skalního podloží (S1, S2 - kontext 103), pravděpodobnými relikty do skalního podloží zasekaných objektů (1, 2 - může se však jednat o neúmyslně vzniklé deprese při vylamování kamene pro terénní úpravy), parkánovou zdi severního předhradí (Z1 - kontext 105 - šrafovaná plocha představuje lité jádro, tečkovaná plocha pojivo) a jejím základovým vkopem (3 - kontext 104). Tab. 3B: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Vnitřní líc parkánové zdi severního předhradí od její dnes dochované výšky po základ přizděný na skalní podloží (šrafovaná plocha představuje lité jádro, tečkovaná plocha pojivo).

Pl. 3A: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. Plan of trench 3/97 with various types of bedrock (S1, S2 - context 103), probable vestiges of features sunk into the bedrock (1, 2, but these may also have resulted from mining of stone for various levellings), with a northern-bailey barbical wall (Z1 - context 105 - oblique lines = cast core, dotted area = cementing agent) and its foundation trench (3 - context 104). Pl. 3B: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. Inner face of the northern-bailey barbical wall from its surviving height down to a foundation resting on bedrock. Oblique lines = cast core, dotted area = cementing agent.

Tab. 4A: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Vrcholně středověká keramika získaná z kontextu 100 (přír. č. 248/97, 15. stol.) Tab. 4B. Vrcholně středověká keramika a kovové předměty získané z kontextu 101 (přír. č. 249/97, 14 - 15. stol.).

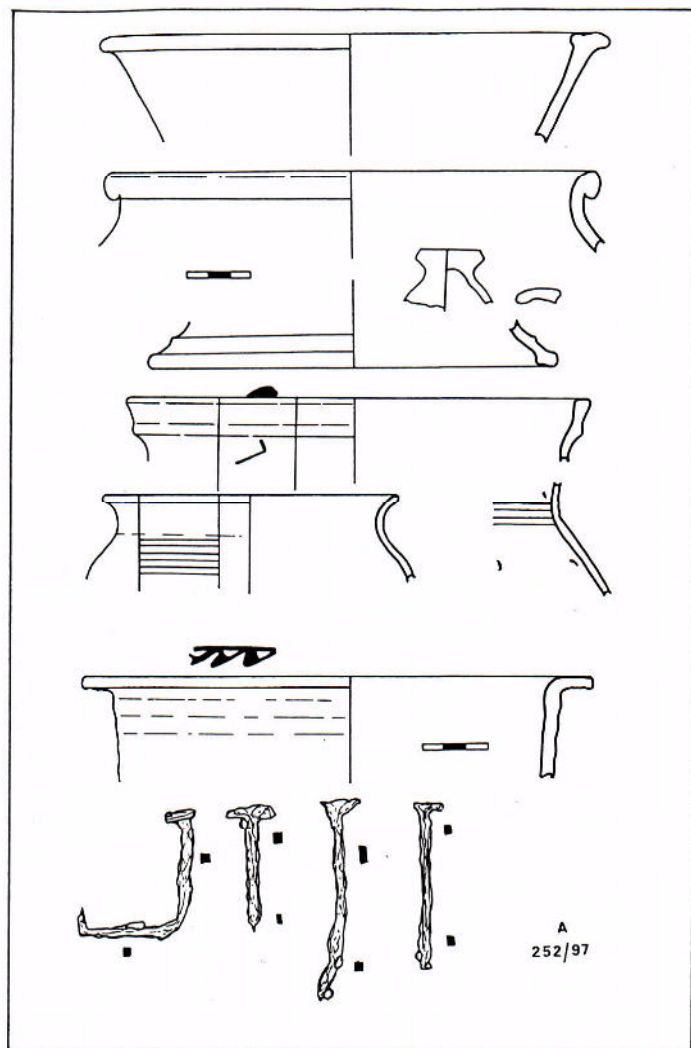
Pl. 4A: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. High medieval pottery excavated from context 100 (Acc. No. 248/97, 15th century). Pl. 4B. High medieval pottery and metal items from context 101 (Acc. No. 249/97, 14th-15th century).

Tab. 5: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Vrcholně středověká keramika získaná ze splachové vrstvy v průkopu pro kabelové vedení, poloha A (přír. č. 252/97, 14. stol.).

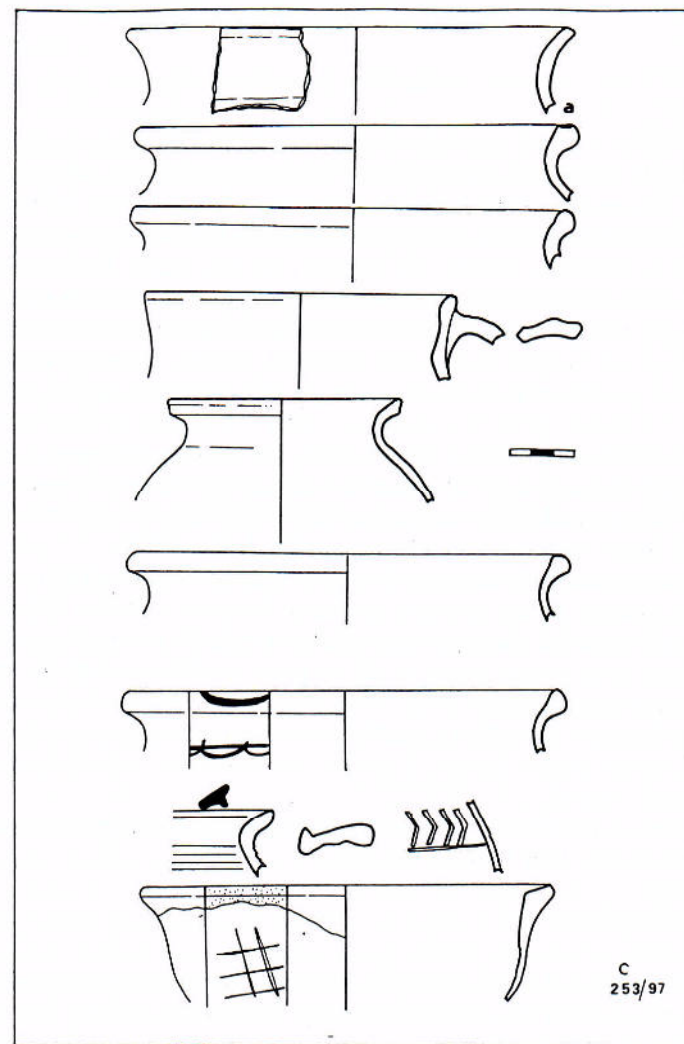
Pl. 5: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. High medieval pottery from a water-erosion layer in the cable trench, situation A (Acc. No. 252/97, 14th century).

Tab. 6

Tab. 6: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Vrcholně středověká keramika a kovové vedení získané ze splachové vrstvy v průkopu pro kabelové vedení, poloha A (přír. č. 252/97, 15. stol.).
Pl. 6: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. High medieval pottery and metal conduit items from a water-erosion layer in the cable trench, situation A (Acc. No. 252/97, 15th century).

Tab. 7

Tab. 7: Troskovice (okr. Semily). Trosky - hrad. Zlomek keramiky kultury lužické (HB1 - 7a) a vrcholně středověká keramika získaná ze splachové vrstvy v průkopu pro kabelové vedení, poloha C (přír. č. 253/97, 10. stol. př. K., 14 - 15. stol.).
Pl. 7: Troskovice, district of Semily, castle of Trosky. Pottery fragments belonging to the Lusatian culture (Late Bronze Age, Hallstatt B1 - 7a) and to the high Middle Ages from a water-erosion layer in the cable trench, situation C (Acc. No. 253/97, 10th century BC and 14th-15th century AD).

VÝZKUM V ROSICÍCH U CHRÁSTI

Martina Beková

V prosinci r. 1996 provedlo Okresní muzeum Orlických hor z Rychnova nad Kněžnou záchranný archeologický výzkum v těžebním záboru rosické cihelny A. Zkoumaná plocha byla pouze částí původního záboru, neboť zde nedošlo včas k dohodě mezi vedením cihelny a některou z organizací oprávněných k provádění výzkumů a cihelna zde již více než rok těžila. Podle svědectví dr. Vokolka se na celé ploše před začátkem těžby nacházelo větší množství sídlištních objektů, sběrem datovaných převážně do slezskoplatěnické kultury. Rosická cihelna je již tradičně zkoumanou lokalitou, většinu záchranných výzkumů a sběrů zde v předchozích letech prováděl, již od roku 1953, dr. Vokolek (1976 s lit., Sigl - Vokolek 1979, 9 a Kalferst - Sigl - Vokolek 1989, 16). Byly zde zkoumány především sídlištní objekty kultury s vypíchanou keramikou, lužické, slezskoplatěnické a laténské. Nalezen byl též lužický keramický depot (Vokolek 1961). V bezprostřední blízkosti se nalézá sídliště kultury s lineární keramikou šareckého typu a další slezskoplatěnická osada (Vencel 1963).

Dosud neodtěžený skrytý pruh záboru byl silně zanesen hlínou ze sousedního pole, otáčely se zde traktory při řepné kampani a třetina šíře byla navíc využita jako cesta pro nákladní vozy cihelny a byla již zcela zničená. Archeologické nálezy bylo možno získat již jen na ploše cca 12 x 110 m. Ta byla znovu skryta buldozerem, protože vrchní silně zhutněnou vrstvu nebylo možno jinak odstranit. Tímto, v dané situaci jediným možným postupem, byly jistě zničeny případné menší mělké objekty i svrchní, na keramiku nejbohatší vrstvy těch rozsáhlejších objektů.

Nalezeno bylo celkem 12 nevelkých objektů, soustředěných kromě jednoho (1/96) na ploše 10 x 10 m.

Popis objektů:

Obj. 1/96

Jeho zbytek byl zachycen přímo v těžební stěně. Patrně zásobnice hrubokovitého tvaru, dochovaná hl. 30, maximální dochovaný průměr 100 cm. Výplň byla jednolitá, sytě černá s vrstvou mazanice a drobnými uhlíky. U stěny objektu byla nalezena kamenná sekerka.

Nálezy: 1. Sekerka ze zelenošedé břidlice. Lichoběžníkovitý tvar, šikmo zbroušené ostří, tyl, svrchní i spodní strana poškozeny (Tab. 5: 1).

Obj. 2/96

Kruhovitá jáma o průměru 130 a hl. 30 cm. Černá výplň, bez nálezů.

Obj. 3a/96

Hluboká, pravidelná kruhovitá jáma, zásobnice o průměru 120 a hl. 90 cm. Sytě černá výplň s několika srašřovými čočkami a mazanícovou krou, jinak bez nálezů.

Obj. 3b/96

Oválná jáma, sousedící těsně s obj. 3a/96, max. průměru 180 a hl. 40 cm. Hnědočerná výplň bez nálezů.

Obj. 4/96

Kulová jamka o průměru 30 a hl. 15 cm. Sytě černá výplň bez nálezů.

Obj. 5/96

Kulová jáma, průměru 95 a hl. 18 cm. Sytě černá výplň s drobnými uhlíky.

Obj. 6/96

Kulová jamka. Protáhlý půdorys, celkový rozměr 100 x 50 cm, hl. 20 cm. Tmavě hnědá výplň s mazanící a drobnými uhlíky.

Obj. 7a/96

Kulová jamka o průměru 50 a hl. 19 cm. Hnědošedá výplň bez nálezů.

Obj. 7b/96

Kulová jamka o průměru 50 a hl. 30 cm, v bezprostřední blízkosti obj. 7a/96. Hnědošedá výplň, ker. zlomky. Nálezy: Z více zlomků složený střep černavé barvy s rýhou a „notou“ (kultura s lineární keramikou, Tab. 5:3).

Obj. 8/96

Kulová jamka o průměru 50 a hl. 20 cm. Hnědošedá výplň bez nálezů.

Obj. 9/96

Podlouhlá jáma se dvěma prohlubněmi, max. délka 140 cm, hl. 22 cm. Hnědošedá výplň bez nálezů.

Obj. 11/96

Kulová jáma o průměru 90 cm a hl. 17 cm. Hnědošedá výplň s většími kusy mazanice.

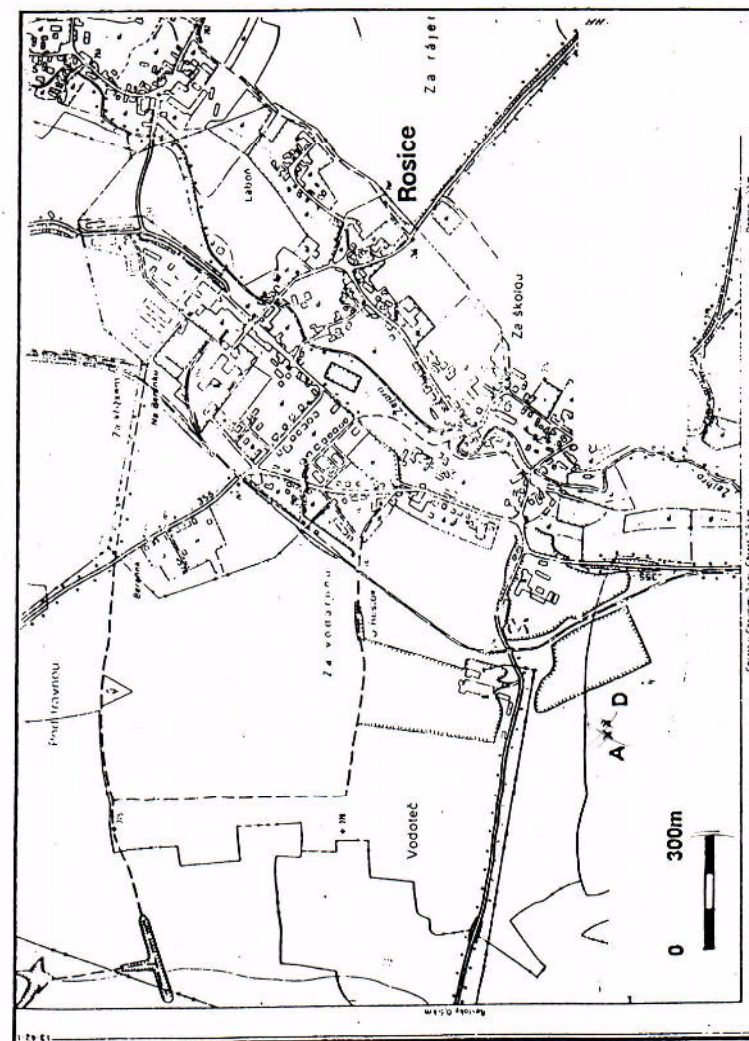
Výzkumem byla zachycena část půdorysu kulového domu kultury s lineární keramikou, který je součástí nově zjištěného sídliště. Této kultuře mohou být připisány i jámy č. 2 a 3/96. Poněkud stranou od popisovaných objektů ležel zbytek síla kultury nálevkovitých pohárů, tato kultura byla na lokalitě zachycena rovněž poprvé. Celá situace je bohužel pouze torzem původního polykulturního sídliště. Při novém záboru lze očekávat značné množství sídlištních objektů, které se v poli jeví jako sytě černé skvrny, vzhledem k ročnímu období z nich nebyl získán datovací materiál. Keramika slezskoplatěnické kultury byla nalezena přímo v okraji cihelny, kolmém na nynější těžbu (Tab. 5:2).

Literatura:

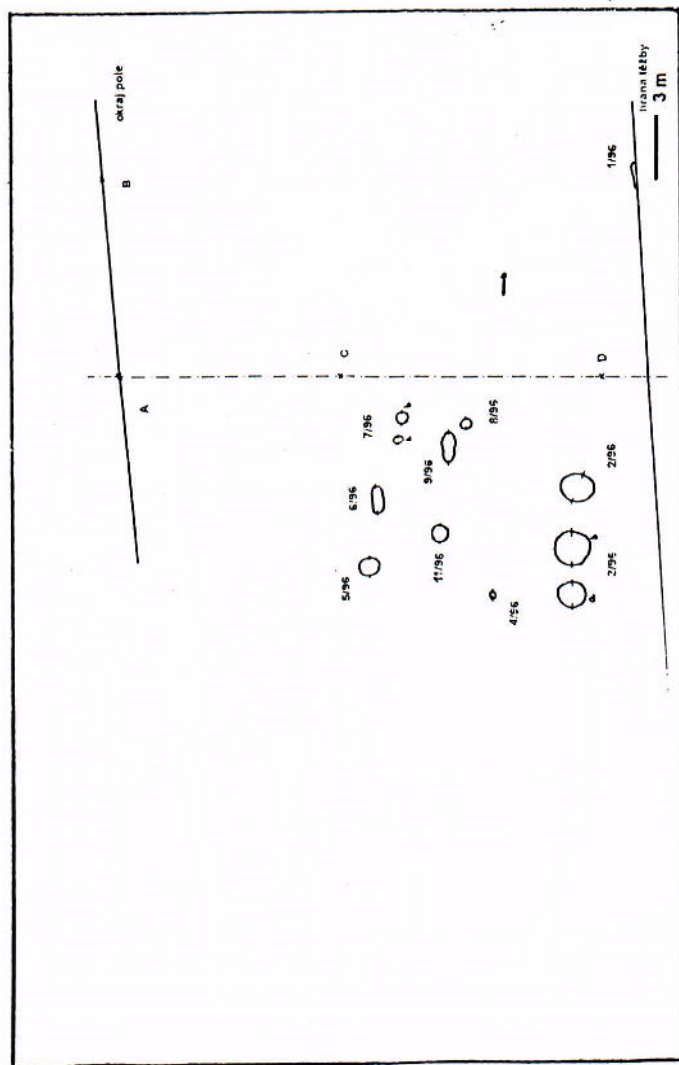
Kalferst, J - Sigl, J. - Vokolek, V. 1989: Archeologické nálezy získané v letech 1987 - 1988, Zpravodaj KMVČ XVI, 3 - 19.

- Sigl, J. - Vokolek, V. 1979: Záchranné výzkumy a jiné akce v terénu provedené v roce 1978, Zpravodaj KMVČ VI/1, 3 - 10.
- Vencl, S. 1963: Příspěvek k poznání východočeské skupiny šáreckého typu keramiky volutové, Acta Musei Reginaehradecensis, SB, V, 24 - 25.
- Vokolek, V. 1961: Lužický keramický depot z Rosic u Chrasti, AR XIII, 1961, 478 - 482.
- Vokolek, V. 1976: Sídliště vypíchané keramiky v Rosicích u Chrasti, Zpravodaj KMVČ IV/2, 29-34.

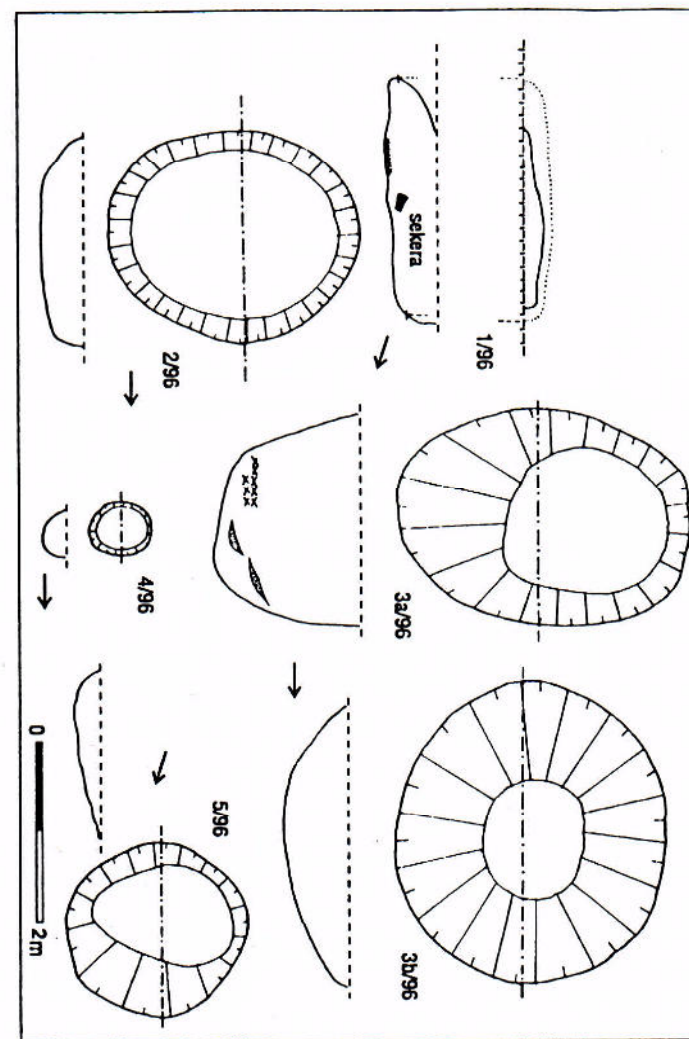
Martina Beková: Excavations at Rosice by Chrast-u-Chrudimi. This is a well-known multicultural site. In the excavations going on from December 1996, a Linear-pottery culture pit (Neolithic), a pit of the Funnel-Necked Beaker culture with a stone axe (Eneolithic) and other settlement remains came to light.

Tab. 1: Rosice u Chrasti, okr. Chrudim. Cihelna, hlinišťe A, zaměření osy výzkumu (A - D). Prosinec 1996.
 Pl. 1: Rosice by Chrast, district of Chrudim. Brick kiln, clay-mining pit A, survey of the excavation axis (A-D). December 1996.

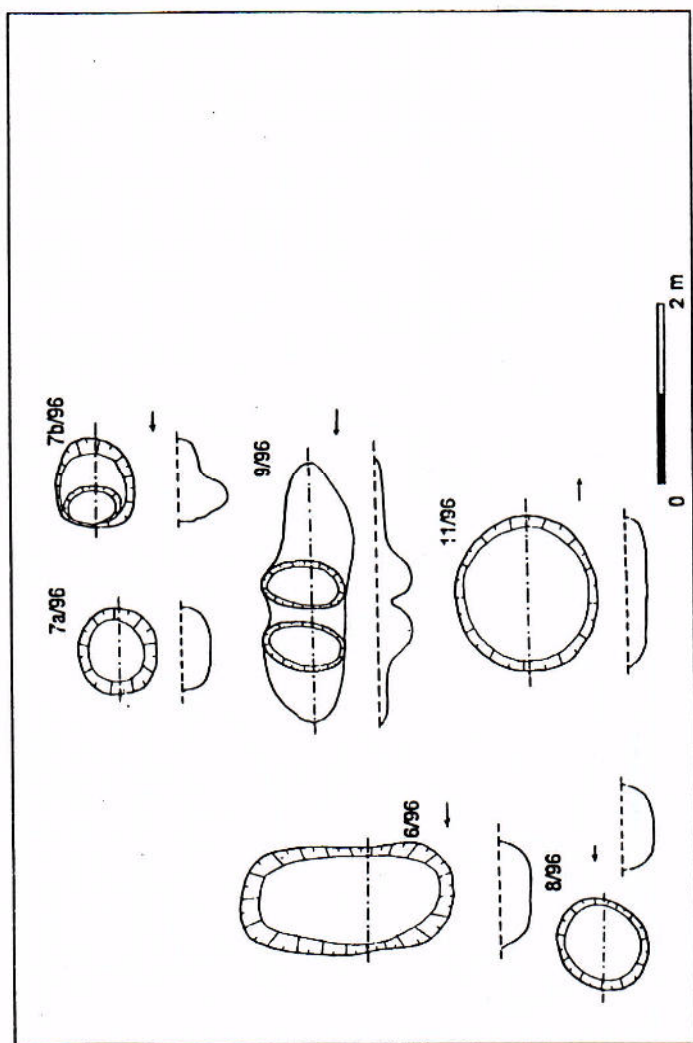

Tab. 2: Rosice u Chrasti – cihelna. Celkový plán výzkumu v prosinci 1996.
 Pl. 2: Rosice by Chrast – brick kiln. General plan of excavations, December 1996.

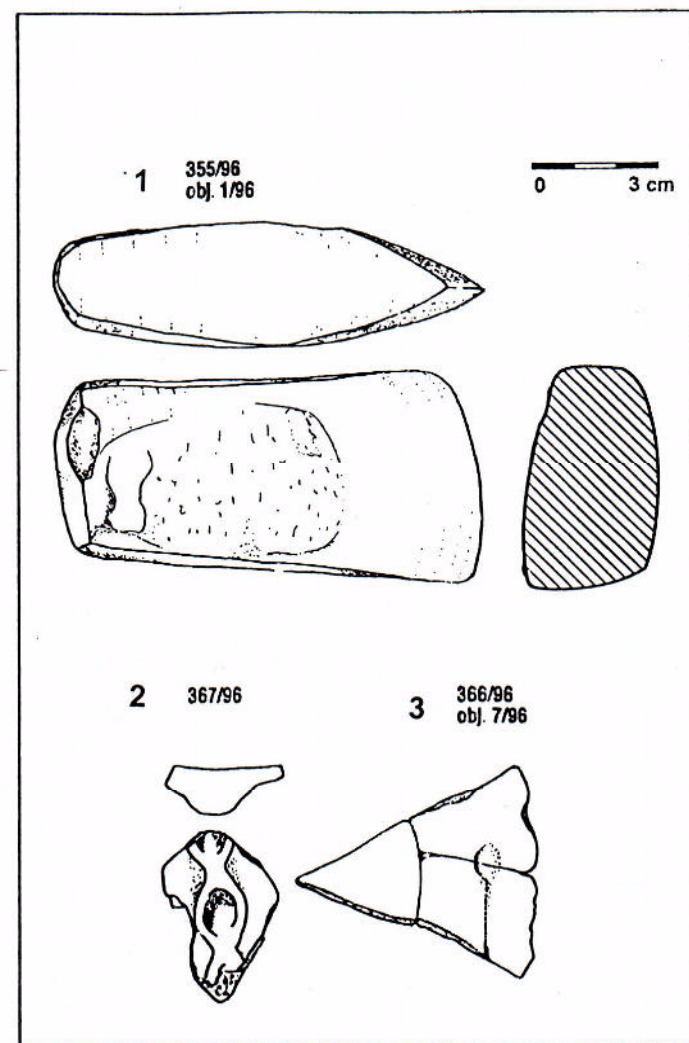
Tab. 3: Rosice u Chrasti – cihelna. Půdorysy a profily obj. 1, 2, 3a, 3b, 4, 5. Výzkum 1996. Popis: xxx mazanice, --- úroveň skrývky, cca 0,5 až 0,75 m pod úrovní terénu, / spráš.
 Pl. 3: Rosice by Chrast, brick kiln. Plans and sections of features 1, 2, 3a, 3b, 4 and 5. Excavation campaign of 1996. Description: --- dashed line – maximum depth of soil removal, xxx – fragments of clay daub, / a line of triangles – loess. Soil was removed from this site to depths of c. 0,5 to 0,75 m below the present surface.

Tab. 4

Tab. 4: Rosice u Chrasti – cihelna. Půdorysy a profily obj. 6, 7a, 7b, 8, 9, 11. Výzkum 1996.
Pl. 4: Rosice by Chrast – brick kiln. Plans and sections of features 6, 7a, 7b, 8, 9 and 11. Excavation campaign of 1996.

Tab. 5

Tab. 5: Rosice u Chrasti – cihelna. Jednotlivé předměty z výzkumu označeny ev. č. a č. objektu.
Pl. 5: Rosice by Chrast – brick kiln. Individual finds are marked by registration numbers and feature numbers.

PRAVĚKÉ A STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ NA TRASE VÝKOPU TELECOMU V MĚSTEČKU TRNÁVCE A LÁZECH

Radomír Tichý

Při kontrole výkopu Telecomu 31. 10. a 1. 11. 1997 byly autorem na katastrech obcí Městečko Trnávka a Lázy jižně od Moravské Třebové objeveny doklady pravěkého a středověkého osídlení v zástavbě těchto obcí (Tab. 1).

1. MĚSTEČKO TRNÁVKA

Před čp. 205 ve vykopané hlíně nalezeny mimo novověké keramiky i dva zlomky keramiky popelnicových polí (Tab. 2:2,3). Hloubka výkopu byla 0,7 m. Lokalita byla označena jako MT 2 /ZM 10: 14-43-21 (koordináty Z/J): 430:11 mm/. Atypický zřejmě středověký střepek byl nalezen i ve výkopu před čp. 197 (zatím neoznačeno jako lokalita).

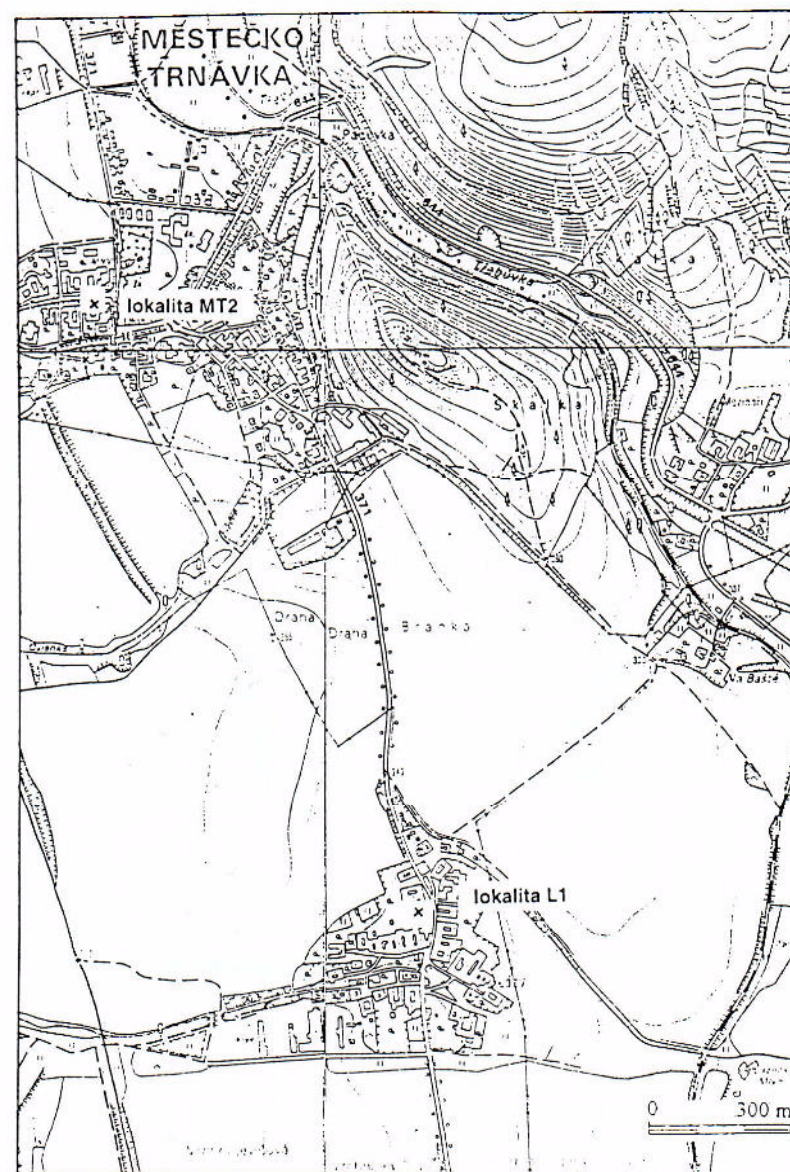
2. LÁZY

Před čp. 27 ve vykopané hlíně nalezen mimo novověké keramiky i střepek keramiky 13. stol. (Tab. 2:1). Hloubka výkopu 0,7 m. Lokalita byla označena jako L 1 /ZM 10: 24-21-02 (koordináty Z/J): 24:256 mm/.

Stopy pravěkého osídlení v Městečku Trnávce doplňují vznikající obraz osídlení popelnicových polí v dosud neznámé oblasti (Tichý 1997). Zajímavá je poloha lokality v údolí říčky Pacůvky, což je zatím v oblasti neobvyklé, ale na druhou stranu nálezy potvrzují starší zprávy o přítomnosti depotu bronzů (Vondra 1988). Nálezy popelnicových polí se evidentně kumulují u vodních toků, v případě Městečka Trnávky dokonce u soutoku těchto toků.

Nález středověké keramiky z Lázů přispívá k datování počátků obce. Písemné zprávy uvádějí obec „Lazan“ k roku 1365, k roku 1407 „Slazy“, v 15. stol. měla dočasně zaniknout a změnit název na Nová Ves (Hosák-Šrámek 1970, 495). Tuto změnu názvu v roce 1507 spojuje J. Vondra (1988) s bohatými nálezy středověké keramiky v polní trati „Jevičová“ za dnešní obcí Lázy. I skromný nový doklad osídlení 13. stol. na místě dnešní obce Lázy posouvá počátek obce spíše do 13. stol a koresponduje s dalším vývojem obce uvedeným v písemných pramenech.

Kontrola trasy výkopů Telecomu dokládá, že i v současné době zastavěná plocha obcí v horní části Malé Hané může poskytnout cenné údaje o pravěkém a středověkém osídlení, pokud je archeologicky sledovaná.

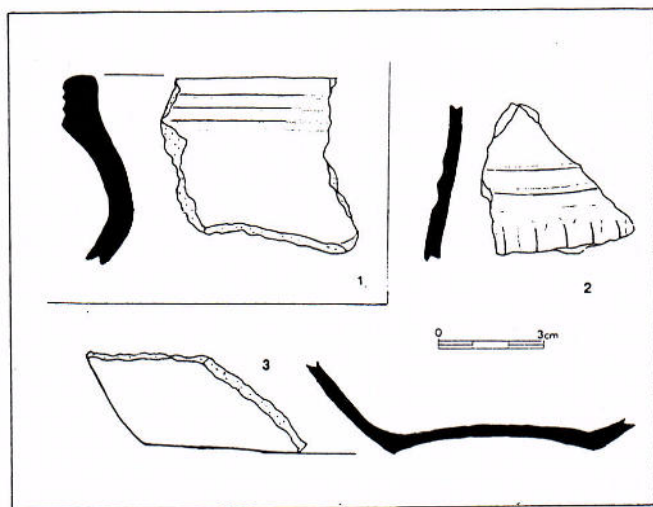

Literatura:

- Hosák, L. - Šrámek, R. 1970: Místní jména na Moravě a ve Slezsku I (A-L), 495. Praha.
- Tichý, R. 1997: Nové sídliště lidu popelnicových polí na Moravskotřebovsku, Zpravodaj muzea v Hradci Králové, 23, 82-85.
- Vondra, J. 1988: Zaniklé středověké osady na Trnávecku, Trnávaček, č. 3, 29-33.

Radomír Tichý: Prehistoric and medieval settlement traces in a Telecom cable trench at Městečko-Trnávka and Lázy. New sites observed in 1997 in this S part of the Moravská-Třebová/Mährisch-Trübau region include a hitherto unknown Urnfield-culture site (Late Bronze Age) at Site 2 of Městečko-Trnávka, and a 13th-century site at Lázy, pushing the origins of this medieval village farther back into history.

Tab. 2

LATÉNSKÉ OSÍDLENÍ CHRUDIMSKA

Tomáš Mangel

V posledních desetiletích provedli na okrese Chrudim pracovníci archeologického oddělení MVČ v Hradci Králové ve spolupráci s PhDr. J. Frolíkem rozsáhlý terénní průzkum. Ač byla tato průzkumná činnost zaměřena především na mladší časová období, byl jejím prostřednictvím výrazně rozmnožen také počet laténských nálezů.

1. Přírodní podmínky a geografická charakteristika okresu Chrudim

Okres Chrudim leží v jižní části východních Čech. Jeho severní a severozápadní část zabírá jihovýchodní výběžek Polabské nížiny, jižní, jihozápadní a jihovýchodní oblast je tvořena Železnými horami a Žďárskými vrchy.

Celý okres Chrudim kromě malé oblasti na západním okraji, odkud vodu odvádí řeka Doubrava, leží v povodí Chrudimky a Bylanky, které se o něco severněji vlévají do Labe.

Z pedologického hlediska je sever a západ dané oblasti tvořen převážně hnědozemními půdami středoevropského typu, méně pak rendziny a borovina-mi. Směrem k jihu převládají slabě a středně podzolované půdy.

Geologické podloží v severní a západní části tvoří slínovce, vápnité jílovce, vápnité a písčité spongolity. Jih Chrudimska je charakterizován výskytem biotických hrubě a středně zrnitých granitů s ostrůvky gaber a gabrodioritů, které směrem k východu přecházejí v droby, slepence a fylitické břidlice.

Chrudimsko patří do mírně teplé podnebné oblasti s průměrnou roční teplotou 4 - 6° C a s vodními srážkami, jejichž hodnota se pohybuje mezi 600 - 900 mm za rok (Häufler - Korčák - Král 1960, 485).

2. Struktura osídlení

V současné době je z okresu Chrudim známo 44 lokalit s doklady laténského osídlení ležících v prostoru 34 katastrů. K tomuto počtu je nutno přičíst několik dalších nálezů s poněkud zamlženými nálezovými okolnostmi.

Pohlédneme-li na mapu, můžeme rozdělit laténské nálezy do dvou geografických skupin. K první náleží mincovní nálezy z Ronova nad Doubravou a ztracený keramický soubor z Licoměřic. Tyto lokality jednak leží v povodí Doubravy, jednak jsou od ostatních sledovaných poloh odděleny pásem Železných hor, proto je lze dát spíše do souvislosti s osídlením na Čáslavsku a Kutnohorsku, kterým se zabývala J. Valentová (1996). Druhou skupinu tvoří nálezy ležící více na východ v povodí vodních toků směřujících k severu. Zde můžeme rozlišit několik regionů a mikroregionů: region potoka Bylanky (Bylany, Dřeni-

ce, Rozhovice, Třebřichy) s mikroregionem Markovického potoka (Medlešice, Sobětuchy), region řeky Chrudimky (České Lhotice, Hlinsko, Chrudim, Nasavrky, Tuněchody, Vestec), region Novohradky (Dvakačovice, Stíčany, Zdislav) s mikroregionem Kočského potoka (Kočí, Topol, Úhřetice), mikroregionem potoka Ježděnka (Vejvanovice), mikroregionem potoka Ležák (Hrochův Týnec, Řestoky, Trojovice), mikroregionem potoka Žejbro (Blansko, Blížňovice, Brčekoly, Chrast, Podlažice, Radčice, Rosice u Chrasti, Synčany) a mikroregionem při Anenském potoce (Skuteč).

Převážná většina osídlení se koncentruje v severní části Chrudimska na hnědozemních půdách středoevropského typu či na rendzinových výjimečně slabě podzolovaných půdách s geologickým podložím tvořeným horninami spodního, středního a svrchního turonu. Nadmořská výška těchto lokalit se pohybuje v rozmezí od 235 do 280 m n. m.

Z tohoto rámce se několik lokalit poněkud vymyká (viz. Tab. 1). Jedná se o oppidum České Lhotice, keramický soubor doplněný bronzovým a železným zlomkem z Radčic (Frolík 1982, 9, 16), dnes ztracené laténské nálezy z Licoměřic (Čermák 1886/ 7, 15), nález železné sekery a hřebenovaných střepeň z okolí Hlinska (Frolík 1989, 26, 27) a ojedinělý laténský střepeň ze Zdislavi (Frolík 1982, 19). Do této skupiny by bylo možno na základě zvolených kritérií začlenit i bronzový předmět z Nasavrky (Sklenář 1992, 148), jehož datace do laténského období je však sporná. Spíše se jedná o středověký svícen.

Vyjma Licoměřic, které stojí na okraji našeho zájmu, jsou všechny výše uvedené lokality vysunuty směrem k jihu a od ostatního poměrně kompaktního osídlení odděleny „pustým“ pásem širokým zhruba osm až deset kilometrů.

3. Tabulka

Název	Nadm. výška	Půdní typ	Podloží
České Lhotice	430 - 460	Slabě podzolované půdy	gabra, diority, gabrodiority
Hlinsko	581 - 612	Slabě podzolované s ostrůvky horninných půd	Nerozlišené kontaktní metamorfózy
Licoměřice	370 - 390	Horninné půdy, vyskytující se v oblasti podzolů	dvojslídne a biotitické svory, svorové ruly, svorové ruly, metadroby
Radčice	430 - 450	Slabě podzolované půdy	nerozlišené kontaktní metamorfózy
Skuteč	380 - 420	horninné půdy, vyskytující se v oblasti podzolů	nerozlišené kontaktní metamorfózy
Zdislav	298 - 326	aluviální půdy	horniny spodního turonu

4. Hospodářská charakteristika laténského osídlení Chrudimska

V předchozí kapitole jsme vyčlenili skupinu poněkud atypicky položených sídlišť. Vzhledem k tomu, že jižní část okresu Chrudim je oblastí bohatou na zdroje nerostných surovin, obzvláště železné rudy, je nutno se zamyslet, zda tato skupina nálezu nesouvisela s těžební či prospekční činností.

Problematikou vztahu oppida České Lhotice k okolním zdrojům nerostných surovin se v sedmdesátých letech zabýval J. Vodička (1976). Zpracování železné rudy v prostoru oppida dokládají nálezy zelenavé sklovité strusky. Nejbližším zdrojem železné rudy, který mohl být v době laténské využíván, je malé limonitické ložisko ležící necelé dva kilometry jihovýchodně v údolí potoka Debrného. Dalšími zdroji nerostů, které byly s větší či menší pravděpodobností užívány obyvateli oppida, jsou ložiska limonitu v okolí obcí Lukavec, Výsonín, Svídnice vzdálená čtyři až pět kilometrů severně od oppida. Jiné limonitické ložisko se nachází v údolí potoka Okrouhlíku u Licibořic, asi čtyři kilometry severozápadně od Českých Lhotic. Není vyloučeno, že zde byl získáván také grafit, důležitý pro keramickou a hutní výrobu. Příležitost k těžbě grafitu se obyvatelům oppida skýtala i nedaleko Bojanova vzdáleného čtyři kilometry na jihozápad (Beneš 1963, 169). Využívání malých hematitických ložisek v okolí Žumberka je pro jejich větší vzdálenost (6 - 8 km) od oppida málo pravděpodobné.

Zpracování barevných kovů nebylo prozatím na Českých Lhoticích přímo prokázáno, nepřímě ho však dokládají nálezy tavicích tyglíků (Princ 1981, 211). Zdrojem těchto rud mohlo být polymetalické ložisko (Fe, Cu, Ag, Zn, Pb) ležící devět kilometrů jihovýchodně u Včelákova. Čtyři kilometry severozápadně od oppida na levém břehu Okrouhlíku je nasypáno několik sepeňů svědčících o rýžování zlata. Kdy zde bylo zlato rýžováno, není však možno s jistotou prohlásit.

Laténské nálezy z Licibořic by se mohly vztahovat ke čtyři kilometry severovýchodně vzdálenému ložisku železné rudy u Vyžic (Beneš 1963, 158).

Radčické naleziště by mohlo souviset jednak s již zmíněným polymetalickým ložiskem u Včelákova, které je vzdáleno šest kilometrů jihozápadně, dále pak se sedm a půl kilometrů severovýchodně vzdáleným ložiskem železné rudy u Horního Babákova a s ložiskem železné rudy u Srní, které leží osm kilometrů východně od Radčic (Beneš 1963, 158).

Atypicky situovaný ojedinělý nález ze Zdislavi nelze dát do souvislosti k žádnému zdroji nerostných surovin. Vzhledem k tomuto faktu a vzhledem k charakteru tohoto nálezu se pravděpodobně jedná o nález náhodný či doklad prospekční činnosti. V případě nálezů z okolí Hlinska se jedná o předměty předané ze staré soukromé sbírky pana Adámka. Ani u jednoho z nich nejsou známé nálezové okolnosti, je proto možné, že původně pocházely z jiného katastru a až později byly mylně lokalizovány na Hlinecko. Co se týče skutečského nálezu, jedná se o jediný přeslen, u kterého není zcela jasné zda je laténský či středověký.

Ostatní sídlištní nálezy mají charakter typický pro zemědělské osady. Je velice pravděpodobné, že tyto osady, koncentrující se v severní úrodné části Chrudimska, vytvářely zemědělské zázemí českolhotskému oppidu (k zázemí pravděpodobně náležely i osady v jižní části okresu Pardubice), jehož hlavní funkce spočívala v dobývání nerostných surovin. Se zemědělskou výrobou úzce souvisí nálezy žernovů z Českých Lhotic (Frolík 1989, 22; Princ 1985, 74) a z chrudimské lokality u kostela sv. Kříže (Sigl 1986, 72).

Nejvíce dokladů řemeslné výroby pochází z plochy oppida. Na celé zkoumané ploše byly odkrývány objekty interpretované jako kovářské či kovolitecké dílny doprovázené velkým množstvím železné strusky. Ze západní části areálu je doloženo zpracování sápopelitu a textilní výroba (Princ 1982, 31).

Zpracování železné rudy je zastoupeno prostřednictvím nálezů strusky ze sídliště v Dřenicích (Vokolek 1975, 41) a ze sídliště v prostoru vojenských skladů v Chrudimi (Justová 1968, 77). Na obou výše zmíněných lokalitách je vzhledem k nálezům zlomků pecního roštu a velkým koncentracím mazanice předpokládána také výroba keramiky. Zcela jednoznačně je keramická výroba doložena ze sídliště v Brčkélech, kde byla zachráněna kompletní hrnčířská pec (Princ - Skružný 1977). Textilní výrobu dokládají nálezy přeslenů z Českých Lhotic, Chrudimi (Za sklepy) a Řestok. Další již zmiňovaný přeslen pochází ze Skutče.

5. Kontakty s jinými oblastmi

Nejvíce se na Chrudimsku v době latéské uplatňovaly kontakty s jižními oblastmi. Nasvědčují tomu nálezy tzv. ianusovské plastiky, palmetovité zápony, nožky importované antické nádoby z Českých Lhotic, římský denár z Chrudimi (Nohejlová-Prátová 1955, 94; Petřtyl - Šebek 1970, 45, Tab. I : 2), thrácká didrachma z Ronova n. Doubravou (Nohejlová-Prátová 1955, 90) a situlovitá nádoba ze Stičan, jejíž vzory lze spatřovat v jižních bronzových situlách (Horáková-Jansová 1955, 145).

Kontakty s Pobaltím dokládají nálezy jantaru a jantarových výrobků z Českých Lhotic. Kusy sápopelitu získané v západní části oppida jsou pravděpodobně dokladem obchodních styků se středočeskou oblastí.

Cizího původu bude pravděpodobně také tordovaný nákrční kruh s okem a bronzový náramek s tělem tvořeným kruhovými terčíky pocházející z hrobu nalezeného v Řestokách.

6. Chronologie

Z nálezů učiněných na Chrudimsku se podařilo časově zařadit necelou polovinu. Tato situace je pravděpodobně způsobena tím, že většina známých nálezů pochází z povrchových sběrů a je tvořena převážně fragmenty keramiky, kterou je v mnoha případech obtížné blíže datovat. Přesto lze na základě získaných informací vyvodit některé závěry.

Chrudimsko bylo osídleno kontinuálně po celou dobu latéskou. Nejstarší

latéské kulturní importy pocházejí z pozdně halštatských sídlišť v Chrasti, Chrudimi (kostel sv. Kříže), Třebřichách, Úhřeticích a nález korálu s očky, přeslenu, bronzové přezky a maskovité spony z Řestok (Frolík 1984, 22).

Se střední dobou latéskou souvisí radikální úbytek lokalit sídlištního charakteru. Jedinými doposud rozpoznávanými nálezy spadajícími do této kategorie je zásobnicová jáma z Rosic u Chrasti datovaná do LT B1 a keramický soubor z Bylan spadající do stupně LT C1. Tento stav je pravděpodobně způsoben špatnou rozpoznatelností středolatéské sídlištní keramiky. Obraz tohoto období dokresluje několik ojedinělých nálezů (bronzový náramek z Chrudimi LT B1b-c, bronzový náramek z Tuněchod LT B2, situlovitá nádoba ze Stičan LT B) a hrobových nálezů, na jejichž základě lze usuzovat na existenci větších pohřebišť (Bylany LT B2, Řestoky LT B2 - LT C1, birituální pohřebiště z Úhřetic LT B2 - LT C1).

V pozdní době latéské (LT C2 LT D) se počet sídlišť opět výrazně zvyšuje. Osídlení tohoto stupně je prokázáno v Brčkélech, Dvakačovicích, Chrasti, Chrudimi (poloha „vojenské sklady“ a poloha „Za sklepy“), Radčicích, Rosicích u Chrasti, Topolu (poloha „Na hradě“ a poloha „U hřbitova“), Vejvanovicích a Českých Lhoticích. Toto zvýšení hustoty osídlení nejspíš souviselo s tzv. mladolatéskou kolonizací (Waldhauser 1976, 306), která zasáhla do té doby neosídlené oblasti s těžšími půdami méně vhodnými pro zemědělství a oblasti bohaté na zdroje nerostných surovin. Často byly obsazovány polohy ve výšce až 400 m n. m. (Waldhauser 1985, 249), což by přesně odpovídalo charakteristice latéského osídlení na Chrudimsku. Mladolatéská kolonizace byla pravděpodobně způsobena odchodem keltského etnika ze severní Itálie.

Za cenné připomínky děkuji J. Kalferstovi, V. Vokolkovi a J. Waldhauserovi.

Literatura:

- Beneš, K. 1963: Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000, XXII - Jihlava, Praha.
- Čermák, K. 1886/7: Zprávy Věely čáslavské XIII, Čáslav.
- Frolík, J. 1982: Archeologické nálezy a minulost Skutečska, Skuteč.
- Frolík, J. 1989: Archeologické památky Hlinecka a Chrastecka, Hlinsko.
- Frolík, J. 1984: Archeologické nálezy Chrudimsko (k - t), Chrudim.
- Häufler, V. - Korčák, J. - Král, V. 1960: Zeměpis Československa, Praha.
- Horáková - Jansová, L. 1955: Latéská tuhová keramika v Čechách a na Moravě, PA XLVII, 134 - 184.
- Justová, J. 1968: Nálezové zprávy AÚ ČSAV, ASM 6, Praha.
- Nohejlová-Prátová, E. 1955: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I., Praha.
- Petřtyl, J. - Šebek, F. 1970: Historická dokumentárnost nálezů mincí na Pardu-

bicku a Chrudimsku, Pardubice.

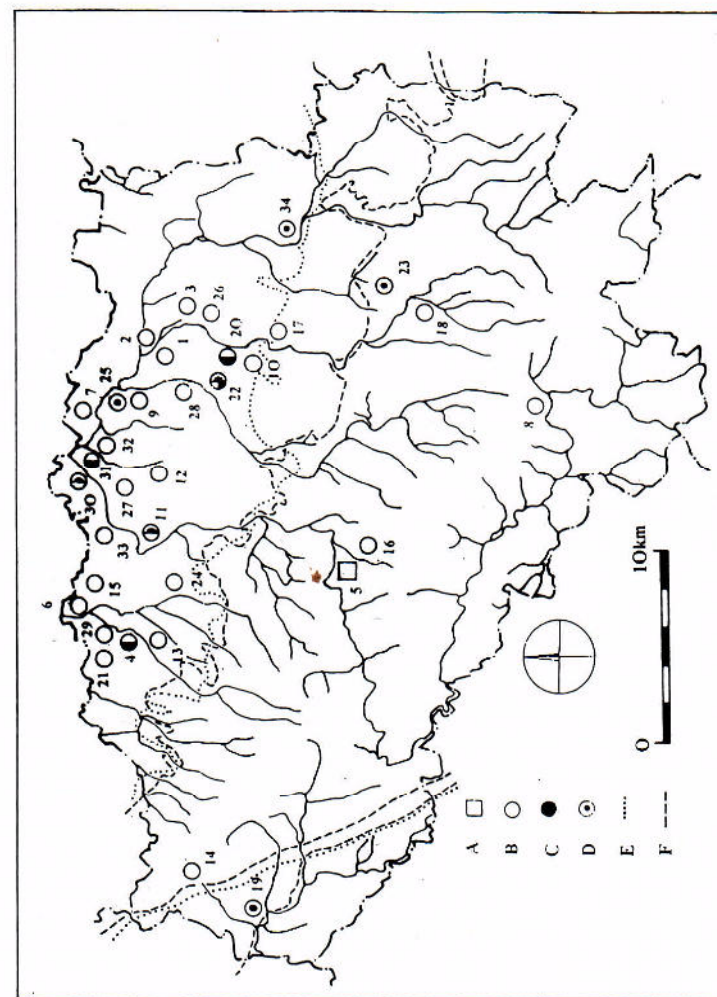
- Princ, M. 1981: Dílna kováře na oppidu v Hradišti u Českých Lhotic, *Præhistorica VIII*, 209 - 215.
- Princ, M. 1982: Výzkum keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic (okr. Chrudim) v r. 1981, *Zpravodaj KMVČ IX/1*, 30 - 32.
- Princ, M. 1985: Archeologický výzkum keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic (okr. Chrudim) v r. 1984, *Zpravodaj KMVČ XII/1*, 73 - 77.
- Princ, M. - Skružný, L. 1977: Laténská hrnčářská pec v Brčekozech, *PA LXVIII*, 164 - 192.
- Sigl, J. 1986: Výzkum sídliště u sv. Kříže v Chrudimi, *Zpravodaj KMVČ XIII/1*, 70 - 78.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do r. 1870, Praha.
- Valentová, J. 1996: Osídlení Kutnohorska a Časlavska v době laténské, *AR XLVIII*, 729 - 736.
- Vodička, J. 1976: Keltové a nerostné suroviny ve východních Čechách, *Geologický průzkum XVIII*, 121 - 122.
- Vokolek, V. 1975: Dřenice (okr. Chrudim), *BZO 1972*, Praha.
- Waldhauser, J. 1985: Zur ökonomischen Entwicklung bei den keltischen Stämmen in Böhmen, in: *Produktivkräfte und Produktionsverhältnisse*, 245 - 251, Berlin.
- Waldhauser, J. 1976: Topographie der keltischen Besiedlung im Erzgebirgsvorland, *AR XXVIII*, 249 - 314.

Tomáš Mangel: La Tène settlement of the Chrudim region. This is a paper on the present state of knowledge of La Tène settlement within the Chrudim district in relation to the environment and to the sources of raw materials. Only a part of the sites could be dated but the Chrudim region was apparently settled throughout the entire La Tène period. Settlement densities increased especially in the LT C2 and LT D1 stages. This fact might have been caused by foundation of the České-Lhotice oppidum.

Soupis katastrů s laténskými nálezy:

Site catchments with La Tène finds:

- 1 - Blansko, 2 - Blížnovice, 3 - Brčekozy, 4 - Bylany, 5 - České Lhotice, 6 - Dřenice, 7 - Dvakačovice, 8 - Hlinsko, 9 - Hrochův Týnec, 10 - Chrast, 11 - Chrudim, 12 - Kočí, 13 - Lány, 14 - Licoměřice, 15 - Medlešice, 16 - Nasavrky, 17 - Podlažice, 18 - Radčice, 19 - Ronov nad Doubravou, 20 - Rosice u Chrasti, 21 - Rozhovice, 22 - Řestoky, 23 - Skuteč, 24 - Sobětuchy, 25 - Stičany, 26 - Synčany, 27 - Topol, 28 - Trojovice, 29 - Třebířchy, 30 - Tuněchody, 31 - Úhřetice, 32 - Vejvanovice, 33 - Vestec, 34 - Zdislav.

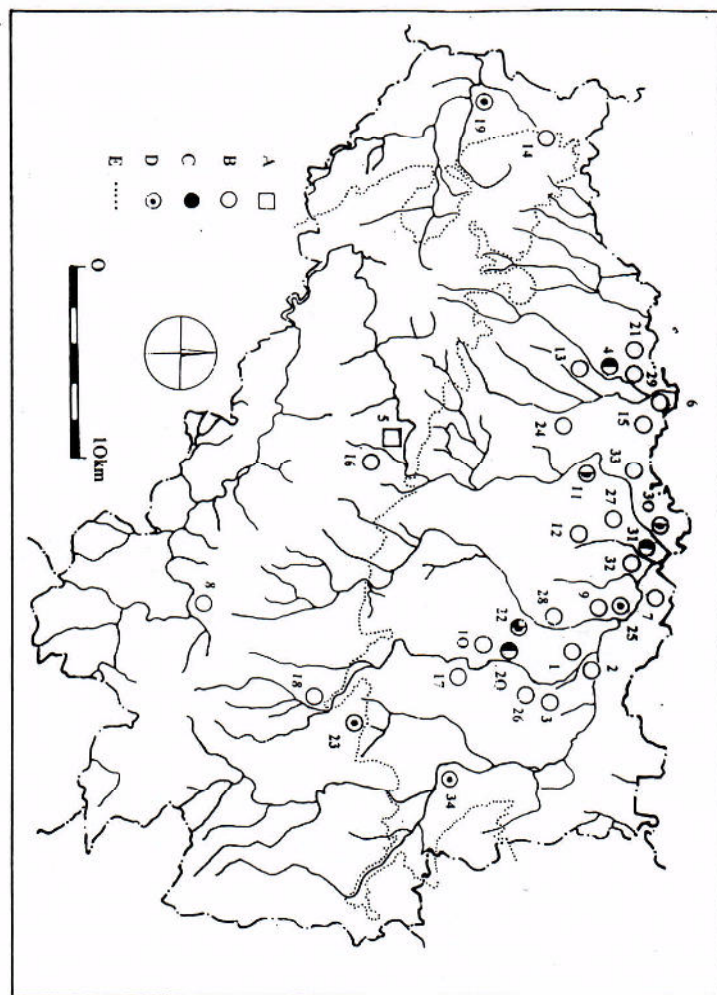

Tab. 1: Rozložení nalezišť ve vztahu k půdním typům a geologickému podloží.

A - oppidum, B - sídliště, C - pohřebiště, D - ojedinělý nálezy, E - rozhraní rozšíření hnědozemních půd, rendzinů, borovin a půd podzolovaných a horninových, F - jižní hranice rozšíření křídových hornin.

Pl. 1: Situation of sites in relation to geological soil- and subsoil types:

A - oppidum, B - settlement, C - cemetery, D - isolated find, E - diffusion limits of various soil types: braunlehm, rendzina, pine-supporting, podzol and bedrock soils, F - southern diffusion limit of Cretaceous rocks.

Tab. 2: Rozložení nalezišť ve vztahu k nadmořské výšce.

A - oppidum, B - sídliště, C - pohřebiště, D - ojedinělý nálezy, E - vrstevnice 400 m n. m.

Pl. 2: Situation of sites in relation to elevation:

A - oppidum, B - settlement, C - cemetery, D - isolated find, E - contour line of 400 m above sea level.

OJEDINĚLÉ LATÉNSKÉ SÍDLIŠTĚ NA MORAVSKOTŘEBOVSKU

Radomír Tichý

Při povrchových sběrech v prosinci 1997 a lednu a květnu 1998 našel autor na nové lokalitě jižně od obce Městečko Trnávka (tab. 1) celkem 336 kusů keramiky (výběr tab. 2-6) a pazourkový artefakt (tab. 6:8). Evidentně sídlištní nálezy lze přiřadit kultuře popelnicových polí (výběr tab. 2:1, 2, 4:1-3), latěnu (tab. 2:3-15, 3:1-6, 4:11-16, 6:1-5) a ranému a vrcholnému středověku (tab. 3:7-18, 4:4-10). Pazourkový artefakt byl zřejmě součástí novověkého křesadlového zámku. Lokalita byla označena jako lokalita č. 5 /ZM 10:24-21-01 (koordináty Z/J): 437: 437, 438:454, 446:347, 447:328 mm/. Poznámka: základní popis materiálu je uveden v tabulce 7.

Lokalita byla třikrát zkoumána celoplošným povrchovým sběrem a počtvrté byla prospekce provedena v oddělených pásech, aby bylo možno zjistit intenzitu osídlení a rozsah sídliště (tab. 7). V prosinci byly patrné i jednotlivé naorané objekty.

Lokalita se nachází na hřbetu mírného svahu asi 400 m jižně od obce nedaleko koupaliště na ploše přibližně 100 x 200 m. Na jihovýchodě je sídliště ohraničeno potokem Oslenkou, na východě zabíhá pod zatravněnou parcelu, na jihozápadě jej odděluje dvojitá terasa a na severu se nálezy postupně vytrácejí pod zmíněným hřbetem. Sídliště je zatím nejseverněji doloženo latěnskou lokalitou v oblasti Malé Hané a bohatého osídlení Boskovické brázdy (Mackerle 1948, 19). Nálezy zároveň rozšiřují naše znalosti o osídlení v době kultury lidu popelnicových polí. V případě středověkých nálezů není jasné, zda jde přímo o místo osídlení nebo využívanou plochu polí, podobně jako na lokalitě 1 (Tichý 1997).

Památky z období latěnu v Malé Hané nejsou dosud početné a J. Mackerle (1948, 19) uvádí, že střepy se nachází jen u ostrovů černozemě. Nejbližší lokalitou k trnávceckému sídlišti je známá poloha u Chornic. Nová latěnská lokalita v Městečku Trnávce představuje zatím nejsevernější doklad osídlení oblasti Malé Hané směrem do Čech.

Literatura:

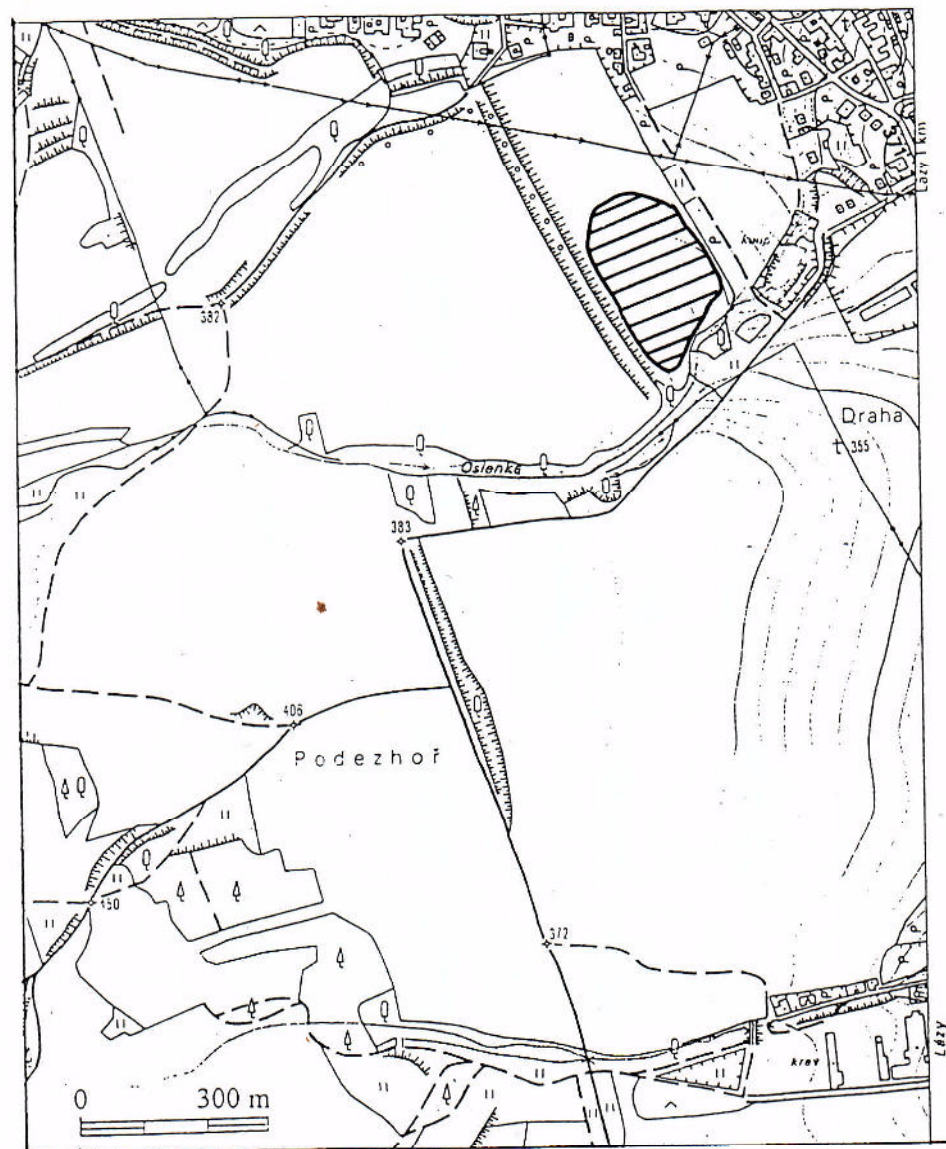
Mackerle, J. 1948: Pravěk Malé Hané, Jevíčko.

Tichý, R. 1997: Nové sídliště lidu popelnicových polí na Moravskotřebovsku, Zpravodaj muzea v Hradci Králové, 23, 82-85.

Radomír Tichý: An isolated La Tène-period settlement in the Moravská-

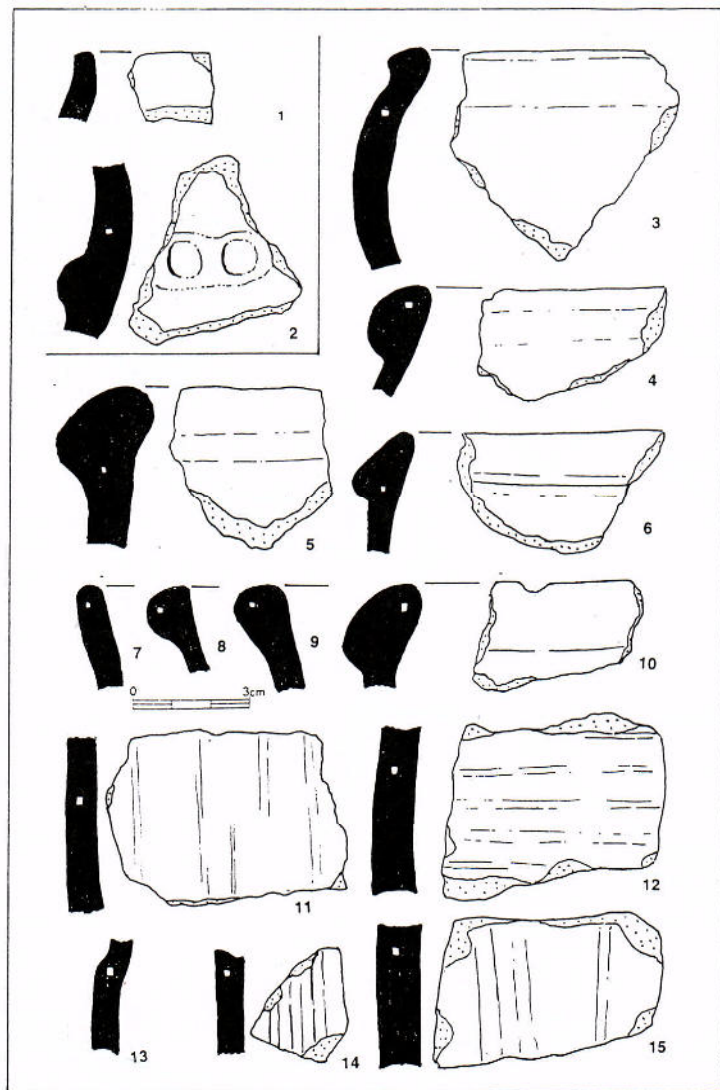
Třebová/Mährisch-Trübau region. In the winter of 1997-1998, the present author discovered his site No. 5, settled in the Urnfield-, La Tène- and medieval periods, during a surface survey south of the Městečko-Trnávka site. Up to now, the La Tène settlement represents the most northwesternly situated site of the Moravian La Tène settlement area.

Tab. 1

Tab. 1: Městečko Trnávka. Lokalita 5 (popelnicová pole, latén, středověk).
Pl. 1: Městečko-Trnávka, site 5 (Urnfield culture, La Tène, Middle Ages).

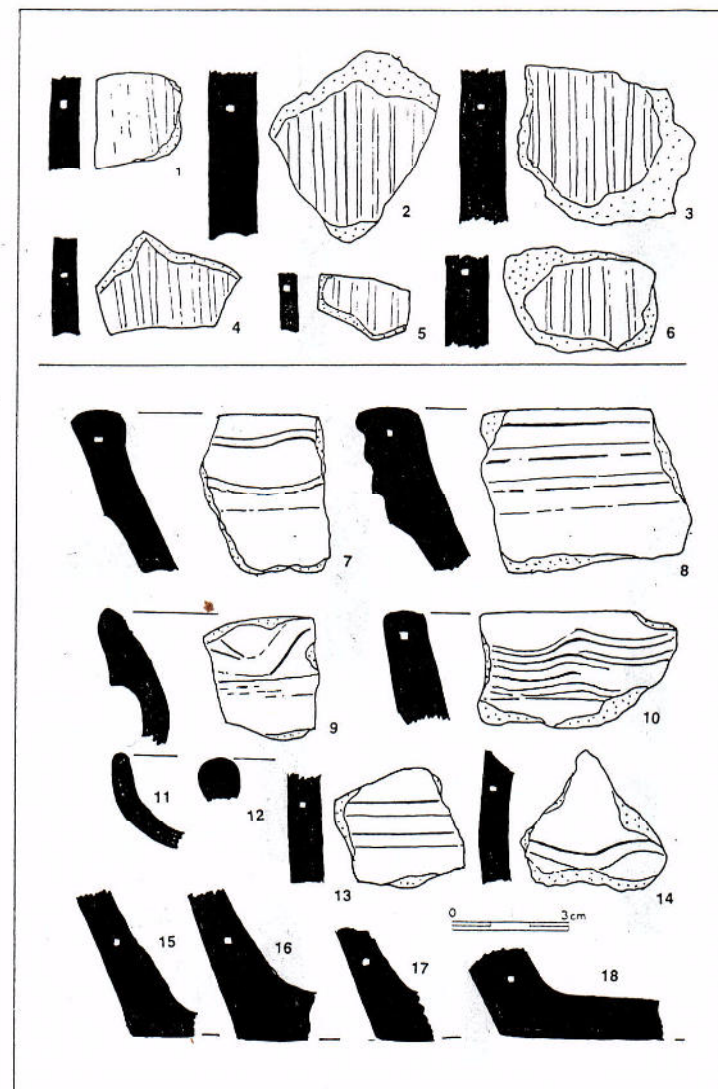
Tab. 2

Tab. 2: Městečko Trnávka. Sběr 27. a 29. 12. 1997 a 16. 1. 1998 (tuhvá keramika označena značkou na řezu).

Pl. 2: Městečko Trnávka. Pottery collected on the 27 and 29 December 1997 and on 16 January 1998 (graphite-containing pottery marked by a sign in section).

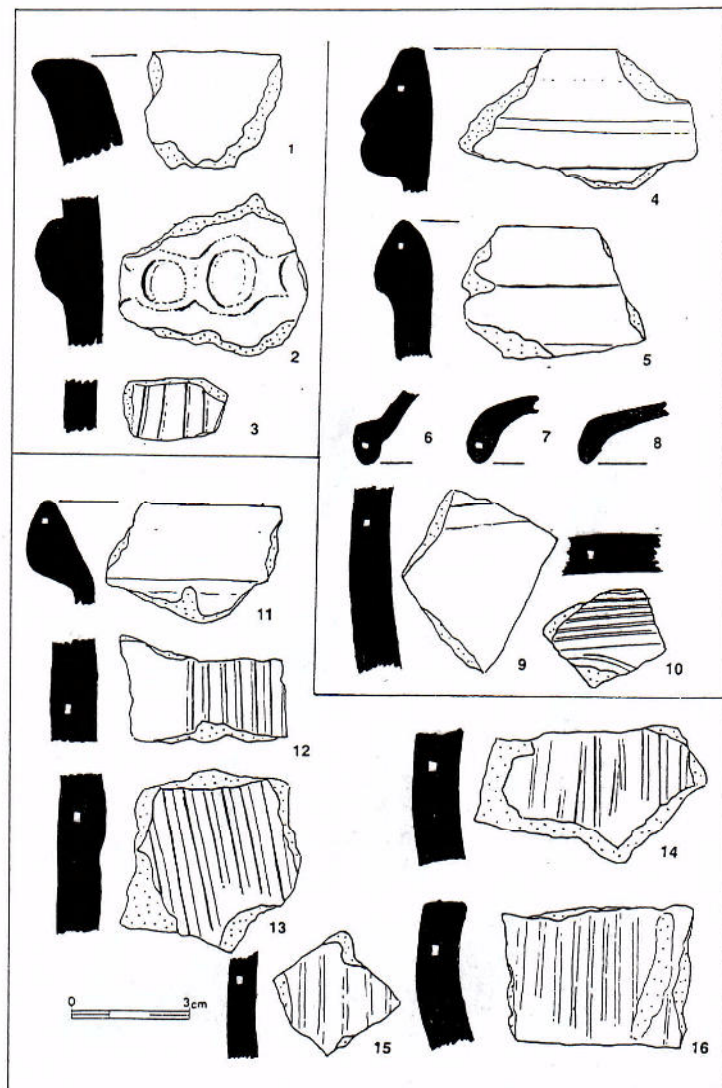
Tab. 3

Tab. 3: Městečko Trnávka. Sběr 27. a 29. 12. 1997 a 16. 1. 1998 (tuhvá keramika označena značkou na řezu).

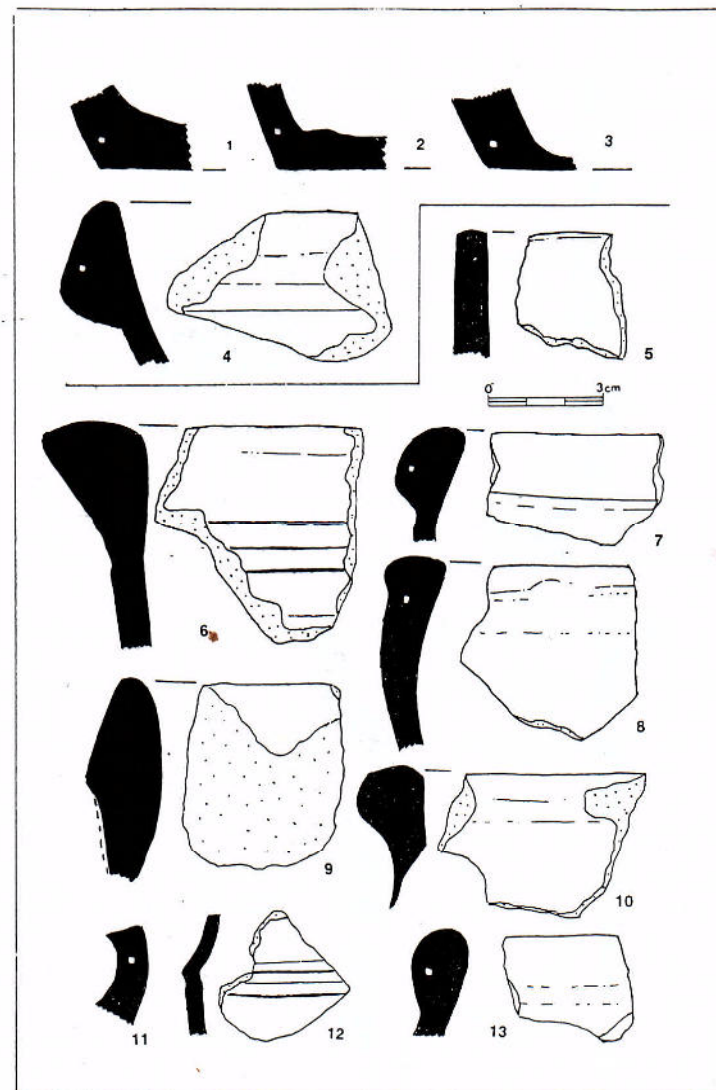
Pl. 3: Městečko Trnávka. Pottery collected on the 27 and 29 December 1997 and on 16 January 1998 (graphite-containing pottery marked by a sign in section).

Tab. 4

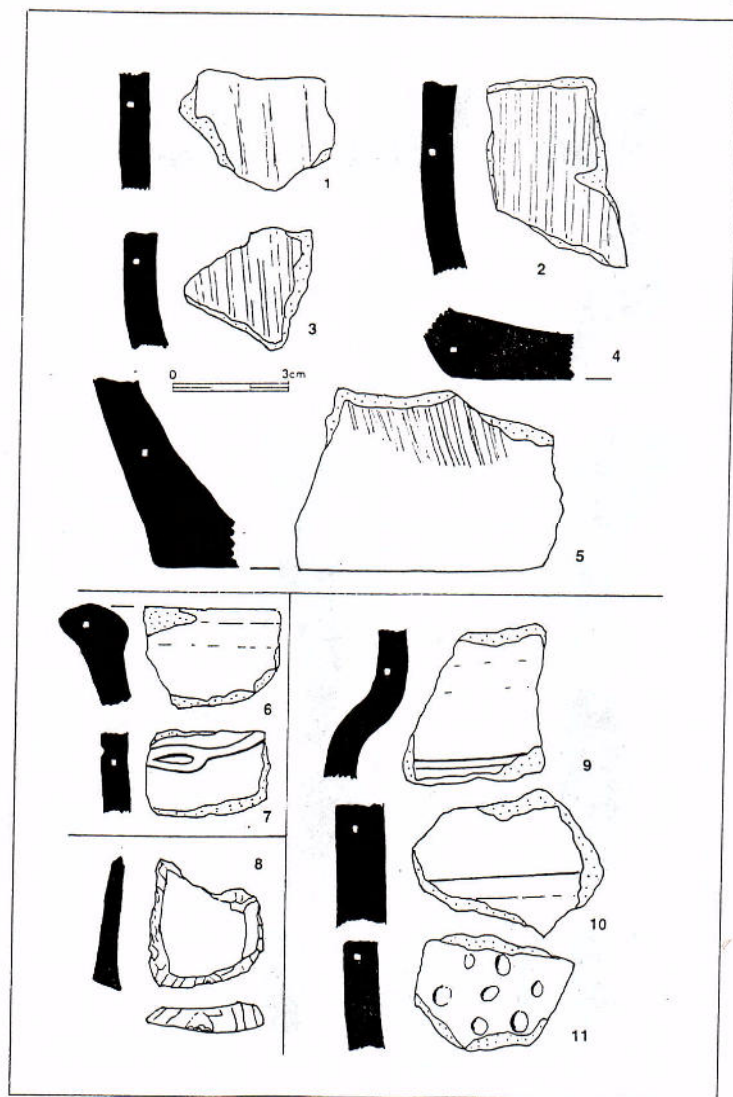

Tab. 4: Městečko Trnávka. Sběr 8. 5. 1998, část 1 (0-100 m od Oslenky).
Pl. 4: Městečko Trnávka. Pottery collected on the 8 May 1998, part 1 (0-100 m from the Oslenka watercourse).

Tab. 5

Tab. 5: Městečko Trnávka. 1-4 sběr 8. 5. 1998, část 1 (0-100 m od Oslenky), 5-13 sběr 8. 5. 1998, část 2 (100-200 m od Oslenky).
Pl. 5: Městečko Trnávka. 1-4 - pottery collected on the 8 May 1998, part 1 (0-100 m from the Oslenka watercourse), 5-13 - pottery collected on the 8 May 1998, part 2 (100-200 m from the Oslenka watercourse).

Tab. 6: Městečko Trnávka. 1-5 sběr 8. 5. 1998, část 2 (100-200 m od Oslenky), 6-7 sběr 8. 5. 1998, část 3 (200-300 m od Oslenky), 9-11 sběr 8. 5. 1998, část 4 (300-400 m od Oslenky), 8- sběr 8. 8. 1998, část 6 (400 m).

Pl. 6: Městečko Trnávka. 1-5 - pottery collected on the 8 May 1998, part 2 (100-200 m from the Oslenka watercourse), 6-7 - pottery collected on the 8 May 1998, part 3 (200-300 m from the Oslenka watercourse), 9-11 - pottery collected on the 8 May 1998, part 4 (300-400 m from the Oslenka watercourse), 8 - pottery collected on the 8 August 1998, part 6 (400 m).

Povrchový sběr M. Trnávka 8. 5. 1998

	celkem	zdobené	okraj	dno	tuňový	0-2	2-6	6-7	hrdlo	mazanice
část 1 0-100	77	10	8	3	40		76	1		
část 2 100-200	41	6	7	2	25		37	4	1	
část 3 200-300	8	1	1		5		8			
část 4 300-400	6	3		1	3		5	1	1	
část 5 400-500	2						2			

Povrch. sběr 27. a 29. 12. 1997 a 16. 1. 1998

	202	17	15	10	168		191	11	2	10
--	-----	----	----	----	-----	--	-----	----	---	----

OSÍDLNÍ JAROMĚŘE DO KONCE 13. STOLETÍ

Radek Bláha

1. Úvod

Jaroměř patřila vedle Hradce Králové a Chrudimi k významným východočeským přemyslovským hradiskům, později byla stejně jako obě další města věnným městem českých královen. Zatím co se Hradci i Chrudimi dostalo množství dílčích článků, studií a v poslední době i monografií s archeologickou a historickou tematikou, Jaroměř zůstává poněkud opomíjena. Souvisí to snad i se stavem archeologického výzkumu, který je přes nesporné pozitivní výsledky neuspokojivý. Předložený článek se pokouší právě tyto dosavadní poznatky shrnout.

2. Přírodní prostředí

Město Jaroměř leží na hranicích několika geomorfologických celků. Jeho jižní část (dolní tok Úpy a Metuje) náleží k Úpsko-metujské tabuli, a jsou pro ni charakteristické pleistocenní terasy (Roček a kol., 1977, 59). Ostatní území Jaroměře spadá pod jaroměřskou část Královéhradecké kotliny, která je částí Pardubické kotliny a ta náleží do geomorfologického celku Východolabské tabule. Zde jsou typické pleistocenní terasy Labe kryté většinou spraší (Ibidem 66). Geologicky území Jaroměře zahrnuje oblast spodního turonu s písčitymi slínovci, jen návrší Vinice patří střednímu turonu (Geologická mapa ČSSR, 1990). Geobotanický pokryv údolí Labe, Úpy a Metuje tvoří luhy a olšiny, jaroměřskou ostrožnu původně kryly acidofilní doubravy a pro okolí jsou charakteristické dubohabrové háje. Co se půd týká, pro labské údolí jsou typické aluviální půdy, na ostatním území středoevropské hnědozemě. Území Jaroměře leží na rozhraní dvou klimatických okrsků v rámci mírně teplé oblasti. Klimatický okrsek B2 (v jižní části dnešního města) je charakterizován jako mírně teplý, mírně suchý, převážně s mírnou zimou, okrsek B3 (severně od B2) jako mírně teplý, mírně vlhký, s mírnou zimou, pahorkatinný (do výšek 500 m n. m.) (Konček 1968, 528 + mapka). Langův dešťový faktor (poměr mezi srážkami a teplotou území) dosahuje hodnot 80 až 90, což je rozhraní mezi oblastmi vlhčími, velmi příznivými pro zemědělství a chladnějšími, s dostatkem srážek (zpravidla v podhorských oblastech) (Válek 1964, 23, obr. 9a). Průměrná roční teplota se pohybuje v rozmezí 7-8° C (Ibidem, příloha 7, obr. 7).

Na formování velké části katastrálního území Jaroměře se v geologické minulosti podílelo hlavně Labe. Zatímco na sever od města řeka tvoří široké údolí, ve městě samém se toto údolí nálevkovitě zužuje a řeka protéká mezi opukovým návrším Na vinici a jeho pokračováním - ostrožnou se slovanským

hradiskem - pozdějším středověkým městským jádrem. Mezi nimi se nacházel pravděpodobně říční brod, jehož dno bylo zpevněno kamenným prahem.

Centrum obklopují příměstské aglomerace a tvoří tak jeho hospodářské zázemí. Původní Pražské předměstí se nalézá v labské nivě s načervenalými permuskými náplavami. Poloha Na ptákách je rozsáhlá písčité terasa v meandru řeky. Jakubské předměstí se rozkládá na rozsáhlé šterkové terase ohraničené labským údolím a řekou Úpou (Vávra, nepublikováno).

3. Jaroměř v písemných pramenech do roku 1300

První zmínka o Jaroměři pochází z letopisu Kanovníka vyšehradského. Roku 1126 byl na hradě Jaroměři držen ve vězení Břetislav, syn knížete Břetislava II. (FRB II, 205; Hejna 1986, 16, č. 6). Jaroměř je zde označena termínem „arx“.

Jistý Rudolt de Jaromir, bez označení úřadu, vystupuje jako svědek v listině, kterou Přemysl Otakar I. daroval r. 1213 klášteru v Břevnově polický újezd, vsi Provodov a Nesvačilov (CDB II, 399-401, č. 367; Hejna 1986, 20, č. 4).

Další zpráva pochází až z konce 13. století. Václav II. daroval r. 1298 řeznické krámy v Jaroměři sezemickému klášteru, což potvrdil Karel IV. (RI, 251, č. 3064).

Také k Jaroměři by se mohla vztahovat zpráva kronikáře Kosmy, že r. 1115 kníže Vladislav I. dal svému bratru Soběslavovi jako úděl „hrad Hradec a celý okolní kraj se čtyřmi hrádky“ (Kosmas III, 41, 214; Hejna 1986, 16, č. 4).

4. Dějiny archeologického bádání

Nepočítáme-li stavbu josefovské pevnosti, došlo k prvnímu vážnému narušení archeologických situací až v souvislosti se stavbou železnice Pardubice - Liberec v letech 1857-58. Amatérský archeolog a kněz František Petera-Rohoznický spolu se svým známějším druhem Václavem Krolmusem konstatovali velké množství nálezů, hlavně v prostoru dnešního nádraží, polohách Na Klouzkově a Na ptákách. Bohužel z této skupiny nálezů se do dnešních dnů nezachovalo téměř nic. Pouze část svých poznatků pak F. Petera-Rohoznický publikoval na stránkách Památek archeologických a místopisných (1859, 277-283).

Proto je s podivem, že dosud nebyly pro archeologické bádání šířeji využity jeho zachované deníky, rukopisy prací, kresby, poznámky a korespondence. Větší část z nich je uložena v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Další díl spadající časově do období Peterova jaroměřského pobytu je uložena v Okresním archivu v Náchodě (Baštecká 1995, 134). Na ukázkou publikovala L. Baštecká jeden z Peterových deníků nazvaný „Cesta archaeologická kněze F. Petera-Rohoznického r. 1858“ (Ibidem, 136-151 a 153-155). F. Petera-Rohoznický v něm mimo jiné popisuje některé nálezy ze stavby

trati v Jaroměři (Ibidem, 145-149).

Na konci 19. a počátku 20. století působili v Jaroměři dva významní archeologové-amatéři. Prvním z nich byl josefovský rodák Josef Duška, který se mimo jiné podílel na založení josefovského i jaroměřského muzea. Ve dvou monografiích (1898 a 1900) popsal řadu nálezů na Hradecku a Jaroměřsku. Druhý, Theodor Zouzal, publikoval drobné články s archeologickým zaměřením v časopise Hradecký kraj, vycházejícím přímo v Jaroměři (např. 1909). Okrajově se Jaroměře dotkla i činnost významného hradeckého archeologa Ludvíka Domečky (1898-1899). Nicméně od počátku století leží Jaroměř mimo stálý archeologický zájem. O jednotlivých nálezech podávali zprávy místní vlastivědní pracovníci (např. Exner 1948). Prováděny jsou také první výzkumy (1952, Z. Fiedler).

Po druhé světové válce došlo také k modernímu zhodnocení doposud známých nálezů. Rudolf Turek na základě Peterových (poněkud sporných) nálezů lokalizoval do polohy Na ptákách slovanské sídliště ze střední doby hradištní (Turek 1957, 14, 52; 1963, 236). Odtud se mělo osídlení přesunout do míst dnešního náměstí ČSA. Podobný názor na počátky Jaroměře měl i Antonín Hejna. Záhy po vzniku mladohradištního hradiska na místě náměstí měla vzniknout i předhradí. Starší na západě na území dnešního Pražského předměstí, o něco mladší na východě na dnešním Jakubském předměstí (Hejna 1961, 570; 1968, 29). Mladohradištní osídlení v prostoru dnešního náměstí ČSA potvrdil i záchranný výzkum v roce 1961 (Hejna 1962, 572-574).

Zásadní význam pro poznání raně středověkého osídlení Pražského předměstí měl výzkum na místě areálu bývalého augustiniánského kláštera, který proběhl v souvislosti se stavbou silničního obchvatu okolo centra. Výzkum mimo jiné doložil osídlení mladohradištní a 13. století na levém břehu Labe (Richter 1977b, 49-61). Nálezy z období posledních dvaceti let pocházejí hlavně z prostoru Pražského předměstí; kde bylo provedeno několik archeologických záchranných akcí (náměstí ČSA, Dolní Dolce). Důležitou úlohu hrají rovněž sběry (z okrajových částí intravilánu města i aglomerovaných obcí) prováděné především J. Bočkem (Kalferst 1984, 1995a, 1995b; Kalferst - Sigl - Vokolek 1989, 1990, 1991-1992; Sigl 1995; Sigl - Vokolek 1983, 1984a, b, c; Sommer 1977; Vávra 1975, 1985; Vávra - Kuběnka 1982; Vávra - Wolf 1978; Wolf 1977).

5. Přehled archeologických nálezů

Soupis je vypracován na základě studia literatury a nálezů v Muzeu východních Čech v Hradci Králové a v Městském muzeu Jaroměř. Pro přehlednost rozdělují nálezy podle polohy: náměstí ČSA, Pražské předměstí, Jakubské předměstí, Klouzkov, Cihelny a Dolní Dolce, prostor na severovýchod od nádraží a návrší Na ptákách, Brdce, sběry ze severního a severozápadního okraje

katastru Jaroměře a nálezy bez bližších souvislostí ze sbírek Městského muzea v Jaroměři. Čísla odpovídají označení na tabulkách 1 a 2.

5.1. Náměstí ČSA

1) Dům čp. 10. Při přestavbě nalezeny střeby zdobené vlnicí, šroubovicí a patrně hřebenovým vpichem. Na dnech nádob značky. V okolí silné tuhové střeby. Uložení: M Jaroměř. V současných sbírkách se mi nepodařilo tyto nálezy spolehlivě identifikovat. Literatura: Píč 1909, 395.

2) Bývalé domy čp. 128, 19 a 20 na místě severního konce Komenského ulice. Demolice. Nalezena bezuchá nádobka, kostěný nástroj, hliněné a jeden skleněný přeslen, emailové prstence, kousky kovové slitiny a dno nádoby se značkou. Uložení: M Jaroměř. V současných sbírkách se mi nepodařilo tyto nálezy identifikovat. Literatura: Duška 1885-1886, 323; Duška 1898, 38; Zouzal 1909, 150.

3) Dům čp. 14. Kopání vodovodu před domem. Bronzové esovité záušnice a zlomky kostí. Uložení: M Jaroměř. Nelze spolehlivě zjistit, které ze záušnic zde uložených patří tomuto nálezu. Literatura: Zouzal 1909, 150.

4) Před čp. 48. Při zemních pracích souvisejících s kladením kabelu nalezena esovitá záušnice. Uložení: M Jaroměř. Nelze spolehlivě zjistit, která ze záušnic zde uložených patří tomuto nálezu. Literatura: Anonym 1909, 47.

5) Dům čp. 19. Při jeho demolici byly pod podlahou nalezeny zlomky hliněných nádob se značkou (kříže a muří nohy) na dně. Uložení: M Jaroměř? Literatura: Paul 1907-1908, 103.

6) Před domy čp. 37-58 v západní části ostrožny. Výkop kanalizace o šířce cca 70 a hloubce cca 200 cm. Nález 18 okrajů nádob, úlomků výdutě a spodních částí nádob. Fragment kadlubu a esovitá záušnice o vnitřním průměru 28/25 mm, úlomku lidské čelisti a horní čelisti kozy. Datování: 12. století. Uložení: M Jaroměř, i. č. 11305-11325. Literatura: Nálezová zpráva 68, 85/61 (A. Hejna); Hejna 1962, 572-574; 1968, 27.

7) U paty pilíře na podloubí mezi domy čp. 59 a 60; z vyházené hlíny z výkopu 150 x 150 x 100 cm. 1. 3. 1969 M. Vávrou nalezeno 10 mladohradištních střeby a kostí. Literatura: Nálezová zpráva o sběru v Jaroměři - náměstí Čsl. Armády (M. Vávra). Uložení v MVČ HK.

8) Průjezd zvonice kostela sv. Mikuláše. Záchranný výzkum ve dnech 13. 1. - 16. 1. 1973. Položena sonda 135 x 95 cm, která byla zkoumána 490 cm od povrchu vozovky. V hloubce cca 260 cm dokumentována vrstva s keramickým materiálem z 13. - 14. století. Uložení MVČ HK, přír. č. 6/73. Literatura: Nálezová zpráva 508/73 (M. Vávra); Vávra 1975, 56c; Sommer 1977, 118; Uličný 1994, 46-47. Tab. 3/20.

9) Před čp. 49. Sonda p. Geoindustria o rozměrech 3 x 2 m. V hloubce 27-116 cm kulturní vrstva s keramickým materiálem z 13. století. V SZ části sondy lidská kostra s orientací Z-V, lebka v hloubce 60 cm, druhá lebka v Z profilu.

Uložení: MVČ HK, přír. č. 7/73. Literatura: Nálezová zpráva 1434/73 (M. Vávra); Vávra 1975, 55b. Tab. 3/7, 13-19, 21.

5.2. Pražské předměstí

10) U železniční trati Pardubice - Liberec. Z okolí kapličky Panny Marie jsou uváděny nálezy tuhových nádob, skla, železných a bronzových předmětů, lidských kostí, zachycena též cihlová klenba. Uložení: ? Literatura: Petera-Rohoznický 1859, 277-278; Sklenář 1992, 86 e.

11) Při kopání základů jednoho z domů pod návrším Vinice bylo odkryto 20 koster a nalezeny tři záušnice. Uložení: MVČ HK, M Jaroměř. Záušnice se mi ve sbírce jaroměřského muzea nepodařilo identifikovat. Literatura: Domečka 1898-1899, 279; Duška 1900, 14-15; Pič 1909, 355; Zouzal 1909, 150.

12) Stavba nové mostní váhy (dnešní vrátnice) podniku JUTA, roku 1948. Nález dvou koster, šesti bronzových a jedné železné záušnice, dvou zkorodovaných předmětů nejasné funkce, čtyř střepů s kusem dna (dvě se značkou) a střepů zdobených vlnicí a šroubovicí. Uložení: M Jaroměř. Tyto nálezy se mi nepodařilo ve sbírkách muzea spolehlivě identifikovat. Literatura: Exner 1948, 12.

13) Stavba křižovatky na novém průtahu státní silnice I/33, záchranný výzkum v letech 1973 a 1974 v prostoru ulice Na kameni, ppč. 1102, 1114, 1091, 1115 a čp. 23. V sondách I a VIII byla nalezena kulturní vrstva s objekty s doklady kovářské výroby, pecemi atp. V sondách II, VI a VII zjištěny zbytky zdí augustiniánského kláštera. Ve všech sondách zjištěny hroby přetínající nebo překrývající kulturní vrstvu s keramikou datovatelnou do 13. století. Uložení: MVČ HK. Literatura: Nálezová zpráva 3521/73, 4646/73, 5505/74, 1160/76 (M. Richter); Richter 1975, 56d; 1977a, 66; 1977b, 49-61 (k dějinám kláštera viz např. Tadra 1878-1881, 379-381; Knapp 1887, 9). Tab. 3/4, 8, 9, 4/7-30.

14) Překop Národní ulice (silnice č. II/285) pro parovod, šířka 140 cm a hloubka 180 cm, z podniku Tanex a. s. (bývalý ZAZ) do bývalého závodního klubu Mír. V hloubce 80 cm části lidské kostry. Uložení: Antropologické oddělení Národního muzea v Praze. Literatura: Vávra - Wolf 1978, 32b.

15) Zahrada domu v poloze Na Vinici v těsné blízkosti železniční trati Pardubice - Liberec. Při povrchovém sběru M. Richtera a V. Wolfa dne 12. 1. 1974 nelezely střepy. Datování: 13. století. Uložení: MVČ HK, přír. č. 31/75 a 33/75. Literatura: Wolf 1977, 66a.

16) Ppč. 1118, na východ od ulice Na kameni. Záchranný výzkum ve dnech 2. - 3. 12. 1977. V základech mateřské školy podniku Juta. Zjištěna kulturní vrstva a 9 objektů (dva se železářskou funkcí). Nalezena keramika. Datování: 13. století. Uložení: MVČ HK, přír. č. 3/78, 4/78, 5/78, 6/78, 7/78, 8/78, 9/78, 10/78. Literatura: Nálezová zpráva 6224/77 (M. Vávra); Vávra - Kuběnka 1981, 51a. Tab. 3/5, 6.

17) Tamtéž, na jaře 1978. Z dalšího základového žlabu a výkopu kanalizace získány zlomky keramiky. Datování: 13. století. Uloženo. MVČ HK, přír. č.

113/78 a 157/78. Literatura: Vávra - Kuběnka 1982, 43-44.

18) Ppč. 1091 a 1093 /západně od ulice Na kameni/. Stavbou podchodu zničen kostrový hrob. Uložení: MVČ HK, přír. č. 34/80. Literatura: Sigl - Vokolek 1984a, 42d.

19) Labská ulice, bývalé čp. 37. Sběr J. Bočka. Keramické zlomky. Datování: pozdní doba hradištní. Uložení: MVČ HK, přír. č. 29/82. Literatura: Sigl - Vokolek 1984a, 42f. Tabulka 3/1.

20) Ulice Na kameni, ppč. 4/163. Při hloubení průkopu zničen kostrový hrob. Literatura: Nálezová zpráva 1351/81 (J. Sigl); Sigl 1984, 42g.

21) Severní větev ulice Na kameni, severně od zahrady ppč. 1097. V souvislosti s výstavbou křižovatky u nového labského mostu v roce 1981 bylo nalezeno a zničeno větší množství lidských koster. Literatura: Vávra 1985, 53a.

22) Křižovatka ulic Labské a Na kameni, ppč. 1169. Při výkopu kanalizace byl nalezen kostrový hrob, uložený ve směru Z-V. Literatura: Vávra 1985b, 53.

5.3. Jakubské předměstí

23) Z čp. 80 jsou uváděny nálezy nádob zdobených červenou vlnovkou a lidské kosti. Uložení: M Jaroměř. Nepodařilo se mi ve sbírkách spolehlivě identifikovat. Literatura: Duška 1885, 161; Duška 1898, 38; Pácalt 1906, 111.

24) Zmínku o nálezech střepů a den nádob se značkami z Jakubského předměstí uvádí T. Zouzal (1909, 150).

25) Dvůr čp. 103 v Jaromírově ulici. Sběrem ve výhozu průkopu získána středověká keramika. Datování: 13. a 14. stol. Uložení: MVČ HK, přír. č. 90/70. Literatura: Sigl 1973, 43.

26) Chodník před budovou Dětského domova a mateřské školy, 27. 11. 1977. Sběr z výhozu z kulturní vrstvy v průkopu chodníku. Nález zlomků keramiky a mazanice. Datování: 13. stol. Uložení: MVČ HK, přír. č. 1/78. Literatura: Vávra 1981, 52c.

27) Pole vedle parkoviště u hřbitova (ppč. 3259). Sběr J. Bočka. Nalezeny zlomky keramiky. Datování: 13. stol. Uložení: MVČ HK, přír. č. 28/82. Literatura: Sigl - Vokolek 1984a, 42a.

28) Trať za hřbitovem, ppč. 2893, Matuškově pole vedle písničky. Výzkumem Z. Fiedlera odkryt objekt se čtyřmi kusy vlnovkou zdobené keramiky, železným nožikem a třemi zlomky železných předmětů. Datování: doba hradištní. Uložení: NM Praha, i. č. 88787-88796. Literatura: Nálezová zpráva 280/53, 1901/52 (Z. Fiedler); Charvátová-Spurný-Venclová 1992, 75.

29) Tamtéž. Pochází odtud i části nádob z doby hradištní, uložené v OM Náchod pod i. č. 9, 1295, 1297. Na můj dotaz mi pracovník archeologického oddělení OM Náchod sdělil, že tyto nálezy dosud v inventáři zapsány jsou, fyzicky však již pravděpodobně neexistují. Literatura: Nálezová zpráva 25697/51, 5800/51 a 5801/51 (J. Tomský).

5.4. Klouzkov (Cihelny), Libina, Dolní Dolce

30) Klouzkov (táhlé návrší od Špice k pražské silnici a prostor dnešních Cihelen). Nálezy zlomků keramiky, kachlů, hrnků s pokličkou, džbánek, železných a bronzových předmětů a kostí. Uložení: ?. Literatura: Petera-Rohoznický 1859, 278; Sklenář 1992, 84.

31) Návrší Libina. Roku 1882 byly při kopání základů pro sklad dynamitu objeveny kostrové hroby, u dvou dětských koster nalezeny dva páry bronzových záušnic. Uložení: dvě záušnice uloženy ve Vidni, dvě v M Jaroměř, i. č. 10655 a 10656. Literatura: Duška 1885-1886, 391; 1898, 38; Zouzal 1909, 150.

32) Dolní Dolce, ppč. 2640, pole na levém břehu Doleckého potoka. Sběr J. Bočka. Nalezeny zlomky keramiky. Datování: střední doba hradištní. Uložení: MVČ HK, přír. č. 23/82. Na tomtéž poli, severoseverovýchodně od soutoku Doleckého potoka a odvodňovacího kanálu sběrem J. Bočka získány zlomky keramiky. Datování: mladší doba hradištní a středověk. Uložení: MVČ HK, přír. č. 39/82. Literatura: Sigl - Vokolek 1984b, 42c.

33) Dolní Dolce, ppč. 2247. Přeložka silnice I/33. Mimo objekty kultur lineární a slezskoplatěnické zaregistrováno osídlení z mladší doby hradištní (keramika). Uložení: MVČ HK, přír. č. 15/83, 21/83. Literatura: Kalferst 1984, 42; Tab. 3/2, 3.

34) Dolní Dolce, ppč. 2247/1. Stavba autobazaru Auto-profí. Při záchranném výzkumu byly mimo jiné zjištěny dva objekty s keramikou a kameny. Datování: mladší doba hradištní. Ulož. MVČ HK, zatím bez přír. č. Literatura: Hejhal 1998, v tisku; Kalferst 1995b, 36-40.

35) Návrší Na ptákách. Stavba železniční trati, ve dnech 18. - 20. října 1858. Nález tří koster, kostry č. 1 a 3 orientovány ve směru V-Z, kostra č. 2 Z-V, u kostry č. 3 stříbrná záušnice. Na tomtéž místě nalezena i bronzová záušnice. Uložení? Literatura: Petera-Rohoznický 1859, 280; Duška 1898, 38; Sklenář 1992, 86.

36) Území mezi bývalým Valáškovým kopcem, bývalým šutrovníkem a kaplí sv. Anny (zhruba prostor dnešního stadiónu). Nálezy tuhé keramiky (zásobnice), kachlů, skla, přeslenů, mazanice, nádob se značkami atd. Uložení: ? Literatura: Petera-Rohoznický 1859, 279-280; Sklenář 1992, 84-86.

37) Poloha Na ptákách. Část hrncovitě nádoby zdobené mnohonásobnou vlnicí, hřebenovým vpichem a šroubovicí. Datování: střední doba hradištní. Uložení: M Jaroměř, i. č. 667. Literatura: Hejna 1968, 26.

5.5. Brdce

38) Ppč. 3942, 3959. Sběr J. Bočka, J. Sigla a V. Vokolka. Keramika 13. - 14. století. Uložení: MVČ HK, přír. č. 46/82 a 69/83. Literatura: Sigl - Vokolek 1984a, 42c, Sigl 1985, 53. Tab. 3/10-12.

5.6. Severní a severozápadní okraj jaroměřského katastru

39) Ppč. 2792. Sběr J. Bočka, roku 1990. Nalezena keramika. Datování: 13. století. Uložení: MVČ HK, přír. č. 126/90. Literatura: Kalferst 1992, 115; Kalferst - Sigl - Vokolek 1991-1992, 14.

40) Pole uvnitř oblouku Labe (severovýchodně od Starého Labe), ppč. 3243 a 3245. Sběr J. Bočka roku 1986. Nalezeny zlomky keramiky. Datování: 13. století. Uložení: MVČ HK, přír. č. 158/89. Literatura: Sigl 1995 115; Kalferst - Sigl - Vokolek 1990, 11.

41) Ppč. 3186/1 (severovýchodně od Starého Labe). Sběr J. Bočka ze 4. 4. 1986. Nález zlomků keramiky. Datování: 13. - 15. stol. Uložení: MVČ HK, přír. č. 204/88. Literatura: Kalferst - Sigl - Vokolek 1989, 12.

42) Ppč. 3579 a 3580, u Čáslavek, poloha Na spravedlnosti. Sběr V. Vokolka a J. Bočka z 11. 10. 1990. Nalezeny zlomky keramiky. Datování: střední doba hradištní. Uložení: MVČ HK, přír. č. 53/92. Literatura: Kalferst - Sigl - Vokolek 1993, 11.

5.7. Nálezy z Městského muzea Jaroměř

43) Jaroměř - náměstí ČSA, r. 1928. Zlomky keramiky. Datování: mladší a pozdní doba hradištní. I. č. 12598 - 12614, 12616, 12617. Tab. 3/23, 26-29, 31.

44) Jaroměř - náměstí ČSA, čp. 38 (proboštský dům, pozdější „hrad“, k němu viz Knapp 1885, 54). Zlomky keramiky. Datování: mladší a pozdní doba hradištní. I. č. 12853-12861. Tab. 3/32, IV/1-6.

45) Jaroměř - náměstí ČSA. Zlomky keramiky. Datování: pozdní doba hradištní. I, č. 12903 - 12908. Tab. 3/24, 25.

46) Jaroměř - náměstí ČSA. Zlomky keramiky. Datování: pozdní doba hradištní. I. č. 12916 - 12917. Tabulka 3/30.

47) Jaroměř - Jakubské předměstí. Zlomek keramiky. Mladší nebo pozdní doba hradištní. I. č. 13933.

48) Jaroměř, poloha Mršník. Zlomky keramiky. Pozdní doba hradištní. I. č. 14042 /a b/ a 14043. Tab. 3/22.

49) Jaroměř - náměstí. Čtyři esovité záušnice. Mladší doba hradištní. I. č. 10651, 13960.

50) Jaroměř. Esovité záušnice. Mladší doba hradištní. I. č. 10456, 10648, 12363, 12951, 12953, 12957, 12958, 12959, 12965.

6. Vznik Jaroměře na základě archeologických i písemných pramenů

Počátky Jaroměře přímo souvisí s vývojem osídlení na celém jaroměřském katastru. Nejstarší je doloženo sběry v prostoru Doleckého potoka. V Dolních, ale též v Horních Dolcích (Sigl - Vokolek 1984c, 42). Z Horních Dolců je tak doloženo nejen osídlení ze střední, ale i starší doby hradištní. Pochází odsud dokonce několik zlomků časně slovanské keramiky (Vokolek 1997, 655-656). O významu osady v Horních Dolcích svědčí i nálezy železné strusky a železné

radlice. Další sídelní okrsek vznikl pravděpodobně na návrší Ptáky (Hejna 1968). Sporé (a sporné) nálezy nedovolují si udělat zatím přesnější představu o rozsahu osídlení v této oblasti. Rovněž dosud nemáme žádné důkazy o středohradištním osídlení dnešního náměstí Československé armády.

Pro strukturu osídlení ve sledované oblasti měla již od nejspíše od středohradištního období využívaná tradiční stezka spojující Prahu s Kladskem. Trasa vedla přes dnešní Sadskou, Poděbrady, Starý Bydžov do Jaroměře, zde pokračovala Labe a směřovala podél Metuje do Krčína (Vávra, I. 1972, 8-13; srovnej též Hraše 1885, 17-33). Odtud šla přes osadu Dobenín k náhodské Brance. Od 12. století však byla trasa cesty směřována severněji od Jaroměře, k dnešní České Skalici a odtud dál k Náchodu (Vávra, I. 1972, 13).

Na základě nálezů zlomků keramiky je zřejmé, že se osídlení mladší doby hradištní objevuje na ostrožně, části dnešního Pražského předměstí i v oblasti Doleckého potoka (Dolní Dolce). Objevují se i pohřebiště. Jedno leželo v poloze Na ptákách (např. Petera 1859, 280), druhé v poloze Libina (Duška 1898, 38), další velké na dnešním Pražském předměstí (např. Domečka 1898-1899, 279; Duška 1900, 14; Exner 1948, 12; Richter 1977b, 53; dále viz katalog nálezů). Lidské kostry a záušnice též pocházejí z jaroměřské ostrožny (nám. ČSA) (např. Hejna 1962, 572-574; Vávra 1975, 55b; dále viz katalog nálezů).

V této době také pravděpodobně došlo k založení vlastního hradiska. V osobě zakladatele nebylo donedávna sporu. Již první historik Jaroměře V. Knapp uvádí jako zakladatele knížete Jaromíra, který měl mít úděl ve východních Čechách. Tento názor se v literatuře udržoval do nedávné minulosti (Vávra, I 1972, 4-5; podobně i viz Bouza - Homolková 1976, 10; srovnej též Richter 1977b, 49-50. Obecně do 11. století kladl založení Jaroměře J. V. Šimák (1931-1932, 57). Historik J. Žemlička je názoru, že Jaroměř založil kníže Břetislav jako opěrný bod proti Polákům. Kníže Břetislav podle něho založil na zemských stezkách ve východních Čechách, doposud ovládaných Slavníkovci, těchto hradišť více: mimo Jaroměře i Vraclav a Oldříš. Jméno Jaroměř bylo hradišti dáno jako vzpomínka na nešťastného Břetislavova strýce (Žemlička 1995, 42). Vznik Jaroměře v polovině 11. století podporují i některé nálezy. Bronzová záušnice i. č. 10456, pocházející odněkud z katastru Jaroměře (bližší nálezové okolnosti bohužel nejsou známy), má průměr 18 mm a sílu drátu 3-4 mm. Bronzová esovitá záušnice s i. č. 10651, pocházející z Jaroměřského náměstí měří v průměru 24 mm, síla drátu je 2 - 3 mm. Záušnice těchto rozměrů jsou podle analogických nálezů datovaných mincemi typické pro polovinu 11. století (Turk 1948, 532). O něco pozdějšímu vzniku hradiska by nasvědčovala jistá událost z roku 1124 (nezařazují ji do přehledu písemných pramenů, neboť se přímo Jaroměře netýká): Bamberský biskup Oto při své misijní cestě prošel územím Čech. Z Prahy jej doprovázel český kníže Vladislav I. Rozloučil se s ním v Miletíně a dal jej dále doprovodit přes Brdo do Němčí (Novotný 1913, 550-552; Hejna 1986, 16). Znamená to snad, že Miletín byl v té době posledním

opevněným bodem („hraničním přechodem“) ve směru na severovýchod? Potom by zpráva o Jaroměři z roku 1126 byla zmínkou o právě dokončeném hradišti. Uznávám, že výše uvedené řádky jsou jen spekulací, založenou spíše na mlčení pramenů.

Zdá se, že Jaroměř nebyla nikdy (pomineme-li otázku počátků hradiště) centrem údelu a byla součástí hradeckého údelu (Richter 1977b, 50).

Obecně se předpokládá, že na místě kostela sv. Mikuláše (dnešní chrám založen ve druhé polovině 14. století; Slavík 1976, 53, 64, podobně též Ježek - Slavík, v tisku) stál vlastní hrad. Na základě nálezů kvádríkového zdiva a drobných architektonických detailů usoudil P. Uličný, že pozdější kostel využil zbytků starého hradního paláce (Uličný 1994, 45-49). Nejnovější bádání však tuto domněnku vyvrací (v rozsáhlé argumentaci Ježek - Slavík, v tisku).

Vzhledem k absenci pramenů (písemných a zčásti i archeologických) je nejasný vznik vlastního města. Předpokládá se, že je založil Přemysl Otakar II. (Knapp 1887, 7; Bouza - Homolková 1976, 10). Na základě hmotných pramenů je možno v průběhu 13. století pozorovat další rozvoj osídlení. Nálezy keramiky 13. století jsou mimo vlastní ostrožnu a Pražské předměstí známy i z Jakubského předměstí a z dnešních Brdců. Archeologické nálezy pozdně hradištní keramiky z dnešního náměstí ČSA nám však zatím neprozrazují téměř nic o přeměně hradiště na město. Také nelze říci nic o předchůdci kostela sv. Mikuláše (k tomu viz Ježek - Slavík, v tisku, poznámka 43). Názor T. Durdíka o kastelu středoevropského typu, založeném na místě starého hradního paláce (viz Uličný 1994) Přemyslem Otakarem II. (naposledy Durdík 1998, 235, 237-239) byl podroben rozsáhlé kritice (Ježek - Slavík, v tisku). Na Pražském předměstí má zásadní význam archeologickým výzkumem zjištěné sídliště a pohřebiště, hlavně ze 13. století, kolem dnes již neexistujícího kostela Panny Marie, ve 13. století snad farního; na sídlišti byla doložena kovářská výroba (Richter 1977b, s. 51-58). Nejasný je vznik Jakubského předměstí. Třebaže nelze vyloučit již mladohradištní počátky, osídlení je spolehlivěji doloženo až ze 13. století (viz katalog nálezů). Na východním okraji jaroměřského katastru, v Brdcích je sběry doloženo osídlení 13. století. Důležitý je v této souvislosti výskyt kolonizační, červeně malované keramiky. Pozdněhradištní osídlení je sběry prokázáno také v povodí Doleckého potoka, i na severním okraji dnešního katastru města.

Mlado- a pozdněhradištní Jaroměř si lze představit jako poměrně rozsáhlou aglomeraci tvořenou vlastním hradištěm, k němu se přimykajícím podhradím na dnešním Pražském předměstí, o něco dále se rozkládajícím osídlením v dolní části toku Doleckého potoka a dalšími sídly v severní části dnešního katastru Jaroměře při Labi a jeho drobných přítocích, od 13. století dále doplněnou o druhé podhradí na místě Jakubského předměstí a osadu na místě dnešních Brdců. V té době na místě hradiště vzniká vlastní středověké město.

7. Závěr

Sledujeme-li na základě dnešních poznatků osídlení na katastru Jaroměře, pozorujeme zajímavé přesuny. Staro- a středohradištní osídlení se rozkládá podél drobné vodoteče - Doleckého potoka a nejeví zájem o strategicky zajímavou ostrožnu v ohybu Labe. Ta je osídlena v době mladohradištní patrně v souvislosti se vzrůstem strategického významu labského brodu. Postupně vzniká sídelní aglomerace s hradištěm na ostrožně jako centrem a podhradím na západní, později i východní a severní straně. Je jisté, že tato změna souvisí i s politickým a hospodářským vývojem ve východních Čechách. Ten však dnes dokážeme sledovat jen v hrubých obrysech. Pro absenci pramenů (písemných a zčásti i hmotných) tak ani nemůžeme plně postihnout přeměnu této aglomerace ve vrcholně středověké město.

Prameny a literatura:

- CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (1198-1230), ed. G. Fridrich, Praeae 1912.
- FRB - Fontes rerum Bohemicarum II, ed. J. Emler, Praha 1874.
- Kosmas - Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum, Nova series II, ed. B. Bretholz, Berolini 1923.
- RI - Regesta imperii 8, Die Regestendes Kaiserreiches unter Kaiser Karl IV., ed. A. Huber, Innsbruck 1877 (citováno podle: Richter 1977b, 60).
- Anonym, 1909: Přírůstky musea jaroměřského v r. 1908, Hradecký kraj VI, 47.
- Baštecká, L. 1995: Dokument české terénní archeologie na Jaroměřsku z r. 1858, Stopami dějin Náchodska 1, 1995, 133-155.
- Bouza, E. - Homolková, H. 1976: Stručné dějiny města, in: Jaroměř 1126 - 1976, Jaroměř, 5-50.
- Domečka, L. 1898-1899: Nálezy předhistorické v severovýchodních Čechách, Památky archeologické XVIII, 278-279.
- Durdík, T. 1998: Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě, Praha.
- Duška, J. 1885-1886: Obraz krajiny naší v dobách předhistorických, Ratibor III, č. 33, 281-282, č. 34, 289-290, č. 35, 297-298, č. 36, 305-306, č. 37, 313-314, č. 38, 321-323, č. 39, 329-330, č. 40, 337-339, č. 41, 346-347, č. 42, 354-355, č. 43, 361-362, č. 44, 369-371, č. 45, 377-379.
- Duška, J. 1898: Nálezy předhistorické v kraji Královéhradeckém, Hradec Králové.
- Duška, J. 1900: Památky po našich pohanských předcích v kraji královéhradeckém, Jaroměř.
- Exner, V. 1948: Archeologický nálezy v Jaroměři, Jaroměřsko II, č. 8, 12.
- Geologická mapa ČSSR, mapa předčtvrtohorních útvarů, 1: 200 000, list Hradec Králové, redaktor listu L. Čepek, Praha 1990.

- Hejhal, P. 1998: Záchraný archeologický výzkum na staveništi autobazaru v Jaroměři - Dolních Dolcích v roce 1994, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 24, 30 - 36.
- Hejna, A. 1961: Slovanská hradiště a počátky měst v Čechách, Památky archeologické LII, 563-572.
- Hejna, A. 1962: Nález z mladší doby hradištní v Jaroměři, Archeologické rozhledy XIV, 572-574.
- Hejna, A. 1968: K dějinným počátkům Jaroměře, Minulostí Jaroměře 1, Krkonoše - Podkrkonoší, supplementum IV, Jaroměř - Trutnov, 24-30.
- Hejna, A. 1986: Písemné prameny k dějinám severovýchodních Čech, 10. - 1. polovina 16. století, Trutnov.
- Hraše, J. K. 1885: Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách, Nové Město nad Metují.
- Charvátová, K. - Spurný, V. - Venclová, N. 1992: Nálezové zprávy St. AÚ 1919 - 1952, Praha.
- Ježek, M. - Slavík, Jiří 1998: Cesta jedné hypotézy do encyklopedií, K možnostem interpretace nálezů v chrámu sv. Mikuláše v Jaroměři, Průzkumy památek V/2, 1998, v tisku.
- Kalferst, J. 1984: Jaroměř - Dolní Dolce, o. Náchod, in: BZO 1980-81, č. 131a, 42.
- Kalferst, J. 1995a: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1990-92, č. 590, 115.
- Kalferst, J. 1995b: Výzkum na staveništi autobazaru v Jaroměři - Dolních Dolcích, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, 36-37.
- Kalferst, J. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1989: Archeologické nálezy získané v letech 1987 - 1988, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové XVI/1, 3-19.
- Kalferst, J. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1990: Nové archeologické přírůstky KMVČ v Hradci Králové v r. 1989, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové XVII/1, 3-21.
- Kalferst, J. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1991-1992: Archeologické přírůstky v Muzeu východních Čech v Hradci Králové v letech 1990 a 1991, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 18, 7-29.
- Kalferst, J. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1993: Archeologické přírůstky muzea v Hradci Králové v roce 1992, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 1993, 5-19.
- Knapp, A. 1887: Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem, Jaroměř.
- Konček, M. 1968: Charakteristika klimatických oblastí, in: Československá vlastivěda I, Příroda, svazek 1, Geologie, fyzický zeměpis, Praha, 523-531.
- Mikyška a kol., 1969: Geobotanická mapa ČSSR, M-33-XVI HK, 1: 200 000, Praha.
- Novotný, V. 1913: České dějiny I/2, Od Břetislava I. do Přemysla I., Praha.

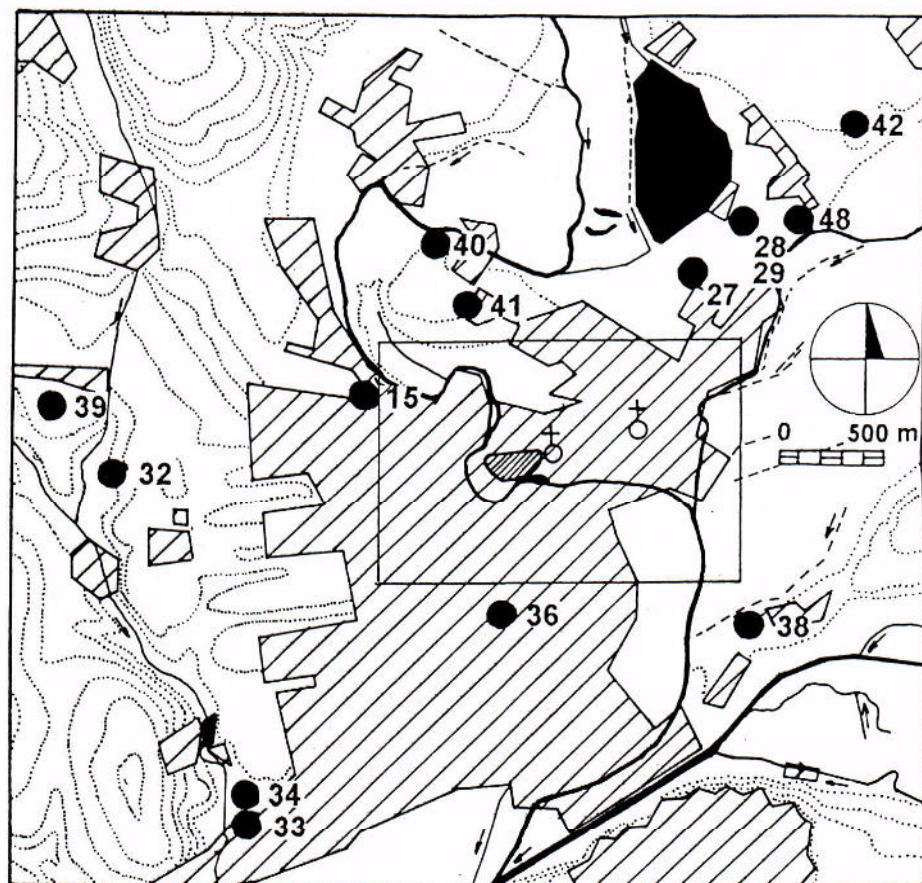
- Paul, V. 1907-1908: Městské museum v Jaroměři, Hradecký kraj IV, 35-41, 77-81, 101-104, 139-145.
- Petera-Rohoznický, F. 1859: Archeologické zprávy z Jaroměře od r. 1858, Památky archaeologické a místopisné III, 277-283.
- Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země české III/1, Čechy za doby knížecí, Praha.
- Richter, M. 1975: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1973, č. 65d, s. 56.
- Richter, M. 1977a: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1975, č. 71a, 66.
- Richter, M. 1977b: Nové poznatky o osídlení podhradí v Jaroměři, in: Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, 49-61.
- Roček, Z. a kol. 1977: Příroda Orlických hor a Podorlicka, Praha.
- Sigl, J. 1984: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1980-1981, č. 130g, 42.
- Sigl, J. 1985: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1982-83, č. 144d, 53.
- Sigl, J. 1995: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1990-92, č. 587, 115.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1983: Nové archeologické nálezy v roce 1982, Zpravodaj Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové X/1, 5-11.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1984a: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1980-81, č. 130a - d, f, g, 42.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1984b: Jaroměř - Dolní Dolce, o. Náchod, in: BZO 1980-81, č. 131c, 42.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1984c: Jaroměř - Horní Dolce, o. Náchod, in: BZO 1980-81, č. 132a, 42-43.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870, Praha.
- Slavík, Jan 1976: Uměleckohistorické památky, in: Jaroměř 1126-1976, 51-78.
- Sommer, P. 1977: Archeologický výzkum na náměstí a u kostela sv. Mikuláše v Jaroměři, o. Náchod, in: Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, 118-119.
- Šimák, J. V. 1931-1932: Historický vývoj Čech severovýchodních, Od kladského pomezí IX, 51-58, 81-86, 99-104, 114-117, 130-135.
- Tadra, F. 1878-1880: Založení kláštera Kanovníků řeholných sv. Augustina v Jaroměři, Památky archaeologické a místopisné XI, 379-381.
- Turek, R. 1948: České hradištní nálezy, datované mincemi, Slavia antiqua I, 485-535.
- Turek, R. 1957: Die frühmittelalterlichen Stämmegebiete in Böhmen, Praha.
- Turek, R. 1963: Čechy na úsvitě dějin, Praha.
- Uličný, P. 1994: K urbanistickému a stavebnímu vývoji Jaroměře v raném a vrcholném středověku, Zprávy památkové péče LIV, 42-49.
- Válek, B. 1964: Půdy východních Čech, Havlíčkův Brod 1964.
- Vávra, I. 1972: Polská cesta, Historická geografie 8, 3-30.
- Vávra, M. 1975: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1973, č. 65b-d, 55-56.
- Vávra, M. 1981: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1976-77, č. 148c, s. 52.
- Vávra, M. 1985: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1982-83, č. 144a, b, 53.
- Vávra, M. nepublikováno: K počátkům osídlení Jaroměře, nedokončený ruko-

pis, 1-3.

- Vávra, M. - Kuběnka, J. 1981: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1976-77, č. 148a, 51.
- Vávra, M. - Kuběnka, J. 1982: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1978-79, č. 124a, 43-44.
- Vávra, M. - Wolf, V. 1978: Jaroměř, in: BZO 1975, č. 84b, s. 32.
- Vokolek, V. 1997: Nálezy časně slovanské keramiky ve východních Čechách, in: Život v archeologii středověku, Praha, 654-658.
- Wolf, V. 1977: Jaroměř, o. Náchod, in: BZO 1974, č. 71b, 66.
- Zouzal, T. 1909: Památky z doby hradištní na Jaroměřsku, Hradecký kraj VI, 145-151.
- Žemlička, J. 1995: K dotváření hradske sítě za Břetislava I („Přemyslovská jména v názvech českých a moravských hradišť“), Historická geografie 28, 27-47.

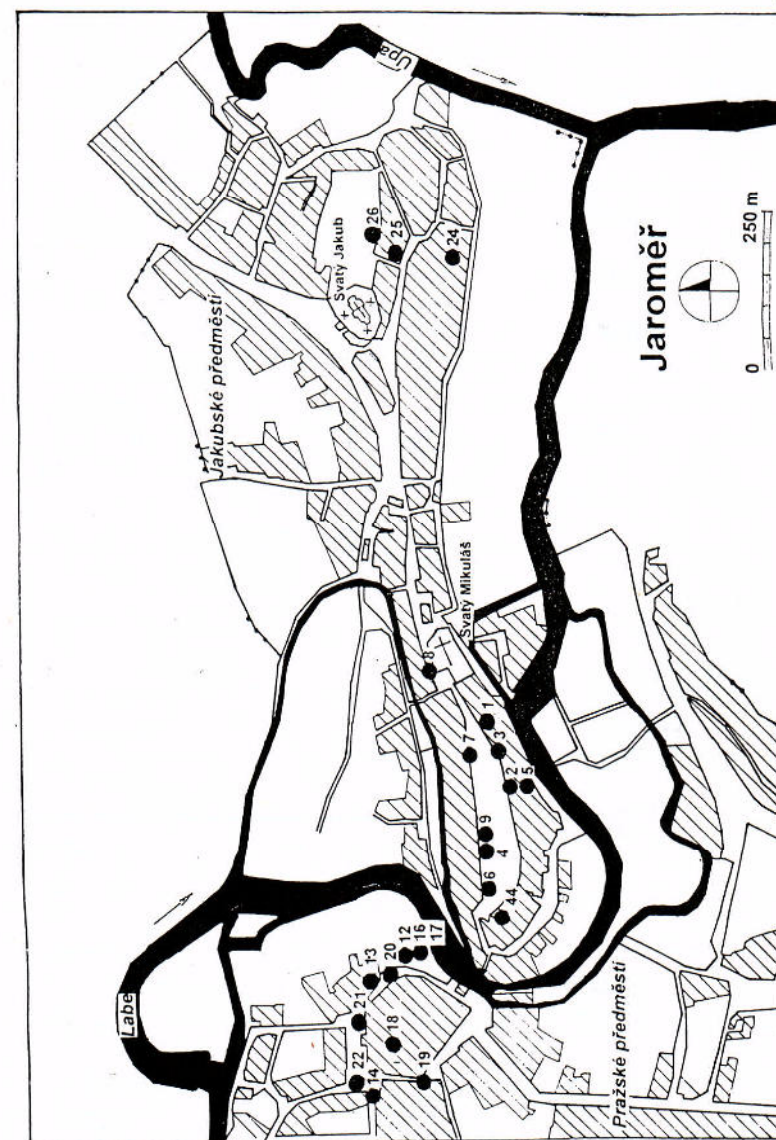
Radek Bláha: Settlement of the town of Jaroměř until the end of 13th century. This paper sums up the evidence for settlement transformations on the municipal territory of present-day Jaroměř from the time of arrival of Slavic groups until about 1300. The oldest settlement area, that of the Old and Middle Slavic periods (7th-10th century) is situated in the drainage area of the Dolecký potok (Dolec brook). The spur-shaped hill saw first human dwellings in the Late Slavic period (10th-12th century) when a settlement cluster with a hillfort and baileys on its W and E sides emerged. Transformation of this cluster into a township of high Middle Ages cannot be followed in the sources at present.

Tab. 1

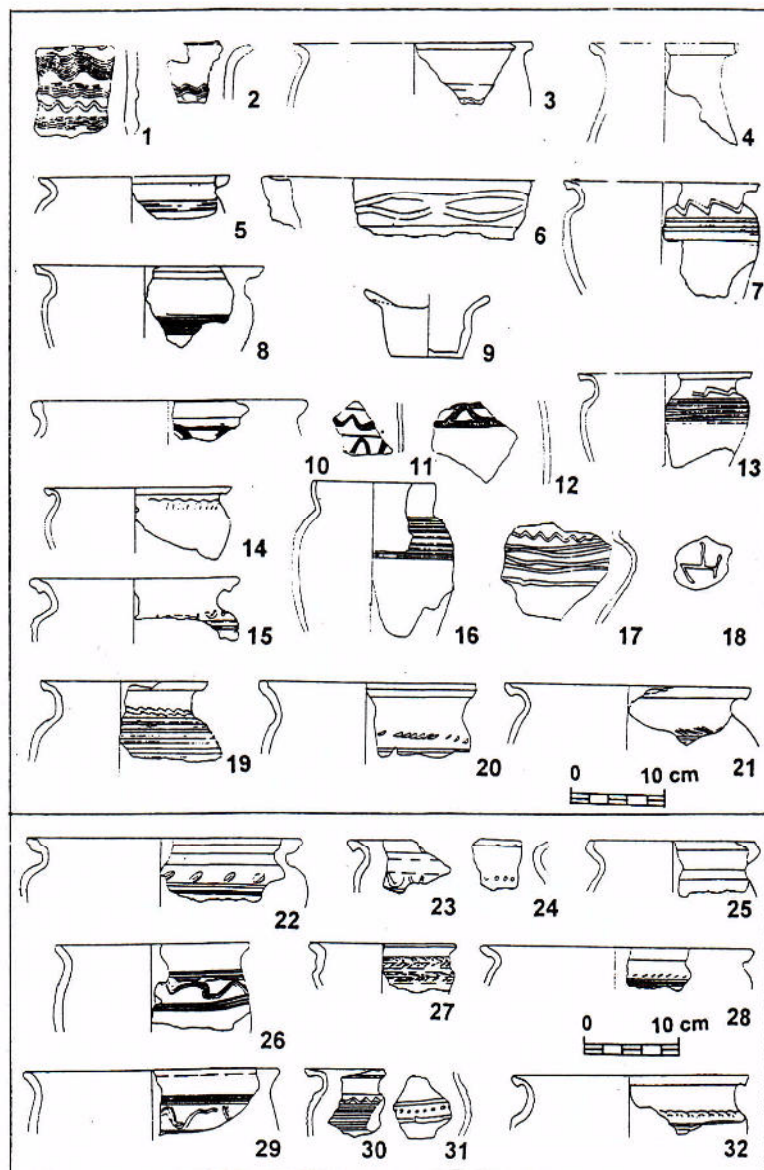
Tab. 1: Mapa katastru Jaroměře 1 : 25 000. Čísla odpovídají odkazům v textu (katalog)
 Pl. 1: Map of the cadastre of Jaroměř, scale 1 : 25,000. Numbers correspond to those of the text references (catalogue).

Tab. 2

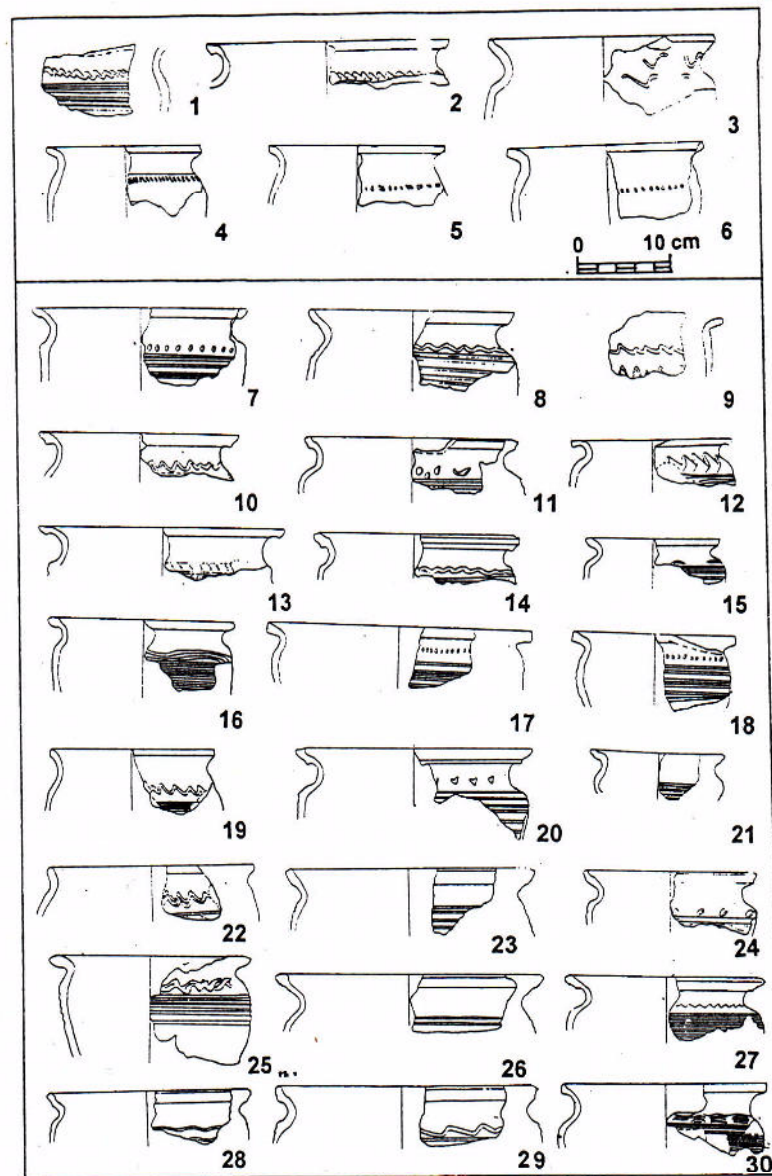
Tab. 2: Mapa centra Jaroměře. Zpracováno podle mapy stabilního katastru z r. 1840. Čísla odpovídají odkazům v textu.
 Pl. 2: Map of the centre of Jaroměř after the stable-cadastre map of 1840. Numbers correspond to those of the text references.

Tab. 3

Tab. 3: Ukázky keramiky z katastru Jaroměře. Čísla odpovídají odkazům v textu.
 Pl. 3: A sample of pottery finds from the Jaroměř site. Numbers correspond to those of the text references.

Tab. 4

Tab. 4: Ukázky keramiky z katastru Jaroměře. Čísla odpovídají odkazům v textu.
 Pl. 4: A sample of pottery finds from the Jaroměř site. Numbers correspond to those of the text references.

SLOVANSKÉ NÁLEZY Z KATASTRU OBCE VOJICE

Markéta Tomášková

V depozitáři muzea v Hořicích v Podkrkonoší je pod inventárním číslem 297 57 (nový inventář 84 a-d, 7A, v novém katalogu uvedeno dvakrát) uložen drobný soubor keramických nálezů z doby hradištní, pocházející z katastru obce Vojice, který muzeu daroval tamní řídící učitel pan Vokrouhlecký.

Katastrální obec Vojice se nalézá cca 6,5 km západním směrem od Hořic v Podkrkonoší, na jižním úbočí Mlázovického Chlumu. Její katastr leží v nadmořské výšce 276 - 361 m n. m. Společně s obcí Podhorní Újezd tvoří dnes jedno správní území se dvěma samostatnými katastry.

Sledovaná lokalita leží v oblasti s mírným, vlhkým, vrchovinným klimatem s bohatými srážkami, jejichž roční úhrnná hodnota činí 700 mm. Průměrná roční teplota se v této oblasti pohybuje kolem 7° C. Geologické podloží je tvořeno přechodem mezi druhohorními cenomanskými pískovci a slínovci. Pro tento prostor jsou charakteristické dubo-habrové háje přecházející na západním konci vojického katastru do subxerofilních doubrav (Mikyška, 1972), půdní pokryv v jižní části katastru tvoří sprašové půdy měnící se na úbočí ve slabě podzolovaný typ, který lze charakterizovat jako neúrodný (Válek, 1964).

Nálezy zlomků keramiky však dnes můžeme vyhodnotit pouze rámcově. K souboru se nezachovaly jeho náleзовé okolnosti a o jeho vzájemném vztahu svědčí pouze jeho jednotnost. Jako možné naleziště tak připadá několik poloh již dříve uváděných v literatuře (Dousek 1921, 76 a z něj vycházející Pour 1956, dále NZ č. j. 450/55 uložená v Archeologickém ústavu v Praze).

Popis nalezišť:

1. Poloha „Pod toboalkou“ původně pole, dnes zahrada v intravilánu osady, ZM 13-21-03 (koordináty z:j) 408:371 mm, v nadmořské výšce 294 m n. m. (tab. 1), spadající pod pozemkovou parcelu č. 64/1, která je v současnosti ve vlastnictví paní Stanislavy Grádové z čp. 104.

2. Poloha „Židova díra“, ZM 13-21-03 319:259 mm, v nadmořské výšce 257 m n. m. (tab. 2), drobná pískovna situovaná cca 1,5 km jižně od obce, mezi železniční trať a struhu, která je levým přítokem potoka Bukovky (tok 4. řádu).

3. Zahrada pana Myslivečka pod Vojickým rybníkem, ZM 03-43-23 356:2 mm, v nadmořské výšce 282 m n. m. (tab. 3) se kryje s dnešní pozemkovou parcelou č. 36.

4. Pole pana Bílka a pana Tejchmana v poloze „Za dvorem“, okolí bodu ZM 03-43-23 338:15 mm, v nadmořské výšce 292 m n. m. (tab. 4), dnešní pozemková parcela č. 407/1.

Popis nálezů (vše pod inventárním číslem 297 57):

1. Zlomek stěny nádoby zdobený strmou vlnicí, povrch hlazený, pískově šedý, měkce pálený (rozměry 36 x 42 mm, tab. 5:1)

2. Střep z výdutě nádoby zdobený nepravidelnou šroubovicí, povrch hlazený pískově oranžový, na lomu patrná cihlová barva povrchu, uvnitř černý, tvrdě pálený, písčité ostřívo (rozměry 34 x 40 mm, tab. 5:2)

3. Zlomek z podhrdlí nádoby zdobený dvojnásobnou vlnovkou, povrch ořetělý pískově oranžový, středně tvrdě pálený (rozměry 31 x 46 mm, tab. 5:3)

4. Zlomek z výdutě nádoby zdobený vlnovkou, vodorovnou rýhou a pásem šikmých kolků, povrch zdrsňelý, světle šedé barvy, tvrdě pálený, písčité ostřívo (rozměry 33 x 39 mm, tab. 5:4)

5. Střep z výdutě nádoby zdobený jednoduchou vlnovkou, povrch zdrsňelý světle hnědý, tvrdě pálený, písčité ostřívo (rozměry 65 x 63 mm, tab. 5:5)

Specifikum této lokality až dosud tkvělo v absenci jejího přesnějšího časového zařazení, ale díky keramickému souboru datovaných fragmentů, které nesou dostatečně výrazné rysy - horizontální linie, vlnovky, řada kolků - charakteristické pro středohradištní období (800-950 n. l.), jí můžeme přesněji zařadit do širšího kontextu zkoumané oblasti (za poskytnutou konzultaci děkuji panu doc. PhDr. Zdeňku Měřinskému, CSc. z Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně).

V době středohradištní se ve sledovaném regionu zvyšuje intenzita osídlení a naprostou většinu lokalit tvoří sídliště jako hospodářské zázemí jejich speciálního opevněného typu - hradišť. Mimo vojické aglomerace můžeme do sledovaného období zařadit i další dnes známé lokality (Bílsko, Holovousy, Konecchlumí, Ohnišťany, Ostroměř, Sobčice, Vojice (Benešová 1995, Ulrychová - Prostředník 1995)) paprskovitě rozmístěné po celém okolí regionálních center tvořených hradišti v Holovousích a v Ostroměři (tab. 6) - (naposledy souhrnně Sláma 1983, 68, 83).

Holovouské hradiště z přelomu 8. a 9. století bylo vybudováno dříve, opevněno trojitým valem a rozčleněno příčným. Obyvatelé jej postupně opouštěli, neboť osídlení se přesunulo na nově vznikající centrum - hradiště u Ostroměře, které je odtud vzdáleno 1,2 km. (Sigl - Vokolek, 1983, 31n, Sigl - Vokolek 1984, 58n).

Z vícefázového osídlení ostroměřského hradiště, od poloviny 9. do konce 10. století, jsou pro nás nejdůležitější jeho počátky ve střední době hradištní, kdy je z jeho plochy vyčleněn opevněný dvorec a hradiště plní správní a ekonomickou funkci (Kalferst - Sigl, 1990, 64n).

Obraz raněstředověkého osídlení oblasti mohou doplnit i ojedinělé nálezy slovanských artefaktů /např. železná sekera - bradatice z Mezihořského údolí/ nebo dosud přesněji nedatované lokality (tab. 6) - Podhorní Újezd, Obora, Nové Smrkovice (Benešová 1995), které se nacházejí v bezprostřední blízkosti hra-

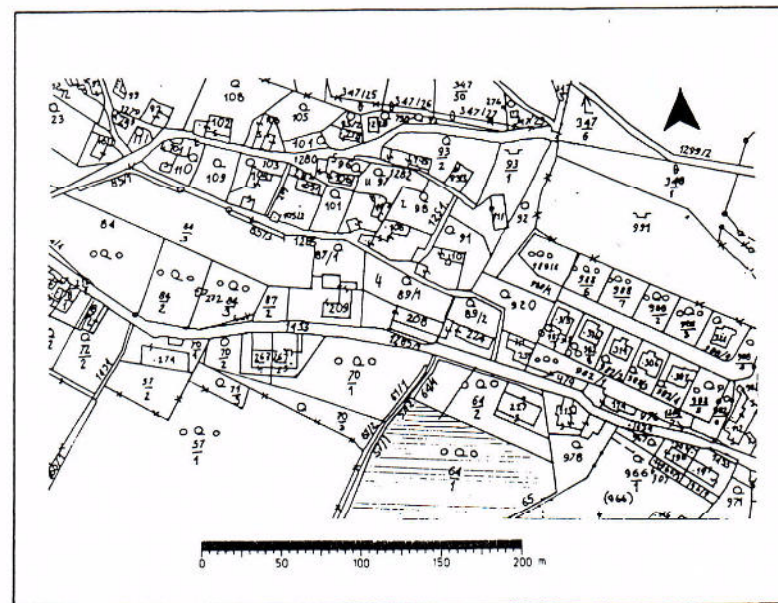
dišť, ale díky neprůkaznému materiálu je dnes nemůžeme přesněji zařadit. Jejich určení stejně jako zpřesnění nálezových okolností jednotlivých vojických nalezišť je však věcí dalšího výzkumu zaměřeného na studium hospodářského zázemí středohradištních center.

Literatura:

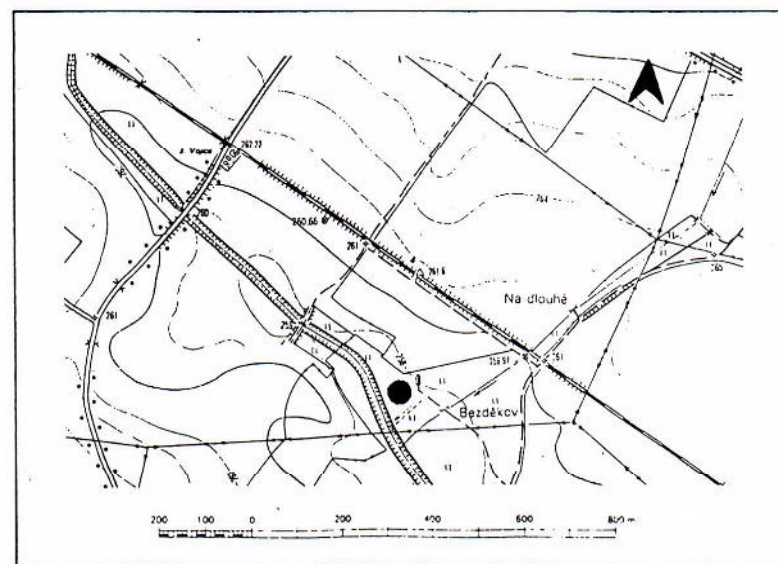
- Benešová, J. 1995: Příspěvek ke slovanskému osídlení východních a severovýchodních Čech, *Pojizerský sborník* 2/95, 110-141.
- Dousek, B. 1921: Jak to bylo u nás v dávnověku, *Pod Zvičinou* II., 76.
- Justová, J. 1968: Nálezové zprávy AÚ ČSAV 1955-64 (ASM 6), Praha.
- Kalferst, J. - Sigl, J. 1990: Pokračování archeologického výzkumu hradiště u Ostroměře v roce 1989, *Zpravodaj KMVČ* XVII/1, 60-65, Hradec Králové.
- Mikyška, R. a kol. 1972: Geobotanická mapa ČSSR, list M-33-XVI Hradec Králové. Praha.
- Pour, J. 1957: Okres Hořice v Podkrkonoší I, 33. Rkp. uložen. M Hořice v Podkrkonoší.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1983: Chronologické a kulturní zařazení hradiště u Holovous (okr. Jičín), *Zpravodaj KMVČ* X, 31-34, Hradec Králové.
- Sigl, J. - Vokolek, V. 1984: Pokračování výzkumu slovanského hradiště u Holovous, o. Jičín v r. 1983, *Zpravodaj KMVČ* XI, 58-61, Hradec Králové.
- Sláma, J. 1983: Střední Čechy v raném středověku, II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu, *Praehistorica* XI. Praha.
- Ulrychová, E. - Prostředník, J. 1995: Fričovo muzeum v Lázních Bělouhradu - Katalog archeologické sbírky, *Supplementa ke Zprávám ČSSA/ČAS* 24, Praha.
- Válek, B. 1964: Půdy východních Čech, mapa půdních typů - list 6, Havlíčkův Brod.

Markéta Tomášková: Early medieval finds from the catchment area of the community of Vojsice. A small group of pottery fragments from this area is deposited as Inventory no. 29 757 at the Hořice-v-Podkrkonoší museum. They date to the Middle Slavic period (9th-10th century) and this site thus adds up to the contemporary sites known from the vicinity.

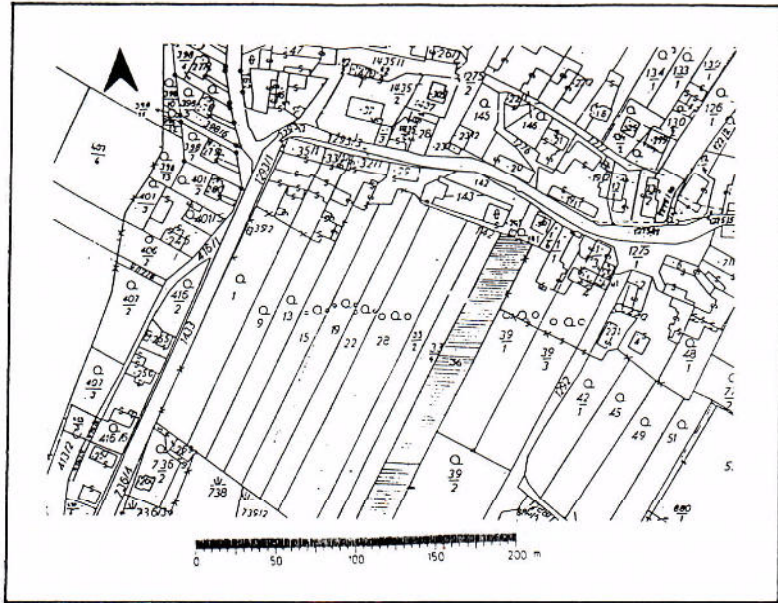
Tab. 1

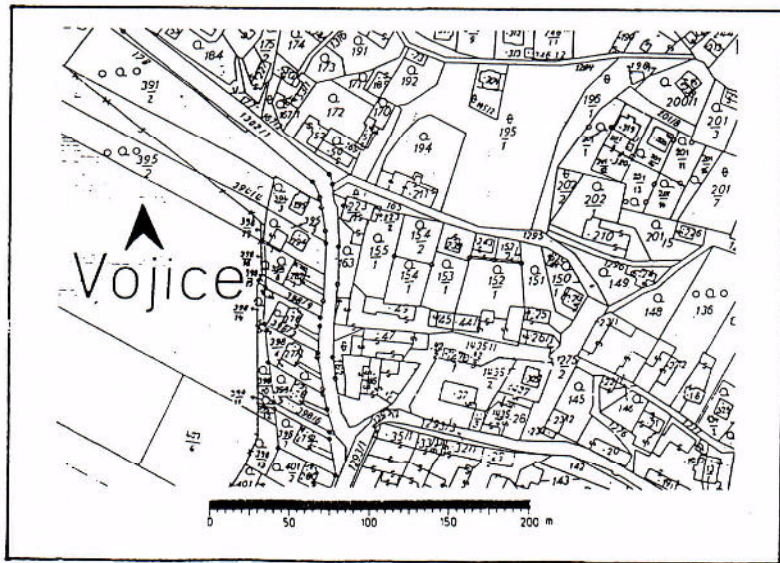
Tab. 2

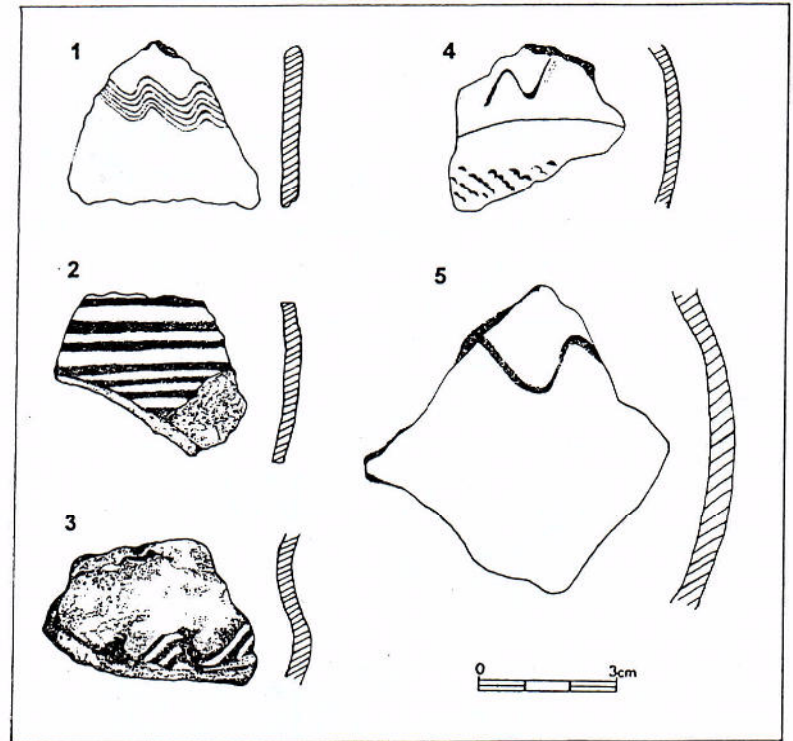
Tab. 3

Tab. 4

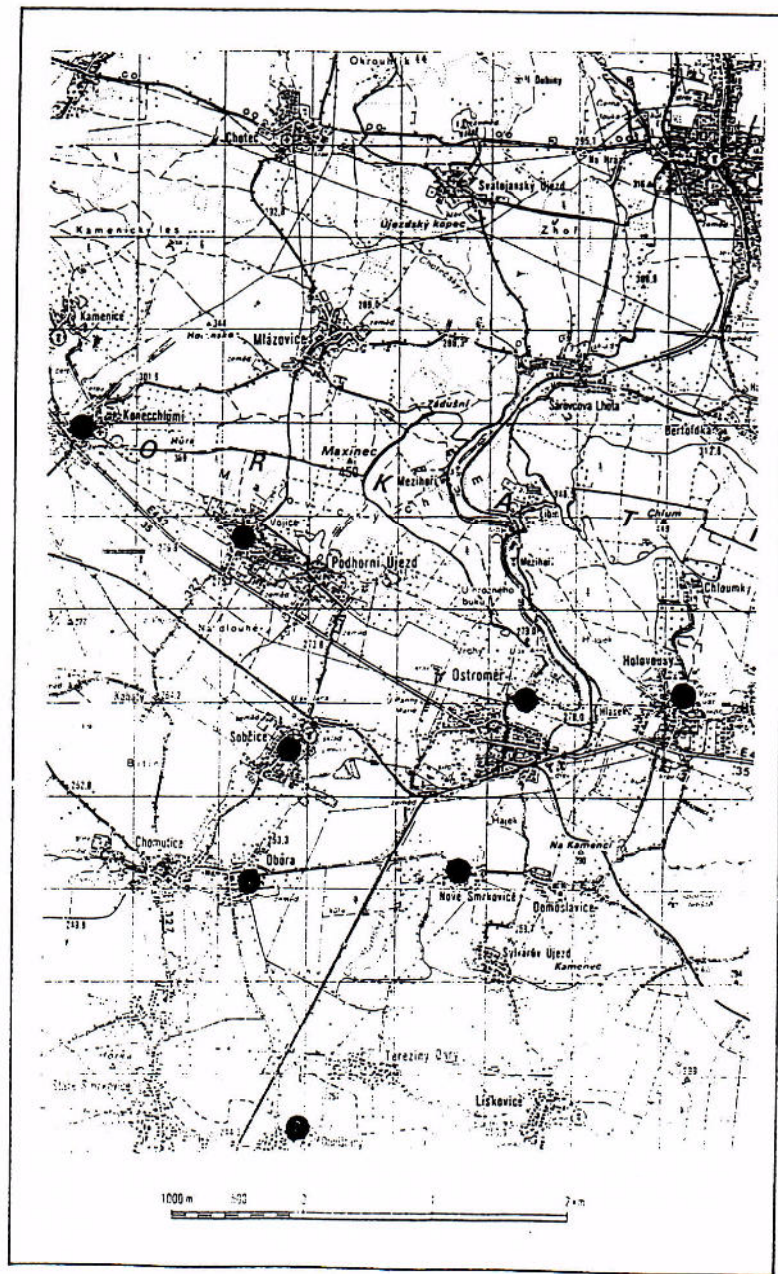

Tab. 5

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V CHRUDIMI, SOUKENICKÉ ULICI V ROCE 1997

Jan Frolík - Jiří Sigl

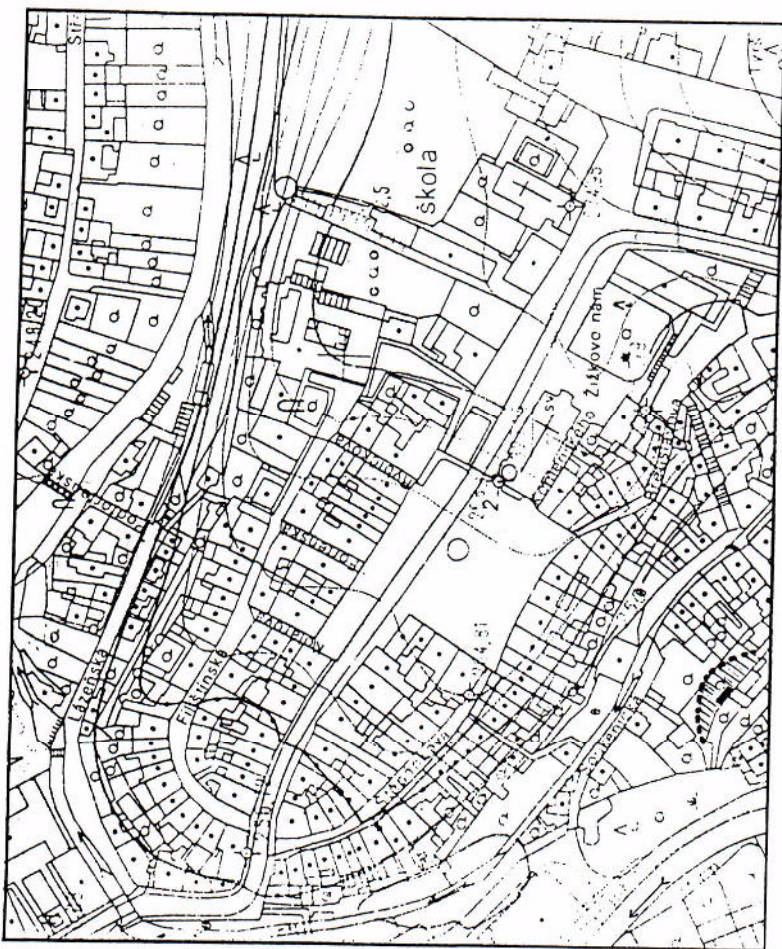

Město Chrudim zahájilo v druhé polovině roku 1997 výstavbu domu s pečovatelskou službou a 30 bytovými jednotkami v rozsáhlé proluce v Soukenické ulici, pod jižním svahem chrudimského ostrohu. Záchranný archeologický výzkum se zde uskutečnil v září až listopadu v souběhu s hloubením základových pasů a inženýrských sítí.

Význam lokality spočívá v tom, že se nachází v těsném sousedství areálu městské památkové zóny s významným pravěkým a středověkým osídlením. Nahodile zjišťované archeologické nálezy známe z blízkého sousedství v poloze Na ostrůvku, dále z Havlíčkovy ulice a okolí kostela sv. Kateřiny. Všechna zmíněná místa a také zkoumané staveniště leží v plochem terénu původní nivy mezi hlavním řečištěm Chrudimky a mlýnským náhonem.

V první fázi výzkumu byly sledovány práce související se skrývkou horních nadložních vrstev. V západní části staveniště se rozkládaly před zahájením stavby zahrady a ve východní, která byla více zasažena recentními úpravami, byl stavební dvůr Geoindustrie Jihlava a relikty starší zástavby. Skrývka probíhala různě hluboko. Na západní straně byla skrývaná vrstva mocná 40 - 50 cm, v SZ a JZ rohu staveniště cca 90 cm. Na J straně bylo skrýváno cca 50 cm, rovněž tak zhruba na V straně. Největší skrývka nadložních vrstev musela být prováděna na severní straně, kde činila cca 100 cm. V JZ části staveniště bylo po skrytí nadložních vrstev dosaženo podloží, které mělo žlutohnědé zbarvení. Nejspíše se jednalo o nekvalitní spraš, s příměsí písku, která byla v dávné minulosti na toto místo druhotně přemístěna Chrudimkou. Tato část staveniště v pásu širokém cca 5 - 10 m, táhnoucím se ve směru V - Z podél jeho jižního okraje, se jevila pro realizaci archeologického výzkumu jako potenciálně nejvýhodnější.

Před zahájením zemních prací jsme chtěli mít jistotu o tom, jak vypadá situace v ostatních částech staveniště. Severovýchodní část staveniště byla zničena původně zde existující zástavbou. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli soustředit spíše na méně poničenou Z část, kde ve vzdálenosti 800 cm od Z okraje staveniště byla vyhloubena rýha, která byla situována ve směru S - J (dlouhá 750 cm, široká 80 cm a hluboká 110 cm). Výplň rýhy tvořila šedočerná hlinitá vrstva, jež obsahovala ojediněle zlomky cihel, keramiky a fragmenty kachlů, většinou pozdněstředověkého a novověkého stáří. V jižní části rýhy, jejíž povrch se skláněl jižním směrem, byla v hl. 80 cm zjištěna spodní voda. V této části lze předpokládat vrstvy, které souvisejí s výplněmi ramen Chrudimky či mlýnského náhonu. Proto byla největší pozornost věnována jižnímu okraji staveniště.

Tab. 1: Chrudim. Soukenická ulice. Situování naleziště s vyznačeným zjištěným rozsahem ostrova a místa sondáže.

Pl. 1: Chrudim, Soukenická ulice (Drapers' Street). Situation of the site with the documented extent of the island area and location of our trench marked out.

Archeologický výzkum byl prováděn v pásu širokém 270 cm a jeho jižní okraj začínal ve vzdálenosti 330 cm od stávající zástavby. Sonda I byla dlouhá 710 cm a sonda II, která navazovala na V okraj sondy I byla stejně široká a dlouhá 300 cm. V sondě I byl prozkoumán objekt 1, dlouhý 280 cm ve směru V - Z a jeho zjištěná šířka činila 160 cm. Neprozkoumaná část objektu pokračuje dále pod J profil. Jednalo se o mělkou jámu pravidelného, oválného půdorysu s tmavošedou jílovitohlinitou výplní. Západně od objektu 1 se nacházela menší jáma, označená jako objekt 2, zhruba trojúhelníkovitého půdorysu se zaoblenými vrcholy a s šedohnědou jílovitou hlinou ve výplni. V sondě II byla prozkoumána kúlová jamka, oválného půdorysu o rozměrech 42 x 26 cm. V objektech 1 a 2, zejména v objektu 1, byl nalezen poměrně rozsáhlý soubor keramiky, který můžeme datovat do střední doby hradištní (9.-10. století). Nálezy jsou uloženy v MVČ Hradec Králové, př. č. 233 - 253/98.

Zbývající části staveniště byly sledovány při vlastní realizaci zemních prací (kanalizace, základové pásy, přípojky inženýrských sítí v Soukenické ulici a pod.), případné archeologické situace zde byly postupně dokumentovány.

Největší pozornost byla věnována hloubení kanalizační přípojky od šachty na nábřeží K. Čapka směrem k J okraji staveniště. Na hranicích staveniště, v místech, kde se kanalizace rozdělovala do dvou větví sledujících Z a J okraj staveniště, byly ve spodních partiích výkopu ve šterkopiskových uloženinách odkryty zbytky dřevěných kmenů, které do těchto míst musely být naplaveny. Z kanalizačních rýh se podařilo získat většinou zlomky keramiky z nádob a kachlů, středověkého a novověkého původu. Obdobná situace byla zjištěna v Z části kanalizační přípojky, kde rovněž byly nalezeny zbytky naplavených dřev, v tomto případě však podstatně menších.

Nejvýznamnější doklady osídlení byly zjištěny v jižní větvi kanalizace, kde v její Z části byly dokumentovány kúlové jamky vybíhající z černé sídlištní vrstvy do podloží. V jihovýchodním rohu staveniště byl dokumentován ve výkopu pro kanalizační šachtu, a to na jeho V profilu další objekt (č. 4), který byl dlouhý 140 cm a hluboký 50 cm a obsahoval rovněž středohradištní materiál. V jeho Z sousedství, tedy směrem k prozkoumané ploše byl na J profilu výkopu pro kanalizaci zaregistrován další 140 cm dlouhý a 25 cm hluboký sídlištní objekt č. 5 mající šedočernou výplň.

Ve východní větvi kanalizace nebyly zjištěny žádné starší doklady osídlení, nepočítaje šachtu v JV rohu staveniště, která byla popisována výše. Zaregistrované vrstvy souvisely s vrstvami náplavovými, jež zaplňovaly staré řečiště Chrudimky, případně vrstvy související s recentními zásahy. Šterkopiskové podloží se nacházelo v hl. 150 - 190 cm, tak jako v jiných úsecích kanalizace.

Další zemní práce související většinou se založením stavby a přípojkami inženýrských sítí byly průběžně dokumentovány a obsahovaly většinou rovněž pozdní zásahy a situace. Za zmínku stojí výkop šachty pro výtah, nacházející se cca 15 m severně od J okraje staveniště, ve kterém byl zachycen S okraj ostrova,

VÝZKUM BÝVALÉHO KOSTELA SV. VÁCLAVA VE VRACLAVI

Martin Ježek - Jiří Sigl - Vít Vokolek

1. Úvod

V listopadu a prosinci 1997 se uskutečnil archeologický výzkum v objektu bývalého kostela sv. Václava v obci Vraclav (o. Ústí nad Orlicí). V důsledku hospodářského využití, několika požárů a provozu hostince prošel objekt během 19. a 20. století četnými stavebními úpravami. Dnes je v havarijním stavu a má-li být zachráněn, je vzhledem k vážným poruchám nevyhnutelná jeho urychlená rozsáhlá a nákladná rekonstrukce. Projekt obnovy by mohl být vypracován teprve po rozlišení novodobých zásahů a přístaveb od původních konstrukcí. Pozornost archeologů z muzea v Hradci Králové a Archeologického ústavu AV ČR se proto soustředila na místa splňující především dvě kritéria: naděje na značnou výpovědní hodnotu a dostupnost. Výzkum by nebyl realizován bez podpory Zdeňka Dragouna a Michala Trymla a bez laskavé pomoci RNDr. Zdeňka Štafena.

2. Stručný popis objektu

Bývalý kostel sv. Václava (čp. 115) stojí v jihozápadním koutu vraclavské návsi. Stavba zděná z lámané opuky sestává ze tří hlavních částí. Centrální prostor, bývalá kostelní loď, je horizontálně předělen vložným trámovým stropem. Vnější obvod lodi činí 11,3 x 10,2 m, zdivo o síle kolem 1,1 m sahá do výše přibližně 6 m. K západnímu průčelí lodi přiléhá věžová přístavba o půdorysu 8,7 x 5,5 m. Její patro je otevřeno do prostoru někdejší lodi. Pod přízemím věže, jejíž boční stěny dosahují mocnosti kolem 1,8 m (čelní stěna kolem 1 m), jsou v různých úrovních vyhloubeny dvě sklepní prostory. K východnímu průčelí bývalé lodi jsou přiloženy hospodářské a obytné přístavby. Vítězný oblouk je dnes zazděný, příčka je v obou podlažích prolomena dveřmi, které zpřístupňují pozdější patrovou přístavbu. V obou podlažích jsou však ve východní stěně lodi patrná nároží boků vítězného oblouku, o jeho záklenku svědčí spára vyrýsovaná prasklinou omítky. Budova nenesl žádné chronologicky určující prvky. Tvar oken bývalé lodi je poznamenán několika přestavbami, dnešní špalety jsou zhotoveny z cihel.

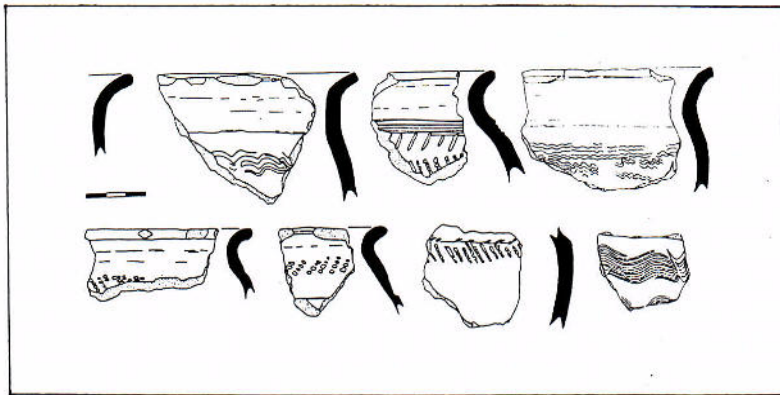
Jako stavbu z konce 11. století uvedl kostel sv. Václava do literatury Z. Wirth (1902, s. 236) v Soutpisu památek. Pro své datování neuvedl žádné argumenty. Hned v úvodu nutno podotknout, že části budovy, které mohl Z. Wirth zkoumat, ani žádné neposkytují. A. Merhautová (1971) kostel sv. Václava ve Vraclavi do základního korpusu české románské architektury nezařadila, pomínutí této stavby jí nevytkl ani D. Líbal (1974). Farní funkci ve Vraclavi dnes

který do areálu staveniště zasahoval od jihu a to rozměrem přesahujícím 15 m.

Výzkum, který byl realizován v Chrudimi - Soukenické ulici, hodnotíme jako velmi přínosný, protože byla v jižní části staveniště prokázána osada ze střední doby hradištní (9. - 10. století). Jedná se o jeden z prvních dokladů takto starého osídlení ve zdejší sídlištní aglomeraci, který byl alespoň zčásti podroben terénnímu odkryvu, a o prvý, který byl objeven v bezprostřední blízkosti slovanského hradiště vzniklého prokazatelně v době než se toto území stalo součástí přemyslovského státu. Další doklady osídlení z tohoto období známe zatím z osmi míst, ovšem s výjimkou nálezu při stavbě obřadní síně v sousedství kostela sv. Kříže se jedná o ojedinělé fragmenty z povrchových průzkumů. Stejně zajímavé je situování nově objeveného sídliště buď na ostrov či na výrazný terénní výběžek obtékaný Chrudimkou. V každém případě jde o důležitý příspěvek doplňující naše znalosti slovanského osídlení Chrudimi, které mají i přes intenzivní pozornost stále jen mozaikovitý charakter.

Jan Frolík, Jiří Sigl: Archaeological excavations at Chrudim - Soukenická ulice in 1997. Traces of a settlement site dating to the 9th-10th century (Middle Slavic period) came to light during excavations on a building site situated by the S piedmont area of the Chrudim spur-shaped hill in the watermeadow area of the Chrudimka river. This settlement might have originally been situated on an island covered subsequently by medieval and post-medieval water-deposited strata. Within the settlement cluster of medieval Chrudim, this is the very first fragment of a settlement site of this age investigated archaeologically.

Tab. 2

Tab. 2: Chrudim, Soukenická ulice. Výběr keramiky 9.-10. století z objektu 1.
Pl. 2: Chrudim, Soukenická ulice. A sample of ninth-to-tenth-century pottery from feature 1.

plní gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie, situovaný při východním okraji jádra vsi.

3. Výpověď písemných pramenů a dosavadní názory

Z. Wirth (1902, s. 236, obr. 252) publikoval půdorys jednodílné budovy s věží při západním průčelí a čtvercovým presbytářem. Již v době zhotovení plánu stabilního katastru (1839) stál ale v místech někdejšího presbytáře dodnes dochovaný chlév. Je proto otázkou, jak Z. Wirth ke své, jak uvidíme, mylné představě o pravouhlém kněžišti dospěl. Autor Soupisu památek při výčtu zpráv o kostele vycházel z údajů uvedených v místopisné literatuře. Vysokomýtský historik A. Šembera (1845, s. 62) kladl první zmínku o kostele k roku 1350 a odkázal přitom na Balbínovu „*Libri erecti*“. Jedná se o výtah z erekcčních knih, který B. Balbín (1683) vydal v páté knize svých *Miscellanea historica regni Bohemiae*. Zmínka o Vraclavi ale není (a vzhledem k datu založení erekcčních knih nemůže být) v tomto výtahu (Balbín 1683, s. 43-310), nýbrž v přetištěném znění listiny z roku 1350 (Balbín 1683, s. 37). Text listiny tvoří výčet farností na území nově zřízené litomyšlské diecéze (viz též CDM V, č. 52, s. 26-27). Mezi nimi je uvedena i „*Wratislavia*“. S různými obměnami tohoto tvaru se setkáme i v dalších dvou listinách sepsaných za stejným účelem v polovině 14. století (RBM V/2, č. 746, s. 381-382, MV I, č. 1333, s. 700-703), patrocini-um vraclavského farního kostela ale není uvedeno ani v těchto, ani v jiných předhusitských pramenech (k roku 1407: LC VI, s. 20).

Názor A. Šembery o zaznamenání kostela sv. Václava v listině z roku 1350 vychází z logické úvahy založené na mylném východisku. Gotickou budovu farního vraclavského kostela Nanebevzetí P. Marie totiž A. Šembera (1845, s. 61) považoval za stavbu ze 16. století. Údaj o farním kostele ve Vraclavi z roku 1350 (Balbín 1683, 37; CDM V, č. 52, s. 26-27) proto nutně přiřadil ke druhé zdejší svatyni - kostelu sv. Václava. Z. Wirth (1902, s. 231-233) ale kostel Nanebevzetí Panny Marie řadil do druhé poloviny 13. století, dnešní umělecko-historické datování by patrně nevyloučilo ani prvá desetiletí 14. století. Veškeré zmínky z poloviny 14. století se tedy pravděpodobně týkají kostela Nanebevzetí Panny Marie, jehož farní funkce je doložena později. V žádném ze zmíněných soupisů z poloviny 14. století není u jména Vraclavi uveden ani filiální kostel. To ovšem vzhledem k neúplnosti výčtů není argumentem proti jeho existenci.

Druhá zmínka se má vázat k roku 1470. Toto datum uvádí v souvislosti s kostelem sv. Václava kromě Z. Wirtha (1902, s. 236) také vraclavský dějepisec F. Loskot (1908, s. 22-23). Badatelé patrně vycházeli z brožury propagující vraclavské lázně, vydané v roce 1722. Při popisu krás Vraclavi zde její autor, vysokomýtský děkan W. W. Čžapek (1722, s. 11-12), jmenuje i „...dwa kosteli geden S. Wáclawa (w němžto že před léty / když gesstě bez střechy pustý byl / Český Král Matyáss do Uher gedaucý swůg Králowský Stánek a odpočinuti měl / se powidá /) pak přičiněním Welebného Pana Děkana Megtského Samuele

Hattasse renovirovaný gest/...“. Podle F. Loskota (1908, s. 22-23) se tato zpráva týká Matyáše Korvína. Jistotu by v této věci mohl nabídnout dosud nezpracovaný králův itinerář. Pokud ale pomineme otázku hodnověrnosti barokní zmínky, samým autorem označenou za nejistou, i záhadu, proč by král přebýval ve zchátralém kostele ve vsi Vraclav, sám F. Loskot (1908, s. 26) nabízí další náznak možného původu této tradice. Podle jeho slov totiž v roce 1617 „...císař Matyáš ubíral se na Moravu, zastavil se ve Vysokém Mýtě... na Vraclavi zastavil se posel, který oznámil, že císařští manželé se blíží, aby radní vyšli vstříc.“

Spolehlivé zprávy o existenci kostela sv. Václava se objevují teprve v záznamech ze 17. století. Z. Wirth (1902, s. 236) uvádí inventář bohoslužebných předmětů z roku 1649, který spojuje s kostelem sv. Václava. Roku 1666 byl kostel sv. Václava podle děkana Čžapka (1722, s. 12) obnoven vysokomýtským děkanem Samuelem Hattášem, který dal vystavět také zvonici. Další zprávy ze 17. - 18. století nejsou pro řešení otázky počátků kostela tak podstatné, upozorníme jen na požár v roce 1737 a „znovuzbudování“ v roce 1743. V roce 1786 byl kostel zrušen a až do požáru v roce 1841 sloužil jako sýpka (údaje viz Šembera 1845, s. 63; Loskot 1908, s. 75, řadu informací o kostelu sv. Václava obsahuje „*Memorabilienbuch*“ vraclavské expozitury na stranách 153-157). Poté byl objekt až do 70. let 20. století využit jako hostinec.

4. Nálezová situace

Sonda 1: S ohledem na naše technické možnosti jsme v roce 1997 pro vytyčení sond zvolili dvě místa (podrobnější údaje viz Ježek 1998a). Sonda 1, přiložená kratší stranou k jižnímu průčelí kostela, byla umístěna na pozemku sloužícím jako zahrádka. Po odstranění záhonku a vrstev obsahujících úlomky cihel i lidských kostí se objevil povrch vrstvy, jejíž nejvýraznější složkou byly volně ložené opukové kameny. Některé z nich byly do červena přepálené, vrstva obsahovala i hrudky maltoviny, lidské kosti, úlomky cihel a oboustranně glazované keramiky. Tato vrstva, kterou pokládáme za doklad novověkého stavebního zásahu (vyvolaného snad požárem?), poměrně prudce klesala k jihu. Pod ní spočíval písčitohlinitý zásyp s hrudkami maltoviny, glazovanými keramickými zlomky a lidskými kostmi. Zásypem byl vyplněn výkop, kterým byly porušeny četné hrobové jámy. Jejich výplně tvořily vrstvu, v níž byly obrysy jednotlivých jam, jen ojediněle rozpoznatelné. Zbytek zeminou téměř strávené kostry byl zjištěn jen v jediném případě: v hrobové jámě, která přiléhala přímo k lici základového zdiva lodi a dosahovala téměř k základové spáře. Hroby byly hloubeny do podloží. Základová spára jižní stěny lodi, vsazená do podloží, leží v úrovni 338,57 m n. m. V důsledku přítomnosti hrobů se nepodařilo odhalit vztah základu kostelní lodi ke starší situaci.

Další poznatky poskytla základová partie zdiva lodi. Dnešní úroveň terénu, zvýšená navážkou zahrádkářské zeminy, leží v tomto místě přibližně 130 cm nad základovou spárou budovy. Zbytky omítky, zakryté dnes zeminou, byly

zjištěny ještě 110 cm nad základovou spárou. V odkrytém zdivu bylo možné rozpoznat dva horizonty lišící se charakterem zdění. Oba jsou tvořené lomovou opukou pojenou maltou. Přibližně do výše 68 cm od základové spáry sahá část zdiva, tvořená hrubě kladenými kameny. Svým neupraveným lícem se odlišuje od výše kladeného, lícovaného zdiva, které je totožné se zdivem nadzemní části objektu. Hranice mezi nedbale lícovanou základovou částí a pečlivěji kladenou zdí probíhá kolem úrovně 339,31 m n. m. Tuto úroveň lze považovat za minimální nadmořskou výšku povrchu terénu v době zbudování zdiva. K určení úrovně terénu v době výstavby kostela je možné dále využít polohy slepé kapsy, odkryté výkopem. Odpověď na otázku po účelu tohoto obdélného otvoru, který byl vyplněn zeminou shodnou s přiléhající vrstvou, neznáme. Výška otvoru činí 31 cm, šířka 27 cm. V nitru zdiva, v hloubi kolem 40 cm je uzavřen opukovými kameny. Spodní hrana otvoru leží 75 cm nad základovou spárou, 2 cm nad předělem obou zmíněných částí zdiva jižní lodi. Horní okraj 108 cm nad základovou spárou (kolem 25 cm pod nynější úroveň terénu).

Sonda 2: Sondou 2 nazýváme plošný odkryv v chlévu, který stojí při severní části východního průčelí bývalé kostelní lodi. Již z pohledu na plánek dnešní budovy bylo zřejmé, že pokud se dochovaly zbytky presbytáře, je chlév jedním z klíčových míst pro jejich poznání. Spáry a cihelné vysprávký ve zdivu východního průčelí bývalé lodi svědčí o dodatečných stavebních úpravách těchto míst. Po sejmutí podlahy tvořené zčásti opukovými deskami, zčásti cihlami, spočívajícími v maltovém loži (vrstva 9), se objevil povrch dvou různých vrstev. Vrstvy byly odděleny ostrou hranicí probíhající ve tvaru výseče elipsy od západu k jihu. Jihovýchodní část podpodlažního horizontu chlévu vykrývala cihelná drť s hručkami maltoviny (vrstva 1). Dobu vzniku této navážky přibližují střepy z nádob s glazovanou vnitřní stěnou a zlomky okenního skla. Zbývající plochu v severní a východní části vyplňovala písčité hlína s hručkami maltoviny, zbytky dřeva a úlomky cihel (vrstva 6).

Po odstranění navážky z cihelné drti (vrstva 1) se objevila koruna zdi pokrytá světle okrovým jílem (vrstva 14), který se vyskytoval i mezi kameny ve zdi jako pojivo. Ukázalo se, že navážka vyplňovala negativ, vzniklý vybráním kamenů z vyšší partie zdi. Odkryté zbytky zdi vybihají kolmo od východního průčelí lodi, z míst dodatečně cihelné vysprávký k východu, postupně se v oblouku stáčejí k jihovýchodu a směřují pod jižní stěnu chléva.

Po sejmutí navážky (vrstva 6) severně od zdi jsme dospěli k povrchu písčitohlinité vrstvy popsané číslem 2, která kromě dvou zlomků keramiky mladohradištního charakteru (Tab. 5: 5, 7) vydala část pokličky se stopami odříznutí strunou, kladené do 14. století (Tab. 5: 6), fragmenty střešních tašek, střepů nádob polévané na vnitřní straně a keramické zlomky ze 13. - 15. století. Takřka nezřetelná hranice oddělovala vrstvu 2 od horizontu, označeného jednotně jako vrstva 3, tvořeného písčitou hlínou s opukovými úlomky, volně loženými lidskými kostmi a nepatrnými zbytky koster v původním uložení. Podle stratigra-

fické situace se jedná o skupinu pohřbů, ukládaných ke stojícímu kostelu. K této skupině náleží i hrob 5. Obrisy jednotlivých hrobových jam byly zcela neidentifikovatelné. Vrstva 3 vydala tři keramické zlomky, z nichž nejstarší je mladohradištního rázu a nejmladší ze 14. století, a stočený bronzový drát (Tab. 5: 9).

V koutu sevřeném základem jižní stěny chléva a jižním lícem odhalené zdi se po odstranění vrstvičky slabě písčité hlíny objevilo podloží, do kterého byla zeď založena. Povrch podloží tu dosahoval úrovně 338,49 m n. m., směrem k východu klesl na 338,31 m n. m. Nejnižší vrstva kamenů zdi leží v některých místech na dochovaném povrchu podloží, v jiných je zapuštěna jen několik cm. Odlišná situace byla zjištěna při vnějším, severním líci zdi. Zeď zde byla založena do staršího hrobu (h. 13) a její základová spára přibližně v úrovni 338,32 m n. m. Z omezené plochy výzkumu nelze soudit, zda rozdíl ve výši základové spáry severního a jižního líce zdi byl podmíněn odlišnými statickými poměry výplně hrobů a podloží. Nejvyšší bod odbourané koruny zdiva ležel při svém styku s východním průčelím lodi v úrovni 339,13 m n. m., tedy přibližně v rovině podlahy chléva. Směrem k východu se na prvním půlmetru úroveň koruny dochovaného zdiva prudce snížila a zbytek zdiva dále dosahoval do výše kolem 338,40 m n. m. Prostor severně od zdi byl zcela vyplněn obsahy dalších hrobových jam. Jejich vyhloubením byl v minulosti snížen povrch podloží na poměrně jednotnou úroveň kolem 338,06 m n. m. Obrisy jednotlivých hrobových jam byly patrné jen výjimečně.

Pouze dva odkryté skelety byly nedotčené mladšími pohřby. Lebka jednoho z nich (h. 5) přiléhala k základu východního průčelí lodi. Naproti tomu ze druhé dochované kostry (h. 1) jsme mohli odhalit jen zbytky nohou a kyčlí, zbývající část těla leží pod základem východního průčelí lodi. Také ze silně narušeného hrobu 3 byla odkryta jen východní část, ve které se dochoval fragment skeletu levé ruky, západní část hrobu zůstala pod základem lodi. K těmto ostatkům lze přičítat i zbytky chodidel z téže hrobové jámy. Jáma hrobu 10, v jehož východní části se po vložení mladšího hrobu 11 dochovaly jen obě dlouhé kosti pravé ruky (k nim snad lze řadit i dvě holenní kosti), rovněž pokračuje k západu, pod základ východního průčelí dochovaného kostela. Výplně většiny hrobů odkrytých v západní části zkoumané plochy neposkytly možnost k jejich datování. Jen z výplně hrobu 3 byly získány dva keramické zlomky mladohradištního charakteru (Tab. 5: 3, 4). Při pravé stehenní kosti skeletu uloženého v hrobě 3 byl nalezen bronzový kroužek s roztepanou ploškou (prsten?), jenž datování neupřesní (Tab. 5: 8).

Neúspěch snahy o datování nejstarší fáze pohřbívání, reprezentované hroby ležícími pod základem lodi, byl podnětem k rozhodnutí vytěžit v rámci možnosti výplň hrobu 13, do které byla založena zeď obloukového půdorysu. Znamenalo to ovšem „poddolovat“ její základovou spáru od vnějšího líce k jihu. Ve vzdálenosti 18 cm od severního líce pod zdí jsme narazili na části skeletu dochovaného *in situ*, prezentovaného levou stehenní a holenní kostí a články levé

ruky. Při vyjímání prstních článků ruky se objevily zlomky plíšku černozelelé barvy. Na další postup směrem pod zeď, který by si vyžádal vyjmutí ostatků, jsme vzhledem k nebezpečí narušení statiky zdi rezignovali. Jen tmavá vrstvička pod ostatky v hrobě 13 naznačuje, že při pokládání tohoto hrobu mohl být narušen starší hrob, z něhož výplně zbyla jen nejnižší partie. Po laboratorním zpracování zmíněných zlomků plíšku se ukázalo, že se z ruky zemřelého byly vyjmuty zbytky stříbrného brakteátu (Tab. 5: 10). Podle Z. Nemeškalové byl opatřen kresbou s perličkovým orámováním. Ražba je vzhledem ke stavu mince neurčitelná, průměr dochovaného zlomku činí 27 mm.

Ve východní části chléva přiléhala k odkrytému obloukovému zdivu svým jižním koncem na spáru přiložená rovná zeď stejného charakteru, sestavená z lomové opuky. Tato zeď, vybíhající k severu, byla překryta písčitou hlinou s hrudkami maltoviny. Koruna zdi byla opět překryta světle okrovým jílem, který byl použit také jako pojivo jednotlivých kamenů. Základový vkop zdi protínal vrstvu spočívající na podloží, jejíž charakter byl shodný jako výše popsaný horizont hrobových výplní (v. 3). Mezi východním lícem rovné zdi a základem východní stěny chléva byly odhaleny zbytky tří hrobů (h. 6, 7, 8), narušených z obou stran. Výplň hrobu 7 nebo přilehlá vrstva 3 vydaly tři keramické zlomky (Tab. 5: 1, 2), dva z nich z 15. století. Okraj jámy hrobu 7 se nepodařilo určit, nejistota v otázce polohy získaných zlomků v tomto případě ale pro posouzení poměru terénních horizontů vůči zdi není překážkou. Relativní vztah vrstvy 3 i výplně hrobu 7 vůči rovné zdi je totožný. Z výplně hrobu 6 pocházejí dva keramické zlomky. Bližší určení připouští pouze jeden z nich, který řadíme do 15. století. Hroby 7 a 8 jsou uloženy v úhlu přibližně 40° vůči podélné ose kostelní lodi. Jejich polohu vůči kněžišti lze označit za radiální.

5. Výklad nálezové situace v sondě 2 a diskuse

Obloukové zdivo, odkryté v sondě 2, lze jednoznačně ztotožnit s částí základu presbytáře kostela sv. Václava. Západní část zbytku zdi je stavebně provázána se zdivem východního průčelí bývalé lodi. O jednotnosti dochované stavby a odbouraného zdiva presbytáře svědčí i trhlina nad podlahou nynějšího chléva v jeho západní stěně, vzniklá vytrháním kamenů ze styku nadzemního zdiva lodi a kněžiště a dodatečně vyplněná cihlami. Nebyly zjištěny žádné náznaky jiných zdí. Nelze proto předpokládat jiné stavební fáze kněžiště. Odkrytý úsek zdiva presbytáře, jehož půdorys se od doby zbudování až do zániku nezměnil, dovoluje rekonstruovat jeho půlkruhový půdorys. Otázkou zůstává jeho stáří. Možnost ke stanovení termínu *post quem* poskytuje nález brakteátu ze 13. století, vloženého do levé ruky zemřelého, který byl pochován v hrobě později porušeném základem presbytáře. Vzhledem ke stavební provázanosti kněžiště s východní stěnou lodi je tento termín určující i pro dobu vzniku stojící budovy bývalého kostela. Otázkou zůstává, zda odlišné pojivo ve zdi presbytáře a ve spodní části jižní stěny lodi je svědectvím různých etap vývoje budovy.

Archeologická situace nedovoluje vytýčit *terminus ante quem* pro vznik dochovaného kostela. Jedinou indicií poskytuje radiální poloha hrobů 7 a 8 vůči základu kněžiště. Z výplně hrobu 7 nebo z vrstvy 3, která byla tímto hrobem narušena, pocházejí keramické zlomky z 15. století. Přítomnost těchto zlomků ve výplni hrobových jam však vzhledem k možnosti jejich přimíšení neposkytuje východisko k úvahám o horním časovém intervalu pro uložení pohřbů. Radiální poloha hrobů 7 a 8 vůči základu presbytáře je pravděpodobně dokladem existence obloukového základového zdiva v době uložení těchto pohřbů a zároveň svědectvím blíže neurčitelného časového odstupu mezi dobou vzniku kněžiště a k němu přiložené zdi. Rovná zeď, jejíž zakládání vedlo k porušení hrobů 6, 7 a 8, rozhodně nebyla zřízena dříve než v 15. století. Byla přiložena k obloukovému zdi až v pokročilé fázi fungování hřbitova, případně po zániku hřbitovní funkce této plochy.

Ze základů rovné zdi, přiložené k obloukovému zdivu kněžiště, jsme poznali jen jejich jižní část. Funkci této zdi ani její další průběh neznáme. Pouhou spekulací by byla úvaha o její roli ve zdivu sakristie. Nepoznaná zůstává také úroveň terénu, ze které byl hlouben základový vkop pro obě odkryté zdi. Vzhledem k úrovni některých hrobů i k výšce dochované části základu presbytáře lze předpokládat, že při mladších úpravách (při budování chléva?) byl povrch terénu snížen. Dobu zániku vyšších partií nadzemního zdiva presbytáře vzhledem k absenci stop jiného zdiva i k téměř shodné úrovni podlahy chléva a vrcholu dochovaného zdiva presbytáře a cihelné vysprávký východního průčelí lodi je třeba klást do doby po zrušení kostela (1786), hypoteticky lze uvažovat o souvislosti se zřízením chléva.

Půlkruhový půdorys odhaleného základu presbytáře je podnětem k úvahám o jeho typologickém zařazení. S ohledem na míru zakřivení odkrytého úseku není možné připustit variantu polygonálního utváření nadzemního zdiva. Stratigrafická situace je důvodem k vyloučení datování základu před 13. století. Z opačné strany časové osy poskytuje při absenci stavebně historického průzkumu spolehlivý bod pouze kombinace písemných zpráv o existenci kostela v 17. století a absence dokladů jiných fází zdiva kněžiště. V době zhotovení císařského otisku stabilního katastru bylo místo někdejšího presbytáře již využito chlévem. Na základě archeologických zjištění nelze rozhodnout, zda odkryté zdivo představuje zbytek apsidy románského či raně gotického kostela ze 13. století nebo základy kněžiště pozdně středověké či raně novověké sakrální budovy. U první varianty je třeba vzhledem k nálezům zbytků mince vyloučit počátek 13. století, půdorys kněžiště nedovoluje uvažovat ani o závěru téhož století. K datování příliš nepřispěje ani nápadná absence glazovaných střepů ve všech hrobových výplních ani vůči presbytáři radiální poloha hrobů 7 a 8, které nebyly uloženy dřív než v 15. století. Otevírá se totiž otázka, zda charakter nečetných keramických zlomků ve výplni hrobů skutečně poskytuje východisko k dalším úvahám. Buď totiž realitu zcela zkresluje, nebo se - a tuto možnost pokládáme

za méně pravděpodobnou - na tomto místě v době užívání glazované keramiky již nepohřbívalo.

Při hloubení jam hrobů 1, 3, 10 a 13, ležících dnes pod základem bývalého kostela, došlo k vzájemnému narušení těchto hrobů i k porušení několika starších pohřbů (h. 2, 9, 11, patrně i situace pod předpokládaným dnem hrobu 13). Všechny uvedené hroby jsou starší než zdivo odhaleného presbytáře a stojící lodi kostela. Je zřejmé, že zkoumané místo sloužilo jako hřbitov již před založením dochované kostelní stavby. Pohřbívání na tomto místě lze podle nálezu brakteátu v ruce nebožtíka z hrobu 13 považovat za nesporné pro 13. století. Počátky zdejšího hřbitova nám však unikají. Dva zlomky keramiky z výplně hrobu 3 a další střepy z mladších vrstev naznačují, že nelze vyloučit přítomnost mlado- či pozdněhradištních pohřbů. Tyto keramické zlomky, které při jejich počtu a nízké chronologické citlivosti můžeme řadit pouze rámcově do širokého intervalu od 11. do 13. století, však zároveň mohly být přimíšeny do výplně ve skutečnosti mnohem mladší hrobové jámy. Ani nález bronzového drátu o tloušťce 1,5 mm, který pokládáme za fragment záušnice o někdejší průměru nejméně kolem 40 mm, není jednoznačným důkazem uložení pohřbů před 13. stoletím. Hroby 5 a 12, odkryté bez nálezu datovacího materiálu v západní části sondy 2, lze řadit k pohřbům přiloženým k dochované budově kostela. Pouze dalším krokem, vyplývajícím z diskuse o počátku pohřbívání v tomto místě, by mohla být úvaha o případné existenci svatyně předcházející dochovaný kostel.

Žádný z nalezených zlomků lebek ani jediná v původním uložení zachovaná lebka (hrob 5, respektující ovšem kostelní stavbu) nenesly stopy zeleného zabarvení. Za prokazatelné svědectví o pohřbívání před první polovinou 13. století nelze pokládat ani záušnici z Vraclavi, se slovem „snad“ spojovanou s hrobem, který byl podle informací místních obyvatel odkryt v blízkosti kostela a obsahoval „bronzový kroužek“ (Skružný 1965, s. 30, pozn. 9). Průměr této záušnice, uložené ve vysokomýtském muzeu, je 25 mm (viz Skružný 1965, s. 23, obr. 9: 11).

Argumentem protiřečícím úvaze o pohřebišti z doby před vyměření půdorysu obce může být vzhledem k obvykle značně rozlehlejší a nepevně vymezené ploše raně středověkých kostelních hřbitovů oproti mladšímu stavu (Ježek 1998b) nepřítomnost hrobů v ulici, která lemuje pozemek s kostelem sv. Václava. Zdá se, že hranice plochy, na které byly v minulosti nalézány hroby (parcely č. 6/1, 6/2, 84, 85), byly od počátku své existence pevně stanoveny. Závažným zjištěním pro úvahy o vývoji dnešní obce Vraclav, z jejíž polohy doposud neznáme prokazatelné doklady raně středověkého osídlení, je absence objektů a kulturních horizontů v situacích odkrytých při hloubení výkopu pro kanalizaci ulice procházející jižně kolem bývalého kostela sv. Václava (Vokolek 1996, s. 72). Žádné objekty nebyly narušeny ani při výkopech inženýrských sítí sledovaných v roce 1997 v ulici vedoucí od jihozápadního koutu návsi k jihu. Na základě výsledků výzkumu v domě čp. 8, stojícím v blízkosti bývalého kostela sv.

Václava, zvažoval V. Vokolek (1996, s. 72) s ohledem na charakter nalezené keramiky možnost usazení německé komunity v poloze dnešní vsi Vraclav a naznačil možnou souvislost počátků osídlení této polohy s koncem funkce vraclavského hradiště. Výsledky dosavadního výzkumu mohou podpořit variantu rekonstrukce sídlištního vývoje, podle které by byla obec Vraclav v dnešní poloze založena plánovitým vyměřením ve 13. století.

6. Závěr

Nejčasnějším možným obdobím pro vznik presbytáře, jehož zbytky jsme odkryli, je pokročilá fáze první poloviny 13. století. Vzhledem ke stavební provázanosti kněžiště, východní stěny lodi a obvodového zdiva lodi je toto datum směrodatné i pro určení dolní hranice časového intervalu, v němž vznikly základy dochované budovy bývalého kostela sv. Václava. Vyloučit však nelze ani jejich výrazně mladší původ. Horní hranici intervalu, ve kterém byl kostel zbudován, nemůžeme na základě archeologického výzkumu stanovit. Písemné zprávy, jež lze k dochované svatyni vázat (přínejmenším vzhledem k údajím o stavbě věže), svědčí o její existenci v 17. století. Jako dobu vzniku kostela můžeme vyloučit období vrcholné a pozdní gotiky.

Kostel, jehož základy jsme zčásti odhalili, byl zbudován na místě staršího pohřebiště, užívaného nesporně ve 13. století. Otevírá se tak možnost někdejší existence mlado- pozdněhradištního pohřebiště a předchůdce dochované svatyně. Nečetné nalezené zlomky mladohradištního charakteru, které mohou být i přimíšeny v mladších situacích, nedovolují s jistotou uzavřít otázku počátků pohřbívání v tomto místě. I přes možnou spojitost záušnice z vysokomýtského muzea se hřbitovem kolem kostela sv. Václava nelze na základě dosavadních poznatků s jistotou klást dobu fungování hřbitova před první polovinu 13. století. Závěry předložené v tomto článku i vyslovené domněnky se ale opírají o výsledky odkryvu nevelkého rozsahu a lze předpokládat, že další výzkum povede k doplnění našich znalostí.

Poznámka:

Při realizaci dalších výzkumů v obci Vraclav, ve které jsme marně hledali dochovaný nivelační bod, je možné využít výsledek práce geodetů AÚ AV ČR. Střed betonového prahu (v ose dvoukřídlých dveří) kostela sv. Václava (čp. 115) leží v nadmořské výšce 339,14 m.

Prameny a literatura:

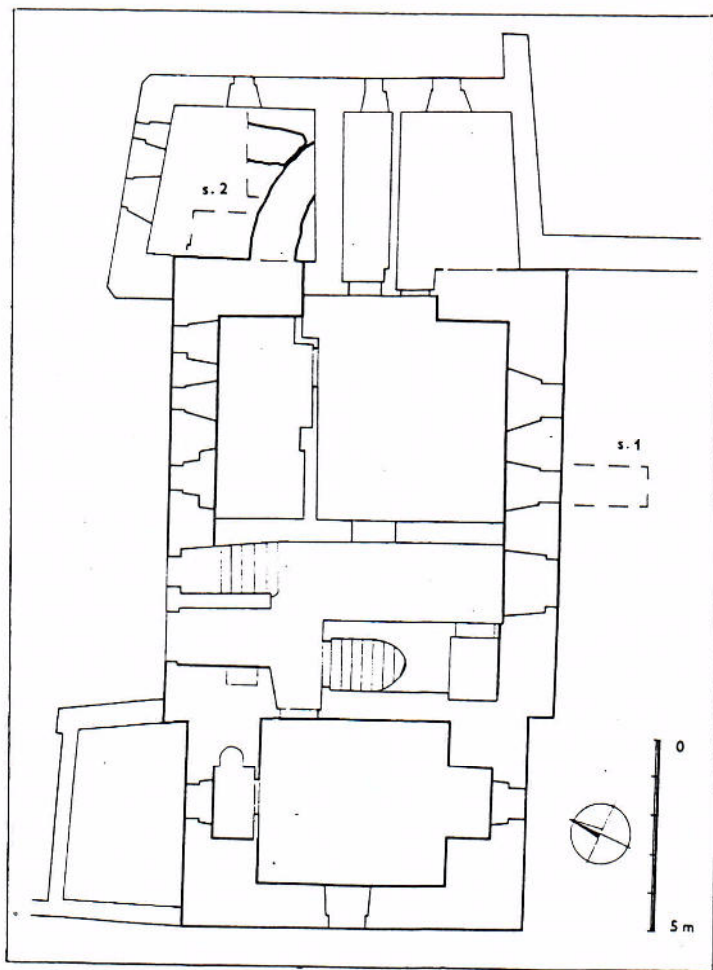
- Balbín, B. 1683: *Miscellanea historica regni Bohemiae. Decadis I. Liber V. Parochialis et Sacerdotalis in duas divisus partes*;..., Praha.
CDM V: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V. Achter Band*, ed. V. Brandl, Brno 1874.

- Czapek, W. W. 1722: FONS AQUAE VITA, To gest: Starobylá a Zdravo=hogitedlná Studnice Swatého Mikulásse..., Hradec Králové.
- Ježek, M. 1998a: Vraclav, čp. 115. Výzkum v bývalém kostele sv. Václava v roce 1997. Nálezozá zpráva uloží. pod č. j. 2426/98 v archivu ArÚ AV ČR Praha.
- 1998b: Mladohradištní hrob z návsi Lužce nad Vltavou, Archeologie ve středních Čechách 2, s.381 - 384.
- LC VI: Libri confirmationum VI., ed. J. Emler, Praha 1883.
- Líbal, D. 1974: Anežka Merhautová, Raně středověká architektura v Čechách (recenze), Umění XXII, s. 160-175.
- Loskot, F. 1908: Kronika vraclavská, Vraclav.
- Memorabilienbuch. Expositur Wraczlav, rukopis vedený od roku 1843, uloženy na Děkansském úřadu ve Vysokém Mýtě.
- Merhautová, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách, Praha.
- MV I: Monumenta Vaticana, Tomus I., Acta Clementis VI. pontificis romani. 1342 - 1352, ed. L. Klicman, Praha 1903.
- RBM V/2: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars V, Fasc. 2, ed. J. Spěvák, Praha 1960.
- Skrušný, L. 1965: Slovanské zásobnice, Pardubice.
- Šembera, A. 1845: Vysoké Mýto, královské věnné město v Čechách, Olomouc.
- Vokolek, V. 1996: Středověké nálezy z Vraclavi, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, s. 71-77.
- Wirth, Z. 1902: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu vysokomýtském, Praha.

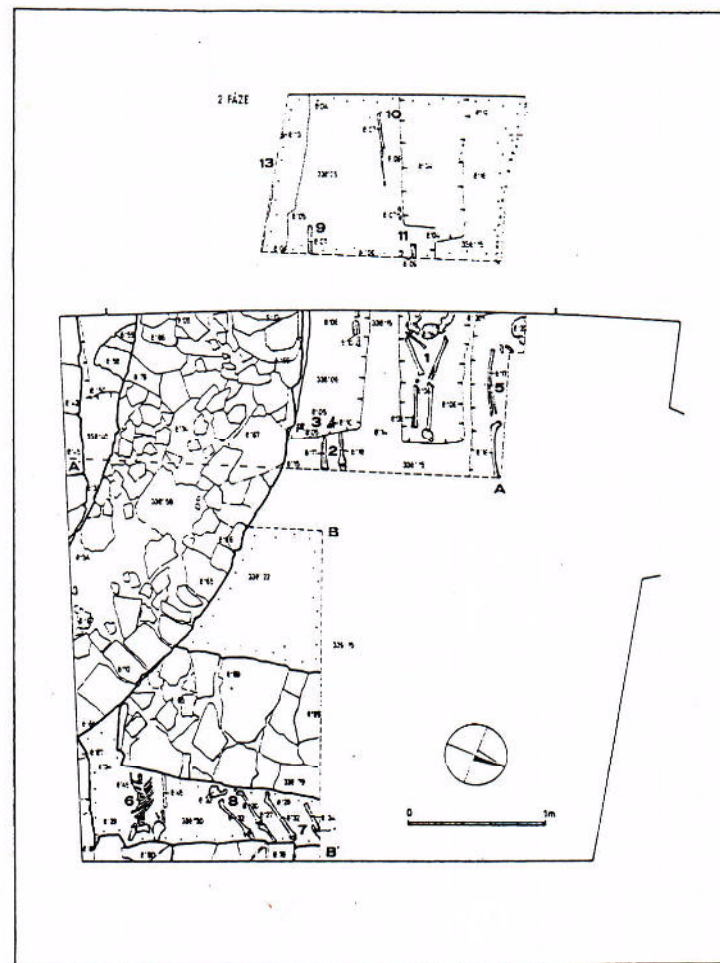
Martin Ježek, Jiří Sigl, Vít Vokolek: Excavations at the site of the one-time St.-Wenceslas church at Vraclav. An excavation at the site of this church, deconsecrated in 1786 and used for economic and residential purposes ever since, was carried out in 1997. The chancel has not survived but a trench through the floor of a pigsty adjacent to E facade of the nave exposed a part of its foundation. Of semicircular form, the chancel was built in the 13th century at the earliest but it may even be considerably later. The chancel walls continue into those of the nave without interruptions or joins. The church foundations rest on graves of an earlier cemetery the presence of which may imply existence of a predecessor of the present church. The cemetery was used in the 13th century but its initial date remains unknown. This may be illuminated by a few pottery fragments of Late Slavic (10th-12th century) character. The present church is likely to have been erected in the course of a re-modelling of the community of Vraclav next to a moribund hillfort, once a major regional centre, in the course of the 13th century.

Tab. 1: Vraclav, okr. Ústí n. Orlicí. V jihozápadní části obce vyznačen dům čp. 115 (bývalý kostel sv. Václava).
Pl. 1: Vraclav, district of Ústí-nad-Orlicí. The position of house No. 115 (once St. Wenceslas's church) marked in the SW sector of the community.

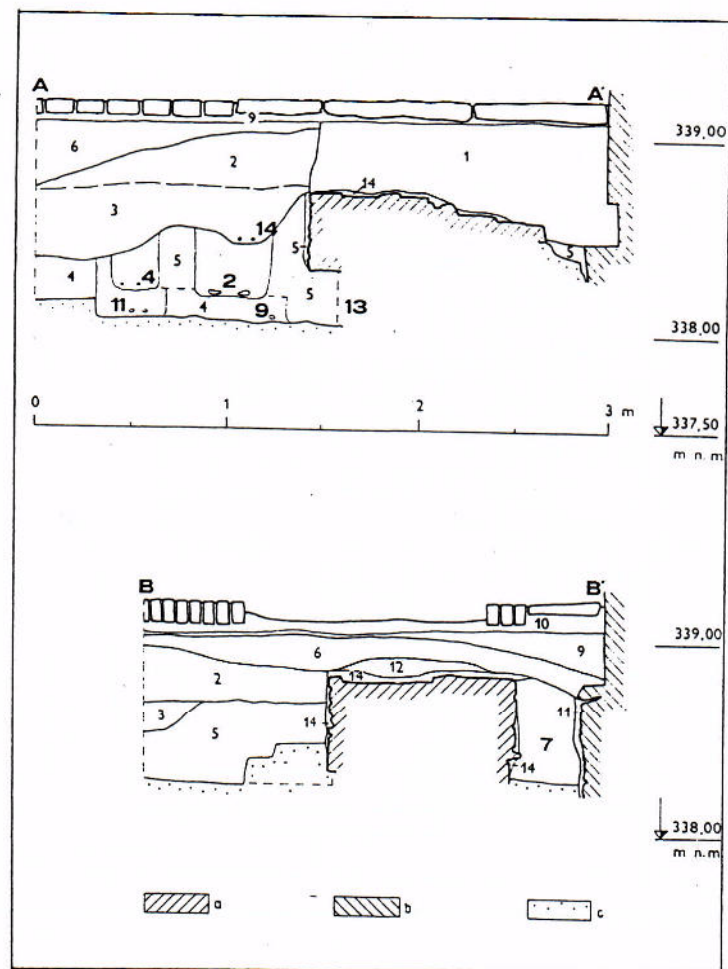

Tab. 2: Půdorys přízemí bývalého kostela sv. Václava ve Vratislavi. Podle plánu ing. K. Doubnera. Vyznačeny sondy 1 a 2, v místě sondy 2 zakreslen průběh odhalených zdí.
Pl. 2: Plan of the ground floor of the one-time St. Wenceslas's church at Vratislav. Trenches 1 and 2 and walls exposed by trench 2 are marked out.

Tab. 3: Sonda 2. Půdorys odkryté situace se zaznamenáním polohy hrobů v horizontech ze starší fáze pohřbívání (v plánu vyšší horizont, nahore nižší). Tučně čísla hrobů. Vyznačeny profily A-A' a B-B' (viz tab. 4).
Pl. 3: Trench 2. Plan of the situation with horizons of graves from the earlier period (the higher horizon in plan, the lower above). Grave numbers printed in deep black. Sections A-A' and B-B' plotted out (cf. Pl. 4).

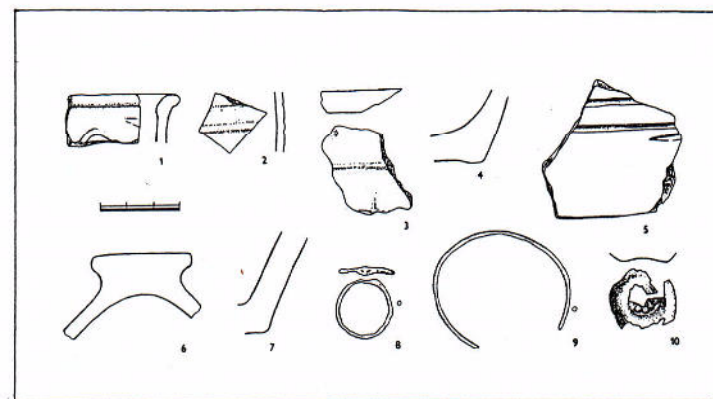
Tab. 4

Tab. 4: Sonda 2. Východní profil A-A' a severní profil B-B' (viz obr. 3). a - základ presbytáře, b - zdivo chléva, c - podloží. Popis vrstev: 1 - cihlová drť s hroudami maltoviny (stavební rum), 2 - hnědošedá jílovitá hlína s druhotně uloženými lidskými kostmi a úlomky opuky, 3 - šedohnědá písčitá hlína s úlomky opuky a zrnky maltoviny (výplň hrobových jam), 4 - přemístěné podloží s nízkým obsahem uhlíků, 5 - ulehlá šedookrová slabě písčitá hlína se zrnky maltoviny a nečetnými uhlíky a úlomky opuky (výplň hrobových jam); někdy patrné obrysy hrobové jámy, 6 - šedohnědá jemná písčitá hlína s úlomky opuky a maltovinou, 9 - maltové lůžko pro cihly a opukové pláty podlahy, 10 - jemný šedý písek, 11 - základový vkop pro základ chléva (spára nevyplněna, vzdušná mezera), 12 - šedohnědá hlína s četnými úlomky opuky, 14 - podložní jíl (používaný jako pojivo). Výplň hrobových jam je charakterizována popisem vrstvy 5. Tučně čísla hrobů.

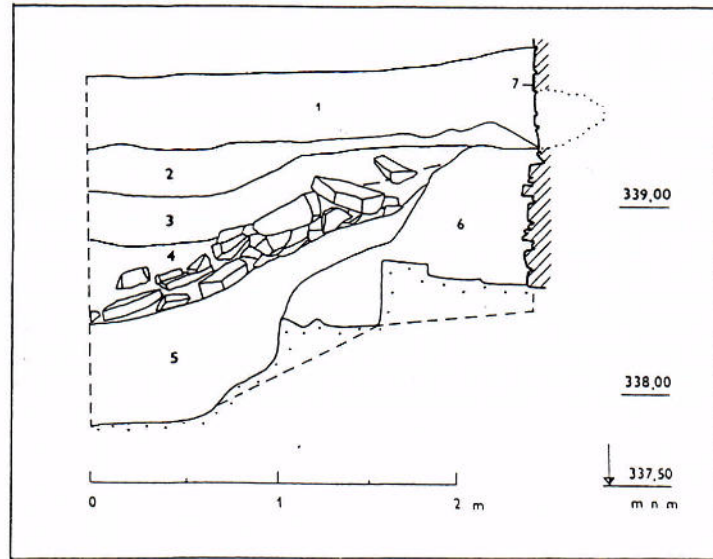
Pl. 4: Trench 2, E section A-A' and N section B-B' (cf. Pl. 3). a - chancel foundation, b - masonry of the pigsty, c - subsoil. Layer description: 1 - crushed brick with mortar clods (building debris), 2 - brown-grey loamy clay with human bone fragments in secondary position and opuka fragments (local chalky limestone), 3 - grey-brown sandy clay with opuka fragments and mortar drops (filling of grave pits), 4 - dislocated subsoil with low charcoal content, 5 - solid grey-ochre, weakly sandy clay with mortar drops, few charcoal pieces and opuka fragments (filling of grave pits), outlines of grave pits occasionally visible, 6 - grey-brown fine sandy clay with opuka fragments and traces of mortar, 9 - a mortar bedding layer for brick and opuka floor tiles, 10 - fine grey sand, 11 - foundation trench for the pigsty masonry (join not filled in, air gap), 12 - grey-brown clay charged with opuka fragments, 14 - underlying loam stratum (loam used as cementing agent). Filling of grave pits is characterized as layer No. 5. Grave numbers printed in deep black.

Tab. 5

Tab. 5: Výběr z keramických zlomků nalezených v sondě 2 a kovové předměty. Čísla navazují na odkazy v textu.

Pl. 5: A sample of pottery fragments found in trench 2 and metal items. Numbers correspond to those of the text references.

Tab. 6: Západní profil sondy 1. Popis vrstev: 1 - kyprá hnědočerná hlína s úlomky cihel a střepy skla (záhonek), 2 - šedohnědá písčitá hlína s hrudkami maltoviny, úlomky cihel a lidských kostí, 3 - šedý hlinitý písek s velmi četnými úlomky opuky a s úlomky cihel, 4 - opukové kameny s hroudami maltoviny a lidskými kostmi, 5 - silně písčitá hnědošedá hlína s lidskými kostmi a s četnými hrudkami maltoviny, 6 - velmi ulehlá jílovitá okrovohnědá hlína s lidskými kostmi (výplně hrobů), 7 - omítka. Tečkovaně řez otvorem v jižní stěně kostela.

Pl. 6: Western section of trench 1. Layer description: 1 - yielding brown-black clay with brick fragments and glass sherds (a gardening bed), 2 - grey-brown sandy clay with mortar drops, fragments of brick and of human bone, 3 - grey clayey sand charged with opuka- and brick fragments, 4 - opuka stones with mortar clods and human bone, 5 - strongly sandy brown-grey clay with human-bone fragments and numerous mortar drops, 6 - strongly coherent loamy ochre-brown clay with human-bone fragments (grave fillings), 7 - plaster. Dotted line: section through a hole in the church's S wall.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM NA STAVBĚ TRAFOSTANICE NA MALÉM NÁMĚSTÍ V HRADCI KRÁLOVÉ V R. 1997

Jiří Sigl

1. Úvod

Ve dnech 30. června až 25. července 1997 uskutečnilo archeologické oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové předstihový archeologický výzkum na staveništi transformační stanice na Malém náměstí (Sigl 1997). Další zemní práce související bezprostředně se stavbou byly dokumentovány v polovině října téhož roku.

Důvodem realizace tohoto výzkumu bylo předpokládané narušení a zničení archeologických situací v prostoru zamýšlené stavby. Staveniště se nacházelo uprostřed Malého náměstí, v prostoru JV od kašny, v areálu městské památkové rezervace (Tab. 1). Výzkum je situován na východním konci návrší ležícím nad soutokem Labe a Orlice, na němž existovalo od 20. let 13. století jedno z nejvýznamnějších měst českého státu. Městu předcházelo slovanské hradiště, které vzniklo na rozhraní 9. a 10. století a v následujících stoletích, po zániku slavníkovského panství, bylo významným centrem přemyslovské hradecké správy. V mladší době bronzové zde existovalo hradiště lužické kultury, z něhož jsou nejznámější nálezy zlata - tzv. hradeckých osmiček. Časově mu předcházelo výšinné sídliště kultury nálevkovitých pohárů z pozdní doby kamenné. V bezprostředním sousedství projektované transformační stanice byl začátkem 70. let našeho století proveden archeologický výzkum, který přinesl zajímavé výsledky a také nastolil otázku zástavby plochy Malého náměstí, jež při tehdejších výzkumu nebyly vzhledem k malému rozsahu zkoumané plochy vyřešeny. Rovněž sledování zemních prací v prostoru Malého náměstí v nedávné minulosti přinesla důležitá zjištění, jednalo se např. o sledování výkopů pro kabelovod, výkopy pro kanalizační přípojky, zemní práce na parcelách čp. 114 - 116 atd. Všechny tyto uváděné výzkumy a některé další, které zde nejsou zmiňovány, nás vedly k provedení archeologického výzkumu ve výše zmíněném prostoru.

2. Postup prací

Před zahájením vlastního archeologického výzkumu byl prostor budoucího staveniště dodavatelskou firmou oplocen. Poté byla vyměřena plocha archeologického výzkumu. Horní vrstvy, jejíž význam z hlediska archeologického byl nezajímavý a jejich výzkum by byl časově i finančně náročný, byly skryty pomocí mechanizace. Jednalo se zejména o žulovou dlažbu a další vrstvy související s úpravami povrchu náměstí. Tato skryvka, u níž byl přítomen archeolog, který určoval hloubku jejího provedení, byla provedena do hloubky 70 - 80 cm

od dnešního povrchu (Tab. 3 a 4). Po dokončení této strojové skrývky byly stěny zkoumaného prostoru začištěny a plocha staveniště rozdělena do dvou částí (sektorů), které byly označeny písmeny A a B, při čemž A byl východní a B západní sektor. Mezi oběma částmi byl ponechán 100 cm široký kontrolní blok. Vzhledem k tomu, že ve východní části ústil do plochy výzkumu žlab pro svod dešťové vody ze SZ části plochy Malého náměstí, bylo překročeno k zahájení archeologického výzkumu v části A.

V části A bylo započato s vybíráním vrstvy nacházející se těsně nad štětem, tj. černé vrstvy se zbytky písčité vrstvy nad ní. Po jejím odstranění byla začištěna štětová vrstva a vybírána šedoohnědá vrstva s mazanicí nacházející se pod štětem. Jednalo se, jak jsme později zjistili o horní partie objektu 2. V této vrstvě byly nalézány zbytky dřev, pocházející ze zničených konstrukcí. V severní polovině části A se v tomto horizontu pod štětem objevila černá vrstva a ve východním úseku části A byl při začišťování odkryt povrch žluté písčité vrstvy, do níž byly zahloubeny objekty mající černou hlinitou výplň (Tab. 2). V další fázi výzkumu byly prozkoumány objekty 1, 1a, 3, 5, které měly výraznou černou výplň. Objekt 4, který byl spíše jenom žlabovitým stínem severně od KJ 14 majícím stejnou orientaci jako obj. 5, nacházející se mezi obj. 3 a 1 při začišťování zcela zmizel. V severovýchodním úseku části A byly prozkoumány kúlové jamky 7 - 17. Po provedení dokumentace těchto objektů byla rozebrána písčité pravěká vrstva. V části A byly po dokumentaci výše popsaných objektů zkoumány objekt 2 nalézající se v její jižní polovině a objekt 6 při kontrolním bloku na západním okraji části A. Postupně byly odstraňovány spodní vrstvy v obj. 2 a preparovány podlaha a trám, který se nacházel podél severní stěny obj. 2. Při vybírání obj. 6 se ukázalo, že vrstvy spadají jižním směrem do objektu 2, a zjištěné dno, které tvoří slínovité podloží, se sklání rovněž tímto směrem. Také šířka objektu 6, zhruba 200 cm a jeho umístění vzhledem k obj. 2, je situován na jeho západním konci a je na něj kolmo položený, ukázalo, že je jeho součástí a lze jej interpretovat jako vstupní šíji.

V části B byla zdokumentovány kúlové jamky 1 - 5, které byly zahloubeny do písčité vrstvy. Po odstranění této vrstvy byla vybrána štětová vrstva. Pod touto vrstvou se nacházela černá sídlištní vrstva. Z této vrstvy byly do podloží zahloubeny obj. 7, 8 a 9 a několik kúlových jamek (18 - 30). V jižním úseku části B se nacházela promíšená vrstva se žlutavým jílem, která odstranila a zničila v těchto místech černou vrstvu. Jednalo se o výplň objektu 10. Při dalším výzkumu tohoto objektu se ukázalo, že severní a východní strana objektu byla vydfevena. Severovýchodní roh této výdřevy má vydlabaný obdélníkovitý otvor, který dokládá, že dřevěné konstrukce pokračovaly i ve vyšších partiích, kde se do současné doby nezachovaly. Jihozápadní roh části B byl zničen výkopem pro kabel. Součástí šedoohnědé vrstvy ležící v severní polovině sektoru B na černé vrstvě byla kra mazanice, po jejím začišťování se ukázalo, že se jedná o skupinu cihel pravidelně položených. V pravoúhlém prostoru, který je obezděn

cihlami se zachovala podstatná část nádoby. Pravděpodobně se jedná o zbytek pícky (obj. 11). V severní polovině části B byly do písčité pravěké vrstvy zahloubeny objekty 12 a 13, ležící při Z profilu, mající černou výplň a objekty 2 a 6 při východním kontrolním bloku, což je jeden objekt s vysunutou vstupní šíjí na severní straně, jak jsme se zmiňovali při popisu výzkumu sektoru A. V severní polovině části B byly prozkoumány a zdokumentovány kúlové jamky 31 - 43, které mají většinou průměr 10 - 13 cm, výjimku tvoří KJ 18 a 43 o průměru cca 50 cm (tab. 2). Na závěr výzkumu byla prozkoumána písčité vrstva a sídlištní objekt, který se nacházel pod jižní polovinou objektu 7 a v prostoru mezi objektem 7 a 9. Bohužel většina objektu však byla zničena objektem 10. Nálezy datují objekt do lužické kultury.

3. Sekvence vrstev na jednotlivých profilech

Severní profil: 1 - dlažba; 2 - písek; 3 - hnědá písčité; 4 - promíšená žlutá jílovitá; 5 - štět - úprava povrchu náměstí; 6 - cihlovina; 7 - písek; 8 - štět; 9 - černá; 10 - černá, hlinitá; 11 - promíšená, žlutá jílovitá; 12 - šedočerná (obj. 3); 13 - promíšená, žlutá a šedá, písčité; 14 - černá; 15 - šedočerná; 16 - černá (obj. 12); 17 - písek; 18 - uhlíky; 19 - černá s uhlíky; 20 - jílovitá; 21 - cihly a kameny;

Západní profil - část B: 1 - dlažba a asfalt; 2 - písek; 3 - hnědá; 4 - tmavě hnědá a drobné cihly; 5 - šedozeleň jílovitá; 6 - štět; 7 - černá; 8 - mazanice; 9 - šedozeleň, jílovitá; 10 - sytá černá; 11 - vkop pro kabel; 12 - šedoohnědá s příměsí žlutavého jílu; 13 - dtto a příměs tmavšího zelenavého jílu; 14 - šedočerná (zbytky podlahy);

Jižní profil (Tab. 4): 1 - dlažba a asfalt; 2 - písek; 3 - tmavošedá s drobnými kameny; 4 - žlutá, jílovitá; 5 - cihlovina (drobné cihly); 6 - šterkopísek; 7 - tmavošedá, hlinitá; 7a - dtto, větší podíl žlutavého jílu; 8 - štět (drobné oblázky); 9 - promíšená, žlutošedá, drobné kousky jílu a zlomky cihel; 10 - zahliněný písek, světle hnědý; 11 - promíšená, žlutozeleň (jíl a cihly); 12 - šedočerná; 13 - žlutavá, jílovitá; 14 - promíšená, šedoohnědá a jíl; 15 - šedočerná, drobné cihly, kameny; 16 - šedoohnědá s příměsí žlutavého jílu, zlomky cihel, kameny; 17 - dtto, příměs tmavšího zelenavého jílu; 18 - šedočerná (zbytky podlahy); 19 - černá (zbytek obj. 7B); 20 - rezavá, jílovitopísčité (obj. 2); 21 - hnědá; 22 - vkop pro kabel;

Východní profil - část A (Tab. 3): 1 - dlažba a asfalt; 2 - písek; 3 - tmavošedá s drobnými kameny; 4 - žlutá, jílovitá; 5 - cihlovina (drobné cihly); 6 - šterkopísek; 7 - tmavošedá, hlinitá; 8 - štět (drobné oblázky); 9 - promíšená, žlutošedá, drobné kousky jílu a zlomky cihel; 10 - zahliněný písek, světle hnědý; 11 - promíšená, žlutozeleň (jíl a cihly); 12 - šedočerná; 13 - žlutavá, jílovitá; 14 - promíšená, šedoohnědá a jíl; 23 - rezavěhnědý písek, promíšený; 24 - zahliněný šedivěokrový písek (pravěk); 25 - žlutavý písek zahliněný; 26 - promíšená, černá se žlutým jílem; 27 - šedočerná, písčité; 28 - černohnědá, hlinitopísčité; 29 -

černá (rozpadlé dřevo), podlaha;

Kontrolní blok - východní profil: 7 - tmavošedá, hlinitá; 8 - štět (drobné oblázky); 9 - promíšená, žlutošedá, drobné kousky jílu a zlomky cihel; 10 - zahliněný písek, světle hnědý; 11 - promíšená, žlutozelená (jíl a cihly); 12 - šedočerná; 14 - promíšená, šedošedá a jíl; 15 - šedočerná a drobná mazanice; 16 - tmavošedá, hlinitá cihlovina; 17 - hnědá; 18 - promíšená světlešedá, jílovitá; 19 - žlutošedá s hnědými proplásky, jílovitá, sklánějící se k J; 20 - dtto, bez zvrstvení, více promíšená; 21 - tmavošedá, jílovitá písčítá (bez cihel, drobné kameny);

4. Závěr

Na základě výsledků archeologického výzkumu prováděného na Malém náměstí v prostoru trafostanice byly předběžně formulovány tyto závěry.

Štětová vrstva, která uzavírá předchozí vývoj tohoto prostoru a je nejstarším dokladem úpravy povrchu náměstí, pochází ze 14. století (např. nál. č. 314/97, 132/97). Nad touto štětovou vrstvou se nacházejí vrstvy z 15. stol. a mladší (např. 47/97). Pod štětovou vrstvou se objevují vrstvy, které obsahují materiál ze 13. - poč. 14. stol. (např. 412/97, 60/97). Z výsledků archeologického výzkumu vyplývá, že zkoumaný prostor plnil funkci náměstí již ve 14. stol. a to spíše někdy na jeho konci.

Promíšená vrstva nad obj. 10, mající vyrovnávací charakter obsahuje keramiku 12., 13. a 14. století, při čemž nejpočetnější část keramiky pochází ze 13. století a uzavření situace datují zlomky keramiky 14. století. K tomuto období se hlásí i nálezy z objektů 2, 6, 10 a 11. Je zřejmé, že v nejstarší etapě města, která byla uzavřena ve 14. století, zde existovala zástavba, jak dokládají objekty 2 + 6 a objekt 10. Od Mýtské brány vedla k Velkému náměstí komunikace, která byla na severní straně uzavřena výše uvedenými objekty, které tvořily řadu zhruba orientovanou ve směru východ - západ. Jižní strana komunikace byla nejspíše dána dosud stojící zástavbou, tvořící dnes jižní frontu Malého náměstí. Je evidentní, že při výzkumu byly zjištěny sklepní prostory domů. Odkryté konstrukční prvky ukazují, že tyto domy byly postaveny ze dřeva. Parcely těchto domů se nacházely severně od nich, tedy v prostoru dnešního Malého náměstí, jak dokládá základ cihlové pícky (obj. 11) situovaný severně od objektu 10 (tab. 2). Není vyloučeno, že k tomuto horizontu náleží i doklady zpracování železa nalezené při výzkumu a dokumentaci rýh v prostoru Malého náměstí v nedávné minulosti. Naším výzkumem se prokázal předběžný předpoklad zástavby v prostoru Malého náměstí naznačený již výzkumem v r. 1971 jižně od kašny (Richter - Vokolek 1995).

Černá sídlištní vrstva obsahuje keramický materiál ze 13. stol. a to spíše z jeho počátku, případně z 1. poloviny (453/97, 120/97, 370/97 atd.). K horizontu tohoto osídlení patří obj. 1, 7, 8, 9 (Tab. 2). Jednalo se o mělké objekty, které můžeme datovat již do nejstarší fáze města případně ještě do závěrečné

fáze hradiště. Objekty plnily různé hospodářské funkce a byly postupně zaplňovány sídlištní vrstvou.

Ke starším nálezům, tj. 11. - 12. století předběžně řadíme objekty 1A, 3, 9B, 12 (Tab. 2). Jedná se o podobné objekty, jako jsou výše popisované objekty z bezprostředně následující fáze, které plnily stejnou funkci. Nejstarším objektem, jenž je datován do střední doby hradištní t. j. do 9. - 10. století, je obj. 5 a pravděpodobně do téhož období náležel i obj. 4 (Tab. 2). Nejstarší zjištěné situace dokládající slovanské osídlení na zkoumané ploše jsou značně fragmentární a byly zničeny mladší zástavbou. Vzhledem k tomu, že se jednalo o mělké žlabovité útvary, není vyloučeno, že jde o doklad nadzemních objektů, snad srubové konstrukce.

Nejstarším dokladem zjištěného osídlení je vrstva pravěkého stáří, která obsahuje artefakty z mladší doby bronzové. Jedná se o zlomky keramiky lužické kultury a o fragmenty keramiky kultury nálevkovitých pohárů, která je chronologicky zařazována do pozdní doby kamenné. V části B byla pod objektem 7 a v prostoru východně od něj prozkoumána mělká sídlištní jáma náležející lužické kultuře, která byla v jižních partiích zničena objektem 10.

Výzkum potvrdil nutnost systematického sledování všech zemních prací, protože teprve jejich kompletnost může přinést nové poznatky o středověkém Hradci a jeho slovanském a pravěkém předchůdci.

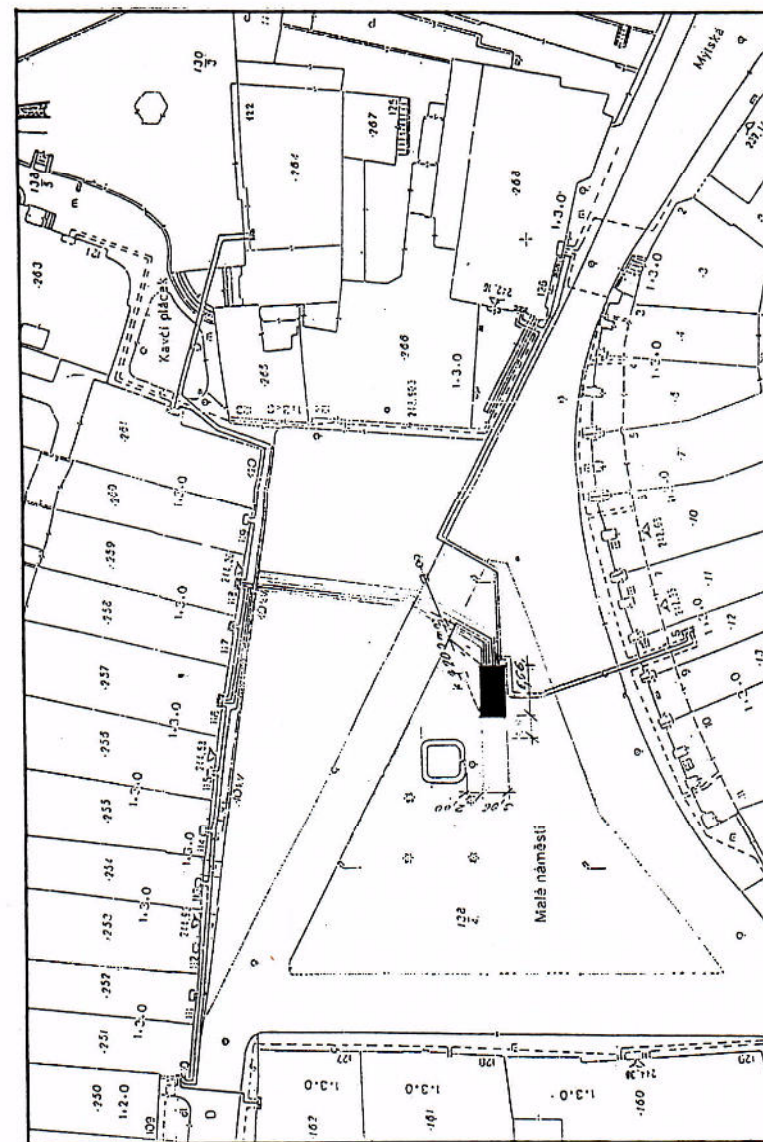
Literatura:

- Richter, M. - Vokolek, V. 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové - Praha.
- Sigl, J. 1997: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu při výstavbě transformační stanice 5 (10)/0,4 kV na Malém náměstí v Hradci Králové (zpráva pro investora pod čj. 353/97). Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Jiří Sigl: Archaeological excavations at the building site of an electrical plant at Malé náměstí (Little square), Hradec-Králové, in 1997. This excavation, located in the square's very centre, brought to light the earliest settlement evidence belonging to the Eneolithic Funnel-necked Beaker (5th millennium BC) and Lusatian (Bronze Age, end of 1st millennium BC) cultures in the form of a settlement layer and a feature. Fragmentary situations of the Middle Slavic (9th-10th century AD, features 4 and 5) and Late Slavic (10th-12th century, features 1A, 3, 9B, 12) periods were observed. A black settlement layer dates to the 13th century, probably to its beginning. This settlement horizon includes features 1, 7, 8 and 9, shallow cavities of economic character.

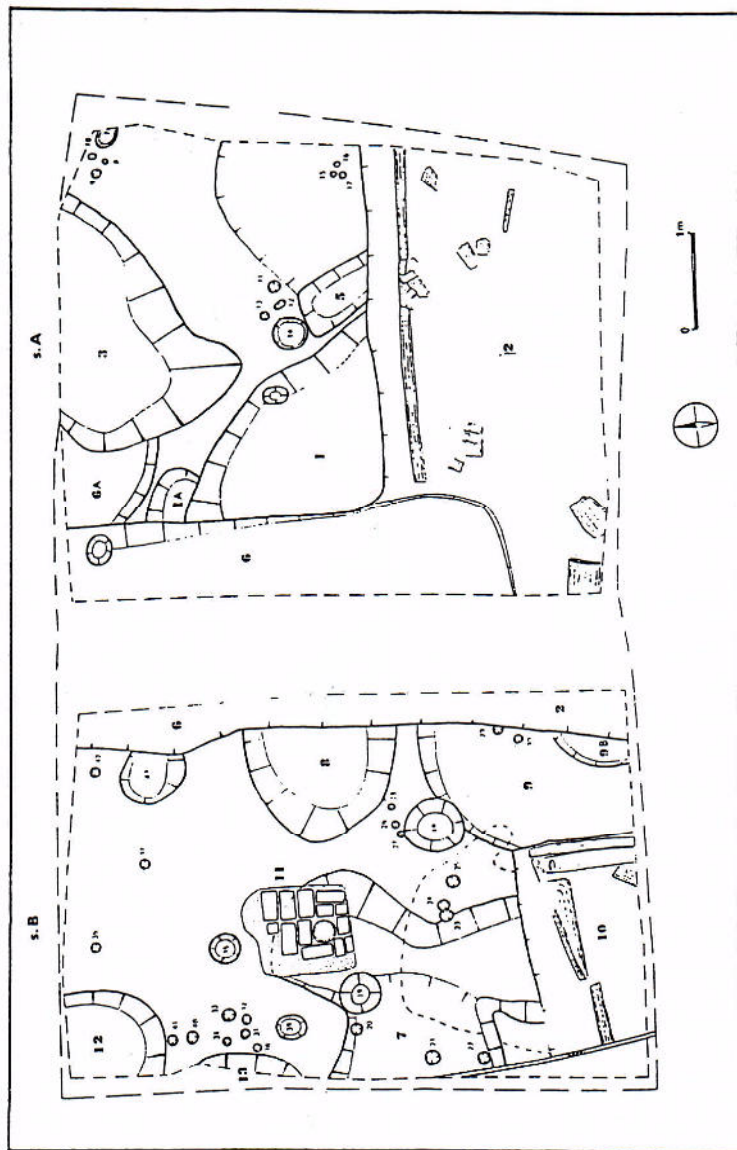
The most important situations documented belong to the second half of 13th and transition between 13th and 14th century. Parts of cave spaces of two

houses with wooden construction elements (features 2 and 6, feature 10) were investigated here. The excavation has shown that at the earliest stage of existence of Hradec-Králové, the Malé náměstí did not exist and building layout was situated along a communication running from the Vysoké-Mýto gate. The areas of presumed house plots situated N of the excavated cave features were found to have contained evidence for economic activities such as a small metallurgical furnace (feature 11) or fragments of iron slag. This building layout was explored by a trench sunk in 1971 by M. Richter and V. Vokolek. The sunk feature excavated at that time is identical with feature 10, investigated in 1997. The present state of the municipal layout is the result of a substantial transformation which took place at the turn of 13th and 14th century or, at the very latest, in the first half of 14th century.

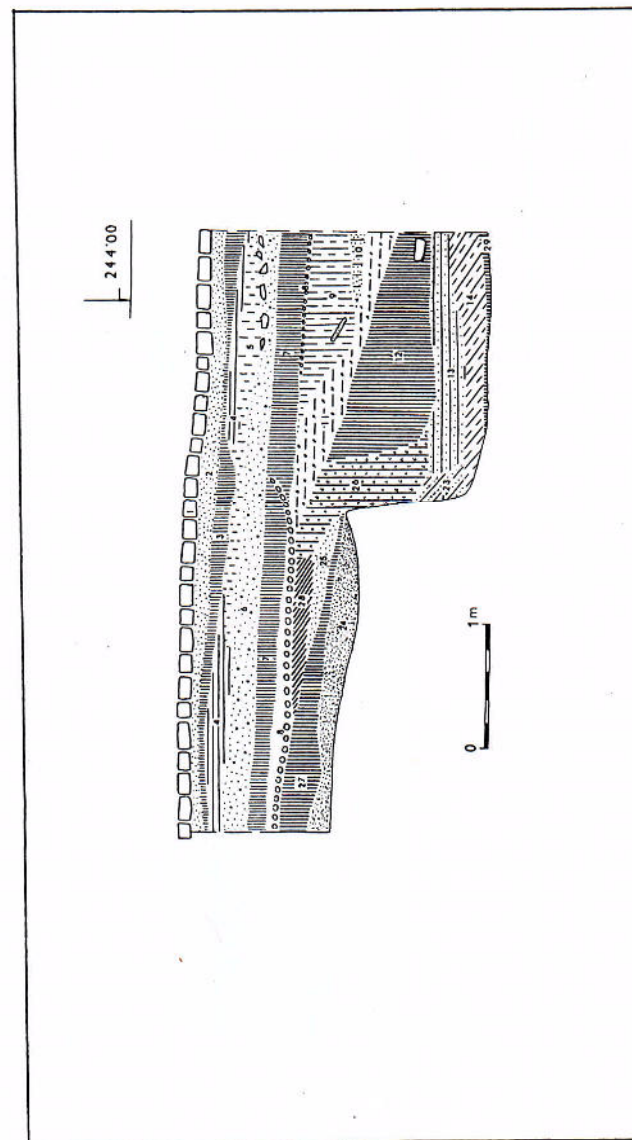
Tab. 1: Hradec Králové. Plán Malého náměstí s vyznačením plochy výzkumu.
 Pl. 1: Hradec-Králové. Plan of the Malé náměstí (Small square) with demarcation of the excavated area.

Tab. 2

Tab. 2: Hradec Králové, Malé náměstí. Celkový plán výzkumu s označením objektů.
 Pl. 2: Hradec-Králové, Malé náměstí. The general plan of excavation with marking of features.

Tab. 3

Tab. 3: Hradec Králové, Malé náměstí, východní profil.
 Pl. 3: Hradec-Králové, Malé náměstí, E section.

POKRAČOVÁNÍ ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU VE FILIŠTÍNSKÉ ULICI V CHRUDIMI V ROCE 1997

Jan Frolík - Jiří Sigl

1. Úvod

Archeologický výzkum v roce 1997 pokračoval ve Filištiněské ulici v Chrudimi na budoucím staveništi nové budovy Státního okresního archivu a přilehlých plochách na třech místech.

Doplňkem k výzkumu dvorků za zbořenými domy čp. 37/I-40/I v roce 1996 (Frolík - Sigl 1997) byla sondáž v nepodsklepené části přízemí domu čp. 39/I, která měla přispět k poznání jeho počátků a dalšího vývoje.

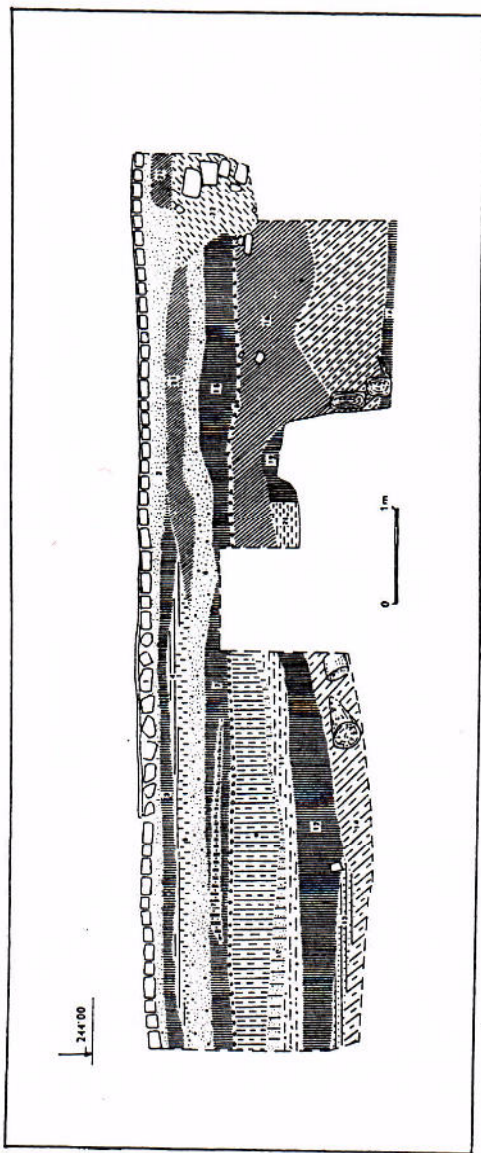
Archeologické poznání historie domu čp. 41/I řešil záchranný výzkum na staveništi přístavby k budově čp. 43/I vyvolaný aktivitami firmy Ekosan. Zmíněná plocha těsně přiléhá z východní strany k ploše plánované archivní budovy.

K pozemku budoucího archivu náleží také přilehlý úsek parkánu, jehož zpustlý prostor má být upraven. Sonda položená v ploše parkánu měla nejen přispět k archeologickému poznání tohoto areálu, ale také určit rozsah dochované archeologických situací, které by neměly být v žádném případě narušeny při plánovaných úpravách.

2. Výzkum v ploše domu čp. 39/I (sonda X)

Archeologický výzkum na plochách zaniklých domů nabízel jen omezené možnosti, protože byly většinou podsklepeny, dokonce v několika patrech (např. dům čp. 39/I.). Shodou okolností se archeologicky nejdůležitější nepodsklepená plocha nacházela na ploše domu čp. 39/I. Zmíněný dům se vyznačuje zadní polozahloubenou komorou, do níž podle popisu domu z r.1926 vedl gotický portál (Pochobradský 1926). Dispozice analogická domu čp. 39/I. byla v případě domu čp. 37/I., který byl jako jediný z domů na staveništi nového archivu podroben stavebněhistorickému výzkumu (Lancinger - Muková 1995), datována již do 14. století. Plocha chodbičky domu čp. 39/I nabízel možnost ověřit tento poznatek také archeologicky.

Poznatky o domě čp. 39/I byly kusé. K dispozici byl demoliční plán z roku 1986, který pomohl vymezit nepodsklepenou část. Důležité bylo, že tato plocha přiléhala ke vstupní části již zmiňované polozahloubené komory. Popis domu z roku 1926 (Pochobradský 1926) svědčil o tom, že dům obsahoval gotické stavební články a byl přestavován renesančně a barokně. Určitým výrazem kvality dispozice byl záměr evidovat tento dům jako chráněnou památku. Zanedbaná údržba však přispěla k jeho zřícení, následované demolicí. Písemné zprávy o domu jsou velmi pozdní, až k roku 1730.

Tab. 4: Hradec Králové, Malé náměstí, jižní profil.
Pl. 4: Hradec-Králové, Malé náměstí, S section.

V sondě, situované v chodbičce před zmíněnou komorou, byla nejprve vybrána stavební suť (kontext 10101) a odhalená situace začištěna. Bylo zjištěno, že chodba domu byla vydlážděna cihelnou dlažbou do nekvalitní malty (kontext 10102, podklad 10103, 10112, 10113). Z důvodu získání kvalitních řezů stratigrafiemi byla plocha rozčleněna na tři části (Xa, Xb, Xc), které byly zkoumány samostatně. Stratigrafický vývoj je však možné snadno propojit a rekonstruovat celistvě. Na základě těchto zkušeností se podařilo zjistit následující:

Podloží archeologických situací je spraš (kontext 10122), na níž se uložila poměrně mocná pravěká kulturní vrstva (kontext 10109) slezskoplatěnického stáří. Zjištěn byl také fragment pravěké (slezskoplatěnické) kulturní jámy (kontexty 10511, 10127). Pak následoval v osídlení dlouhý hiát. Další etapu osídlení můžeme datovat až do 12. - 13. století. Přísluší jí část rozměrného zahlobeného objektu na rozhraní parcel domů čp. 39/I. a 40/I. (kontexty 10505, 10110) a snad také kúlová jáma na opačném konci sondy (kontexty 10510 a 10130). Dalším výrazným prvkem je rozsáhlá, v půdorysu pravděpodobně oválná odpadní jámka (kontext 10501, výplň kontexty 10107, 10108, 10117, 10118, 10119, 10121, 10126, 10128, 10129), datovaná do 14. století. Její situování v půdorysu pozdějšího domu prakticky vylučuje existenci rozsáhlejší stavby v tomto místě.

Znamená to, že obytný dům této etapy byl rozsahem malý. Je otázka, zda byl zděný. Nemohl být situován v zadní části parcely, protože tam jeho pozůstatky výzkum v roce 1996 nezachytil. Odpadní jámka byla zasypána vrstvami s hojnými stopami ohně, snad tedy zkoumanou plochu postihl požár. V další fázi zde stála dřevěná stavba, z níž výzkum zjistil část podlahy (kontexty 10503, 10116). Snad nepochybíme, když ji budeme považovat za nejstarší doloženou etapu obytného domu na místě čp. 39/I. Do jaké míry souvisí s touto etapou, datovanou snad také ještě do 14. století, existence lochu (kontext 10131), který byl zjištěn pode dnem zmíněné odpadní jámky, není zcela zřejmé. Pozdější vývojové etapy s existencí lochu již kolidují. Vyhlobení lochu a jeho pravděpodobné nedostatečné zpevnění způsobilo prosedání výplně jámky 10501 do jeho prostoru, doložené prolomením části stropu lochu a rozpraskáním sprašového podloží v okolí. Prosedla se také příslušná část podlahy (kontext 10116) dřevěné stavby.

Nejstarší kamennou etapu dokládají základové partie dvou zdí, zahlobené do pozůstatků zmíněné dřevěné stavby s podlahou. Směrem jižním to bylo severovýchodní nároží sklepa pod přední částí domu čp. 39/I. (kontexty 10506, 10903, 10123). Směrem severním to byla jižní obvodová zeď polozahlobené komory (kontexty 10507, 10901, 10120). Obě zdi byly stavěny z kamene na jíl. K vyhloubení a výstavbě obou zdí došlo v 15. století, je tedy kamenná zástavba prokazatelně doložena až pro toto poměrně pozdní období.

Další vývoj je již spojen s přestavbami a opravami domu čp. 39/I. Jižní zeď komory byla někdy v 16. - 17. století v základu upravována (souvisí s ní

výkop - kontexty 10504, 10111, 10106 - a jizva ve zdi 10908). Následovalo nazdění a zesílení zdi komory smíšeným zdímem na maltu (kontexty 10906, 10905). Teprve do této zdi byl vložen portál, označený v popisu z r. 1926 jako gotický. Současný výzkum z něho našel jen práh a spodní část jedné neprofilované stojky. Jsou-li tyto stavební fragmenty gotické, musely být ve zdi užity až druhotně. Výzkum pak doložil ještě několik drobnějších novověkých stavebních zásahů (kontexty 10904, 10125, 10112).

Celkově lze shrnout, že výzkum prokázal poměrně pozdní vznik kamenného domu (až v 15. století) a zproblematizoval i podobné časové určení pro jiné domy (např. zmíněný dům čp. 37/I.). Celkově je zajímavé, že z žádného ze zaniklých domů neznáme architektonický detail, který bychom mohli zařadit do 14. století.

3. Výzkum na ploše přístavby k domu čp. 43/I

Základní příčinou výzkumu byl projekt přístavby k domu čp. 43/I, který je součástí jeho rekonstrukce. Uvedený záměr nabízel možnost získat alespoň orientační poznatky o archeologické situaci na parcelách zbořených domů čp. 41/I a 42/I. Přístavek měl zaujmout plochu zaniklého nevelkého přístavku domu čp. 43/I (původní jeviště přilehlého sálu v tomto domě) a dále zadní část parcely domu čp. 41/I. Z tohoto nového přístavku má být vybudován koridor, umožňující propojení přístavku se sklepními prostory pod čp. 43/I. Tento koridor prochází severozápadním rohem parcely domu čp. 42/I.

Vzhledem ke kapacitním, časovým a finančním možnostem byla zvolena varianta plošně omezené sondáže, která měla protnout plochu parcely domu čp. 41/I ve směru S-J. Na ploše parcely čp. 42/I bylo pro sondu zvoleno místo, kde měl být stavební zásah nejhlubší. Na přání investora nebyla hloubkově zkoumána situace na ploše přístavku čp. 43/I vzhledem k narušenému zdívu domu a narušeným základům v těchto místech.

3.1. Sonda I (plocha domu čp. 41/I)

Dům čp. 41/I zaujímal velmi malou parcelu, nejmenší parcelu z celé šestičky zbořených domů čp. 37/I až 42/I, kterou (postupně ?) v úplnosti zaujal. V 19. století byl značně přestavěn a v dochovaném plánu z roku 1924 (Archiv Stavebního úřadu v Chrudimi) nelze vystopovat původní dispozici. V popisu z roku 1926 (Pochobradský 1926) se připomíná „sklep starý ...s kamenným ostěním, půlkruhovým v horní části“, který se však blíže nelokalizuje. V roce 1970 se připomíná „sklep, skoro čtvercového půdorysu s půlkruhovou valenou klenbou, vzadu po levé straně dispozice, je gotický ...“. Na dochovaném plánu, který zachycuje velmi přesně řadu detailů, však žádný sklep zaznamenaný není, a to ani na řezu, který tento plán doplňuje, přestože řez je veden také místem sklepa a rekonstrukce doložená tímto plánem by se odehrávala přímo nad jeho klenbou.

Kromě tohoto sklepa, o němž byly k dispozici rozporné informace, se v do-

mě zřejmě nedochovaly žádné středověké konstrukce, dům byl hodnocen jako víceméně novostavba po roce 1850 (Líbal - Macháčková 1970). Písemně se dům poprvé zmiňuje v roce 1723.

Archeologická situace v sondě I ve východní části parcely o rozměrech 9,5 x 2 m se rozpadá na dva víceméně samostatné úseky. Podloží (tj. člověkem již nedotčené situace) bylo dosaženo pouze v jižní části sondy. Tvoří je zde spraš (obdobně jako ve všech sondách v okolí), a to v hloubce cca 240 cm od současného povrchu. Nejedná se však o původní úroveň, z pozorování vyplývá, že její povrch musel být původně výše a byl snížen činností člověka. O kolik, není vzhledem k omezené ploše sondy zřejmé.

Do podloží (kontext 11029) se zahluhovaly tři jámové objekty. Nejstarší z nich (výkop - kontext 11505) neposkytl žádný archeologický materiál, podle charakteru výplně by mohlo jít i o objekt pravěký. Dalším objektem (11503) byla část jámy z mladohradištního období (11. - 12. století), porušená jen o něco málo mladším objektem (11504) nejasného charakteru, protože do zkoumané plochy zasahoval jen malou částí.

Pak následovala dosti razantní terénní úprava, spojená s hloubením plošně rozsáhlejšího zásahu, zaujímajícího (a přesahujícího) plochu jižního dílu sondy. Hloubením tohoto zásahu byly odstraněny nejen horní části všech tří výše zmíněných starších objektů, ale také snížena úroveň sprašového podloží. Jednalo se o hluboký zásah s rovným dnem (podlahou?), snad charakteru polozemnice. Z doby užívání pochází tenká vrstvička na dně (kontext 11027), ostatní výplň se do něho dostala až během zániku (kontexty 11026, 11024, 11025, 11023, 11021, 11020, 11019, 11018 a snad také 11022). Jejich archeologická náplň je víceméně jednotná a lze ji datovat do pokročilejšího 13. století (přítomnost světlé červeně malované keramiky). Objekt/zásah tak hloubkově pokrývá podstatnou část stratigrafie v této části sondy. Jaký měl význam pro počátky zástavby na parcele domu čp. 41/I, není zřejmé.

V severní části sondy, u zdi domu čp. 43/I, hloubku člověkem nedotčeného terénu neznáme. Jako nejstarší uložení byly registrovány dvě vrstvy sídlištního charakteru (11003 a 11004) ze 14. století. Do nich se zahluhuje výkop (11501) pro postavení zdi (11901), která tvořila obvodovou zeď zaniklého domu čp. 41/I. Z celkových souvislostí vyplývá, že se tak stalo v pokročilejším 14. století nebo na přelomu 14. a 15. století. Počátky domu čp. 41/I jsou tedy v gotickém období. Stejněho stáří pak je i valená klenba (11902) sklepního prostoru, zavázaná z jižní strany do zdi 11901. Zmíněný sklep prořezala sonda ve směru S-J v celé šířce, která u jeho dna činila cca 5 m. Zatímco na severní straně přiléhal k obvodové zdi domu, na straně jižní byl založen (výkop 11502) do hlinitých zvrstvení a nebyl zavázán do žádné zdi. Vzhledem k nesoudržnosti záspy sklepa bylo možno ověřit, že sklep zabíral celou šířku domu (na rozdíl od informace z průzkumu z roku 1970). Na klenbě sklepa byl uložen izolační klenební zásep (kontexty 11007, 11009 a 11010), který lze považovat za nej-

mladší dochované části středověkých situací v ploše domu čp. 41/I.

S přestavbou v 19. století souvisí fragment zdi (11905) v jihozápadním rohu sondy, stejně jako mohutný trám (základ zaniklé příčky?) u zdi 11901. Ostatní situace pak vznikly při demolici objektu v 80. letech tohoto století (kontexty 11001, 11002, 11005, 11006, 11008).

Fragment situace s důležitým vztahem k domu čp. 43/I byl zjištěn ve stěně pod zdí v severovýchodním rohu sondy. Jedině zde se dochovalo svědectví o dalším terénním vývoji, protože jinde na ploše zaniklého přístavku domu čp. 43/I byl původní terén odbagrován při jeho demolici. Na sídlištní vrstvy 14. století (11003, 11004) zde nasedá kvalitní valounová dlažba (11012) a ještě mladší sídlištní vrstvy (11016, 11015, 11013), uzavřené požárovou vrstvou (11017). Již během odkryvu v srpnu 1997 byla tato situace interpretována tak, že zde původně existoval kvalitně vydlážděný dvorek, který původně náležel (stejně jako celá západní třetina domu čp. 43/I) k parcele domu čp. 41/I. Rozvrh parcely (a přibližně také plocha) by tak byl stejný jako u všech dalších domů situovaných západně (tj. 37/I až 40/I).

Tento předpoklad se potvrdil při sledování hloubení základových rýh pro novou přístavbu v říjnu 1997. Bylo zjištěno, že zmíněná dlažba je zde narušena nejméně třemi odpadními jímkami (11510, 11511 a 11512), předběžně datovanými do 14. až 16. století. Dvě z těchto jímek (11510 a 11511) překrývá výše zmíněné spáleníště (11017). Teprve do něho byly zahloubeny základy západní třetiny domu čp. 43/I a i ty vykazují složitější vývoj, znečitelněný při nedávném statickém zajišťování narušeného jihovýchodního nároží domu. Podle výsledků stavebně historického průzkumu byla západní část čp. 43/I postavena v 17. století, snad tedy v této době přešel původní dvorek domu čp. 41/I do vlastnictví majitelů domu čp. 43/I. Celá situace odráží složité prostorové poměry, dané stísněným areálem na nároží dvou ulic (Filištínské a Fortenské), kde nemohly být vyměřeny parcely běžné velikosti. Archeologie zde zároveň doplnila poznatky stavebně historického průzkumu.

3.2. Sonda II (parcely domu čp. 42/I)

Nárožní dům čp. 42/I uzavíral frontu zbořených domů do Filištínské ulice. Od domu se nedochoval žádný plán, existuje pouze nejasný náčrt z roku 1962 (Archiv Stavebního úřadu v Chrudimi), neodpovídající popisu domu z r. 1926 (Pochobradský 1926). Je však zřejmé, že původně šlo o gotickou dispozici, posléze vícenásobně přestavovanou. Součástí stavební historie byla také kvalitní pozdně gotická etapa, charakterizovaná honosnými okenními a dveřními ostěními, z nichž jedno bylo již před delší dobou částečně vyjmuto a přemístěno do Okresního muzea v Chrudimi. Dům byl zčásti podsklepen, ale nelze přesně určit, v které části této rozlehlé dispozice se sklepy nacházely. Pro účely výzkumu není však tato informace zásadní, protože archeologický výzkum měl zasáhnout bývalý dvorek, situovaný do severozápadní čtvrtiny přibližně čtver-

ové parcely. Ten však mohl vzniknout až druhotně nebo být během své existence zastavěn, na nejstarším katastrálním plánu Chrudimí z roku 1839 není žádný dvorek zaznamenán. Tento dům se poprvé připomíná v roce 1579 (Libal - Macháčková 1970).

Sonda II o rozměrech 2,5 x 2 m byla vyměřena ploše bývalého dvorku zaniklého domu čp. 42/I, u jižní zdi domu čp. 43/I, a to u jeho nejstarší, gotické části. Nálezová situace, dokumentovaná v této sondě, je zjednodušeným průřezem celkové stratigrafické situace, známé z plochy výzkumu v roce 1996 (domy čp. 37/I až 40/I). Podloží je také zde spraš, jejíž nejvyšší úroveň byla zjištěna v hloubce cca 160 cm od současného povrchu. Dá se předpokládat, že tato úroveň odpovídá původní situaci a nebyla příliš snížena druhotnými lidskými zásahy.

Nejstarší části archeologické situace je pravěký jámový objekt (výkop 12506), datovatelný do období slezskoplatěnické kultury. Dalším dokladem osídlení je příkop, chronologicky zařazený do 9. - 10. století., který byl článkem opevnění slovanského hradiště. V sondě II z něho byla zachycena část jižního okraje (12505) a část výplně (12031, 12024).

Další etapa je již spojena s existencí přemyslovského správního hradiště a v sondě zanechala stopu v podobě sídlištního souvrství (vrstvy 12023, 12022, 12030, 12018 a 12034, objekty - 12504, 12503). Datovat ho můžeme do 11. a 12. století. Svědectvím o kontaktech s jinými částmi Čech je nález zlomku keramiky s kalichovitou profilací okraje, který byl nesporně vyroben v Praze.

Další vývoj dokumentuje situaci, vzniklou po lokaci města a vyměření jednotlivých parcel. Zachycuje výsek typické sídlištní situace, jaké se vytvářely na plochách za jednotlivými domy a pozdějších dvorcích. Máme zde odpadové a vyrovnávací vrstvy (kontexty 12008 - 12014 a 12021), proložené objekty různého charakteru (trativod zjištěný ve vrstvě 12021, žlábek /?/ - výkop 12502). Nejmladším objektem, zabírajícím větší část plochy sondy, byla odpadní jímka (výkop 12507) datovaná do 16. století. Původně byla čtvercového či lehce obdélného tvaru a stěny byly obloženy dřevěnou konstrukcí. Dosahovala značné hloubky (minimálně 3,3 m, níže bylo vybírání ze statických důvodů zastaveno, spodní část výplně by měla zůstat zachována pode dnem stavební jámy).

Ostatní situace (12001, 12002, 12003, 12004 a 12005) mají souvislost s demolicí domu čp. 42/I, která přinesla také cca 1,5 m hluboký zásah do starších terénů (výkop 12501). Vznikl pravděpodobně při bagrování a odklizení sutě ze zbořeného domu. Sonda nemohla zkoumat vztah souvrství a zdi domu čp. 43/I, která je v tomto místě určena jako gotická. Zjištěna byla totiž poměrně mohutná cihelná přízdívka ke zdi domu s betonovým základem, kterou je možno podle celkové situace považovat za zpevnění jižní zdi domu, budované po demolici domu čp. 42/I (tedy někdy po roce 1962, v tomto roce dům čp. 42/I ještě stál). Původní vztah archeologických situací a gotické zdi domu tak byl přerušeno a nelze ho posoudit.

4. Parkán (sonda P)

O prostoru parkánu nebyly před archeologickým výzkumem žádné určitější poznatky. Zřejmé bylo, že hlavní městská hradba byla velmi silně rekonstruována v minulém století, jak svědčil líc z pravidelných pískovcových kvádrů. Parkánová hradba byla také značně novodobě upravována, její koruna při tom byla zřejmě dosti snížena, jak dokládá nelogický terénní zlom v parkánu a jeho svažitý průběh.

Archeologická sonda v parkánu byla shodou okolností umístěna také pod parcelou zaniklého domu čp. 39/I. Její situování vyplynulo z faktu, že část parkánu směrem západním byla blokována stavební činností (opravou městské hradby). Sonda byla vyměřena napříč parkánem a měla rozměry 4x1 m.

Stratigrafická situace v sondě byla poměrně jednoduchá. Na téměř rovné sprašové podloží (kontext 110) nasedala mocná (až 60 cm) pravěká (slezskoplatěnická) kulturní vrstva. Její kontinuální průběh svědčí o tom, že eventuální pravěké opevnění/ohrazení chrudimské ostrožny se nacházelo ještě severněji. Zde existující terény však byly kompletně odstraněny při stavbě parkánové hradby. Existovalo-li nějaké pravěké (slezskoplatěnické) opevnění, nemohlo být příliš mohutné.

Další vývoj je již spojen s existencí středověkého opevnění. Hlavní městská hradba je díky výzkumu v roce 1996 datována již do 2. poloviny 13. století. K tomuto poznatku nemohl výzkum v parkánu nic dodat, protože prostor před lícem městské hradby byl zcela vyplněn základem půlválcové bašty (kontext 901), tvořící integrální součást opevnění. Její současnost či eventuální nesoučasnost s hlavní městskou hradbou nebylo možno posoudit, tento vztah byl v prostoru sondy zničen mladším zásahem. S postavením bašty souvisí také vkop do pravěké vrstvy (kontext 111) a vrstva stavebního odpadu před baštou (kontext 109). Během existence bašty se v parkánu neuložily žádné vrstvy nebo byly v průběhu dalšího vývoje odstraněny. Přímo na kontextu 109 leží vrstva stavební destrukce (kontext 106), snad související s bořením bašty. Následující vrstvy již baštu překrývají a vyrovnávají povrch parkánu (kontexty 105, 104, 102) a můžeme je datovat do novověku. Ještě mladší je obložení vnějšího líce hlavní městské hradby pískovcovými kvádry, datované do 19. století. Vývoj v parkánu uzavírá zahradní úprava (kontext 101).

5. Závěr

Archeologický výzkum na staveništi nové budovy Okresního archivu v roce 1997 uzavřel zdejší terénní výzkumnou aktivitu. Doplnil naše poznání plošně omezeným výzkumem v prostoru zaniklých domů. Alespoň v jednom případě doložil překvapivě pozdní vznik kamenné stavby (až v 15. století) a zpochybnil tím i závěry provedeného stavebně historického průzkumu v domě čp. 37/I., který měl stejnou dispozici.

Na ploše nově budované přístavby k domu čp. 43/I přinesl výzkum závaž-

né poznatky o počátku a vývoji domu čp. 41/I (tedy jeho gotickém stáří), což je první archeologické ověření stáří původní zástavby ve Filištínské ulici. Velmi důležitým poznatkem je také doložená změna rozvržení parcel mezi čp. 41/I a 43/I, kterou nelze při absenci písemných pramenů zjistit jiným způsobem.

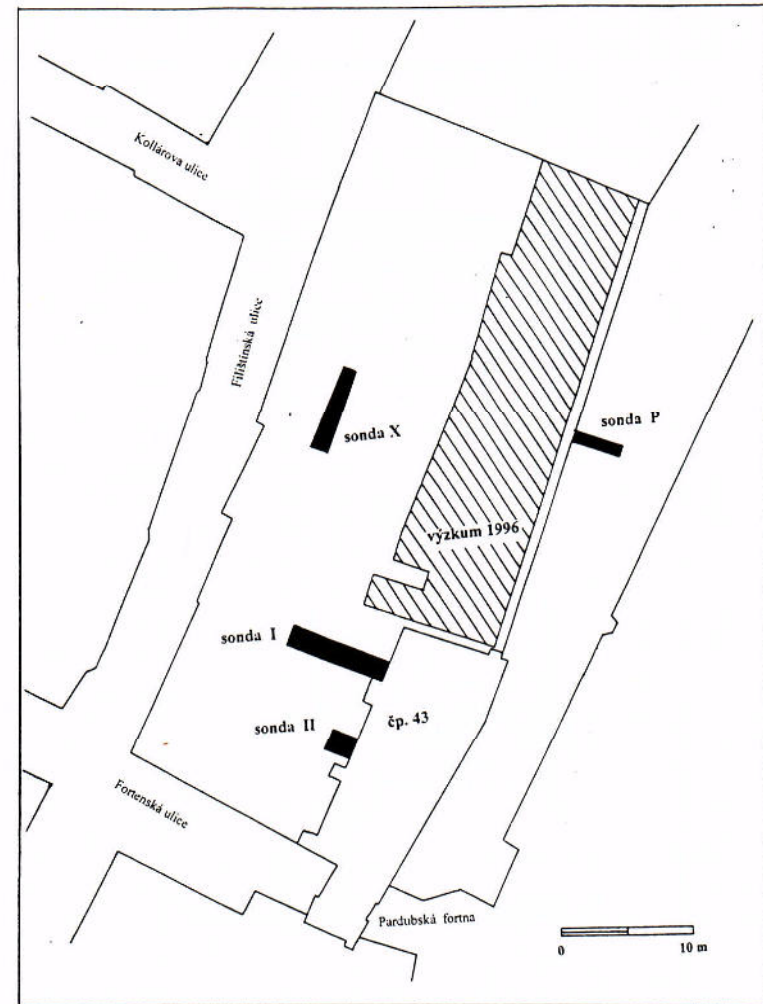
V parkánu doložil důležité nálezové situace, které musí jakákoliv pozdější úprava respektovat. Nabízí se zde možnost alespoň náznakového obnovení nalezené bašty, která by dnes poněkud zpustlý areál oživila a obohatila.

Referované akce uzavírají terénní aktivitu na plošně nejrozsáhlejším archeologickém výzkumu, který byl v Chrudimi proveden. Obrovský soubor materiálu a poznatků, který byl získán, musí být rozhodně zpracován a zpřístupněn vědecké i laické veřejnosti. Současné nevyjasněné financování podobných staveb vede k variantě řešit tento problém pomocí grantového projektu. Ten byl podán a přidělen, ovšem drastická redukce požadovaných finančních prostředků nerysuje zpracování v růžových barvách.

Literatura:

- Frolík, J. - Sigl, J. 1997: Předstihový archeologický výzkum v Chrudimi - Filištínské ulici na staveništi nové budovy Okresního archivu v roce 1996, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 23, 86-95.
- Lancinger, L. - Muková, J. 1995: Chrudim - Filištínská čp. 37/I. Stavebněhistorický průzkum SÚRPMO. Praha.
- Líbal, D. - Macháčková, J. 1970: Chrudim - stavebně historický průzkum města I, rkp. v archivu SÚRPMO Praha.
- Pochobradský, F. 1926: Staré domy chrudimské, Vlastivědný sborník východočeský III, 94-99.

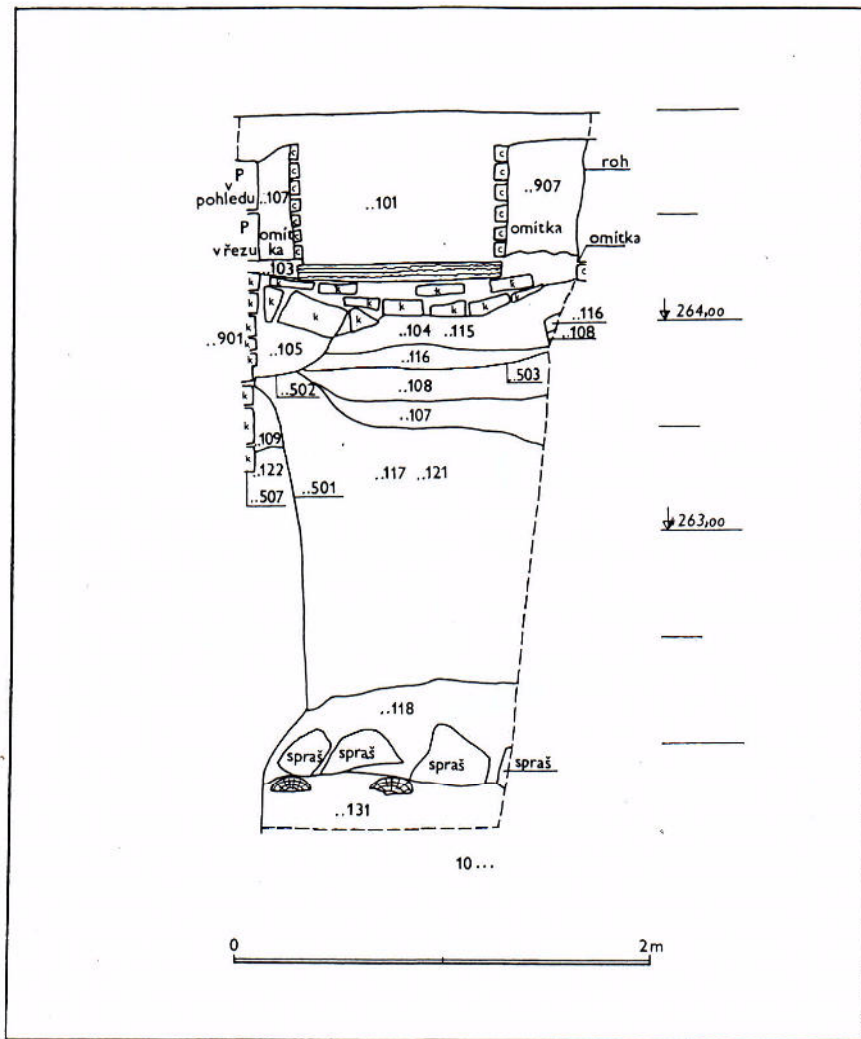
Jan Frolík, Jiří Sigl: Continuation of archaeological excavations at Chrudim, Filištínská ulice in 1997. In 1997, three spots were excavated. A trench sunk into the area of house No. 39/I surprisingly allowed to date the beginnings of the house's stone phase as late as the 15th century. A wooden structure preceded the masonry building here. Excavation at the site of a demolished house No. 41/I identified a vaulted masonry cellar from the end of 14th century as the house's oldest part and documented a complex development sequence in the courtyard of this house joined in the post-medieval age to the adjacent house No. 43/I. Another sounding in the outer-ward area brought to light a demolished semi-cylindrical bastion belonging to the city fortification. Prehistoric (Final Bronze- and Early Iron Ages, Silesia-Platěnice culture) deposits were so heavily disturbed by post-medieval interferences that no suggestions of the possible existence of a fortification of this age may be put forward.

Tab.1: Chrudim. Filištínská ulice. Situování jednotlivých sond v ploše staveniště.

Pl. 1: Chrudim, Filištínská ulice (Philistines' Street). Situation of the individual trenches within a building site.

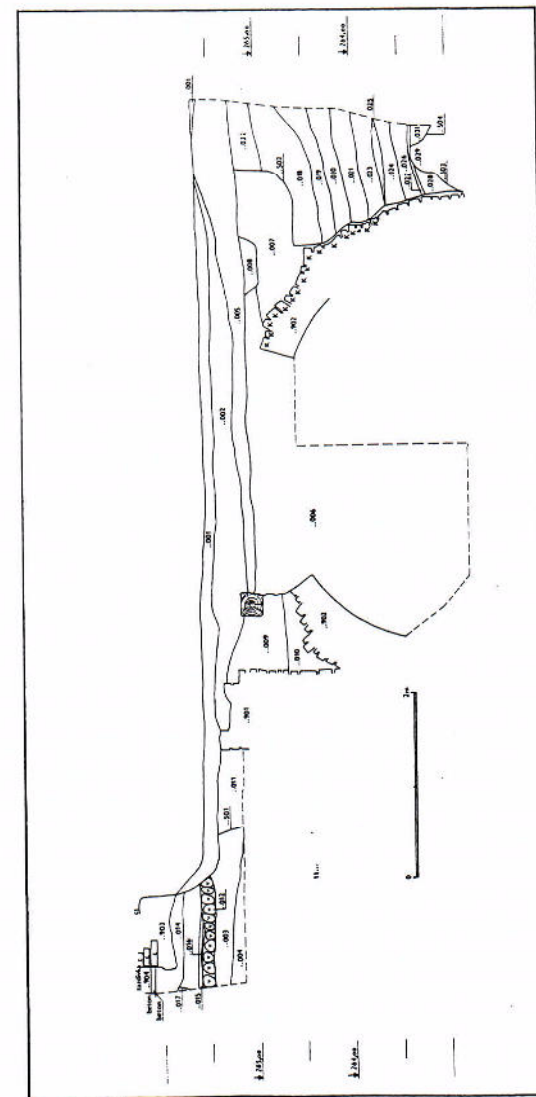
Tab. 2

Tab. 2: Chrudim, Filištinská ulice čp. 39/I. Sonda X-B, východní profil. Popis jednotlivých kontextů uveden v textu.

Pl. 2: Chrudim, Filištinská ulice No. 39/I. Trench X-B, E section. Description of individual contexts given in text.

Tab. 3

Tab. 3: Chrudim, Filištinská ulice, čp. 41/I. Sonda I, východní profil. Popis jednotlivých kontextů uveden v textu.

Pl. 3: Chrudim, Filištinská ulice No. 41/I. Trench I, E section. Description of individual contexts given in text.

NÁLEZ STŘEDOVĚKÉ KERAMIKY V OKOLÍ KOSTELA SV. VOJTĚCHA V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ

Pavel Rous

V r. 1996 byl v rámci stavebních úprav havlíčkobrodského kostela sv. Vojtěcha, situovaného v areálu zrušeného hřbitova, realizován kanalizační systém pro odvod srážkové vody z uvedeného objektu (Tab. 1). Příslušná rýha o š. 35 cm a hl. 1,0 až 1,3 m byla vedena okolo téměř celého půdorysu kostela, 30 až 60 cm od paty jeho zdiva. Rýha dále pokračovala jižním směrem a ve vzdálenosti cca 30 m od kostela, v jihovýchodním rohu hřbitova, byla zakončena trativodní jámkou. Podmínky pro sledování stěn rýhy byly značně ztíženy mimořádně proschlou a sypkou zeminou zastoupenou často v celé výšce profilu, místy i spleť stromových kořenů. V průběhu stavební akce, tj. 6. - 11. 6. 1996, i po jejím skončení byla dokumentována následující nálezová, nebo jen blíže zkoumaná místa č. 1 až 11 (Tab. 1):

1 - Úsek rýhy podél západní zdi sakristie a jižně od kostela: na stěnách rýhy nepozorovány v hnědé slabě písčité hlíně žádné náznaky stratigrafického členění. Při západní stěně sakristie rýha částečně protнула v d. 2,0 m a hl. od 0,8 m až ke svému dnu výraznou kumulaci (depozitum?) lidských kostí.

Nálezy (na povrchu výhozu): 9 zl. keramiky, z toho 8 zl. výdutí zhruba z 2. pol. 13. až 14. stol., 1 zl. okraje (neglazovaný) z 16. - 17. stol.

2 - Úsek rýhy podél jižní zdi lodi: od úrovně povrchu terénu do hl. 65 až 85 cm ověřena hnědá písčitohlinitá vrstva s četnými kameny, stopami vápna, zl. kostí a prejzů. Nasedala bez markantního předělu na podložní kamenitopísčité horizont se zvětřalou horninou, vyznačující se deskovitou odlučností.

Nálezy (na povrchu výhozu): 5 zl. keramiky z 13.- 14. stol., z toho 1 okraj hrnce (Tab. 2:1), jehož průměr patrně přesahoval 20 cm. Povrch jemně drsný, šedého zbarvení s okrovohnědavým nádechem a nevýraznou jemnou stříbřitou slídou. Materiál teple šedý až tmavošedý, tvrdě vypálený, drobně až jemnozrný, se slabou příměsí tuhy a jemně stříbřité slídy; 1 drobný zlomek silnostěnné (s. 12 mm) výdutě okrovošedého povrchu a tmavošedého, drobnozrného tvrdě vypáleného materiálu s příměsí jemně stříbřité slídy a nevýraznou příměsí tuhy; dále 1 okraj hrnce, 2 výdutě.

3 - profil na stěně rýhy rozšířená až ke zdivu severozápadního nároží lodi (Tab. 2:5, tečkovaně zde zakresleny nejasné úseky stratigrafického rozhraní).

Stratigrafie:

1 - sypká šedá hlína, ve svrchní partii šedočerná, s kameny a částmi cihel

2 - bělavá až bělošedá písčité se zrny vápna

3 - okrovošedá písčité vrstva

4 - tmavohnědošedá písčité hlína s kamenky. Na bázi přítomnost četných drobných zl. keramiky (vyznačeno šrafováním), což asi dokládalo na profilu jinak se neprojeví samostatnou vrstvou

5 - okrovohnědé písčito kamenité zvětralínové podloží s bloky rozpadlé horniny

Nálezy (získané testováním vrstvy 4): 18 zl. keramiky zařaditelných zhruba od sklonku 13. do 1. pol. 14. stol. Jedná se o fragmenty o velikosti 1 až 3 cm, s absencí tuhy a slídy. Jeden z nich určen jako okraj pokličky.

4 - úsek rýhy mezi severozápadními nárožími lodi a předsíně: od úrovně povrchu až po dno rýhy pozorována jednodílná sypká šedohnědá hlinitopísčité vrstva s četnými kameny, úlomky kostí a prejzů. Podloží nebylo zachyceno.

Nález (na povrchu výhozu): 1 zl. keramiky z 13. stol., okraj hrnce (Tab. 2:3) s průměrem 20 cm. Povrch šedohnědý, jemně drsný se stopami po obtáčení a uhlazování. Materiál černošedý, drobnozrný, s výraznějšími bělavými zrny ostřiva, bez příměsí slídy (přítomnost tuhy sporná), tvrdě vypálený.

5 - úsek rýhy podél severní zdi předsíně: od úrovně povrchu až po dno rýhy v hl. 1,2 - 1,3 m pozorována jednodílná sypká šedohnědá hlinitopísčité vrstva s četnými kameny, úlomky kostí a prejzů. Podloží nebylo zachyceno. Při severozápadním nároží předsíně bylo základové zdivo sledováno až do hl. 1,4 m, aniž se narazilo na základovou spáru.

Nálezy (na povrchu výhozu): 7 zl. keramiky, z toho 1 okraj hrnce (Tab. 2:4) neurčeného průměru. Povrch jemně až středně drsný, bělavě okrový až běžový, místy našedlý a s cihlově načervenalým nádechem. Materiál šedookrový, drobnozrný s ojedinělými zrny ostřiva o velikosti 1 - 2 mm, bez příměsí slídy a tuhy, tvrdě vypálený (13. stol.); dále 2 výdutě (2. pol. 13. až 14. stol.), 2 uvnitř glazované okraje a 2 výdutě, z nichž 1 uvnitř glazovaná (16. - 17. stol.).

6, 7 - úseky rýhy podél severní až východní zdi presbytáře: ve stěnách rýhy (hl. 1,0 m) patrná pouze jednodílná sypká tmavohnědá slabě písčité hlína, obsahující podle nálezů ve výhozu úlomky kostí, omítky a recentní nálezy.

Nálezy (na povrchu výhozu): 3 zl. keramiky, z toho 1 okraj hrnce (Tab. 2:2), s průměrem cca 21 cm. Povrch hnědošedý, vně s cihlově načervenalým nádechem, jemně drsný, na obou stranách patrná jemná stříbřité slída. Materiál světle okrovošedý, drobně až střednězrný, se sporným zastoupením slídy, bez příměsí tuhy, středně až tvrdě vypálený, na lomu patrná na lícové straně povrchová hnědá vrstvička (13. stol.); dále 1 dno s podsýpkou (2. pol. 13. až 14. stol.) a 1 výdut' (16. - 17. stol.).

8 - část úseku rýhy: od úrovně povrchu terénu do hl. 1,0 m registrována sypká šedohnědá hlína obsahující drobné úlomky kostí. Nasedala na světle okrovohnědou písčitohlinitou vrstvou (testována: nálezy nezjištěny) dosahující dna rýhy v hl. 1,1 - 1,2 m.

9 - část úseku rýhy: pod svrchní 30 - 40 cm silnou světle okrovohnědou

sytkou písčitohlinitou vrstvou (testována: nálezy nezjištěny) registrována písčito kamenitá okrovohnědá vrstva, do níž místy vystupovaly bloky zvětralé horniny.

10 - výkop trativodní jímky (půdorys 2,3 x 2,1 m, hl. 1,8 m): pod svrchním sytkým nečitelným souvrstvím (15 - 20 cm) následovala do hl. 1,3 m pod úroveň terénu šedoohnědá písčito hlinitá sytká vrstva s šedočernými zónami a skvrnami. Obsahovala ojedinělé kameny, zl. cihel a prežů. Tato patrně navážková vrstva nasedala na okrově hnědé písčito kamenité podloží vzhledu silně zvětralé ruly. Linie povrchu podloží se skláněla k J souhlasně se spádem povrchu terénu. V průběhu hloubení ani při testování vrstev nebyl zaznamenán žádný nález. Až později, naposledy v dubnu 1997, byly z opršelého zbytku výhozu posbírány a vybrány střepy keramiky.

Nálezy: 27 zl. keramiky, z toho 1 výduť s výraznou (třpytivou) příměsí slídy a tuhy v materiálu, na vnějším povrchu jemný šedoohnědý přetah se slídou (13. stol.); 1 výduť šedoohnědonačervenalého jemně drsného povrchu, hnědočervený drobnozrný materiál s příměsí jemné slídy (13. stol.); 1 okraj hrnce z tuhového materiálu, vně okrový přetah se slabou příměsí slídy (2. pol. 13. stol.); 1 zlomek ze stěny a dna masivní zásobnice z hrubozrného tuhového materiálu s červenohnědým přetahem na líci (13. až 1. pol. 14. stol.); 4 výdutě s výzdobou (rytá šroubovice, izolovaný žlábek, vývalky, vseky v ose vnější strany páskového ucha), (2. pol. 13. - 1. pol. 14. stol.); 2 okraje (hrnec, poklička), 1 dno, 6 výdutí (2. pol. 13. - 14. stol.); 2 okraje (hrnec, poklička) a 5 výdutí (14. stol. až 1. pol. 15. stol.); dále 1 výduť (redukční keramika), 15. - 16. stol.), 1 výduť (světlá keramika, 15.- 16. stol.), 1 neurčitelný zlomek kachle glazované (17. - 18. stol.).

11 - Nálezová plocha na povrchu zaházeného výkopu neznámého účelu:
Nález: 3 drobné zl. keramiky (2. pol. 13. až 14. stol.)¹⁾

Kostel sv. Vojtěcha v Havlíčkově Brodě stojí západně od vrcholné středověkého centra města, u pravobřežní terénní hrany nad nivou řeky Sázavy. Architektura kostela pochází z 2. pol. 16. a poč. 17. stol. (Sommer 1996, fol. 2), což odpovídá i první přímé písemné zmínce z novověku (Macek - Rous 1993, 7). Odůvodněně se předpokládá, že kostel byl postaven v místě starší svatyně stejného zasvěcení a neznámé podoby, doložené vícekrát v nejstarší městské knize z let 1379 - 1384 (Sochr 1988, 9, 25). Od této skutečnosti je odvozována hypotetická poloha předlokačního Brodu (naposledy Macek - Rous 1993, 5; Sochr - Sochrová 1992, 10; odmítnutí tohoto názoru Kuča 1997, 55), jenž podle širšího kontextu vznikl jako etapová osada na Haberské cestě na sklonku 12. století (Měřinský 1990, 132). Další argumenty pro diskuzi o zdejších předlokačním osídlení snad vyplynou jednak ze zpracování dokumentace a nálezů ze sondáže v interiéru kostela (výzkum autora v l. 1985 - 1990), jednak z výsledků stavebně historického průzkumu provedeného ing. Janem Sommerem v r. 1996.

Přestože soubor zl. keramiky získaný v r. 1996 v blízkém okolí svatovojtěšského kostela pochází převážně z výhozu zeminy, navíc ještě předtím pře-
vrstvené buď v důsledku pohřbívání, terénních úprav nebo stavebních akcí spojených s kostelem, obsahuje nejméně 4 zlomky (Tab. 2:1-4), které se vymykají profilem okrajů a snad ještě víc svým materiálem a zbarvením z bohatě na Havlíčkově Brodě zastoupené keramiky z období vrcholné středověké kolonizace (1250 - 1350)²⁾ a nenalézají zde zatím obdobu. Jim podobné se nevyskytly v nálezech nejen na území Havlíčkova Brodu, ale např. ani mezi 1694 zlomky „kolonizační“ keramiky ze zaniklého hornického sídliště Buchberg (k. ú. Utín; nepublikováno), doloženého listinou již k r. 1258, ani mezi 2096 střepy (Rous 1995) z dalšího centra těžby - zaniklého Mittelbergu, prvně v pramenech připomenutého, byť nepřimo, k r. 1256.

Podle PhDr. Jana Frolíka CSc. (osobní sdělení), jenž 4 předmětné okraje laskavě posoudil, naznačuje jeden z nich (Tab. 2:3) vztah k Chrudimsku vyspělého 13. století, druhý (Tab. 2:2) by mohl mít vztah ke Kutnohorsku či Čáslavsku, třetí (Tab. 2:4) lze jen velmi volně vztáhnout k Chrudimsku nebo pražské oblasti, kde se podobné profilace v 1. pol. 13. stol. objevují, a čtvrtý (Tab. 2:1) zatím zůstává bez zařazení.

Závěrem je možné konstatovat, že nalezené zlomky keramiky jako celek dokládají sídlištní aktivitu v okolí kostela sv. Vojtěcha v Havlíčkově Brodě v období vrcholné kolonizace, a není vyloučeno, že i z doby před jejím počátkem v pol. 13. stol. Další náznak využití kostelního okrsku k osídlení, nebo možná jen k ukládání sídlištního odpadu, patrně představují keramické zlomky z doby, která předcházela výstavbu kostela v novověku.

Poznámky:

¹⁾ Jak dokládá mapa Stablního katastru z r. 1838, místa 9, 10 a 11 se v té době nacházela mimo hřbitovní areál.

²⁾ Písemné prameny připouštějí počátek německé hornické kolonizace už v závěru čtyřicátých let 13. stol. (blíže Měřinský 1977, 123; Dobiáš 1931,62). Horní hranice (1350) je stanovena provizorně.

Literatura:

- Dobiáš, J. 1931: Německé osídlení ostrůvku jihlavského. Otisk z Časopisu archivní školy, VIII, s. 3-94.
Kuča, K. 1997: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. Praha.
Macek, L. - Rous, P. 1993: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod.
Měřinský, Z. 1977: Několik poznámek k počátkům města Jihlavy, in: Středověká archeologie a studium počátků měst. Praha, s. 122-128.

Měřinský, Z. 1990: Vývoj osídlení Jihlavska do 13. století (Nástin). Vlastivědný sborník Vysočiny (oddíl věd společenských), VII, s. 129-141.

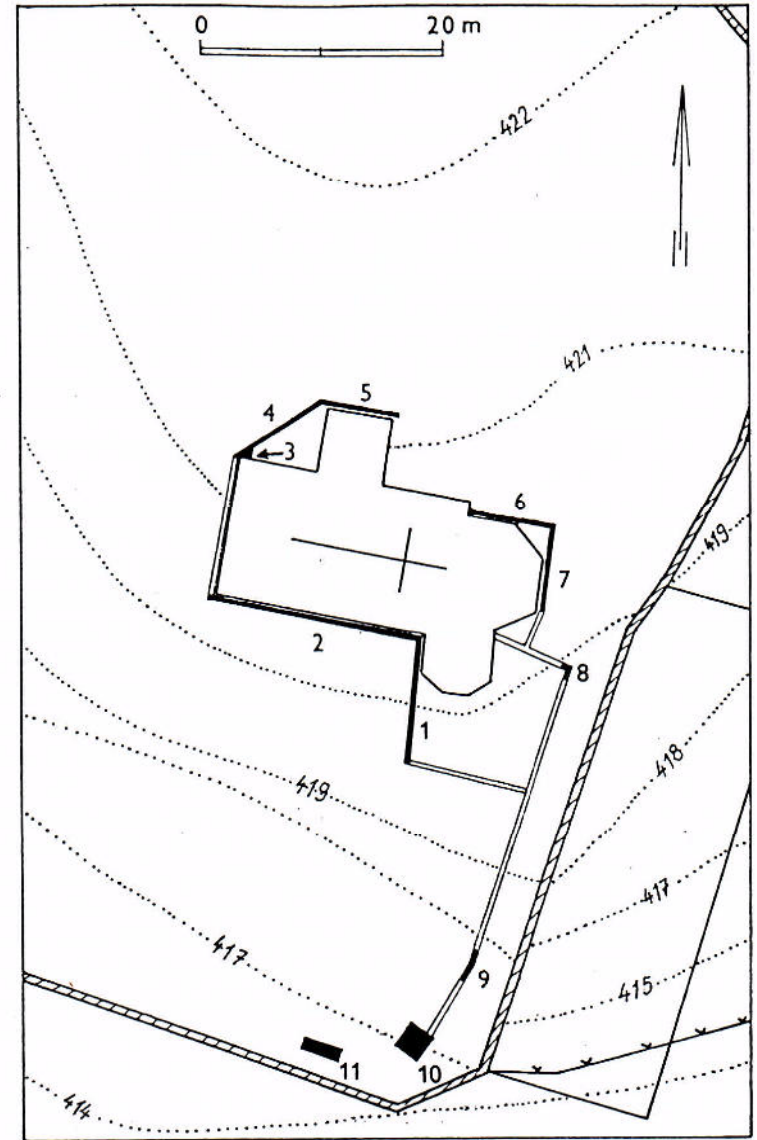
Rous, P. 1995: Nález středověké keramiky u osady Ovčín u Havlíčkova Brodu, Zpravodaj muzea v Hradci Králové, 21, s. 124-134.

Sochr, J. 1988: Havlíčkův Brod v době předhusitské, Havlíčkobrodsko 1, s. 7-34.

Sochr, J. - Sochrová, M. 1992: Havlíčkův Brod a okolí. Havlíčkův Brod.

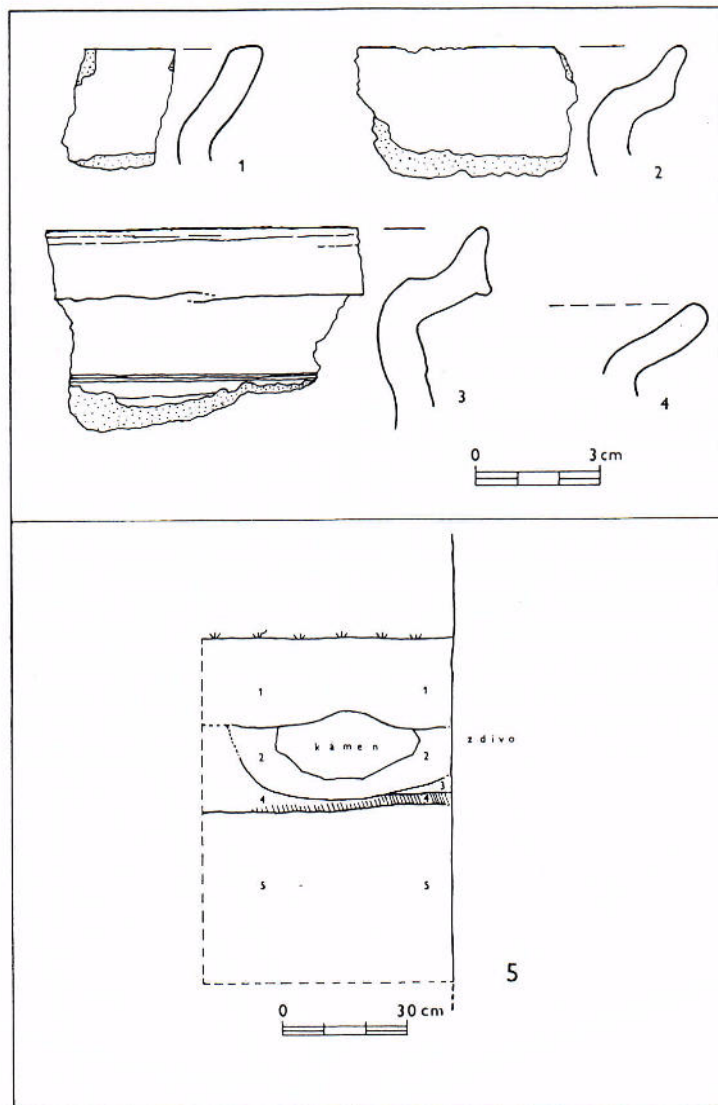
Sommer, J. 1996: Předběžné sdělení k průzkumu kostela sv. Vojtěcha v Havlíčkově Brodě (nepublikováno; uloženo na Děkanském úřadu v Havlíčkově Brodě).

Pavel Rous: A find of medieval pottery in the vicinity of St. Adalbert (Vojtěch's) church at the town of Havlíčkův-Brod. No archaeological features or layers have been observed in a trench for evacuation rainwater from St. Adalbert's church, sunk in 1996, with an exception of a shred of a stratigraphic sequence by the church's lowest part. Inspection of rubbish heaps from this excavation did nonetheless bring in pottery fragments, bearing out settlement in the closest proximity, especially in the 13th-14th century. Some of these visibly differ by their material, forms and probably also on account of the regional context from the „colonization“ pottery horizon, marking out assarting linked with the arrival of German-speaking mining specialists and datable roughly between 1250 and 1350. There is thus a chance that such different sherds belong to the earlier, sometimes hypothetically postulated „Czech“ initial settlement of Havlíčkův-Brod. The present St. Adalbert's church dates from the second half of 16th century, the existence of its predecessor of unknown character is attested to at the close of 14th century.

Tab. 1: Kanalizační systém odvodu srážkové vody z kostela sv. Vojtěcha s nálezovými nebo jen bližze zkoumanými místy (1 - 11) v r. 1996. Šrafovaně vyznačena ohradní zeď hřbitova.

Pl. 1: A system of evacuation of rainwater from St. Adalbert's church with findspots or monitored areas (1-11) of 1996. Oblique lines: enclosing wall of a cemetery.

Tab. 2: Výběr z nálezů zl. keramiky z těsného sousedství kostela sv. Vojtěcha (1 - 4); nál. místo 3 - profil zachycený u severozápadního nároží lodi (5).
Pl. 2: A sample of pottery finds from the closest proximity of St. Adalbert's church (1-4); finds opt 3 - a section documented by the NW corner of the nave.

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM NA NÁMĚSTÍ ČESKÉHO RÁJE V TURNOVĚ V ROCE 1996

Jan Prostředník

Lokalizace naleziště

V měsíci srpnu 1996 proběhl v zadní části parcely přilehlé k domu čp. 3 na náměstí Českého ráje v Turnově záchranný archeologický výzkum. Dům čp. 3 se nachází v jižní frontě domů na náměstí ČR (ZM 10:03-32-23, 253,5 mm od z. s. č. a 292,5 mm od j. s. č., Tab. 1A); základy stávajícího zděného objektu domu čp. 95 pocházejí z první poloviny 16. století. Vlastní parcela však byla vyměřena již při městské lokaci ve druhé polovině 13. století, což nám ostatně potvrdily i nejstarší středověké sídelní aktivity na lokalitě. Nadmořská výška se pohybuje okolo 267 metrů nad mořem.

Historie výzkumu

Od roku 1992 registrujeme veškeré zemní práce, které probíhají v památkové zóně města Turnova. Vedle průkopů pro inženýrské sítě jsme provedli i několik plošných odkryvů - například v roce 1995 proběhl předstihový výzkum na městišti čp. 95 na náměstí Českého ráje (polyfunkční objekt České spořitelny a. s.), kde jsme registrovali antropogenní aktivitu v předlokačním období, dále pak od 2. poloviny 13. století do současnosti. Stratigrafická pozorování doložila zároveň 2 požárové horizonty 15. a 16. století (dle komparace s písemnými prameny se může jednat o katastrofy z let 1468 a 1538, Prostředník 1996).

Historie domu čp. 3

Dům čp. 3 byl cca z 1/2 podsklepen (2 patra). Dle stavebně historického průzkumu, který byl prováděn ing. arch. L. Svobodou v lednu 1993 vyplývá, že nejstarší relikty zděného domu (suterény nevyjímaje) pocházejí až z období po požáru v roce 1538. Toto zjištění neodporuje ani dokladům archeologickým, které průběžně doplňujeme díky záchranným výzkumům na turnovském náměstí. Teprve po této katastrofě došlo v Turnově k budování kamenných měšťanských domů, přičemž výjimku tvoří turnovská radnice (čp. 1), která byla vystavěna již roku 1526. Do této doby náležel Turnov mezi „dřevěná města“ stížená četnými požáry.

Jako první majitel domu čp. 3, jenž měl právo šenku, je ke 4. červenci 1565 zmiňován Matěj Hránkův (Šimák 1904, 3 - 4). Další zprávy pocházejí z roku 1608, kdy dům koupil Jiří Kalivoda. V roce 1643 (7. května) dům spolu s dalšími objekty vyhořel. Po roce 1674 byl opětovně vystavěn (dokladem této přestavby je sklep s valenou klenbou vyplňující zadní část domu).

Metodika výzkumu a stručný popis nálezové situace

Náš zájem se soustředil zejména na zadní část parcely, kde jsme předpokládali běžné nádvoří stavby - ty se zde nalézaly již od městské lokace). Při hloubení stavební jámy jsme registrovali jednotlivé uloženiny, které dokládaly zejména mladší (raně novověké) stavební a zemní zásahy. Při severní stěně stavební jámy (Tab. 1B:C; 3A), těsně navazující na zadní nosnou zeď domu a barokní sklep s valenou klenbou, jsme začistili řez se složitější stratigrafickou situací dokládající osídlení lokality ve 2. polovině 13. století, požár okolo půle století patnáctého a výstavbu domu ve století následujícím (viz kap. Interpretace). Jako nejstarší jsme určili uloženinu šedé sprašové hlíny s uhlíčky, ze které bohužel nepocházel žádný datovací materiál (může se jednat buď o sídelní aktivitu pravěkou nebo o doklad aktivity předlokační). Při západní straně parcely byla položena průtahová sonda (osa jih-sever, Tab. 1B:B; 2C) jejíž řezy byly začištěny a zajímavější západní řez byl dokumentován - registrovali jsme antropogenní uloženiny vzniklé v souvislosti s městskou lokací (např. obj. 1/96, vrstva d). I mladší objekty a vrstvy dokládaly běžnou sídelní činnost na městské parcele vrcholného a pozdního středověku. Nejmladší kontexty, nebereme-li v úvahu recentní a subrecentní průkopy pro inženýrské sítě pocházejí z období opravy domu po požáru v roce 1643. Východní polovina stavební jámy byla zničena novověkou zástavbou (pasáž). Největší pozornost jsme věnovali průzkumu odpadních jam, které se nacházely, obdobně jako při výzkumu městiště čp. 95 na náměstí Českého ráje, na styku dvou parcelních hranic - lze se důvodně domnívat, že tyto odpadní jámy sloužily dvěma měšťanským domácnostem. Nejstarší objekt (1/96, Tab. 1:A; 2A; 2B) pochází z období městské lokace (2. polovina 13. století), závěr jeho funkčního období nemůžeme s jistotou určit, neboť jeho svrchní část byla planýrována a pocházejí odtud nálezy z poměrně širokého časového období (13. - 15./16. stol.). V bezprostřední blízkosti se nacházel obdobný objekt (3/96), ten však sloužil svému účelu až následně po odpadní jámě č. obj. 1/96. Z výplně obou jam pocházejí četné nálezy dřeva (nejvíce březového), a můžeme proto předpokládat, že se jedná o pozůstatek lehké dřevěné konstrukce.

Sonda položená v místě objektu 1/96 (Tab. 1:A; 2A; 2B) přinesla obdobná zjištění jako dokumentace severního a západního řezu - nejstarší středověké osídlení je spojeno s městskou lokací 2. poloviny 13. století, další aktivity pak pocházejí z 15. a 16. století.

Objekty se zahlubovaly do podloží tvořeného 2 - 3 metry mocnou sprašovou návějí; pod ní pokračovaly hlinité štěrky s písčitou svrchní vrstvou, náležející k terasovým říčním sedimentům; vlastní křídové podloží ve formě zvětřelých křemenitých pískovců se objevuje v hloubce cca 12 metrů od současného povrchu. Štěrková terasa stoupla ve směru západ - východ o 2 metry výše (registrováno na západním a východním řezu stavební jámy).

Nálezová situace a přehled kontextů Západní řez

Při západní hranici stavební jámy byl dokumentován řez v délce 11 m (Tab. 1:B; 2C).

Popis kontextů:

a) vrstva: Světle až středně šedohnědá jílovitopísčitá hlína (60%) s úlomky pískovce, cihel, drcené malty a omítky; mocnost: 0,25 - 0,4 - 0,6 m - registrována v délce 8 m (od kóty 0 po kótu 8 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá hranice; stavební rum; pod kontextem 0; přes kontext b, c, f, g, z (v);

b) - vrstva a výplň: Světlešedá jílovitohlinitá vrstva s koncentracemi uhlíků a nespáleného březového dřeva; mocnost: 0,2 - 0,45 m - zjištěna v délce 2,34 m (od kóty 5 m po kótu 7,74 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá hranice; svrchní část výplně a planýrky odpadní jámy obj. 1/96; pod kontextem a; přes kontext A1, O1, e;

Z uloženiny jsme získali 1 zlomek atypické keramiky, který můžeme s určitou dávkou tolerance datovat do 13./14. století. Tento kontext dokládá závěrečnou fázi zaplnění objektu 1/96. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 234/96.

A1 - výplň: Černošedá až sytě černá humózní, mokrá hlína se silnou koncentrací nespáleného zejména březového dřeva, zvířecích kostí, malých až středních oblázků a keramiky; mocnost 0,16 - 0,22 m - zjištěna v délce 1,9 m (od kóty 5,5 m po kótu 7,4 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá hranice; spodní část výplně odpadní jámy obj. 1/96; pod kontextem b; přes kontext O1;

Z uloženiny jsme získali 1 zlomek atypické keramiky, který můžeme s určitou dávkou tolerance datovat do 13./14. století, dále 2 zvířecí kosti a odštěpek březového dřeva s kůrou. Chronologický rozsah nálezů (13./14. - 15. století) neodporuje ani charakteru ani interpretaci kontextu. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 236/96.

O1 - vkop: Hloubka 0,42 m; výplně b, A1; nepravidelný, oválný tvar; ostrý zlom, rovné dno, U profil; vzhledem k průsakům hmoty výplně A1 do spodních vrstev vznikly kontexty, byly kontaminovány kontexty d, e, f, h, a vznikl kontext ch - původně sterilní sprašové podloží; pod kontextem b, c, A1; přes kontext d, e, f, h, ch;

c - vrstva: Světle až středně šedá jílovitohlinitá vrstva s hrudkami mazanice, mazanicovou drtí, oblázky, kostmi, keramikou a uhlíky; mocnost 0 - 0,3 m - zjištěna v délce 1,5 m (od kóty 7,5 m po kótu 9 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá hranice; uloženina totožná s vrstvou 1 sondy 1/96; pod kontextem a, i, b; přes kontext d, O1;

d - vrstva: Černohnědá hlinitojílovitá vrstva s uhlíky a nespáleným dřevem; mocnost 0,08 - 0,3 m - zjištěna v délce 3,7 m (od kóty 7,3 m po kótu 11 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá až mírně rozplizlá hranice; uloženina vznikla v souvislosti s jednou z nejstarších středověkých sídelních aktivit na

lokalitě (pravděpodobně v souvislosti s lokací města - 2. pol. 13. století); pod kontextem c, O1, i; přes kontext f;

e – vrstva: Tmavě šedý jíl; mocnost 0,08 m (v síle výplně A1 obj. 1/96) - zjištěna v délce 0,5 m (od kóty 5 m po kótu 7 m - měřeno od severní hranice sondy); rozplizlá hranice; uloženina vznikla kontaminací výplní A1 objektu 1/96 (průsak z odpadní jámy); pod kontextem b, O1; přes kontext h;

f – vrstva: Vrstva hnědočervené spraše; mocnost 0,2 - 0,5 m - zjištěna v délce 10 m (od kóty 1 m po kótu 11 m - měřeno od severní hranice sondy); uloženina představuje nejstarší doložitelnou sídelní aktivitu na lokalitě (vzhledem k absenci jakýchkoliv artefaktů ji můžeme vzhledem ke stratigrafickým pozorováním spojit s městskou lokací 2. poloviny 13. století); pod kontextem a, v, A3, A1, d; přes kontext ch, S;

g – výplň: Tmavožlutá až středně hnědá jílovitá hlína s uhlíky, mazanicí a kameny; mocnost 0,5 m - zjištěna v délce 2,3 m (od kóty 2,75 m po kótu 5,05 m - měřeno od severní hranice sondy); uloženina představuje svrchní výplně odpadní jámy č. objektu 3/96; výplň vznikla v období výstavby stávajícího domu (polovina 16. století) v souvislosti s planýrováním celé plochy parcely; pod kontextem a; přes kontext O3, A3;

A3 – výplň: Černošedá až sytě černá humózní, mokrá hlína s výraznou koncentrací nespáleného zejména březového dřeva, zvířecích kostí, malých až středních oblázků a keramiky; mocnost 0,24 m - zjištěna v délce 1,4 m (od kóty 3,3 m po kótu 3,7 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá hranice; spodní část výplně odpadní jámy obj. 3/96; pod kontextem b; přes kontext O1;

Z uloženiny jsme získali 3 zlomky keramiky, které můžeme datovat do období druhé poloviny 13. století až 15. století. Dále jsme našli hrudku mazanice a slitek skloviny nebo strusky. Chronologický rozsah nálezů (13./14. - 15. století) neodporuje ani charakteru ani interpretaci kontextu. Mezi oběma odpadními objekty nelze určit vzájemný chronologický vztah, přestože vzhledem k horizontálním stratigrafickým pozorováním víme, že nemohly být současné. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 233/96.

O3 – vkop: Hloubka 0,78 m; výplně g, A3; nepravidelný, oválný tvar, spodní část s výplní A3 obdélníkový průřez; ostrý zlom, rovné dno, U profil; vzhledem k průsakům hmoty výplně A1 do spodních vrstev vznikly kontexty, byly kontaminovány kontexty f, h, a vznikl kontext ch - původně sterilní sprašové podloží; pod kontextem a, A3, g; přes kontext f, h, ch, S;

h – vrstva: světle hnědá spraš s uhlíčky; mocnost 0 - 0,18 m - zjištěna v délce 1,1 m (od kóty 4,8 m po kótu 5,9 m - měřeno od severní hranice sondy); ostrá až mírně rozplizlá hranice; uloženina vznikla v souvislosti s jednou z nejstarších středověkých sídelních aktivit na lokalitě (pravděpodobně v souvislosti s lokací města ve 2. polovině 13. století); pod kontextem e, O1, O3; přes kontext ch;

ch – vrstva: Světle šedožlutá spraš; mocnost 0,1 - 0,34 m - zjištěna v délce

2,52 m (od kóty 4,8 m po kótu 7,32 m - měřeno od severní hranice sondy); rozplizlá hranice; vzhledem k průsakům hmoty výplně A1 a A3 do spodních vrstev vznikly kontexty, byly kontaminovány kontexty f, h, a vznikl též kontext ch - původně sterilní sprašové podloží; pod kontextem O1, O3, f; přes kontext S;

Z1 – zeď: Zeď zachycená v šířce 1 m a dochované výšce 1,08 m se skládala z osmi řádků zdiva z lomového kamene (jemnozrnný pískovec nebo opuka), jednotlivé řádky byly spojeny světlehnědou jílovitou hlínou, zeď byla na severní straně svázána se zadní zdí domu čp. 3, která byla nazděna na sklep s valenou klenbou jehož zdivo je klasifikováno jako barokní. Zdivo bylo pojeno vápennou maltou; základový vkop V1; pod kontextem a; přes kontext V1;

V1- základový vkop pro zeď Z1: Obdélník o jedné straně 1 m; U profil; výplň tvořena zdí Z1 pojenou jílovitou hlínou; hloubka 1,08 m; pod kontextem a, Z1; přes kontext f, S;

K- subrecentní kanalizace

S - sprašové podloží

Š - štěrková terasa pod sprašovou návějí

Sonda 1/96 (Tab. 1:A; 2A; 2B)

Sonda byla položena v místě narušení zahloubeného objektu 1/96, který poškodil autobagr při hloubení stavební jámy. Sonda měla tvar pravouhlého lichoběžníku o stranách 4 m, 2,5 m, 4,4 m a 0,6 m, byla orientována pravouhlo stranou v ose sever - jih a západ - východ. Svrchní uloženina byla tvořena planýrovací vrstvou.

Popis kontextů:

1 – vrstva: Světle až středně šedohnědá jílovitopískovitá hlína (60%) s úlomky pískovce, cihel, drcené malty a omítky; mocnost: 0,4 - 0,5 m - registrována v celé ploše sondy; ostrá hranice; stavební rum s komponenty planýrky požáru z poloviny 16. století; na východním řezu sondy 1/96 uloženina nebyla registrována; vrstva 1 - totožná s vrstvou a západního řezu; pod kontextem 0; přes kontext A1, O1, A2, O2, 2, 3;

Z uloženiny jsme získali 58 zlomků keramiky, 16 zvířecích kostí a 4 hručky mazanice. Vedle standardní kuchyňské keramiky jsme registrovali i keramiku stavební (prejzy) a zlomky komorových kachlů. Chronologický rozsah nálezů (13./14. - 16. století) neodporuje ani charakteru ani interpretaci kontextu. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 226/96.

2 – vrstva: Středně až silně ulehlá červenohnědá hlína sprašové konzistence s mazanici, pískem, uhlíky a keramikou; mocnost 0,2 až 0,3 m uloženina registrována při okraji zahloubeného odpadního objektu 1/96; uloženina vznikla průsakem výplně obj. 1/96 - původně se mohlo jednat o sprašové podloží, do kterého byl zahlouben obj. 1/96, svrchní část kontextu zasáhla planýrka po požáru poloviny 15. století; mírně rozplizlá hranice; pod kontextem 1, A1, O1,

A2, O2; přes kontext S;

Z uloženíny jsme získali 10 zloмок keramiky a 1 zvířecí kost. Vedle standardní kuchyňské keramiky jsme registrovali i keramiku stavební (prejzy) a zlomky komorového kachle. Nálezy můžeme datovat do období přelomu 13. a 14. století až druhé poloviny století patnáctého. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 227/96.

3 – vrstva: Silně ulehlá, vodou nasáklá šedá jílovitá hlína s uhlíčky drobnými kamínky a keramikou; mocnost 0,2 m - uloženína registrována pouze při severní hranici sondy a na severním okraji výplně obj. 1/96; uloženína vznikla průsakem výplně obj. 1/96 - původně se mohlo jednat o sprašové podloží, do kterého byl zahlouben obj. 1/96; mírně rozplizlá hranice; pod kontextem 2, A1, O1, A2, O2; přes kontext S;

Z uloženíny jsme získali 5 zloмок keramiky a 1 zvířecí kost. Nálezy můžeme datovat do období druhé poloviny 13. až poloviny 15. století. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 228/96.

A1 – výplň: Černošedá až sytá černá humózní, mokrá hlína se silnou koncentrací nespáleného zejména březového dřeva, zvířecích kostí, malých až středních oblázků a keramiky; mocnost 0,16 - 0,22 m; ostrá hranice; spodní část výplně odpadní jámy obj. 1/96; ve výplni registrována destrukce dřevěné konstrukce odpadní jámy č. obj. 1/96; pod kontextem 1; přes kontext B1, O1;

Z uloženíny jsme získali 37 zloмок keramiky, železný hřebík se stopami žáru a 19 zvířecích kostí, přičemž na jedné thibii tura jsme registrovali stopy řezání. Z výplně dále pocházejí odštěpky březového dřeva, pravděpodobně pozůstatek lehké dřevěné konstrukce. Vedle standardní kuchyňské keramiky jsme registrovali i keramiku stavební (prejzy) a zlomek komorového kachle. Nálezy můžeme datovat do období druhé poloviny 13. až poloviny století patnáctého. Nálezy dokládají dobu trvání funkce objektu. Jako intruzi klasifikujeme dva zlomky glazované keramiky z poloviny 16. století. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 229 a 230/96.

B1 - výplň?: Silně ulehlá šedá sprašová hlína s uhlíčky a kameny; mocnost 0,25 m; rozplizlá hranice;

spodní část výplně odpadní jámy obj. 1/96; nelze s jistotou určit, zda se jedná o skutečnou výplň odpadní jámy 1/96 nebo pouze o výplň A1 kontaminovanou uloženínu - pod kontextem A1; přes kontext O1;

O1 – vkop: Hloubka 0,42 m; výplně b, A1; nepravidelný, oválný tvar; ostrý zlom, rovné dno, U profil; pod kontextem A1, B1?; přes kontext D;

Při dokumentaci východního řezu sondy po odtěžení nadložních vrstev jsme registrovali uloženíny A, B, C, D, které přiléhaly těsně k vkopu pro objekt 1/96 (odpadní jáma) - tyto uloženíny nám dokládají složitější způsob zaplnění objektu 1/96 - zjistili jsme zde blok nálezově sterilní žluté spraše (B), který se „utrhl“ po ukončení funkčního období odpadního objektu 1/96. Další uloženíny vznikly kontaminací výplně A1. a) - červená sprašová hlína s uhlíky; b) - erodo-

vaný blok spraše; c) - šedožlutá sprašová hlína s uhlíčky; d) - šedá až šedožlutá spraš;

A2(B) – výplň: Středně červenohnědá hlína sprašové konzistence s mazaníci, pískem, uhlíky a keramikou; mocnost 0,1 m - uloženína registrována při okraji zahloubeného odpadního objektu 1/96; mírně rozplizlá hranice; vkop O2; pod kontextem 1; přes kontext O2;

Z uloženíny jsme získali 4 zlomky keramiky, kterou datujeme do 15. - 16. století. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 231/96.

O2 – vkop: 0,1 m; nepravidelná elipsa 0,7 x 0,4 m; výplň A2; neostrý zlom, nepravidelné dno, U profil; narušení z období poloviny 16. století, nejasná funkce; pod kontextem 1, A2; přes kontext S;

Severní řez (Tab. 1:C; 3A)

Při v severovýchodním rohu stavební jámy byl začištěn 1 m široký a 4 metry vysoký řez, který náležel k základovému vkopu pro zadní zeď domu čp. 3, respektive zdi sklepa s valenou klenbou určenou jako barokní.

Popis kontextů:

a – vrstva: Světle až středně šedohnědá jílovitopísčítá hlína (60%) s úlomky pískovce, cihel, drcené malty a omítky; mocnost: 0,2; ostrá hranice; stavební rum; souvislost s kontextem b – dotyk; pod kontextem 0; přes kontext c.

b – vrstva: Středně šedohnědá jílovitopísčítá hlína (60%) s úlomky pískovce, cihel, drcené malty a omítky; mocnost: 0,2 m; ostrá hranice; stavební rum; souvislost s kontextem a – dotyk; pod kontextem 0; přes kontext c.

c – vrstva: Vrstva středně hnědé hlíny s mazaníci, uhlíky a zlomky keramiky - planýrovací vrstva po požáru; mocnost 0,16 - 0,18 m; ostrá hranice; pod kontextem V2, a, b; přes kontext c;

Z uloženíny jsme získali 4 zlomky červeně malované keramiky, které můžeme datovat do období druhé poloviny 15. století. Vzhledem k charakteru uloženíny a dataci nálezů předpokládáme souvislost s požárem roku 1468, respektive s planýrkou po požáru dřevěných domů na náměstí. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 235/95.

c1 – vrstva: Žlutohnědá jílovitá hlína s odstínem do červena s uhlíky; spadlá stěna objektu s dřevěnou konstrukcí - doklad požáru; mocnost 0,04 - 0,08 m; ostrá hranice; pod kontextem V2, c; přes kontext d;

d – vrstva: Černá spáleništní se silnou koncentrací uhlíků, s nálezy keramiky; mocnost 0,04 m; požárem destruovaná dřevěná konstrukce sídelního objektu?; ostrá hranice; pod kontextem V2, c; přes kontext e;

Z uloženíny jsme získali 1 zlomek červeně malované keramiky, který můžeme datovat do období druhé poloviny 15. století. Vzhledem k charakteru uloženíny a dataci nálezu předpokládáme přímou souvislost s požárem roku 1468 (zánikový horizont). Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 236/95.

e – vrstva: Středně šedá sprašová hlína s uhlíky; mocnost 0,18 m; doklad nejstarší středověké sídelní aktivity na lokalitě (shodná uložení zachycena při výzkumu městiště čp. 95 na nám. Českého ráje, souvislost s městskou lokací 2. pol. 13. století); ostrá až mírně rozplizlá hranice; pod kontextem V2, d; přes kontext f;

Z uložení jsme získali 3 zlomky keramiky a fragment neidentifikovatelného železného předmětu. Tyto nálezy dokládají nejstarší středověkou sídelní aktivitu na lokalitě v souvislosti s městskou lokací 2. poloviny 13. století. Nálezy jsou evidovány pod přírůstkovým číslem 237/96.

f – vrstva: Světle šedá sprašová hlína s uhlíky; mocnost 0,42 m; doklad nejstarší sídelní aktivity na lokalitě (shodná uložení zachycena při výzkumu městiště čp. 95 na nám. Českého ráje); ostrá až mírně rozplizlá hranice; pod kontextem V2, e; přes kontext S;

Doklad nejstarší sídelní aktivity na lokalitě (shodná uložení zachycena při výzkumu městiště čp. 95 na nám. Českého ráje, uložení pochází z blíže neurčitelného období před městskou lokací 2. pol. 13. století).

V2 - základový vkop pro zadní zeď domu čp. 3

Z2 - zadní zeď domu čp. 3

Interpretace a závěr

1) Doklady nejstarší antropogenní aktivity pocházejí z období před vlastní lokací Turnova v polovině 13. století. Jedná se o uložení šedé hlíny sprašové konzistence s rozplavenými uhlíčky, která nasedala na náleзовě sterilní spraš. Tato uložení byla registrována na severním řezu - vrstva f. Vzhledem k absenci datovacího materiálu nelze rozhodnout, zda se jedná o doklad antropogenní činnosti pravěké či středověké. Podloží zde bylo tvořeno sprašovou návějí, která nasedala na šedohnědý bahnitý náplav předkvartérního stáří - tento náplav, který byl registrován i při výzkumu městiště čp. 95 (Prostředník 1996), byl vzhledem k stratigrafickému uložení mylně považován za vzniklý antropogenní činností. Tuto uložení jsme doložili i při dalších dohledech v severozápadní čtvrtině náměstí Českého ráje.

2) S vlastní lokací Turnova souvisejí následující kontexty: objekt 1/96 a zřejmě i 3/96 - odpadní jámy, které byly společné pro dvě sousední parcely (čp. 2). Nejstarší nálezy z výplně obou objektů pocházejí z druhé poloviny 13. století, nejmladší pak ze století patnáctého (intruzi glazované keramiky 16. století zde nabere v úvahu). Dále sem náležejí uložení d a h dokumentované na západním řezu a uložení e na řezu severním.

3) Při dokumentaci severního řezu jsme zjistili uložení c, c1 a d, které dokládají existenci požáru. Jedná se o planýrovací vrstvy, destrukci mazanícové stěny objektu a vlastní zánikovou vrstvu dřevěné substrukce. Tento nálezy můžeme s jistotou spojit s jednou historickou událostí: s vpádem Lužičanů v roce 1468, kdy byl Turnov vypálen. I v dalších uloženích jsme

dokládali stopy ohně, ovšem jednalo se o nálezy v sekundárním uložení.

4) Období výstavby stávajícího domu čp. 3 předpokládáme vzhledem k stavebně - historickému průzkumu a našim zjištěním až okolo poloviny 16. století. V roce 1538 postihla město další katastrofa, při které byla spálena většina tehdy dřevěných měšťanských domů. Teprve po tomto požáru můžeme počítat s výstavbou kamenných domů na turnovském náměstí.

Literatura:

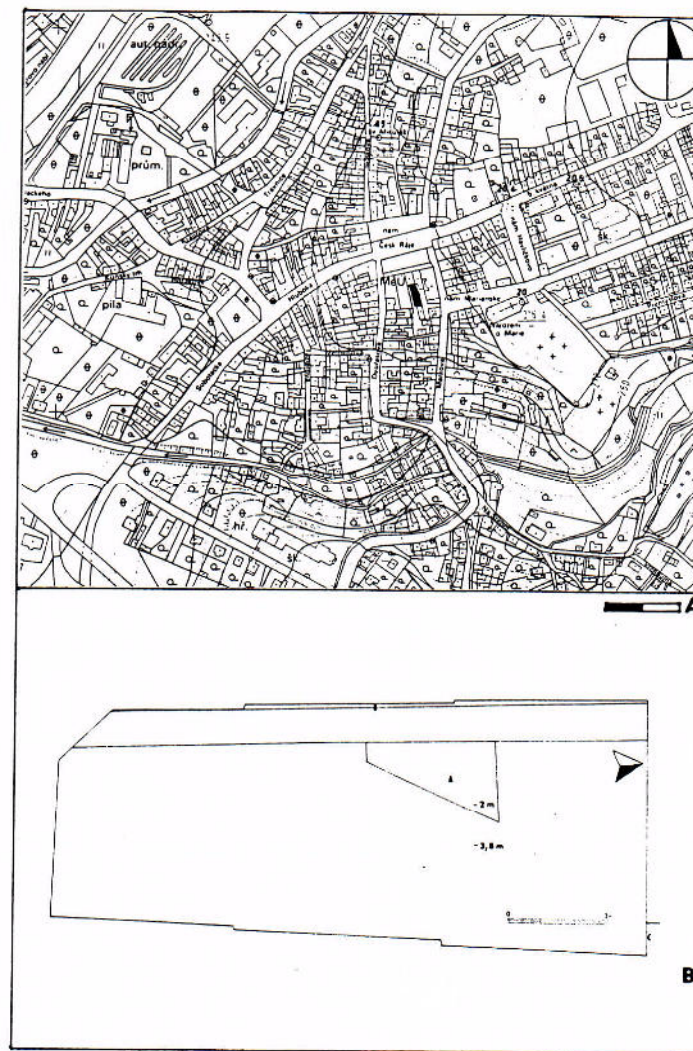
- Filip, J., 1947: Dějinné počátky Českého ráje, Praha.
Mikyška, R. a kol., 1972: Geobotanická mapa ČSSR, Praha.
Prostředník, J. 1993: Zpráva o archeologických akcích Okresního muzea Českého ráje v Turnově za rok 1992, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 29-35, Hradec Králové.
Prostředník, J. 1993: Záchraný výzkum v Turnově na Mariánském náměstí, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 68-79, Hradec Králové.
Prostředník, J. 1994: Přehled archeologických výzkumů turnovského muzea v letech 1992-1994, in: Ž Českého ráje a Podkrkonoší 8, 193 - 203. Semily.
Prostředník, J. 1995: Nálezová zpráva z předstihového archeologického výzkumu. Turnov (okr. Semily) náměstí Českého ráje, parc. č. 480/1. (nepubl. rkp., archiv OMČR Turnov) Turnov.
Prostředník, J. 1996: Předstihový výzkum na náměstí Českého ráje v Turnově, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, Hradec Králové.
Svoboda, L. 1993: Stručný stavebně - historický průzkum domů čp. 3. a 4. a školy čp. 5 na náměstí Českého ráje v Turnově (nepubl. rkp. archiv PÚ v Pardubicích).
Slavík, J. 1994: Turnovská radnice v letech 1526 až 1993, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší 7, 29 - 50 (s příspěvkem J. Prostředníka - archeologické nálezy z prostoru turnovské radnice, 29 - 30, pozn. 3 - 8). Semily.
Šimák, J. V. 1904: Příběhy města Turnova nad Jizerou, díl. III. Turnov.
Šimák, J. V., 1909: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Turnovském /XXXIII/, Praha.

Jan Prostředník: Salvage excavations at the náměstí Českého ráje (Český-ráj Square), Turnov, in 1996. A rescue excavation opened the rear part of a house plot No. 3, náměstí Českého ráje, in August 1996. This is one of the houses of the S house frontage of the municipal square; its foundations date from the first half of 16th century but the plot was delimited in the course of laying out the first town in the second half of 13th century.

A section with a complex stratigraphy, bearing out the initial settlement in the second half of 13th century, a fire which occurred around 1450 and building of the house in the 16th century, could have been documented by the N side of

the foundation pit, following the rear carrying wall of the house. A longitudinal sounding on the N-S axis yielded some sections of which the more interesting, western one could be documented. We observed anthropogenous deposits linked with the town's foundation (e.g. feature 1/96, layer d). Later features and layers also brought evidence for current settlement activities on a high- and late medieval house plot. Except the sub-recent and recent supply-line trenches, the latest contexts come from a re-fitting of the house after a fire of 1643. These features were sunk into the subsoil made up by a loess dune some 2-3 m thick, below which were situated clayey gravels capped by a sandy layer, belonging to terrace riverine sediments. In the form of weathered quartz-containing sandstones, the Cretaceous bedrock proper shows up at a depth of some 12 m below the present surface.

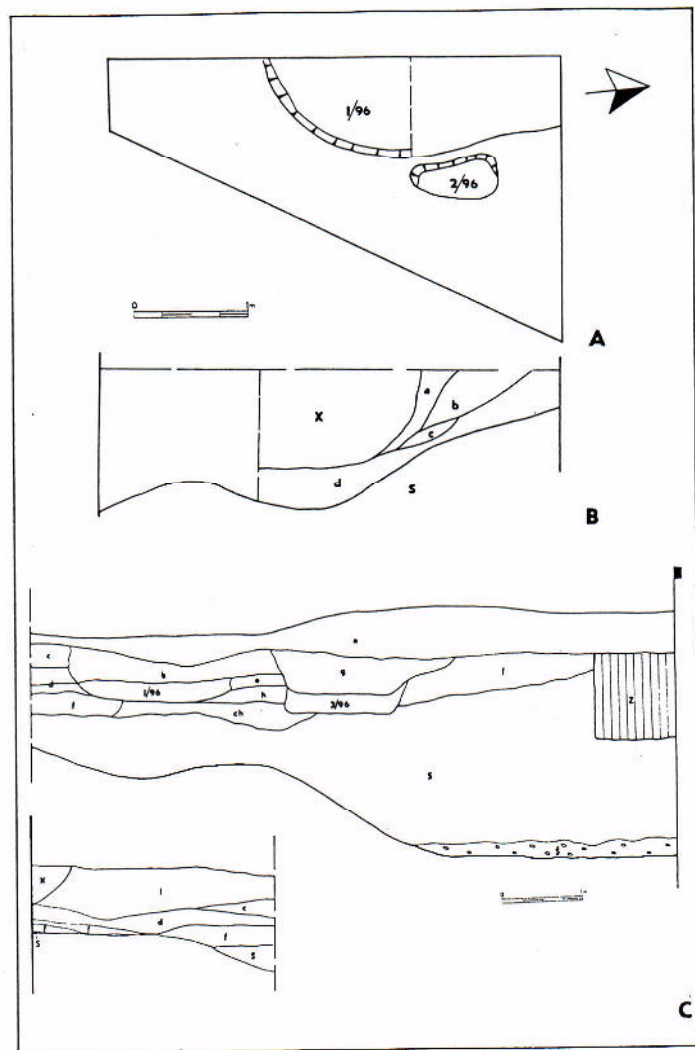
Tab. 1

Tab. 1A: Turnov, náměstí Českého ráje, plocha městiště čp. 3 vyčerněná. 1B. Zaměření plochy výzkumu: A - sonda 1/96, B - západní řez, C - severní řez.

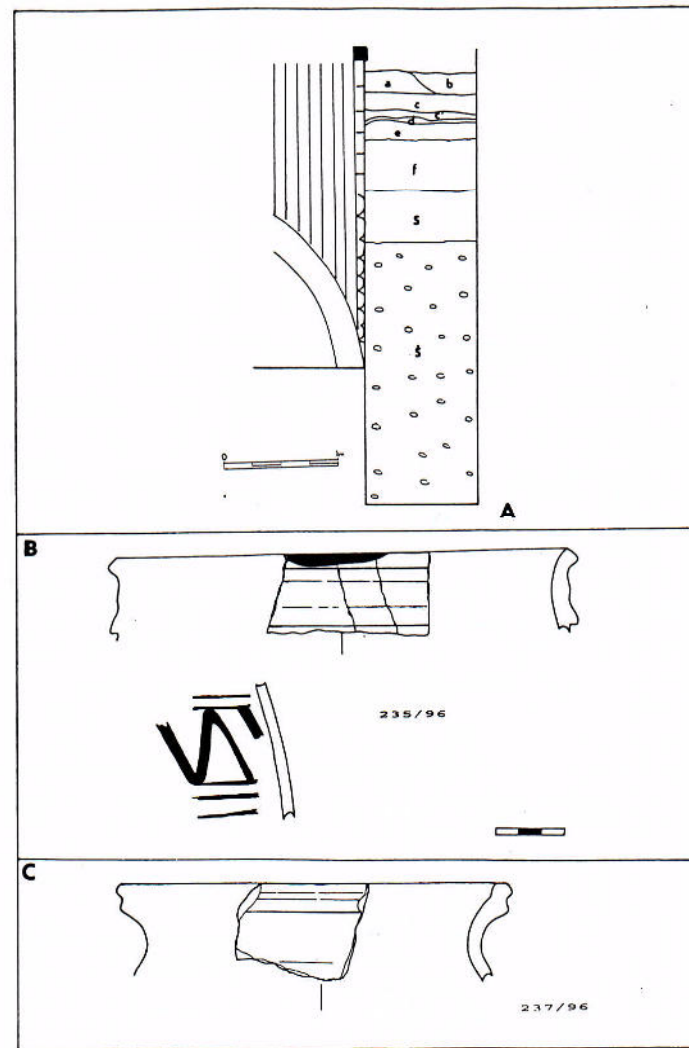
Pl. 1 A.: Turnov, náměstí Českého ráje, plot of the house No. 3 marked in black. 1B - surveying of the excavated area: A - trench 1/96, B - W section, C - N section.

Tab. 2

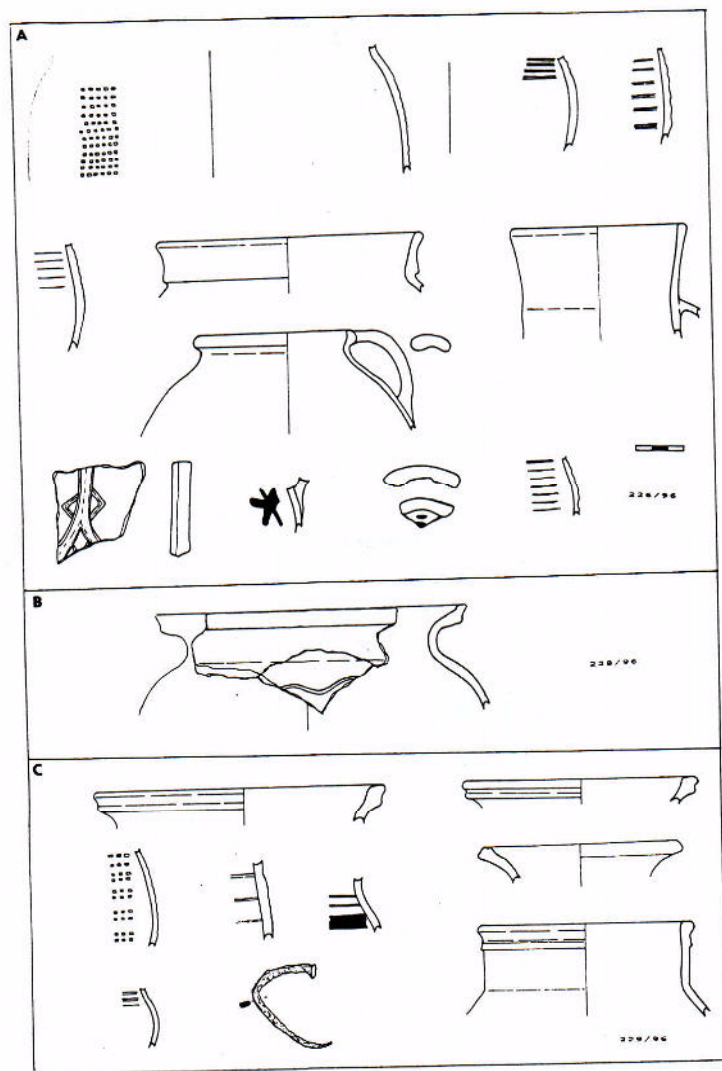

Tab. 2A: Turnov, náměstí Českého ráje čp. 3. Půdorys sondy 1/96, 2B: východní řez sondy 1/96, 2C: Západní řez stavební jámy.
Pl. 2A: Turnov, náměstí Českého ráje, No. 3. Plan of the trench 1/96, 2B: E section of the trench 1/96, 2C: W section through the building pit.

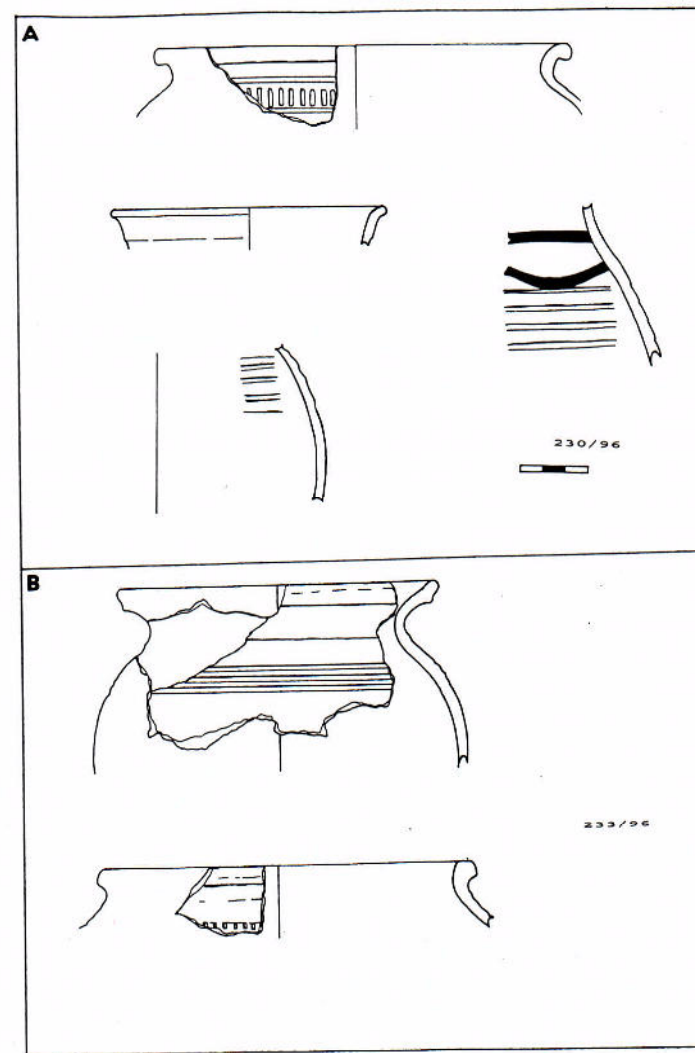
Tab. 3

Tab. 3A: Turnov, náměstí Českého ráje čp. 3. Část severního řezu stavební jámy s částí valené klenby barokního sklepa (zadní zeď domu čp. 3.). 3B: Severní řez, vrstva c. Červeně malovaná keramika z poloviny 15. století (doklad požáru r. 1468, 235/96). 3C: Severní řez, vrstva e. Keramika 2. pol. 13. století (městská lokace, 237/96).
Pl. 3A: Turnov, náměstí Českého ráje No. 3. Part of the N section of the building pit with a part of a barrel vault of a Baroque-period cellar (rear wall of house No. 3). 3B: northern section, layer c. Red-painted pottery of the half of 15th century (evidence for a fire of 1468, 235/96). 3C: northern section, layer e. Pottery of the second half of 13th century (establishment of the town, 237/96).

Tab. 4A: Turnov, náměstí Českého ráje čp. 3. Sonda 1/96, vrstva 1. Keramika 13./14. - 15. století (226/96). 4B: Sonda 1/96, vrstva 3. Keramika 13./14. století (228/96). 4C: Sonda 1/96, obj. 1/96, výplň A1. Keramika 13./14. - 15. století (229/96).
Pl. 4A: Turnov, náměstí Českého ráje No. 3. Trench 1/96, layer 1. Pottery of the 13th/14th to 15th century (226/96). 4B: Trench 1/96, layer 3. Pottery of the 13th/14th century (228/96). 4C: Trench 1/96, feature 1/96, filling A1. Pottery of the 13th/14th to 15th century (229/96).

Tab. 5A: Turnov, náměstí Českého ráje čp. 3. Sonda 1/96, obj. 1/96, výplň A. Keramika 14. - 15. století (230/96). 5B: Turnov, náměstí Českého ráje čp. 3. Západní rez, obj. 3/96, výplň A3. Keramika 13./14. - 15. století (233/96).
Pl. 5A: Turnov, náměstí Českého ráje No. 3. Trench 1/96, feature 1/96, filling A. Pottery of the 14th-15th century (230/96). 5B: Turnov, náměstí Českého ráje No. 3. Western section, feature 3/96, filling A3. Pottery of the 13th/14th to 15th century (233/96).

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM V JILEMNICI

Jan Prostředník

Na počátku měsíce září roku 1998 proběhl v Jilemnici, v Dolní ulici na parcelách č. 475 a 476 (ZM 10 03-41-18, 368,5 mm od z. s. č., 154,5 mm od j. s. č., nadmořská výška 482 m, Tab. 1), záchranný archeologický výzkum, který byl vyvolán novostavbou objektu prodejny Elektro. Dolní ulice leží na východním okraji městské památkové zóny a probíhá rovnoběžně s východní frontou domů náměstí. Místo výzkumu se nachází v areálu pod zadní části dvou městských středověkých parcel východní fronty náměstí (čp. 172, 173). Na obou parcelách se původně nacházely 2 novověké domy, které však byly již před řadou let zbourány - celý prostor byl tehdy asanován.

Ačkoliv jsme registrovali veškeré zemní práce, které probíhaly na území památkové zóny města Jilemnice od roku 1992 (Prostředník 1995, 215), nezískali jsme žádné archeologické doklady o vývoji osídlení města ve středověku - o jeho nejstarší historii dosud vypovídaly pouze prameny písemné.

První písemná zpráva o Jilemnici pochází z roku 1356 (vývoj názvu města v písemných pramenech: Gilempnis, Gilempnicz, Gylemnicz, Starckenbach - Čarek 1985, 184). Dějiny Jilemnice byly od samých počátků úzce svázány s dějinami hradu Dolní Štěpanice. Od přelomu 13. a 14. století zde Valdštejnové zabrali značnou část západních Krkonoš a založili na Benecku dolnoštěpanický hrad, který plnil zřejmě již od samého počátku správní funkci. Poměrně malá vzdálenost městečka Jilemnice od Štěpanic po dlouhý čas nevyžadovala zvláštní vrchnostenské sídlo přímo v Jilemnici. Někde v Jilemnici nebo jeho okolí stál ženský cisterciácký klášter, který byl roku 1424 vypálen husity (v literatuře bývá uváděn jako údajné místo kláštera areál zámku - Schmid 1879, 9, Šimák b.r., 52). Teprve ve druhé polovině 15. století byla na místě, kde dnes stojí zámek, vystavěna u kostela sv. Vavřince tvrz (Schmid 1879, 8, Sedláček 1932, 237-245). Výslovně se o ní mluví až k roku 1492 (po smrti Jana z Valdštejna), kdy došlo k rozdělení štěpanického panství na dvě části. Dokonce i Jilemnice byla rozdělena na tzv. horní díl, který spolu s tvrzí, dvorem, vsí a tvrzí v Kundraticích a městečkem Purklínem (Prklínem) dostal Hynek z Valdštejna. Jeho bratr Heník získal dolní díl Jilemnice, štěpanický hrad, Horní Brannou a další osady. K roku 1522 mění Hynkův díl majitele - stává se jím Arnošt z Újezdce a Kunic (zakladatel rodu Jilemnických z Újezdce). K roku 1577 přešlo panství na Křínecké z Ronova. Roku 1624 opět mění majitele, stává se jím Albrecht z Valdštejna. Ten však nezaplatil dlužnou částku, a tak bylo panství v roce 1627 prodáno Janu Vilému Harantovi z Polžic a Bezdruzic. Jeho synové si Jilemnici, podobně jako na konci 15. století Valdštejnové, na nějaký čas rozdělili. Roku

1701 koupil jilemnické panství Ferdinand Bonaventura Harrach, a tak došlo opět ke spojení bývalého panství štěpanického. Dvousetleté rozdělení Jilemnice se odrazilo i ve vývoji městského znaku - vlastní Jilemnice si pro rozlišení přidávala do svého znaku na pečeti vedle stromu ještě dva menší keře, zatímco městečko Jilm mělo jen jeden strom. Po spojení se užívalo až do naší doby ve znaku jediného stromu na trávníku.

Dějiny města Jilemnice úzce souvisejí s dějinami tvrze, která zde byla vystavěna ve druhé polovině 15. století po rozdělení štěpanického panství. K přestavbě gotické tvrze v renesanční zámek došlo snad již za pánů z Újezdce nebo Kříženeckých z Ronova. Původní renesanční zámek tvoří dnes západní část celého zámeckého komplexu. K dalším přestavbám došlo v roce 1716. Tehdy se Jilemnice stala centrem harrachovského panství. V západních Krkonoších došlo za Harrachů ke značnému hospodářskému rozvoji: vznikaly zde v masovém měřítku textilní manufaktury, sklářské hutě a železné hamry. Roku 1788 postihl Jilemnici i zámecký areál rozsáhlý požár, který zničil část hospodářských budov a kostel sv. Alžběty.

V l. 1895 - 1898 došlo k poslední přestavbě jilemnického zámku - k původní renesanční budově byla připojena stavba v pseudorenesančním slohu (dějiny Jilemnice viz Ambrož 1941, Poche a kol. 1977, 598 - 599, Sedláček 1932).

Co se týče starších archeologických nálezů z katastru Jilemnice a jejího nejbližšího okolí, víme o antropogenní aktivitě již od pozdní doby kamenné (kultura se šňůrovou keramikou - kamenný sekeromlat z Jilemnice). Jak ukazují archeologické nálezy z mladší a pozdní doby kamenné z Jablonce na Jizerou a Rokytnice nad Jizerou, Jilemnice se již od pravěku nalézala na důležité komunikaci (další nálezy: broušená industrie z úpatí vrchu Strážníka, bronzový hrot kopí z Peřimova, zlatá římská mince z intravillánu města, pozdně středověký zánikový horizont zjištěný v prostoru radnice v Jilemnici ad. - Prostředník 1995a, Nemeškalová - Šůla 1965). Tato komunikace byla využívána ve středověku i v novověku. Nové archeologické výzkumy nám dokazují, že tato část západních Krkonoš byla kolonizována již v polovině třináctého století (např. hrádek „Rychlov“ ležící na k. ú. Horní Štěpanice - Kalferst - Sigl - Vokolek 1989, č. 61-62, Sigl 1987, Sigl - Wolf 1989; hrad ležící na k. ú. Dolní Štěpanice - Kalferst - Prostředník 1996, Prostředník 1995, Prostředník 1996, Prostředník 1996a). Tato valdštejnská kolonizace souvisela zřejmě i s dobýváním nerostných surovin (zlato, stříbro, měď, vápenec ad.). V roce 1976 provádělo AO KMVČ dohled nad zemními pracemi, které probíhaly na jižním předpolí zámku (č. kat. 186) - v anglické zahradě mezi zámkem a budovou gymnasia bylo v průkopu pro inženýrské sítě nalezeno lícované kamenné zdivo s cihlovými vysprávkami, u této stavby se našlo několik recentních střeptů (tento objekt by mohl pocházet z přestavby zámku v 18. století - Sigl - Vokolek 1977, 31).

V prostoru Dolní ulice jsme dosud neregistrovali žádné doklady středově-

ké antropogenní aktivity, přestože tudy procházel průkop pro inženýrské sítě.

Celý areál parcel č. kat. 475 a 476 byl po demolici vybagrován do hloubky přibližně 1 - 3 metry pod úroveň podloží, který zde tvořil žlutočervený jíl perm-ského stáří. Původní stratigrafické situace se zachovaly pouze na jižním a částečně na západním řezu stavební jámy na parcele číslo 476 (Tab. 2A).

V prostoru staveniště byla patrná terasová sníženina, deprese oproti západně položeným parcelám k domům čp. 172 a 173 na náměstí - jedná se o přirozenou depresi, dotvořenou v důsledku středověké a novověké antropogenní aktivity.

Vývoj jednotlivých aktivit na parcele jsme mohli dobře sledovat na jižním řezu - veškeré uložení na západním řezu vyklíňovaly cca po 2 - 2,5 m severním směrem do prostoru parcely č. 476. Na jižním řezu jsme rozlišili celkem 12 uložení a zahloubených objektů. Nejmladší vrstvu tvořil drn a poddrn (Tab. 2A:1). Dále následovala uložení 2 a 3 (Tab. 2A:2, 3) - černošedá, sypká hlína se silnou příměsí cihel, opracovaných pískovcových kamenů, ztrouchnivělého dřeva - 4 m od západní hranice stavební jámy byl na jižním řezu dokumentován pravoúhlý zahloubený objekt, jehož západní a východní stěna byla vyzděna 1 sloupkem cihel. Objekt (Tab. 2A:3), který byl vyplněn shodným materiálem jako uložení 2, měl délku 2,4 m. Jeho stáří je uváděno jako recentní a mohl sloužit výrobě spojené s ohněm (tzv. pecník). Základový vkop pro tento objekt porušil uložení 4, 5 a 8 (Tab. 2A:4, 5, 8). Uložení 4 tvořila šedo-hnědo-černá mírně ulehlá hlína s příměsí štěpin cihel, kamene a organické nečistoty - tuto vrstvu můžeme interpretovat jako odpadní prostor domů čp. 172 - 173 na náměstí. Uložení 5 představuje vrstvu žlutočerveného jílu v sekundárním uložení, neboť překrývá z chronologického hlediska evidentně mladší zahloubený objekt (Tab. 2A:6). Tento pravidelný, víceméně pravoúhlý zahloubený objekt byl vyplněn středně hnědou, ulehlou jílovitou hlínou s četnými nálezy organických zbytků, a naopak nečetnými keramickými a skleněnými artefakty (Tab. 2B:5), na dně byla registrována vrstva hmoty rostlinného původu - pravděpodobně mech. Tento objekt lze datovat na základě získaných artefaktů do 17./18. století. Objekt byl zahlouben žlutočerveného jílu v primárním uložení (Tab. 2A:7) na rozdíl od uložení 5.

Nejzajímavější nález však tvořily vrstvy a výplně označené na plánu čísly 8 - 9 - 10 (Tab. 2A). Uložení 9 a 10 tvořily dvouvrstevnou výplň pravidelného zahloubeného objektu (polozemnice), zachyceného v příčném průřezu v šířce 4 m. Uložení 10 tvořila šedo-hnědá ulehlá hlína s rozpadlými čookami mazanice, uhlíčky, ojedinělými zlomky keramiky a zvířecími kostmi. Tato uložení představuje dosud nejstarší středověkou sídelní aktivitu zjištěnou v Jilemnici, neboť je datována do počátku 14. století (Tab. 2B:1-2). Tuto vrstvu překrývá uložení 9 - červenohnědá ulehlá hlína s ojedinělými čookami rozplavené mazanice a uhlíky. Z vrstvy pocházejí 3 zlomky vrcholně středověké keramiky (15. stol.). Celou situaci pak kryje uložení 8, která představuje planýrovací vrstvu,

pravděpodobně po některém z požárů 15. - 16. století (světlá, červeno-hnědá středně ulehlá hlína s ojedinělými zlomky keramiky cihlami a štěpinami pískovců, Tab. 2B:3,4). Veškeré nálezy jsou uloženy v archeologické sbírce Okresního muzea Českého ráje v Turnově pod přírůstkovými čísly 254 - 257/97.

Jak jsme již výše uvedli tento dokumentovaný řez a artefakty získané vzorkováním tvoří vůbec první stratifikované středověké nálezy z katastru města Jilemnice - proto můžeme jen litovat, že novostavba na místě domu čp. 8 na náměstí proběhla zcela našeho bez vědomí.

Literatura:

- Ambrož, J. 1941: Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města, Praha.
Čarek, J. 1985: Městské znaky v českých zemích, Praha.
Kalferst, J. - Prostředník, J. 1996: Předstihový výzkum hradu Dolní Štěpanice (okr. Semily), *Castellologica bohemia* 5, 63 - 74, Praha.
Kalferst, J. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1989: Archeologické nálezy získané v letech 1987 - 1988, *Zpravodaj KMVČ XVI/1*, 3-19.
Nemeškalová, Z. - Šůla, J. 1965: Nálezy římských mincí v královéhradeckém museu, *Fontes musei Regianehradecensis I*. Hradec Králové.
Poche, E. a kol. 1977: Umělecké památky Čech I, Praha.
Prostředník, J. 1995: Archeologické výzkumy turnovského muzea v roce 1994. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 8, 207 - 220, Semily.
Prostředník, J. 1995a: Archeologické nálezy ze sbírek Krkonošského muzea v Jilemnici (okr. Semily), *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 21, 23 - 34, Hradec Králové.
Prostředník, J. 1996: Archeologické výzkumy turnovského muzea v roce 1995. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 9, 149 - 180, Semily.
Prostředník, J. 1996a: Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v roce 1995, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 22, Hradec Králové.
Sigl, J. 1987: Zjišťovací výzkum hrádku v poloze „Hradiště“ u Horních Štěpanic, *Zpravodaj KMVČ XV/1*, 106-111.
Sigl, J. - Vokolek, V. 1977: Záchrané výzkumy, terénní průzkumy a další akce AO KMVČ v roce 1976. *Zpravodaj KMVČ IV/2*, 3 - 11, Hradec Králové.
Sigl, J. - Wolf, V. 1989: Zjišťovací archeologický výzkum hrádku v poloze Hradiště u Horních Štěpanic a jeho přínos k poznání kolonizačního procesu na Jilemnicku. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 2, 7 - 14. Semily.
Schmid, L. 1879: Statisticko-topografický popis velkostatku Jilemnice, Praha.
Sedláček, A. 1932: Hradý, zámky a tvrze království českého, díl V. Praha.

Jan Prostředník: Rescue excavations at Jilemnice. These were carried out prior to the building of an Elektro shop in the Dolní ulice on house plots Nos. 475 and 476 (Basic Map coordinates: leaf 10 03-41-18, 368.5 mm from the W

and 154.5 mm from the S section line, altitude 482 m above sea level) in September 1998. The Dolení street lies at the E fringe of the historical municipal zone and runs parallel to the E frontage of the town square. The excavated area is situated under the rear tracts of two medieval house plots of the E square frontage (Nos. 172 and 173). After pulling down the houses, the entire area of cadastral plots Nos. 475 and 476 was mechanically excavated to the depth of roughly 1 - 3 m below the level of the subsoil, made up by yellow-red loam of Perm age here. Original stratigraphic sequences have survived only in the S and partly in the W section of the building pit on the house plot No. 476. Twelve deposits and sunk features were documented in a section (Pl. 2A). The latest activities registered belonged to the post-medieval and recent periods. A most interesting discovery was represented by the layers and fillings marked by numbers 8 - 9 - 10 on the plan. Deposits 9 and 10 made up a two-layer filling of a regular sunk feature (a half-sunken hut), documented in a transversal section at a width of 4 m. This deposit represents a trace of the earliest medieval settlement activity known to date at Jilemnice, as it is dated to the beginning of 14th century (Pl. 2B: 1-2). The finds are deposited in the Turnov district museum under the accession numbers 254 - 257/97.

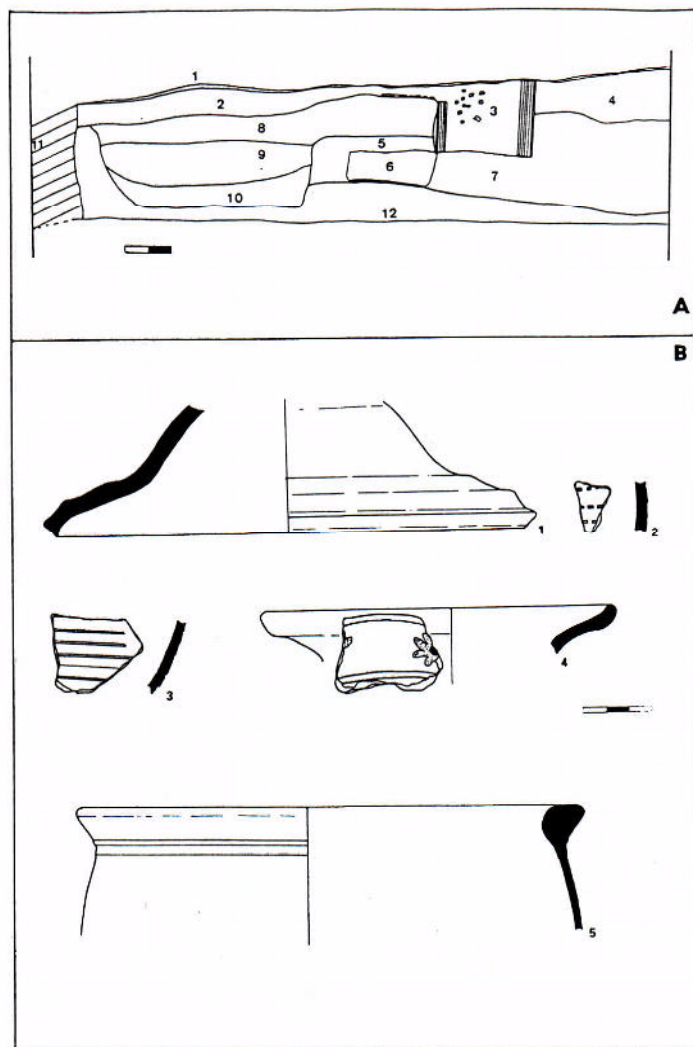
Tab. 1: Mapa města Jilemnice (okr. Semily) s vyznačeným místem archeologického výzkumu.
Pl. 1: Map of the town of Jilemnice, district of Semily, with demarcation of the excavation site.

NÁLEZ RADNICE Z KONCE 15. STOLETÍ NA NÁMĚSTÍ ČESKÉHO RÁJE V TURNOVĚ?

Jan Prostředník

Na podzim roku 1997 provedlo archeologické oddělení OMČR na náměstí Českého ráje v Turnově výzkum formou dohledu, který byl vyvolán stavbou povrchového kabelovodu. Trasa průkopu procházela podél jižní fronty domů a v západní polovině náměstí Českého ráje. Po celé délce průkopu při jižní frontě domů na nám. ČR jsme registrovali jednoduchou stratigrafickou situaci, tvořenou dlažbou, tělesem chodníku/vozovky a nevýraznou kulturní vrstvou (středně hnědá hlína s mazanícovou drtí, úlomky pískovců, uhlíky a ojedinělými nálezy vrcholně středověké až raně novověké keramiky). Před Střední hotelovou školou (čp. 5) byla tato uložení výraznější a dosahovala mocnosti až 0,4 m. Zajímavé doklady antropogenních aktivit přinesla dokumentace dvou šachet pro uložení trafostanice vyhloubených v západní polovině náměstí. Šachta 1 byla situována před městiště čp. 96 a 95 (ZM 10 03-32-23, 247 mm od z. s. č., 332 mm od j. s. č., nadmořská výška 266 m). Uložení, které jsme zde dokumentovali, souvisely s vývojem města od jeho lokace ve 2. pol. 13. století - tyto sídelní aktivity je možno propojit s nálezovou situací zjištěnou při předstihovém archeologickém výzkumu na městišti čp. 95 v roce 1995 (Prostředník 1995, týž 1996). Jejich nepatrná mocnost nám však dokládá, že se v prostoru před severní frontou domů nám. ČR po celý středověk i novověk nalézala plocha náměstí, a tudíž zde nedošlo k posunu uliční čáry. Uložení antropogenního původu se nalézají pouze v horních partiích řezu (do úrovně cca 0,5 m), podloží je tvořeno 3 kontexty - svrchní sprašovou návějí, šedohnědou vrstvou terciárního náplavu pod sprašovou návějí a spodním šterkopískem terciární jizerské terasy. Zcela odlišnou situaci jsme však registrovali v šachtě 2, která se nacházela přibližně 8 metrů od západní uliční čáry v prostoru náměstí (před čp. 137 - hotel Korunní princ, ZM 10:03-32-23, 247,5 mm od z. s. č., 299 mm od j. s. č. nadmořská výška 266 m, Tab. 1A). Nejzajímavější stratigrafická situace byla dokumentována na východním řezu (Tab. 1B): uložení 1 tvoří dlažba a těleso vozovky, uložení 2 žlutohnědá hlína s příměsí malých až středních kamenů a štěpin cihel (30%). Uložení 3 - hnědočervená drolivá hlína se značnou příměsí mazanice (50%), drobné lomové kameny, uhlíky a maltová drť?. Uložení 4 je šedohnědá hlína jilové konzistence s příměsí popela a drobnými proplásky (žlutohnědé a červenohnědé jílové čočky). Uložení 4a - plastická mazanice, červenohnědý jíl. Uložení 5 - hnědočervená hlína s malými až středními lomovými pískovcovými kameny a uhlíky. Uložení 6 je červenohnědá hlína s malými až středními lomovými pískovcovými kameny a uhlíky. Uložení 7 - mohutná vrstva

Tab. 2

Tab. 2A: Jilemnice, Dolní ul., parc. č. 476 - jižní řez stratigrafickou situací. 2B: Jilemnice, Dolní ul., parc. č. 476 - jižní řez, artefakty získané při výzkumu: 1 - 2: keramika z výplně zahloubeného obytného objektu (14. stol.) 3 - 4: keramika z planýrovací vrstvy po zániku zahloubeného obytného objektu (16. stol.), 5: keramika z výplně odpadního objektu 6 (17./18. stol.).
Pl. 2A: Jilemnice, Dolní ulice, plot No. 476 - S section through the stratigraphic sequence. 2B: Jilemnice, Dolní ulice, plot No. 476 - S section, artifacts obtained in the course of excavation: 1 - 2 - pottery from the filling of a sunk habitation feature (14th century), 3 - 4 - pottery from a levelling layer covering the defunct sunk habitation feature (16th century), 5 - pottery from the filling of a rubbish feature 6 (17th/18th century).

vypálené mazanice s jemným odstínem do hnědooranžova, příměs uhlíků a přepálené keramiky. Uloženina 8 - vrstva uhlíků. Uloženina 9 - vrstvička plastické mazanice. Uloženina 10 - destrukční kužel zdi, opukové kameny, původní pojivo vápenná malta. Uloženina 11 - vrstva uhlíků a vodorovně ležících prken (spálená podlaha). Uloženina 12 - šedý jíl s oblázky. Uloženina 13 - tmavošedá hlína jílové konzistence s četnými uhlíky. Uloženina 14 - pravděpodobně vrchol sprašové návěje.

Tento řez náležel mezi nejdůležitější dokumentované stratigrafické situace na náměstí Českého ráje, neboť nám poskytl řadu informací o stavebním vývoji dotčeného prostoru ve středověku a raném novověku. Ostatní 3 řezy byly též velmi zajímavé: jižní řez, který v pravém úhlu navazoval na východní řez, obsahoval uloženiny, které přecházely ze západního řezu. Jednalo se o uloženinu 1, 2, 5, 6, 7 (7A, 7B, 7C) a 11. Uloženinu 7 bylo možné rozdělit na zvrstvení A, B, C - jedná se o tentýž kontext, ale vlivem destrukce došlo k vytvoření odlišných vrstev v rámci 1 uloženiny. Vrstva 11 je kontaminována materiálem, který se nevyskytuje na žádném z dokumentovaných řezů (Tab. 2A). Na západním řezu jsme dokumentovali obdobnou stratigrafickou situaci, jako na jižním řezu - uloženiny 1, 2, 5, 6, 7 (7A, 7B, 7C), 11 navazovaly v pravém úhlu na jižní řez a byly ukončeny po 1,15 m od jižního okraje základovým vkopem pro zeď. Jednalo se o oboustranně hrubě lícovanou zeď z drobných až středních opukových lomových kamenů, pojivo tvořila vápenná malta, tloušťka zdi se pohybuje okolo 1,3 m (Tab. 2B). Vzhledem k postupu zemních a stavebních prací jsme nemohli zachytit úplné založení této zdi. Při vnějším líci nebyla registrována žádná jiná výplň základového vkopu než samotné těleso zdi. Při vnitřním líci jsme našli základový vkop (U - profil), který byl vyplněn sypkou, šedohnědou hlínou. Ze základového vkopu jsme bohužel nezískali žádný datovací materiál. Základový vkop prošel vrstvou nálezově sterilní spraše a nižší, terciérní štěrkopískové terasy Jizery. Vrchol vkopu byl zjištěn v hloubce 0,9 m pod současným povrchem vozovky. S touto zdí koresponduje zděná substrukce nalezená na severním řezu šachty 2. Byla zde registrována naprosto shodná stratigrafická situace jako v severní polovině západního řezu: těleso vozovky s dlažbou, nadloží sprašové návěje se základovým vkopem, vlastní sprašová návěj a terciérní štěrková terasa. Tato zeď vykazuje naprosto shodné parametry se zdí nalezenou na západním řezu. Vzhledem k těmto indiciím lze přepokládat, že při hloubení šachty bylo poškozeno nároží zděné zahloubené stavby (hloubku založení nebylo možné vzhledem k postupu zemních prací zjistit, Tab. 2B).

Interpretace

Nejstarší uloženinu antropogenní povahy představují uloženiny 12 a 13, které leží dle stratigrafické situace nejnižše. Jejich absolutní datace vychází vzhledem k absenci nálezů keramiky z analogické situace při výzkumu na parcele 480/1 (čp. 95, Šimák 1904, 15-18) v roce 1995, kdy jsme obdobné kontexty

datovali do období městské lokace (2. pol. 13. století). Další uloženiny souvisejí již s běžnou městskou vrcholně středověkou sídelní aktivitou. Uloženiny 7 - 13 tvoří zánikový horizont středověkého obytného objektu dřevěné konstrukce s mazanicovým výmazem stěn a stropu (vedle destrukčních vrstev jsme objevili i neporušenou, zuhelnatělou prkennou podlahu). Tento obytný objekt, který můžeme datovat na základě nalezené keramiky do 2. poloviny 15. století, zanikl požárem. Ve 2. polovině 15. století, konkrétně v roce 1468, vyhořelo celé turnovské náměstí a přilehlé části díky vpádu lužických vojsk. Tento požár náležel mezi nejničivější katastrofy, které však měly své pokračování i v následujícím 16. století (např. požár 1538). Tyto požáry byly průběžně registrovány při záchranných archeologických výzkumech v prostoru turnovského náměstí (Prostředník 1993, 1995, 1996, 1996a).

Jak nám napovídá nálezová situace, byl celý prostor dnešního náměstí Českého ráje zplanýrován a byly znivelovány původní rozdíly - střed západní části náměstí se nalézal v dosti příkrém svahu (rozdíl až 2,5 m oproti ostatní ploše), který je patrný až do současnosti (viz Hluboká ulice). Tyto terénní nerovnosti jsme zachytili již při záchranném výzkumu v průkopu pro STL plynovod v roce 1993 - průkop procházel napříč náměstím od čp. 95 k čp. 1 a dále pokračoval do Jiráskovy ulice. V jeho řezech jsme dokumentovali 2 narušené zahloubené objekty zaniklé požárem (2. pol. 15. století). Nález těchto objektů nám doložil posun západní uliční čáry ve středověku minimálně o 8 metrů východním směrem.

Další stavební fázi v západní části náměstí představuje zděná stavba, jejíž nároží jsme v šachtě 2 dokumentovali. Tuto stavbu, která nahradila, a zároveň porušila, požárem zaniklý dřevěný objekt, můžeme datovat jen velmi hrubě na konec 15. až počátek 16. století (respektive do intervalu 1468 - 1526/1538). Mohlo se například jednat o zděné založení sklepa jinak dřevěného měšťanského domu. Další vývoj stavebních aktivit na náměstí ČR souvisí zřejmě s dalším požárem (1538?), po kterém zřejmě došlo k výstavbě zděných měšťanských domů na náměstí. S touto výstavbou souvisí i posunutí uliční čáry přibližně o 7 - 8 m západním směrem, tj. na úroveň dnešních domů.

Námi nalezený zděný objekt souvisí s nějakou starší stavbou, o které nalézáme zmínky jak ve starší literatuře tak i v písemných pramenech (Šimák 1903, 122, Šimák 1904, 20-21). Tento objekt předcházela výstavbě předchůdce domu čp. 137, který je uváděn v soupisu domů v roce 1608, ovšem na tomto místě předpokládal již J. V. Šimák starší radnici, která předcházela výstavbě renesanční radnice z roku 1526 (Šimák 1903, 122; Slavík 1994). Názor o lokalizaci původní radnice do tohoto prostoru převzal i O. Stefan (1945, 14).

V roce 1998 dojde k rekonstrukci veškerých inženýrských sítí na celé ploše náměstí ČR, prostor bude zároveň snižen a nově předlážděn. Jak nám naše současné výsledky ukazují, budeme moci vzhledem k rozsahu akce doplnit naše znalosti o vývoji zástavby turnovského náměstí ve středověku a novověku.

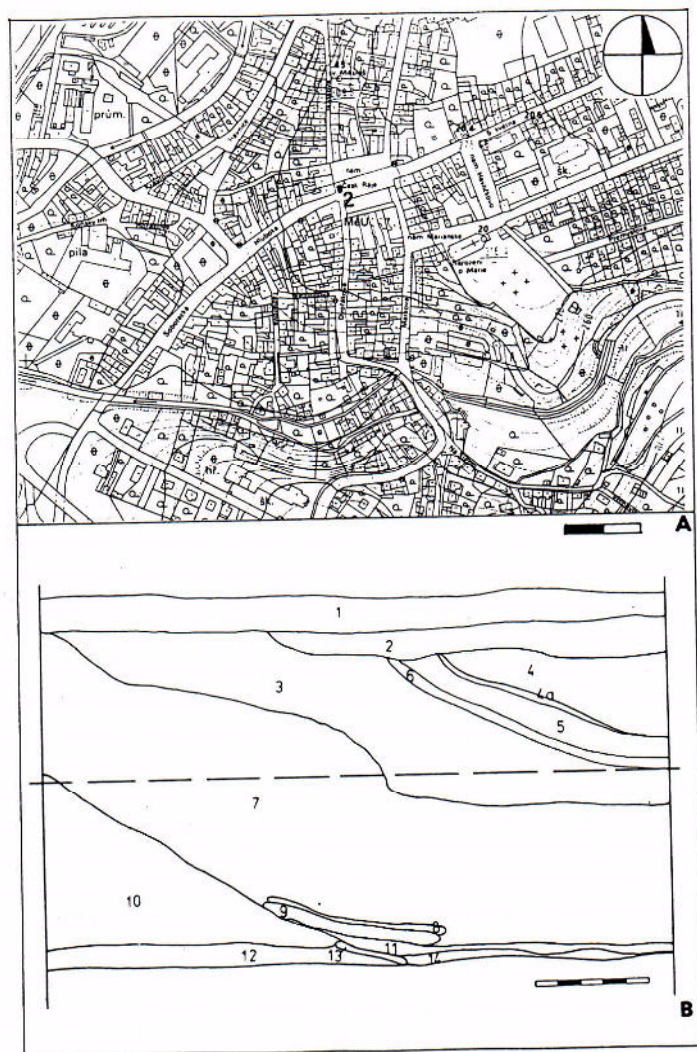
Literatura:

- Prostředník, J. 1993: Záchranný výzkum v Turnově na Mariánském náměstí. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 19, 68 - 79, Hradec Králové.
- Prostředník, J. 1995: Nálezová zpráva z předstihového archeologického výzkumu. Turnov (okr. Semily) - náměstí Českého ráje, ppč. 480/1 (nepublikovaný rukopis, archiv OMČR Turnov).
- Prostředník, J. 1996: Předstihový výzkum na náměstí Českého ráje v Turnově, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 22, Hradec Králové.
- Prostředník, J. 1996a: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. 08/96. Turnov (okr. Semily) - náměstí Českého ráje čp. 3 (nepublikovaný rukopis, archiv OMČR Turnov).
- Slavík, J. 1994: Turnovská radnice v letech 1526 až 1993, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší 7, 29 - 50. Semily.
- Stefan, O. 1945: Přípravné práce pro prostorový a upravovací plán města Turnova. Expertisa stavebně historická, Praha.
- Šimák, J. V. 1903: Přeběhy města Turnova nad Jizerou, díl. I. Turnov.
- Šimák, J. V. 1904: Přeběhy města Turnova nad Jizerou, díl. III. Turnov.

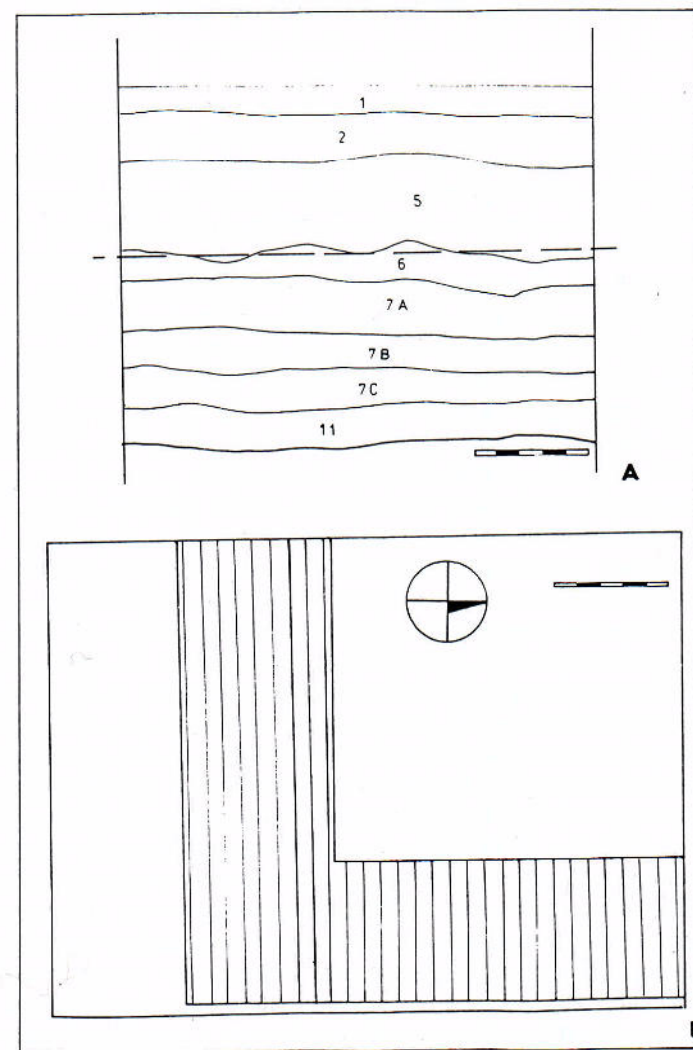
Jan Prostředník: A find of a town hall of the end of 15th century in the náměstí Českého ráje (Square of the Bohemian Paradise) at Turnov? In the autumn of 1997 the Archaeological Department of the Turnov district museum monitored a sinking of a cable trench passing along the S and W frontage of the abovementioned square. All along this trench we have observed a rather simple stratigraphical situation made up by a pavement, the mass of the sidewalk or road and an inconspicuous cultural layer with isolated finds of pottery dating back to the high Middle Ages and to the early post-medieval period. Interesting evidence for anthropogenous activities came forth during documentation of two shafts sunk into the W half of the square. Shaft No. 1 was situated in front of the house plots Nos. 96 and 95. The deposits documented linked up with the development of the town from the time of its location in the second half of 13th century. The subsoil is made up by three contexts - the upper loess dune, a grey-brown layer of a Tertiary-period water-borne deposits below the loess dune, and the lower gravelly-sand Jizera river terrace of Tertiary age. A quite different situation was registered in shaft No. 2, situated some 8 m from the W street frontage in the square area (in front of No. 137 - hotel „Crown prince“). An exceptionally rich stratigraphy consisting of layers dating to the age of the municipal location (second half of 13th century), a destruction horizon of a habitation structure (a slightly sunk feature with wooden construction covered by daub, destroyed in the second half of 15th century), the subsoil level and foundations of a masonry house (15th/16th century) could be observed.

Destruction of the sunk feature may be connected with a fire of 1468

when Turnov was burnt down by Lusatian troopers. Written sources indicate that the masonry building may be considered a predecessor of the Renaissance-period town hall built in the SE square corner in 1526.

Tab. 1A: Mapa historického jádra města Turnova - šachta 2 na náměstí Českého ráje. Tab. 1B. Šachta 2, východní řez.
 Pl. 1A: Map of the historical core of Turnov - shaft 2 in the náměstí Českého ráje. Pl. 1B. Shaft No. 2, E section.

Tab. 2A: Turnov, náměstí Českého ráje (okr. Semily). Šachta 2, jižní řez. Tab. 2B. Šachta 2, půdorys, nároží zděné stavby zvýrazněno.
 Pl. 2A: Turnov, náměstí Českého ráje (district of Semily). Shaft No. 2, S section. Pl. 2B. Shaft No. 2, plan. Corner of a masonry structure marked out.

PRAŽSKÁ BRÁNA V HRADCI KRÁLOVÉ

Jiří Slavík

Ačkoliv Pražská brána patří mezi poměrně známé součásti středověké fortifikace Hradce Králové, nebyla dosud k jejímu popisu využita výkresová dokumentace z let 1779 a 1814¹⁾, která přináší řadu důležitých informací o její pozdně středověké podobě. Vlastně všechny dosavadní popisy opevnění ustrnulý na popisu zdobného renesančního předbraní a o podobě vlastní brány se z nich nedozvíme téměř nic (Cechner 1904, 30-32; Domečka 1924, 4).

Pražská brána umožňovala vstup do města od západu. Brána byla umístěna ve svahu návrší v mírné proláklíně v místě brány hradiště (Richter - Vokolek, 1995, 89). Kdy vznikla její mohutná věž, lze jen spekulovat. Připomeňme však důležité momenty, které výstavbu či následné přestavby brány mohly podnítit. Především to byla řada požárů v letech 1290, 1339, 1407, 1484, 1536 (Kubiček - Wirth, 1939, 22-23, 30) a 1586 (Mikulka, 1997, 355).

Omítanou cihelnou²⁾ věžovou Pražskou bránu můžeme popsat podle tří mírně se odlišujících zmíněných zaměření z přelomu 18. a 19. století³⁾. I když na detailních plánech není patrné napojení hradby, lze souhlasit s názorem, že brána vystupovala polovinou svého objemu z hradební linie (Richter - Vokolek, 1939, 98). Věž měla ve své pozdně středověké podobě celkem pět pater. Celková šířka brány činila 10.08 m, délka 8.98 m, tloušťky stěn v 1. patře: čelní 1.73 m, boční 2.63 m, ve 3. patře 0.869 m. Zděná část věže byla podle plánů vysoká 23.07-23.54 m, výška krovu na plánech kolísá od 7.74 m po 14.06 m⁴⁾. Při známé oblíbenosti strmých konstrukcí v pozdním středověku se jako pravděpodobnější jeví větší výška střechy. Valeně klenutý průjezd široký 2.47 m ohraničovaly dva lomené portály, snad s profilovaným kamenným ostěním. K jižnímu nároží se připojoval odstupněný opěrák, ukončený pultovou stříškou. Do interiéru věže bylo možno vstoupit po schodišti, začínajícím na severovýchodním průčelí za hradbou. Prvé patro vyplňovaly křížově klenutá místnost se střílnovým oknem v čelní stěně a malá předsíňka s chodbičkou a se schodištěm do dalšího patra v tloušťce jihovýchodní a jihozápadní zdi. Předsíňku a schodiště osvětlovalo střílnové okénko⁵⁾. V plochostropém druhém patře byla v čelní stěně ve výklenku umístěna další střílna. Interiér opět osvětlovalo z městské strany střílnové okénko. Boční stěny byly poměrně vysoko zeslabeny ústupkem, patrně základem pro klenbu, provedenou až při snížení věže v roce 1850 (Domečka, 1924, 4). Dvouramenné dřevěné schodiště do třetího patra se přikládalo k severovýchodní a jihovýchodní stěně. Ve vysokém třetím patře věže byl v polovině výšky stěny ústupek a nad ním v každé stěně dvojice výklenků, zakončených půlkruhovým záklenkem až v úrovni 4. patra. Plány se rozcházejí v umístění oké-

nek do 3. nebo 4. patra. Díky mohutnému ústupku ve zdivu se zvětšila plocha podstřešního 5. patra, osvětleného půlkruhem překlenutými okénky, čtyřmi v boční a pěti v čelní stěně. Do vnitřního prostoru posledního patra již zasahovala spodní část strmého stromečkového krovu, který je opět na všech plánech zachycen v rozdílné výši.

Členění fasád bylo poměrně jednoduché, čelní průčelí zdobila pouze římsa v úrovni podlahy 1. patra. Obrys věže se zužoval v úrovni podlahy 3. patra. Podle nejstaršího plánu se obvod věže opět rozšiřoval v úrovni podlahy 4. patra⁶⁾. Obrys strmé dlátkové střechy změkčovaly až do třetiny její výšky vysoké námětky. Z plánové dokumentace ani ze starých popisů nejsme schopni určit způsob uzavírání brány mostem nebo mříží.

Zobrazení věže na vedutách Jana Willenberga⁷⁾ popsanému vzhledu věže nijak neodporuje, pouze jej doplňuje o malebný detail makovic, osazených na koncích hřebene střechy. Z dokumentace ani z ikonografických materiálů nelze odečíst způsob zavírání brány padacím mostem či mříží. V plánu z r. 1814 je zakreslen návrh na snížení věže a zaklenutí posledního patra⁸⁾. Snížení věže bylo provedeno až v roce 1850. Tehdy věž obdržela nízkou atiku s více ozdobným než funkčním cimbuřím. Vlastní brána byla zbourána v roce 1875.

O podobě předbraní Pražské brány před renesanční přestavbou Buriana Vlacha nemáme žádné zprávy a zbytky opevnění se nepodařilo zachytit ani při nedávných zemních pracích v tomto prostoru. Všeobecně se předpokládá existence věžového předbraní (Kubiček - Wirth, 1939, 30). Existenci předbraní lze považovat za téměř jistou již pro nejstarší období existence brány, ať již mělo nebo nemělo podobu branské věže s bočními zdmi nebo kulisové brány. Nové předbraní vzniklo v letech 1583-1585. Tvořila jej příčná budova s čelní stranou z kamenného kvádrového zdiva. Přízemní část jednopatrového průčelí s atikou byla dvojosá, patro i štíty na atice byly provedeny ve 4 osách, přičemž celá kompozice se odvíjela od průjezdu brány. Přízemí pokryla kvádrová bosáž, na východní straně obíhající zazděný průchod pro pěší⁹⁾ a ohraničující vpadliny pro padací mosty. Bosáž byla ukončena kordonovou římsou, na kterou ve východní části nasedala ostění dvou oken s nadpražními římsami a ve střední části nad průjezdem trojosá architektura hlavního štítu. V západní části štítu mělce vystupoval blok kvádrového zdiva. Spodní část hlavního štítu rozdělovaly toskánské polosloupky. Výplně soklové části vyzdobily biblické citáty, plochu mezi sloupky vyplnily reliéfy s městskými znaky (český lev a G) a uprostřed s reliéfem kalicha (po roce 1620 odesaným) ve svatozáří, doprovázeným výjevem Ukřižování a Ježíše v zahradě Getsemanské. Mezi korunní římsou a nadpražím oken vystupovaly dva figurální chrliče. Všechny štíty byly bohatě zdobeny. Ve středním štítě dvojice sloupů vynášela trojúhelný štít s reliéfní hlavou andílka. Mezi sloupky byl umístěn kruhový štít s habsburským orlem, pod ním v soklu deska s dedikačním nápisem císaře Rudolfa II. a letopočtem 1585. Postranní části štítu se skládáním volutovým obrysem vyplňovala drobná sloupová architektura. Zbý-

vající tři štítky měly sice různé velikosti a dělení, ale v podstatě opakovaly členění hlavního štítu. Ve výplních štítů se nacházely městský znak s G, letopočet 1584 a rozeta. Celá architektura byla zlacena a malována (Cechner, 1904, 30). Na západní straně předbraní existovala podle Willenbergova zobrazení další budova se slepou arkaturou v patře. Předbraní bylo bohužel v roce 1873 až na východní část s dvojicí menších štítů zbořeno, v roce 1875 byla odstraněna i vnitřní věžová část a konečně v roce 1884 byla odbourána i zbylá část předbraní (Domečka, 1924, 4). Pouze reliéfy byly umístěny do soklové části nových pivovarských sklepů.

S použitím zmíněných plánů lze rekonstruovat vzhled středověké brány jen částečně. Vnitřní bránu tvořila nejméně třípatrová cihelná věž z prvního období stavby městské fortifikace na počátku 14. století, vystupující polovinou hmoty před hlavní hradbu. Před bránu předstupovalo předbraní neznámé podoby. Podobu vysoké věže se strmým krovem brána získala nejspíše po požáru v roce 1536, kdy byla zvýšena a zastřešena vysokým krovem. renesanční předbraní mělo spíše reprezentační než obrannou funkci, bylo však vybaveno příkopem a padacími mosty. Brána i její předbraní byly postupně zlikvidovány v průběhu druhé poloviny 19. století, pouze některé zdobné součásti předbraní byly zachráněny a osazeny v nových stavbách.

Poznámky:

¹⁾ Výkresy jsou uloženy ve fondu Archiv města Hradce Králové ve Státním okresním archivu v Hradci Králové (dále SOKA HK, AM HK). Jejich existenci reflektují pouze Richter-Vokolek, 1995, 98.

²⁾ Vazbu cihelných liců zachycuje fotografie A. Ženíška z r. 1873, reprodukována např. in Kubiček - Wirth (1939, 38). Zdá se, že šlo o gotickou vazbu, střídající v každé řadě rovnoměrně běhoun a vazák.

³⁾ SOKA HK, AM HK, fasc. 3, inv. č. 5017 z r. 1779, 5031 z přelomu 18. a 19. století a 5025 z r. 1814. Mladší plán vyhlíží díky většímu množství detailů důvěryhodněji. Pro jeho větší spolehlivost hovoří i vyobrazení brány na Willenbergově kresbě.

⁴⁾ Protože se snižování bran a věží dělo na účet města, předpokládáme, že měřítka a údaje na výkresech jsou uvedeny v dolnorakouských jednotkách (1 sáh = 1.896 m). Fortifikační sáh měl 1.944 m (přepočteno podle údajů in Romaňák, 1994, 8).

⁵⁾ Na fotografii z r. 1866 je již střílna proměněna v okno. Repro in Kubiček - Wirth (1939, 17).

⁶⁾ SOKA HK, AM HK, fasc. 3, inv. č. 5017.

⁷⁾ Repro in Kubiček - Wirth (1939, 36-37).

⁸⁾ SOKA HK, AM HK, fasc. 3, inv. č. 5031.

⁹⁾ Na snímku brány z roku 1873 je patrná trhлина a pokles střední části

předbraní. Nelze vyloučit, že v původní podobě byl tento průchod funkční a k jeho zazzdění došlo až po vzniku statické poruchy a poklesnutí části předbraní.

Literatura:

Cechner, A. 1904: Soupis památek historických a uměleckých v království českém, XIX, Politický okres královéhradecký, Praha.

Domečka, L. 1924: Pražská brána v Hradci Králové, Osvěta lidu XXVII, č. 52, s. 4.

Mikulka, J. 1977: Dějiny Hradce Králové I./2, Hradec Králové.

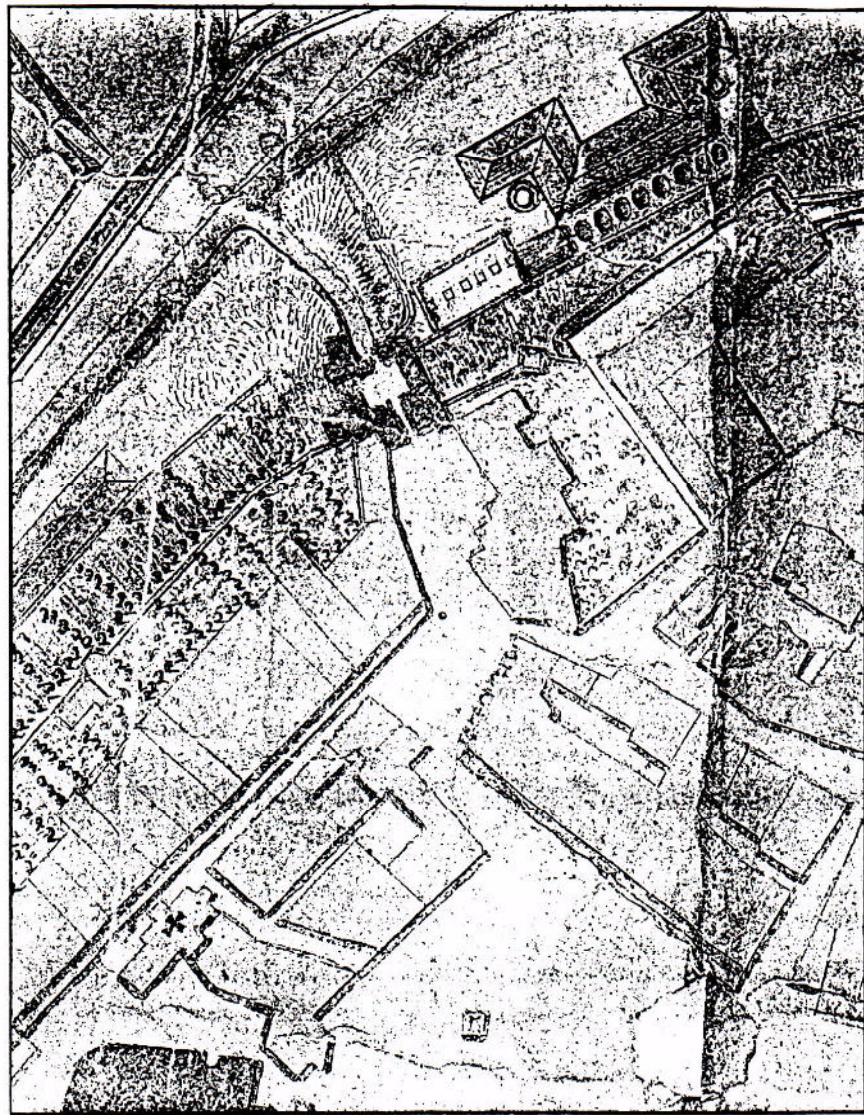
Kubiček, A. - Wirth, Z. 1939: Hradec Králové, město královen, město Ulrichovo, Hradec Králové.

Richter, M. - Vokolek, V. 1995: Hradec Králové, Slovanské hradiště a počátky středověkého města, Hradec Králové.

Romaňák, A. 1994: Pevnost Terežín, Dvůr Králové n. L.

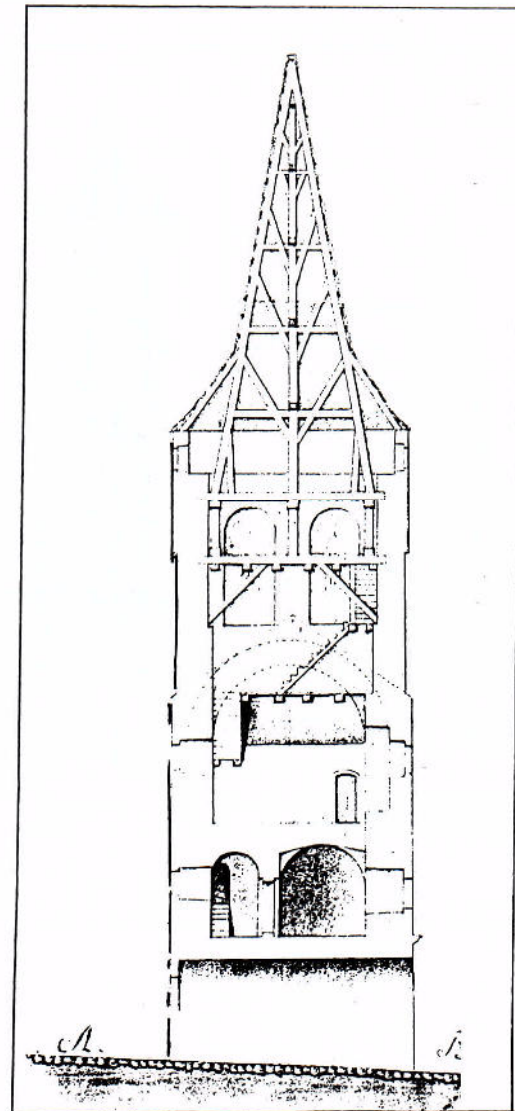
Jiří Slavík: The Prague gate at Hradec-Králové. The Prague gate belonged to dominant features of the medieval town but its studies stopped with descriptions of the Renaissance-period advanced structures of 1583-1585. The gate itself can be studied from plans deposited at the Hradec-Králové municipal archive in the Státní okresní archiv (State district archive), Hradec-Králové. The plans show that the inner gate was made up by a brick tower at least three storeys high of the first erection period of the municipal fortifications from the beginning of 14th century, advancing by one-half of its mass in front of the main rampart wall. The gate was protected by an advanced corps of unknown form. The gate acquired its distinctive form of a high tower with a steep truss-construction after a fire of 1536 when it was elevated and covered by a high truss. The Renaissance-period advanced corps had rather a representative than defensive function but it possessed a moat and drawbridges. Both the gate and the advanced corps fell victims to building activities of the second half of 19th century and only a few ornate fragments of the advanced corps were salvaged and re-used in new structures.

Tab. 1

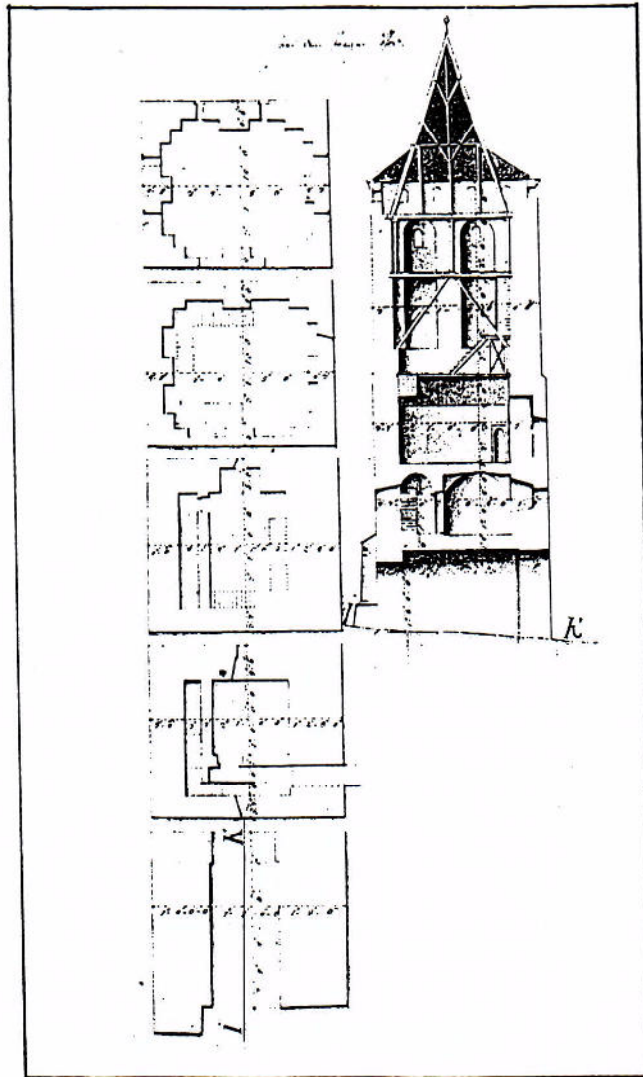

Tab. 1. Situace brány podle raportního plánu uloženého v SOKA HK, AM HK, fasc. 5, inv. č. 5040.
Pl. 1. Situation of the gate according to a rapport plan deposited at the State district archive of Hradec-Králové, Municipal archive, fasc. 5. Inv. No. 5040.

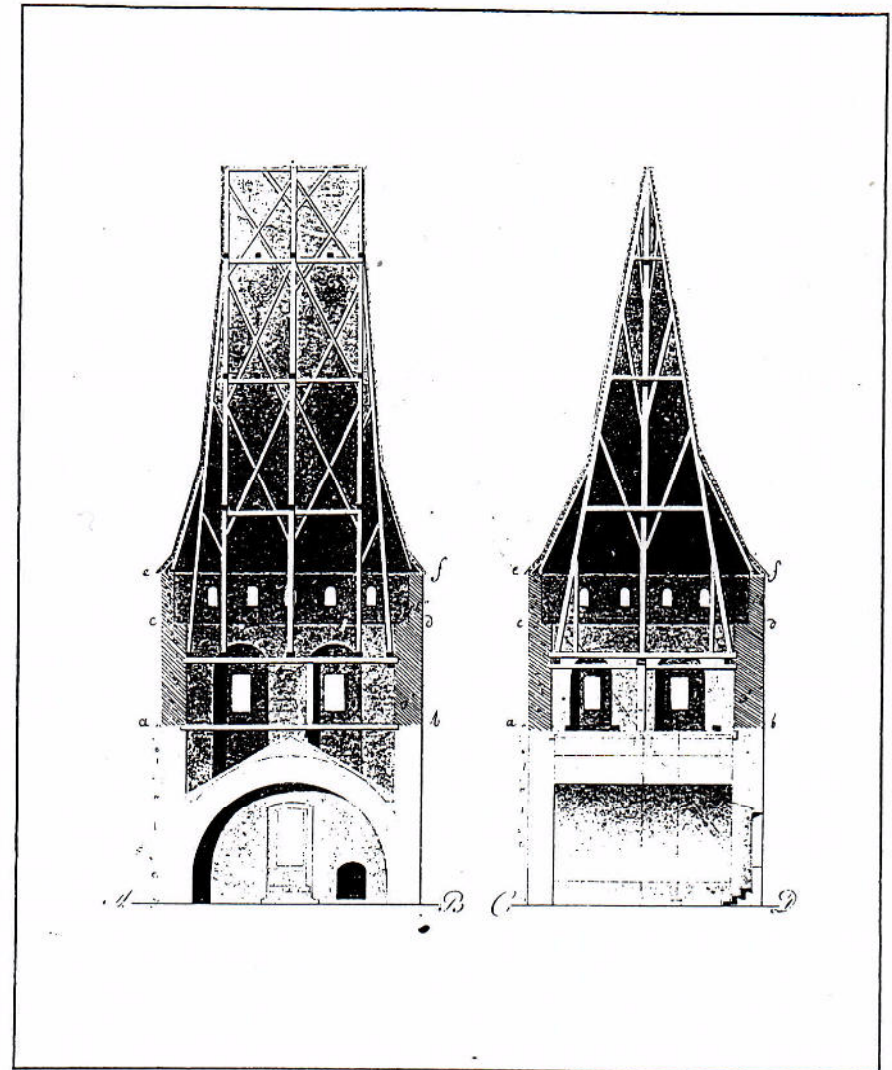
Tab. 2

Tab. 2. Řez vnitřní Pražskou bránou na plánu z roku 1779, uloženého v SOKA HK, AM HK, fasc. 3, inv. č. 5017.
Pl. 2. Section through the inner Prague gate on a plan of 1779. SDA Hradec-Králové, MA, fasc. 3, Inv. No. 5017.

Tab. 3. Půdorysy a řez vnitřní Pražskou bránou na plánu z přelomu 18. a 19. století, uloženého v SOKA HK, AM HK, fasc. 3, inv. č. 5031.
 Pl. 3. Plans and a section through the inner Prague gate on a plan made around 1800. SDA Hradec-Králové, MA, fasc. 3, Inv. No. 5031.

Tab. 4. Řez vnitřní Pražskou bránou na plánu z roku 1814, uloženého v SOKA HK, AM HK, fasc. 3, inv. č. 5025.
 Pl. 4. Section through the inner Prague gate on a plan of 1814. SDA Hradec-Králové, MA, fasc. 3, Inv. No. 5025.

GEOLOGICKÉ POMĚRY V OKOLÍ CHRÁMU SV. MIKULÁŠE V JAROMĚŘI

Jan Zavřel

Středověké město Jaroměř, rozkládající se na elevaci nad tokem Labe, bylo zpřístupněno ze dvou stran. Branou na západním okraji ostrožny se vycházelo k Praze, na východ směřovala cesta ke Kladsku. Obdobná situace je připisována i raně středověkému období, kdy se na místě dnešního jaroměřského náměstí rozkládal přemyslovský hrad. Archeologickým výzkumem Havlíčkovy ulice, která navazuje prostřednictvím mostu na ostroh nesoucí náměstí, byl zpochybněn předpoklad průběhu cesty po hřbetu východně od ostrožny v raném středověku (Ježek - Slavík 1997).

Podstatnou roli při rekonstrukci lokálního úseku cesty i při formulaci hypotéz o tehdejší opevnění ostrožny mohou hrát poznatky o zářezu, který ostrožnu odděluje od východní části elevace a dnes je překlenut kamenným mostem. K vyřešení naznačené problematiky i dalších obecnějších otázek, týkajících se geologických poměrů historického jádra Jaroměře, byly v Geofondu ČR prostudovány veškeré archivní nepublikované geologické a inženýrsko-geologické posudky, dotýkající se zájmového území. Pozornost se soustředila zvláště na východní okolí kostela sv. Mikuláše.

Krajinný ráz území v okolí Jaroměře je podle Tomského a Mareše (s. d., 8) dán hlavně slínovým charakterem sedimentů svrchnokřídového moře, dále polohou území na přechodu z podhorské oblasti v rozlehlou nížinu hlavní synklinály české křídové tabule a střídavou erozní a akumulací činností tří spojujících se řek - Labe, Úpy a Metuje. Na dostupných nepublikovaných geologických mapách (např. Soukup 1960, Absolon 1962) je v místě historického jádra města shodně vyznačen pruh druhohorních mořských sedimentů spodního a středního turonu, který je obklopen kvarténními říčními usazeninami. Vystupující ostroh skládají slínité sedimenty opukového charakteru.

Geologické poměry západní části jaroměřského ostrohu blíže zkoumala Knapová (1984), která se odvolávala na geologické řezy a geologickou mapu, přiloženou k závěrečné zprávě inženýrsko-geologického průzkumu „Jaroměř - statické zabezpečení historického jádra města - listopad 1973 - IRP Brno“. Uvedené materiály měly přehledně zobrazovat geologickou stavbu ostrohu, na němž je situováno historické jádro města. V Geofondu ČR tento posudek bohužel uložen není. Knapová (1984, 7) uvádí, že skalní podklad ostrožny tvoří druhohorní sedimenty spodního turonu. Litologicky jsou zde zastoupeny opuky (písčité slínovce a spongilitické slínovce, případně též spongility). Vrstvy spodního turonu vycházejí na den (tvoří výchozy) na mnoha místech v suterénních prosto-

rách domů, na jiných místech jsou zakryty mladšími kvarténními sedimenty.

Povrch skalního podloží je nerovně vyklenutý, což odpovídá předkvarténní a kvarténní denudační i erozní činnosti tekoucích vod. Opuky se vyznačují světlejšími barvami - šedohnědou a zelenošedou. Charakteristické zvrstvení se jeví převážně na horizontálních plochách a dle mocnosti jednotlivých vrstev se vyskytují typy deskovité a tence vrstevnaté. Většinou jsou opuky pevné, zdravé, pokud jsou slabě navětralé je zóna navětrání nejvýše položenou vrstvou a má malou mocnost (Knapová 1984, 11). Kamenité eluvium opuk bylo při tomto výzkumu zjištěno v šachticích u domů čp. 44 a 45. Jedná se o ostrohanný štěrk o průměru 10 - 12 cm s hlinitopísčitou výplní. V této části náměstí byl zastížen průzkumnými vrty též zbytek štěrkopískové terasy. Štěrky jsou ulehle, tvořené z odolných valounů (převážně křemene), bezvodé, červenohnědé a šedohnědé.

Červeně zbarvené hlíny v nadloží opuk se vyskytly i na jiných místech ostrožny (k situaci před domem čp. 49 viz dokumentace k výzkumu popsanému M. Vávrou 1975, s. 55, č. 65b). Barva těchto fluvialních sedimentů se dá vysvětlit charakterem zdrojových hornin. Řeka transportovala rozvětralý a erodovaný materiál od severu a severovýchodu (z širokého okolí měst Trutnov, Hostinné a Vrchlabí), kde se vyskytují rudofialově a šedě zbarvené prvohorní sedimenty podkrkonošské pánve. V jižní části náměstí (dům čp. 28) byly v nadloží opuk zjištěny i deluviální soudržné sedimenty - jílovité hlíny a jíly s úlomky pevné až tvrdé konzistence. Nejmladší a nejsvrchnější kvarténní vrstvou jsou navážky, jejichž mocnost kolísá od 3,8 do 0,1 m. Největší mocnosti dosahovaly navážky ve svazích ostrohu (u domu čp. 28), kde byl terén upravován do terasových stupňů.

Další údaj o západní straně ostrožny najdeme v seznamu geologických dokumentačních bodů použitých Absolonem (1962) k sestavení výše uvedené geologické mapy. Bod č. 152, situovaný v trase vodovodu od mostu přes Labe až k náměstí, zachytil pevný slínovec v hloubce 20 až 160 cm pod povrchem terénu.

Slínovcový skalní podklad zakrytý fluvialními sedimenty štěrkopískové terasy a povodňovými hlínami byl sledován dvěma vrty v těsném severním okolí chrámu sv. Mikuláše, při průzkumu základových poměrů v místech plánované opěrné zdi u čp. 1 a 2. Povrch terénu je zde upraven navážkami od předchozí zástavby, v povodňových hlínách se vyskytují hnilokaly. Povrch terasy byl vystaven holocénnímu meandrování Labe, proto je na různých úrovních (Honsa 1988, 3 an.).

O hloubce skalního podkladu na východní straně zkoumaného hřbetu svědčí Absolonův dokumentační bod č. 104. Ten je na mapě dokumentačních bodů vyznačen zhruba do východní části Havlíčkovy ulice. Pevné slínovce se zde zachovaly 25 až 100 cm pod terémem. Podkladem byly stejně jako v případě předchozího citovaného dokumentačního bodu vodovodní plány. Další údaje o hloubce skalního podloží a charakteru historického zvrstvení na této části

elevace přinesly výsledky výzkumu v Havlíčkově ulici (Ježek - Slavík 1997).

Zkoumané problematiky se přímo dotkl inženýrsko-geologický průzkum v prostoru městské brány a děkanského chrámu sv. Mikuláše (Štěpán 1971), z jehož výsledků, jakož i z výsledků starších průzkumů citovaných v Štěpánově práci, jsou vybrány následující shrnující údaje:

- údolní niva Labe má proměnlivou šířku a zasahuje svým okrajem jižní a jihovýchodní část děkanského chrámu;

- statické poruchy chrámu se projevovaly trhlinami ve zdivu v závěru chrámu, především v jižní lodi, staticky porušeny byly nejvíce pilíře na jihovýchodě;

- jeden z původních dvou pilířů, které jsou nyní spojeny do jediného pilíře při jihovýchodním nároží kostela (podle geologického značení pilíř č. 6) byl založen na silně zvětralých, úlomkovitě rozpadavých písčítých slínovcích, které zde byly pravděpodobně odlámany. Vyskytly se i rozsáhlejší závážky rozličným materiálem. Nové přízdívky mezi původními pilíři nebyly založeny na skálu, ale na měkké náplavové sedimenty;

- vrt V 2, nedaleko jihovýchodního nároží chrámu zachytil v hloubce 1,9 - 3,6 m slínovcové kvádry, jejichž existence a výskyt nejsou jasné. Jde buď o zbytky nějaké staré stavby nebo o kamenitý zához příkopu či strouhy;

- nejseverněji vyhloubená sonda a vrt, zhruba na úrovni středu závěru chrámu sv. Mikuláše (K 8 a V 1), zastihly stoupající povrch skalního podkladu, který již nebyl překryt náplavy.

Při zhodnocení provedených sond a rekonstruovaných řezů terénem se v tomto posudku konstatuje, že terén pod jižní a jihovýchodní částí chrámu sv. Mikuláše představuje pravděpodobně přehloubený okraj labské nivy, přiléhající k okraji slínovcového hřbetu, který probíhá východo-západním směrem a jehož jižní část je překrývána náplavovými sedimenty rozmanitého fyzikálně-mechanického charakteru a částečně ještě násypy vzniklémi lidskou činností (zvláště v prostoru jižní lodi a závěru kostela). Objekt byl založen ve své jižní a jihovýchodní části na nehomogenní základové půdě, což mělo vliv na jeho stabilitu (Štěpán 1971, 20 an.).

Shrnuté výsledky inženýrsko-geologického průzkumu provedeného v roce 1971 dostatečně vysvětlují příčiny statického narušování jižní a jihovýchodní části chrámu sv. Mikuláše. Vzhledem k nedávným úvahám o dochování reliktní raně středověké budovy (Uličný 1994) nelze neupozornit na skutečnost, že stavbu gotického kostela svým nekvalitním založením nejvíce ohrožoval právě pilíř při jihovýchodním nároží (podle číslování geologů č. 6), od jehož kvádríkového líce se odvinul pokus o rekonstrukci románského paláce (Uličný 1994). Představa o zakládání románského hradu do rozpadavých antropogenních násypů resp. měkkých náplavových sedimentů labské nivy je neudržitelná, zvláště s ohledem na blízkost a dostupnost pevného, skálou tvořeného hřbetu.

Na násypové vrstvy neznámého původu narazil již zmíněný inženýrsko-

geologický průzkum. Také při vlastní prohlídce terénu, vystupujícího za provalenou severní cihlovou stěnou kobky pod kryptou, byly rozpoznány násypy tvořené chaoticky upořádanými šedými slínovcovými kameny s příměsí říčních valounů. Původ materiálu nelze přesně určit, protože byl k dispozici všude v blízkém okolí. Přítomnost těchto navážek by snad šla vysvětlit úpravou terénu (rozšiřováním plochy ostrohu a částečným vyrovnáváním výškových rozdílů), provedenou za účelem výstavby chrámu. Statické poruchy, projevující se podle předpokladů geologů již v počátcích výstavby chrámu, ukázaly, že pokud tomu tak bylo, nešlo o záměr nejšťastnější.

Skalní ostroh, na kterém vzniklo historické jádro Jaroměře, vznikl erozní činností Labe. Dlouhý úzký hřbet západovýchodního směru se zachoval zřejmě díky tomu, že byl součástí skalního jádra velkého starého meandru Labe. Vypreparovaná masa hornin je tvořena druhohorními mořskými sedimenty, které jsou zastoupeny slítnými horninami.

Vraťme se ale ke genezi a stáří v úvodu zmiňovaného zářezu severovýchodně od chrámu sv. Mikuláše. Geologické aspekty pro vznik přirozeného zářezu v uvedeném místě nejsou známy. Takový útvar se např. mohl vytvořit v oblasti výskytu méně odolných hornin nebo v místě výrazné tektonické poruchy. Souvrství druhohorních sedimentů však nevykazuje vertikální litofaciální proměnlivost ani tektonické postižení. K přerušení skalní masy mohlo dojít i činností vodoteče. Tuto možnost však vyloučil inženýrsko-geologický průzkum. Sonda K 8 a vrt V 1 zachytily stoupající povrch terénu (od jihu k severu), tvořený navětralými až pevnými slínovci. Druhohorní skalní podklad nebyl v těchto místech již překryt kvartérními říčními náplavy, které by indikovaly větší rozsah nivy a proříznutí jaroměřského ostrohu vodotečí.

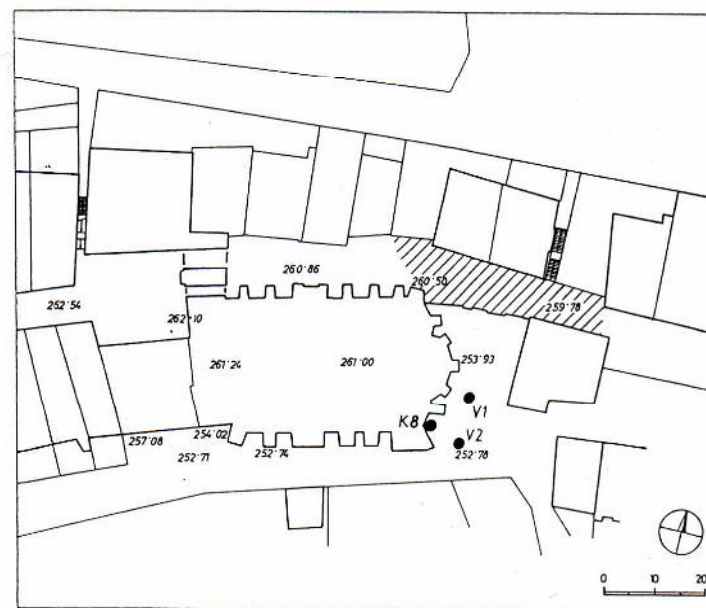
Geologické poznatky jednoznačně dokládají umělý vznik zářezu. Z dostupných faktů nelze zatím zodpovědět otázku, ve kterém období došlo k odlámaní slítných hornin. Podle nálezu zlomků eneolitické keramiky na jaroměřském náměstí (Vávra 1975, 55, č. 65b) zde M. Vávra předpokládá někdejší existenci výšinného sídliště ve starším eneolitu (ústní sdělení), opevnění je ale na základě písemných pramenů předpokládáno až pro raný středověk (Sláma 1986, 73-74, č. 47). Existence zářezu stojí v kolizi s uvažovaným průběhem tzv. kladské stězky po hřebenu elevace. Umělá deprese naopak svědčí o snaze komplikovat přístup k ostrožně po jediné šiji, která ji spojovala s okolím. Přibližně čtyřicetimetrová šíře deprese pak dovoluje předpokládat, že cílem tak náročného díla bylo ostrožnu z východní strany spíše zneprístupnit.

Prameny a literatura:

Absolon, A. 1962: Geologické a hydrogeologické poměry kvartérní soutokové oblasti Labe, Úpy a Metuje, Diplomová práce na PříUK Praha, Geofond P 14 229.

- Honsa, P. 1988: Závěrečná zpráva o podrobném stavebně-geologickém průzkumu pro opěrné zdi u čp. 1 a 2 v Jaroměři severně vedle kostela, Geofond P 68 028.
- Ježek, M. - Slavík, J. 1997: Výsledky výzkumu v Jaroměři - Havlíčkově ulici, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 23, 96 - 111.
- Knapová, A. 1984: Jaroměř - statické zabezpečení historického jádra města. Inženýrsko-geologický průzkum čp. 28, 44, 45 a 46 na náměstí ČSLA, Geofond P 44 178.
- Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu, Praehistorica XI, Praha.
- Soukup, J. 1960: Přehledná geologická mapa křídového útvaru okolí Choustníkova Hradiště, Jaroměře a Smiřic, Geofond P 12 493.
- Štěpán, M. 1971: Inženýrsko-geologický průzkum v prostoru městské brány - zvonice a děkanského chrámu sv. Mikuláše v Jaroměři, Geofond P 66 302.
- Tomský - Mareš, rok neuveden: Geologické podklady pro směrný územní plán města Jaroměře, Geofond P 115 18.
- Uličný, P. 1994: K urbanistickému a stavebnímu vývoji Jaroměře v raném a vrcholném středověku, Zprávy památkové péče LIV/2, 42-49.
- Vávra, M. 1975: Jaroměř, okr. Náchod, in: Výzkumy v Čechách 1973, Praha, 55-56.

Jan Zavřel: Geological investigation of an elevation upon which the historical core of the town of Jaroměř is situated attested to the existence of artificial origins of a gully separating the present square from a street running towards the E. The width of the ditch indicates that this was most probably intended to prevent access to the fortified area rather than to hinder the approach to the fortified site. When was the ditch sunk remains unknown. The Jaroměř square has yielded finds from the earlier Eneolithic but the fortification of the spur-shaped hill is safely documented only in the early Middle Ages. This conclusion has a considerable significance for the reconstruction of inner articulation of the early medieval castle. The geological situation in the vicinity of St. Nicolas's church excludes the hypotheses put forward recently in favour of surviving remains of a Romanesque building.

Tab. 1: Východní část jaroměřského náměstí s kostelem sv. Mikuláše a západní část Havlíčkovy ulice. Vyznačeny geologické vrty a minimální, v zastavěném terénu sledovatelný rozsah umělého zářezu do sliité elevace severovýchodně od kostela.

Pl. 1: Eastern sector of the Jaroměř square with the church of St. Nicholas and the W part of Havlíčkovy ulice (Havlíček street). Geological borings and the minimum extent of the artificial ditch sunk into the greywacke elevation NE of the church.

Z ČINNOSTI VÝCHODOČESKÉ POBOČKY ČESKÉ ARCHEOLOGICKÉ SPOLEČNOSTI V L. 1996 a 1997

Jan Prostředník

Sedmého prosince 1996 se konala v přednáškové hale Muzea východních Čech v Hradci Králové čtvrtá výroční schůze členů východočeské pobočky České archeologické společnosti (ČAS). Řady přednášejících zástupců východočeských archeologických pracovišť byly, jak se již stalo v posledních letech pravidlem, oslabeny, přesto se zde sešly cca tři desítky členů Společnosti. Účastníky uvítal úvodním slovem předseda pobočky ČASu PhDr. V. Vokolek. Po té následovaly příspěvky archeologů z jednotlivých pracovišť východních Čech. PhDr. E. Ulrychová (OMaG Jičín) seznámila zúčastněné v obsáhlém příspěvku s výsledky letecké archeologické prospekce na Jičínsku, předvedla na diapozitivech cca 40 lokalit s pravěkými až pozdně středověkými nálezy (např. pravěká a raně středověká hradiště v Česově, Prachovských skálách, na Kalu a Žereticích, mohylník ve Velešicích ad.). Referent (OMČR Turnov) informoval posluchače o výzkumech na hradě Trosky (mladší doba bronzová, starší doba železná, středověk, výzkum PÚ Pardubice), o výzkumu baterie vrcholně středověkých hrnčířských pecí v Pelešanech u Turnova (14./15. stol.), záchranných akcích na hradě Valdštejn (13. - 15. stol.) a výzkumu na náměstí Českého ráje v Turnově (čp. 3 - 13. - 16. stol.). Některé výzkumy byly provedeny ve spolupráci s MVČ v Hradci Králové. PhDr. J. Kalferst (MVČ Hradec Králové) referoval o třetí sezóně předstihového výzkumu hradu Dolní Štěpanice (13. - 15. stol., zajímavý nálezy středověké metalurgické dílny v areálu bašty) a velkoplošném záchranném výzkumu písečniku v Obědovicích (kultura s vypíchanou keramikou, bošácká kultura, kultura slezskoplatěnická, raný středověk). PhDr. V. Vokolek (MVČ Hradec Králové) seznámil posluchače s výsledky rekonstrukce a průzkumu skalních lokalit v oblasti Českého ráje, prováděném již po čtyři sezóny ve spolupráci s OMČR v Turnově (Hnanice - Těhnickova skála, Hrubá Skála - Hlavatá skála, kultura nálevkovitých pohárů). V roce 1996 došlo k lokalizaci všech z literatury známých jeskynních lokalit v oblasti Hruboskalska a pod Kozákovem. Závěrem seznámil referent zúčastněné s některými organizačními změnami v činnosti Společnosti a poděkoval členům-amatérům pobočky ČASu za pomoc při jednotlivých archeologických výzkumech.

V sobotu 17. ledna 1998 se konala v přednáškovém sále Muzea východních Čech v Hradci Králové pátá výroční schůze členů východočeské pobočky ČASu (za rok 1997). Členové se dostavili v tradičním počtu, čítajícím 3 desítky. Účastníky uvítal úvodním slovem předseda východočeské pobočky ČASu PhDr. Vít Vokolek (MVČ Hradec Králové). Dále následovala přednáška PhDr. Miloše

Vávry, CSc. (ÚAPPSC Praha), který seznámil zúčastněné s výsledky rozsáhlého výzkumu hradiště z mladší doby bronzové ve Velimi - Skalce. Druhá naplánovaná přednáška PhDr. Petra Charváta CSc. (Orientální ústav AV ČR Praha) o archeologických výzkumech na Předním Východu se pro nemoc bohužel nekonala.

Po té následovaly stručné informace archeologů z jednotlivých pracovišť východních Čech o jejich odborných aktivitách v uplynulém roce. Závěrem seznámil referent zúčastněné s některými organizačními změnami v činnosti Společnosti.

Aktivity členů východočeské pobočky ČASu v roce 1997 byly orientovány zejména na terénní činnosti - v loňském roce proběhla řada záchranných a předstihových výzkumů vedených kolegy z východočeských archeologických pracovišť. Na těchto akcích se významnou měrou podílela i řada členů-amatérů naší pobočky. Jednalo se například o výzkum polykulturního sídliště v Obědovicích (okr. Hradec Králové, MVČ Hradec Králové) nebo o záchranný výzkum skalního převisu pod Pradědem v Českém ráji (okr. Semily, OMČR Turnov, MVČ Hradec Králové). Z finančních důvodů se nám v loňském roce bohužel nepodařilo uskutečnit další etapu předstihového výzkumu hradu Dolní Štěpanice na Benecku (okr. Semily). Na tomto výzkumu se podílejí archeologové 3 institucí (MVČ Hradec Králové, OMČR Turnov, PÚ Pardubice) a amatérští členové naší pobočky mají možnost se seznámit se všemi aspekty archeologické práce (terénní výzkum a dokumentace, laboratorní ošetření nálezů, jejich dokumentace a katalogizace).

Vedle pomoci při archeologických výzkumech byl kladen velký důraz, ostatně jako každý rok, na povrchovou prospekci. Ta je na jedné straně prováděna organizovaně pod vedením PhDr. J. Kalfersta nebo na straně druhé samostatně jednotlivými amatérskými členy východočeské pobočky, přičemž případné nálezy získané ze sběrů jsou deponovány v příslušných regionálních museích.

V otázce osvěty je třeba opětovně připomenout soustavnou aktivitu PhDr. J. Kalfersta, a dále pak tematicky zaměřené přednášky organizované archeology regionálních pracovišť.

Jan Prostředník: Activities of the E Bohemian branch of the Czech Archaeological Society in 1996 and 1997. These were passed in review during annual meetings of the CAS on 7 December 1996 and 17 January 1998 in the lecture hall of the East Bohemian Museum, Hradec-Králové.

Do tohoto čísla přispěli:

- PhDr. Martina Beková – Okresní muzeum Orlických hor, Rychnov nad Kněžnou
- ✓ mgr. Jana Benešová – Památkový ústav Pardubice
- ✓ Radek Bláha - Masarykova univerzita, Brno
- ✓ PhDr. Jan Frolík, CSc. - Archeologický ústav AV ČR Praha
- Petr Hejhal – Masarykova univerzita, Brno
- mgr. Martin Ježek - Archeologický ústav AV ČR Praha
- ✓ PhDr. Jiří Kalferst - Muzeum východních Čech Hradec Králové
- ✓ Tomáš Mangel - Masarykova univerzita, Brno
- ✓ mgr. Jan Prostředník, Dr. – Okresní muzeum Českého ráje, Turnov
- mgr. Pavel Rous - Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod
- ✓ RNDr. Tomáš Řídkošil - Okresní muzeum Českého ráje, Turnov
- ✓ PhDr. Jiří Sigl - Muzeum východních Čech Hradec Králové
- ing. Jiří Slavík - Památkový ústav Pardubice
- mgr. Radomír Tichý - Ústav historických věd Vysoké školy pedagogické, Hradec Králové
- ✓ Markéta Tomášková - Masarykova univerzita, Brno
- mgr. Eva Ulrychová - Okresní muzeum a galerie Jičín
- PhDr. Vít Vokolek - Muzeum východních Čech Hradec Králové
- RNDr. Jan Zavřel - Archeologický ústav AV ČR Praha
- Překlad do angličtiny:
doc. PhDr. Petr Charvát, DrSc. - Orientální ústav AV ČR, Praha

*Pomocí Ústavu Památkového ústavu -
2002 práce.*

OBSAH:

Eva Ulrychová: Archeologické akce na Jičínsku v roce 1997	3
Martina Beková: Přehled archeologických akcí muzea v Rychnově n. Kn. v letech 1991 – 1996	8
Jan Prostředník: Archeologické výzkumy Okresního muzea Českého ráje v letech 1996 a 1997	12
Radomír Tichý: Další doklad paleolitického osídlení Hradce Králové	25
Jana Benešová – Jiří Kalferst: Obědovice, pískovna „Na Požárce“ – sezóna 1997	27
Petr Hejhal: Záchranný archeologický výzkum na staveništi autobazaru v Jaroměři – Dolních Dolcích v roce 1994	30
Jan Prostředník - Tomáš Řídkošil: Archeologický výzkum a geologický průzkum hradu Trosky v roce 1997	37
Martina Beková: Výzkum v Rosicích u Chraští	54
Radomír Tichý: Pravěké a středověké osídlení na trase výkopu Telecomu v Městečku Trnávce a Lázech	62
Tomáš Mangel: Laténské osídlení Chrudimska	65
Radomír Tichý: Ojedinelé laténské sídliště na Moravskotřebovsku	73
Radek Bláha: Osídlení Jaroměře do konce 13. století	82
Markéta Tomášková: Slovanské nálezy z katastru obce Vojic	100
Jan Frolík - Jiří Sigl: Archeologický výzkum v Chrudimi, Soukenické ulici v roce 1997	107
Martin Ježek – Jiří Sigl - Vít Vokolek: Výzkum bývalého kostela sv. Václava ve Vraclavi	111
Jiří Sigl: Archeologický výzkum na stavbě trafostanice na Malém náměstí v Hradci Králové v r. 1997	127
Jan Frolík - Jiří Sigl: Pokračování archeologického výzkumu ve Filištínské ulici v Chrudimi v roce 1997	137
Pavel Rous: Nález středověké keramiky v okolí kostela sv. Vojtěcha v Havlíčkově Brodě	148
Jan Prostředník: Záchranný výzkum na náměstí Českého ráje v Turnově v roce 1996	155
Jan Prostředník: Záchranný výzkum v Jilemnici	170
Jan Prostředník: Nález radnice z konce 15. století na náměstí Českého ráje v Turnově?	177
Jiří Slavík: Pražská brána v Hradci Králové	184
Jan Zavřel: Geologické poměry v okolí chrámu sv. Mikuláše v Jaroměři	192
Jan Prostředník: Z činnosti východočeské pobočky České archeologické společnosti v l. 1996 a 1997	198

ZPRAVODAJ MUZEA V HRADCI KRÁLOVÉ Č. 24 – 1998

Vydává Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Odpovědný redaktor: PhDr. Jiří Sigl

Grafická úprava: Zdenek Bláha

Technická spolupráce: Věra Farská, PhDr. Jiří Kalferst, Ilona Razimová

Náklad 400 výtisků (pouze pro interní potřebu)

Hradec Králové 1998

Tisk: ALDIS Hradec Králové

Adresa redakce:

Muzeum východních Čech, Eliščíno nábřeží 465

500 01 Hradec Králové, tel.: 049/551 46 31, 551 48 43